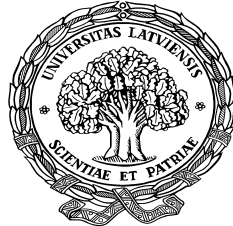

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pedagoģijas nodaļa

NOVADA TRADICIONĀLĀ KULTŪRA LOKĀLĀS KULTŪRPIEDERĪBAS
VEICINĀŠANAI SĀKUMSKOLĀ

Promocijas darbs pedagoģijas zinātņu doktora grāda iegūšanai
skolas pedagoģijas apakšnozarē

Promocijas darba autore
Gunta Siliņa-Jasjukeviča

Promocijas darba vadītāja
profesore Dr. paed. Zenta Anspoka

Rīga
2011

Anotācija

Guntas Siliņas-Jasjukevičas promocijas darbā „Novada tradicionālā kultūra lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā”, pētot tradicionālās kultūras un lokālās kultūrpiederības mījsakarības, tiek izveidots teorētiski pamatots novada tradicionālās kultūras apguves modelis sākumskolā un empīriski pārbaudīta tā ietekme un efektivitāte skolēna lokālās kultūrpiederības veidošanās procesā un attīstībā, analizēti starptautiskie un Latvijas kultūras un izglītības politikas tiesību akti, apskatīta Latvijas skolotāju pieredze tradicionālās kultūras apguves īstenošanā dažādos mācību priekšmetos sākumskolā, veikta 1.-6.klases mācību līdzekļu analīze tradicionālās kultūras apguves kontekstā, izstrādātas rekomendācijas izglītības politikas veidotājiem, mācību komplektizdevumu autoriem, recenzentiem un skolotājiem novadu tradicionālās kultūras apguves īstenošanai sākumskolā.

Atslēgas vārdi: *tradicionālā kultūra, lokālā kultūrpiederība, pedagoģiskais process sākumskolā.*

Summary

In PhD thesis “Regional Traditional Culture for Local Cultural Identity in Primary School” by Gunta Siliņa-Jasjukeviča, researching the interconnection between traditional culture and local cultural identity, a theoretically supported model for regional traditional culture studies in primary school is created, and its influence and efficiency are tested within the process of creation and development of student’s local cultural identity, international and Latvian legislation on culture and education policy is analyzed, the experience of Latvian teachers in the implementation of traditional culture studies is reviewed, the analysis of study tools for grades 1 to 6 is conducted in the context of traditional culture studies, and the recommendations are made to the specialists of education policy, authors and reviewers of study tools, as well as teachers on the implementation of regional traditional culture studies in primary school.

Keywords: *traditional culture, local culture identity, pedagogical process in primary school*

Saturs

Ievads.....	3
1.Novada tradicionālās kultūras un indivīda lokālās kultūrpiederības mijšakarību teorētiskais pamatojums.....	24
1.1.Tradicionālā kultūra kā nacionālās kultūras apguves pamats.....	24
1.2.Indivīda lokālās kultūrpiederības kā personības īpašības teorētiskais pamatojums.....	39
1.3.Tradicionālās kultūras satura komponenti un ar to saistītie indivīda lokālās kultūrpiederības novērtēšanas aspekti un rādītāji.....	52
1.4.Tradicionālās kultūras apguves teorētiskais modelis lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā.....	60
2.Empīrisks pētījums par novada tradicionālās kultūras apguvi lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā.....	85
2.1.Pētījuma programma.....	85
2.2.Kultūras un izglītības politikas tiesību aktu analīze tradicionālās kultūras apguves kontekstā.....	96
2.3.Pedagoģiskās situācijas izpēte par novada tradicionālās kultūras izmantošanu lokālās kultūrpiederības veicināšanai.....	106
2.3.1.Sākumskolas mācību līdzekļu analīze tradicionālās kultūras apguves kontekstā.....	106
2.3.2. Skolotāja anketēšanas rezultātu analīze.....	122
2.4.Novada tradicionālās kultūras apguves un indivīda lokālās kultūrpiederības saistības retrospektīva analīze.....	145
2.4.1. Pētījuma izlases darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modelim novada sociokulturālajā vidē.....	146
2.4.2.Skolēnu lokālās kultūrpiederības novērtējuma rezultāti.....	158
2.5.Rekomendācijas lokālās tradicionālās kultūras apguvei sākumskolā.....	166
Nobeigums.....	173
Tēzes aizstāvēšanai.....	176
Literatūras saraksts	
Pielikumi	

Ievads

Pētījuma aktualitātes pamatojums

Kultūra ir cilvēka dzīves neatņemama sastāvdaļa, un mūsu laikmetā, pieaugot starpkultūru komunikācijai, arvien aktuālāki kļūst centieni izprast dažādu etnosu, reliģiju, konkrētu reģionu kultūru savdabību. Ikvienam indivīdam, apgūstot sava laikmeta pieredzi un radot jaunas kultūrvērtības, ir nepieciešams ne tikai atrast vietu pasaules kultūru daudzveidībā, bet arī izjust atbildību par sava etnosa tradicionālās kultūras mantojuma saglabāšanu un tā nodošanu nākamajām paaudzēm. Novadu kultūras mantojuma saglabāšana un attīstība veicina indivīda piederību konkrētai novada sociokultūras videi, un tieši tas var būt galvenais priekšnosacījums konkrēta novada pastāvēšanai nākotnē. Tradicionālo kultūras vērtību izpratne, savas lokālās kultūrpiederības apzināšanās ir pamats cieņai pret sevi un citu etnosu kultūrām kā unikālām vērtībām.

Katras tautas tradicionālā kultūra ir interesanta visā tās kopumā kā vienota sistēma, nevis tikai kā atsevišķas atlasītas krāsainas detaļas. Meklējot tikai īpatnības, pastāv risks norobežoties virspusējā tūrista ziņkārībā. Interesei par savas tautas vai citas tautas kultūru vajadzētu celties no cilvēciskas cieņas pret neskaitāmajiem priekštečiem, pret garas paaudžu ķēdes dzīvēm un likteņiem, pret viņu nodzīvoto mūžu un atstātajām materiālajām liecībām un garīgo atziņu kopumu. Tad tautas tradicionālās kultūras izzināšanā balstīta indivīda personiskā izaugsme kā tautas garīgās attīstības neatņemama sastāvdaļa iegūtu vispārēji humānistisku ietvaru. (Vīķe-Freiberga, 2010).

Aptuveni līdz 20.gs.otrajai pusei, kad pastāvēja relatīva lokālā nošķirtība un stabils, lēni mainīgs dzīvesveids Latvijas novados, katra nākamā paaudze tradicionālo kultūru samērā nemainīgā veidā mantoja no iepriekšējām paaudzēm. Šādā situācijā informācija no ār pasaules bagātināja tradīciju, un pēc noteiktas atlases un adaptēšanas, jaunais tika iekļauts tautas pamatpieredzē. Šāda pakāpenība nodrošināja novadu tradicionālās kultūras un tautas identitātes saglabāšanos – garīgu stabilitāti. Strauji mainīgajā globalizācijas laikmetā situācija ir apgriezti proporcionāla. „Nepaguvuši apgūt iepriekšējo paaudžu garīgās, estētiskās un materiālās kultūras vērtības, indivīdi saskaras ar pārbagātu, nejaušībām pilnu informācijas straumi, kas kā kvalitatīvi nesakārtota ētiski estētiskās, garīgās un materiālās informācijas lavīna nepārtraukti ietekmē indivīdu no ārpuses.” (Celms, 2007, 11)

Kultūras apguve ir katras valsts izglītības politikas pamatā, jo valsts pienākums ir rūpēties par etnisko kultūru ne tikai sevis, bet arī pasaules kopīgā kultūras mantojuma dēļ (UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūru daudzveidību, 2001).

Analizējot pēdējo gadu veiktos pētījumus par tradicionālās kultūras mantojuma apguves pieredzi pedagoģiskajā procesā, atklājas, ka pastāv plašs un daudzveidīgs problēmu loks, kas steidzami risināms:

- zūdot tradicionālajam dzīvesveidam, ar katru gadu aktuālāka kļūst etnosa kultūras tradīciju saglabāšana, jo samazinās to cilvēku skaits, kuri pārzina šīs tradīcijas, izprot tradīciju attīstības vēsturisko un mūsdienu kontekstu, konkrētu simbolu nozīmi (sevišķi tas attiecas uz lokālo tradīciju autentiskuma saglabāšanu).
- tradīciju uzturēšana konkrēta novadā vai pat šaurākā kultūrvidē bieži balstās uz individuālām cilvēku interesēm, vajadzībām, atbildību un pat altruismu.
- esošajā izglītības saturā ir pārāk daudz detaļu un faktu informācijas, bet tā neveido sistēmiskas zināšanas par tradicionālo kultūru. Novēršot satura sadrumstalotību un pārblīvētību ar detaļām, varētu rast iespējas veidot jaunu saturu vai papildināt esošo. Trūkst stratēģiska valsts pasūtījuma izglītības sistēmai, nosakot, kādas kompetences iekļaujamas mācību saturā un procesā. Valstī nepieciešams definēt ilgtermiņa attīstības stratēģiju, kas noteiktu, kādas nozares uzskatāmas par prioritārām, kādas prasmes būs pieprasītas ilgtermiņā utt. (Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorijas pētījums „Inovatīvas skolu sistēmas struktūras īstenošanas izaicinājumi un iespējas”, 2010).
- kopš 2004.gada ir mainījušies vispārīzglītojošo mācību priekšmetu standarti. Mācību priekšmeta standartam tiek veidotas atbilstošas mācību programmas. Ir paplašinājusies skolotāju brīvība mācību programmas, mācību līdzekļu, mācību metodikas izvēlē, lielāka kļuvusi skolotāju atbildība par savu darbu un tālākizglītību. Daļai skolotāju gan vēl trūkst pieredzes, kādam jābūt mācību saturam un tā īstenošanai paredzētajai metodikai sākumskolā, lai nodrošinātu pamatzglītības standarta un mācību priekšmetu programmu prasības, kas ne tikai sekmētu bērnu izpratni par Latvijas novadu tradicionālajām kultūras vērtībām, bet arī rosinātu viņus identificēt šīs vērtības kā savas (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2006).
- valsts izglītības un kultūras politikas pamatnostādnes prasa izglītības saturā iekļaut nacionālā kultūras mantojuma apguvi, taču lielākoties dažādu mācību priekšmetu

saturā tas aktualizējas kā ārpus konteksta esošu piemēru, vingrinājumu un uzdevumu kopums, kas skolēniem diemžēl nerada vienotu priekšstatu par tradicionālās kultūras sinkrētismu. Folkloras piemēru izmantošanas didaktiskais nolūks bieži nav saistīts ar tradicionālās kultūras satura izpratnes nodrošināšanu, bet gan tikai ar valodas pamatprasmju vai matemātikas simbolu apguvi.

- izglītības programmās iekļautā informācija par tradicionālo kultūru nav mērķtiecīgi integrēta. Tā ir atrauta no kultūras konteksta un “sadalīta” pa mācību priekšmetiem – rokdarbos, mūzikā, literatūrā, valodā u.c., līdz ar to kopsakarības neredz pat skolotāji (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2010).
- pedagogiem aktuāla profesionāla vajadzība ir ne tikai zināšanas konkrētā vispārīglītojošā mācību priekšmeta un tradicionālās kultūras saturā, bet arī prasme saskatīt šo priekšmetu saturu kopsakarībās – veselumā.
- pēdējos gados ir uzkrāts un izdots bagāts informācijas klāsts par saglabātajām tradicionālās kultūras formām un to saturu (audio, video, iespieddarbi), taču tas bieži plašākai sabiedrības daļai nav pieejams, tai skaitā skolotājiem. Pastāv tikai atsevišķi raksti presē un daži izdevumi atsedz tradicionālās kultūras apguves nozīmi izglītībā. Nav apkopoti un sistematizēti konkrēti priekšlikumi Latvijas novadu tradicionālās kultūras satura un procesa īstenošanai pamatizglītībā.
- pedagoģiskajā praksē tradicionālās kultūras iepazīšanas process maz saistīts ar aktīvu līdzdarbošanos, nepastarpinātu un personisku tradicionālās kultūras pārdzīvojumu. Formālās izglītības ietvaros tās apguve biežāk notiek vēsturiskā diskursā (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2006; 2010; Tradicionālā kultūra bērniem, 2008).
- plašajā kultūras pasākumu un interešu izglītības piedāvājuma klāstā informācija par iespēju apgūt tradicionālo kultūru bieži pazūd, tāpēc arī interesentu loks, kam to nodot, ir neliels. Masu informācijas līdzekļi lielākoties nevelta pienācīgu uzmanību tradicionālajai kultūrai. Sabiedrībā dominē kultūras patērētājtendences, tāpēc grūti piesaistīt cilvēkus tradicionālās kultūras saglabāšanai (Kultūras ministrijas, Latvijas Kultūras akadēmijas, UNESCO Latvijas nacionālās komisijas pētījums, 2007).
- starp dažādu grupu tradicionālās kultūras kopējiem (folkloras kopu dalībniekiem, skolotājiem, tautas tradicionālo amatu meistariem, tautas teicējiem u.c.) nav

mērķtiecīgas komunikācijas, vienotas pieejas problēmas risināšanā, un tas apgrūtina tradicionālās kultūras dabisku turpināšanos.

- tradicionālās kultūras kopēji ir spiesti cīnīties arī par finansējuma piešķiršanu, piemēram, interešu izglītībai novados, un tas prasa laiku, pieredzi projektu rakstīšanā u.tml. (Kultūras ministrijas, Latvijas Kultūras akadēmijas, UNESCO Latvijas nacionālās komisijas pētījums, 2007).
- nopietns drauds kultūrvides pastāvēšanai novados ir mazo skolu (skola kā kultūras centrs) likvidēšana Latvijas attālākajos reģionos. Tas veicina cilvēkresursu aizplūdi uz ekonomiski spēcīgākiem reģioniem un tādējādi mazina šīs kultūrvides tradīciju transmisiju nākamajām paaudzēm un to attīstību (Reorganizētās, slēgtās un dibinātās izglītības iestādes 2009.gadā).
- līdz šim nav veikti pētījumi par novadu tradicionālās kultūras apguvi un lokālās kultūrpiederības saikni.

Tā kā cilvēka individuālo kultūru nosaka iegūtā pieredze: zināšanas un prasmes un attieksme, kas dzīvē izpaužas kā noteiktu vērtību kopums, tad pēc Latvijas pievienošanās UNESCO konvencijai par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu aktuāls kļuvis tradicionālās kultūras izglītības jautājums (Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorijas pētījums, 2007; UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, 2006).

„Katrai tautai ir kaut kas savējs, īpatnējs, viņai vien piederošs, kas to atšķir no citām. Ja šo īpatnību nav, tad nav arī tautas.” (Brastiņš, 1990)

Daudz lielākā mērā nekā industriālajā pilsētvidē, kas neapšaubāmi ir daudz atvērtāka jaunām kultūras strāvām, inovācijām un kultūru mijiedarbībai, arī kultūras izpausmju unificēšanai un intelektualizācijai, lauku kultūrvidē ārpus pilsētām joprojām saskatāmas tās sabiedrības dzīvesveida izpausmes, kas raksturīgas tradicionālajai kultūrai, īpaši novados, kur turpinās ierastais, no paaudzes paaudzē mantotais, tradicionālais saimniekošanas veids. Latvijā joprojām ir iespējams tiešā veidā no tradīciju nesējiem, vecākās paaudzes teicējiem, balstoties uz tradīciju pētnieku savāktajiem materiāliem, pārmantot vai rekonstruēt daudzas unikālas tradicionālās kultūras izpausmes, kas aptver ikdienas dzīves paradumus, gadskārtu ieražu rituālus un ģimeņu godus. Sevišķi bagātas šajā ziņā ir Latgale un Kurzeme. Katra novada vai pat konkrētas vietas tradīcijas ir neatkārtojamas, jo savdabīgs un vienreizējs ir tās sociālais nesējs, tradīcijas izpausmes saturs un forma, semantiskā

jēga, norises laiks, konteksts, izmantotais verbālais, muzikālais, horeogrāfiskais materiāls, vides un priekšmetiskais izmantojums. Kā intervijā laikrakstam „Kultūras Forums” norāda itāļu antropologs Čezare Popi, „minējumu līmenī var runāt par Latvijā – arhaiskā anklāvā – sastopamām ļoti senām tradīcijām, kas ne tik ļoti saistītas ar zemkopību vai ganīšanu, cik medniecību – raksturīgu arī šamaņu tradīcijai.[...] Baltijā ir izteiktas šamaniskās tradīcijas, kas ir saaugušas kopā ar neolītiskajiem elementiem.”(Strode, 2010)

Jautājums par tās vai citas tradīcijas saglabāšanu aizvien ir ļoti sarežģīts. Tradīcijas saglabāšanas veiksmes nosacījums, pirmkārt, ir pašu tradīcijas nesēju – sabiedrības, kopienas, ļaužu grupas vai pat atsevišķu indivīdu spēcīga motivācija šo tradīciju saglabāt, atzīstot par nozīmīgu sava kultūras mantojuma daļu. Jo citādi tradīcijas uzturēšanas nepieciešamībai savā būtībā nav jēgas, tā kļūst par sastingušu vēstures liecību. Kā zināms, jebkura kultūras tradīcija ir dabiski izaugusi no vēsturiskā sociālekonomiskā konteksta atbilstoši funkcionālajām, pragmatiski praktiskajām dzīves prasībām un ierobežojumiem. Tradīcijas pastāvēšana slēpjas tās izmantošanas mērķī, noteiktā funkcionālajā lomā un kontekstā. Ārpus tā tai piemīt tikai dekoratīva nozīme.

Ņemot vērā mūsdienu situāciju, kad daudzas unikālas tradīcijas zināmu apstākļu dēļ vairs nespēj funkcionēt un pastāvēt savā ierastajā un dabīgajā vidē un situācijā, to eksistence ir apdraudēta, tāpēc sabiedrības plašākā vai šaurākā lokā atzītas kultūras tradīcijas saglabāšanai mūsdienu apstākļos ļoti nozīmīga loma ir valstij un izglītības sistēmai, darot visu iespējamo, lai sekmētu visdažādāko novadu tradicionālā kultūras mantojuma aspektu saglabāšanu, radot tiem ilgtspējīgu funkcionālo nozīmi, tradīcijā balstītu jaunu kontekstu. „Ātrā latviskuma receptes meklēdami, mēs bieži nonākam pie dažādām aplamībām, kas latvisko iežogo šauri definētos normatīvos priekšrakstos, kuri balstās uz paviršiem novērojumiem, pārsteidzīgiem vispārinājumiem un pārspīlētiem vienkāršojumiem. Maldinoši virspusēji un brutāli neprecīzi vienkāršojumi, kas rodas, meklējot vieglāko ceļu un ļaujoties intelektuālajam kūtrumam, nekādā ziņā tautu netuvina sava mantojuma dziļākai izpratnei vai novērtēšanai.” (Vīķe-Freiberga, 2010).

Indivīdi, kas no paaudzes paaudzē turpina konkrētas sabiedrības dzīves darbību, ir galvenais attīstības mērķis un līdzeklis. Ja nav cilvēku, kas runā valodā, pārmanto un attīsta tradīcijas un paražas, tad tauta beidz pastāvēt kā sociāla kopība un pārvēršas par cilvēces kultūras muzeja eksponātu. Vēsturiski izveidojušās Latvijas novadu

kultūras tradīcijas tiek pazaudētas līdz ar vecākās paaudzes aiziešanu. Kā norāda etnomuzikologi un folkloras tradīciju pētnieki, straujā globalizācija Latvijā nopietni rada apdraudējumu tādu unikālu lokālu tradicionālās kultūras tradīciju izpausmju kā suitu burdondaudzbalsība, Ziemeļlatgales dziedāšanas tradīcija un daudzu citu pastāvēšanai (Beitāne, 2007; 2011; Boiko, 2007; Rancāne, 2009).

Pēdējo gadu laikā ir izdoti daudz vērtīgu izdevumu, kas veidoti ar mērķi apkopot un sistematizēt lokālo kultūras tradīciju materiālus. Piemēram, folkloristes E. Melnes sastādītais izdevums „Pirms simt gadiem Umurgā”, kas sistematizētā veidā ļauj ielūkoties tautskolotāja M. Bērziņa (1874-1950) savāktajā plašajā novada folkloras materiālā, Latvijas Folkloras krātuves pētnieces M. Vīksnas sakārtotais Saldus novada folkloras mantojuma krājums, suitu novadpētnieces A. Nastevičas „Dziesminiece Veronika Porziņģe. Suitu mantojums”, J. Baumaņa „Ošas upes krastu dziesmas un raksti”, kurā apkopotas Rudzātu pagasta teikas, pasakas, dainas, dziesmas, mīklas, parunas, palamas, folkloras teicēju un pierakstītāju biogrāfijas, atspoguļotas novada raksturīgās sadzīves īpatnības. Ar A. Beitānes „Vēlīnās izcelsmes vokālā daudzbalsība latviešu tradicionālajā mūzikā” aizsākta jauna Latvijas Universitātes Literatūras un folkloras un mākslas institūta izdevumu sērija „Studia humanitarica”, kas veidota, lai gādātu, ka Latvijas akadēmiskajā apritē nonāktu pētījumi par tradicionālās kultūras daudzveidību (Nasteviča, 1999; Melne, 2006; Vīksna, 2010; Baumanis, 2008). Šie un daudzi citi izdevumi var būt ļoti noderīgi skolotājiem, lai atklātu skolēniem daudzas unikālas lokālās kultūras tradīcijas Latvijā.

Nepieciešamība izzināt, pētīt, un praktiski darboties tradicionālā kultūras mantojuma popularizēšanā Latvijā pēdējā laikā redzama lokālo kopienu vidū. Suitu kopiena ir izstrādājusi un realizē projektu vispārējā izglītībā „Suitu novada mācība”, īstenojot to kā fakultatīvu mācību priekšmetu pamatizglītības programmā 5.-7.klasē. Suitu kopienas metodiskais un finansiālais atbalsts ir Valsts izglītības satura centrs, Izglītības un zinātnes ministrija, Kultūras ministrija, UNESCO Latvijas Nacionālā komisija un Alsungas novada pašvaldība. Suitu pieredze ir vērā ņemama, jo iniciatīva nāk no pašas kopienas – nodot jaunākajai paaudzei suitu kultūras mantojuma visdažādākos aspektus, parādīt tā nozīmi mūsdienu kultūras daudzveidības apstākļos, t.sk. izmantojot arī formālo izglītību. Galvenā ideja ir veikt pasākumus, lai piesaistītu jauniešus novada kultūras tradīcijām, veicināt jaunākās paaudzes kultūrpiederības izjūtu, pilnveidot skolēnu izpratni par suitu novada vēsturi un kultūru, par suitu

kopienas lomu kultūras mantojuma saglabāšanā mūsdienu situācijā Latvijas un pasaules kontekstā (www.suitunovads.lv).

Arī citos Latvijas novados skolotāji pēc savas iniciatīvas vai sadarbībā ar pašvaldībām, skolas administrāciju, sabiedrības un dažādu fondu atbalstu un skolēnu ģimenēm veic dažādu Latvijas novadu tradicionālās kultūras apguvi pedagoģiskajā procesā pamatizglītībā (Tradicionālās kultūra bērniem, 2008).

Kultūras un radošās industrijas izglītības centrs (KRIIC) sadarbībā ar Kultūras ministriju, Izglītības un zinātnes ministriju, Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda, kā arī ar citu pieaicināto valsts un akadēmisko institūciju pārstāvjiem un ekspertiem strādā pie jautājuma par Latvijas materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu un pieejamību. Galvenās aktivitātes, vērstas uz starpdisciplināru studiju, izglītības un tālākizglītības programmu izveidošanu un esošo programmu pilnveidi (www.kriic.lv).

Kultūrizglītība padara indivīdu erudītāku, līdz ar to pielāgoties spējīgāku mainīgajiem sabiedrības un darba tirgus apstākļiem, mūžizglītības kontekstā ir svarīgi pastiprināt kultūrizglītības lomu sabiedrības integrācijas procesos, kas nodrošinātu neformālās izglītības iespējas visiem Latvijas iedzīvotājiem – bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem, sekmējot interešu izglītības attīstību uz mūzikas un mākslas skolu bāzes, papildinot mūžizglītības jeb neformālās izglītības iespējas. Latvija šobrīd ir ceļā uz neformālās izglītības atzīšanu mūžizglītības ietvarā. Un tās ir patiesi lielas iespējas gan izglītotājiem, gan izglītojamajiem arī tradicionālās kultūras mantojuma apguves kontekstā. Diemžēl pašreizējā ekonomiskā situācija valstī neļauj šīs iespējas izmantot un attīstīt.

Ikviena indivīda personība veidojas, ņemot vērā viņa etnisko, kultūras, reliģisko un lokālo piederību, sociālekonomisko izcelsmi, dzimumu, valodu(-as), kurā(-ās) viņš runā, emocionālo izteiksmes veidu, noteiktās lomas un izturēšanos saskarsmē ar citiem, sevis un pasaules uztveri, morāles normas un vērtības, iegūto pieredzi, domāšanas tradīcijas, dzīvesveidu utt. (Margēviča, 2008).

Postmodernajā informācijas sabiedrībā tradicionālā kultūra – paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas, prasmes, kā arī ar tiem saistītie instrumenti, priekšmeti, artefakti un kultūrtelpas, ko kopiena, grupa vai atsevišķos gadījumos arī daži sabiedrības pārstāvji atzīst par sava kultūras mantojuma daļu daudz mazākā mērā nekā agrāk tiek nodota tālāk nākamajām paaudzēm. Tas rada nopietnu apdraudējumu unikālu lokālu tradicionālās kultūras izpausmju pastāvēšanai nākotnē. Šādos apstākļos

teicējs, amatnieks, muzikants – tradīcijas sociālais nesējs kā dabas un kultūrvēsturiskā tradicionālā kultūras mantojuma glabātājs un sargātājs, un pati Latvijas tradicionālā kultūra viegli kļūst par muzejisku artefaktu. Latvijā joprojām ir dzīvas daudzveidīgas, pat unikālas novadu kultūras tradīcijas, kas vēl ir pārmantojamas tiešā veidā no tradīciju nesējiem – vecākās paaudzes teicējiem, dziedātājiem, muzikantiem un amatniekiem vai rekonstruējamas, balstoties uz tradīciju pētnieku savāktajiem materiāliem. Skaista, daudzveidīga un artefaktiem bagāta ir Latvijas pagastu, pilsētu un novadu dabas un kultūrainava.

Etnisko un vispārcilvēcisko kultūras vērtību iepazīšana veicina patiesu savstarpējo sapratni un palīdz pārvarēt dažāda veida etniskos aizspriedumus. Kultūra ir uzlūkojama kā indivīda pašidentifikācijas un citu iepazīšanas un identificēšanas līdzeklis. Laikā, kad strauji zūd robežas starp valstīm, nācijām un tautībām, kad pasaule piedzīvo tā saucamo hibridizācijas – kultūru saplūšanas – procesu, kultūras tradīciju un valodas loma etnosa identitātes stiprināšanā un saglabāšanā kļūst par svarīgāko skolēna mācību un audzināšanas procesa aspektu. Balstoties uz to, pamatizglītībā ir nepieciešams izveidot pedagogiski un psiholoģiski pamatotu novada tradicionālās kultūras mantojuma satura un procesa modeli kā līdzekli skolēna lokālās kultūrpiederības attīstīšanai. Novada tradicionālās kultūras apguve ir sevišķi nozīmīga jaunākajā skolas vecumā, jo ar to skolēns šajā vecumposmā ir saistīts visciešāk caur ģimeni un vietējo novada sabiedrību, un tieši tā veido pamatu pasaules kultūru iepazīšanai turpmāk.

Promocijas darba pamatā ir bijusi nepieciešamība atbildēt uz šādiem jautājumiem:

1. Kas ir tradicionālā kultūra un kā tā ietekmē indivīda lokālo kultūrpiederību konkrētam novadam?
2. Kāds ir etnisko kultūru apguves diskurss Eiropas Savienības izglītības procesā un kādas ir novadu tradicionālās kultūras aizsardzības un ilgtspējas konceptuālās nostādnes Latvijas izglītības normatīvajos aktos un dokumentos?
3. Kā novadu tradicionālās kultūras saturs tiek aktualizēts dažādu mācību līdzekļu saturā sākumskolā?
4. Kāda ir Latvijas skolotāju izpratne par novada tradicionālās kultūras satura izmantošanu lokālās kultūrpiederības veicināšanai jaunākajā skolas vecumā?
5. Kādiem komponentiem jāietilpst novada tradicionālās kultūras apguves satura un procesa modelī lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā?

6. Vai novada tradicionālās kultūras apguves modeļa īstenošana pedagoģiskajā procesā sekmē skolēna lokālo kultūrpiederību konkrētam novadam?

Pētījuma robežas

Pētījuma centrā ir Latvijas novadu tradicionālās kultūras kā vispārcilvēciskās un nacionālās kultūras neatņemamas sastāvdaļas apguve pedagoģiskajā procesā sākumskolā. Tā tiek uzlūkota kā līdzeklis skolēna lokālās kultūrpiederības veicināšanai konkrēta novada dabai, sabiedrībai un tās kultūrai.

Promocijas darbā tiks analizētas tās pedagoģiskās, psiholoģiskās un filozofiskās nostādnes, kas pamato tradicionālās kultūras – folkloras, valodas, tradicionālo prasmju, dabas un kultūrvides – apguves nozīmi indivīda personības attīstībā un lokālās kultūrpiederības veidošanā. No Latvijas novadu tradicionālās kultūras apguves nodrošinājuma perspektīvas izglītībā tiks izvērtēti mācību procesu reglamentējošie kultūras un izglītības politikas dokumenti, kvantitatīvi un kvalitatīvi analizēti sākumskolas (1.-6.klase) mācību līdzekļi un pētīta dažādu Latvijas skolotāju pieredze par novada tradicionālās kultūras iekļaušanu pedagoģiskajā procesā. Pētījuma gaitā tiks izveidots teorētiski pamatots tradicionālās kultūras apguves modelis, pētīta tā praktiskā realizācija dažādos Latvijas novados, novērtēta tā ietekme uz skolēnu lokālās kultūrpiederības veidošanos un analizētas novada tradicionālās kultūras apguves un indivīda lokālās kultūrpiederības sakarības.

Pētījuma objekts

Pedagoģiskais process sākumskolā (1.-6.klase).

Pētījuma priekšmets

Novada tradicionālās kultūras un skolēna lokālās kultūrpiederības mijsakarības.

Pētījuma mērķis

Izpētīt tradicionālās kultūras un lokālās kultūrpiederības mijsakarības, izveidot teorētiski pamatotu novada tradicionālās kultūras apguves modeli sākumskolā un empīriski pārbaudīt tā ietekmi uz skolēna lokālās kultūrpiederības veidošanos.

Pētījuma hipotēze

Lokālā kultūrpiederība skolēnam attīstās, ja

- skolēns dažādos mācību priekšmetos apgūst konkrētas zināšanas novada tradicionālajā kultūrā un prasmes tās izmantot aktīvā un daudzveidīgā, sev personīgi nozīmīgā darbībā;

- skolēnam novada tradicionālās kultūras satura apguvei tiek radīti apstākļi sadarbībai skolotājs ↔ skolēni ↔ ģimene ↔ sabiedrība, pakāpeniski mācoties saskatīt mījsakarības starp novada dabu un kultūrvidi, sabiedrību un tās tradicionālo kultūru plašākā un šaurākā kontekstā;
- novada tradicionālās kultūras apguves faktoloģiskā un procesuālā daļa tiek īstenota, respektējot novada dabu un sociokultūras vidi.

Pētījuma uzdevumi

1. Analizēt teorijas par tradicionālās kultūras būtību un apguves nozīmi indivīda personības attīstībā daudz kultūru izglītības apstākļos un pamatot lokālās kultūrpiederības jēdzienu, veidošanās kritērijus un rādītājus.
2. Rast teorētisko pamatojumu novada tradicionālās kultūras apguvei vispārējā izglītībā un vispārīzglītojošā skolā, izstrādāt teorētiski pamatotu modeli novada tradicionālās kultūras apguvei pedagoģiskajā procesā sākumskolā (1.-6.klase).
3. Izpētīt novadu tradicionālās kultūras apguves kontekstu vispārējās izglītības sistēmā un vispārīzglītojošajā skolā, analizējot Latvijas skolotāju novadu tradicionālās kultūras izglītības izpratni un empīrisko pieredzi, Latvijas un starptautisko izglītības un kultūras politikas likumdošanu, mācību līdzekļus.
4. Pētīt novada tradicionālās kultūras apguves modeļa izmantošanas ietekmi uz skolēna lokālās kultūrpiederības veidošanos.
5. Izstrādāt programmas veidošanas rekomendācijas novadu tradicionālās kultūras apguvei sākumskolā.

Pētījuma metodoloģisko pamatu veido

- Kulturoloģijas teorijas

Teorijas par izglītību daudz kultūru apstākļos (Бодрияр, 1999; Bruner, 1996; 2000; Beikers, 2002; Bank, 2005; Loks, 1977; Kūlis, 2008, 2009; Lynch, 1992; Parekh, 2006; Ramsey, 2004; Лебедева, Татарко, 2003); kultūrģenēzes teorijas (Kroeber, 1948; Быкова, 2000; Захаров, 2004; Каргин, Хренов, 2000; Соколов, 2000); kultūras kontinuitātes teorija, kas uzlūko kultūru kā nepārtrauktu procesu – komunikāciju starp indivīdu un kultūras faktu (Lonner, 1994 Kūlis, 2008, 2009); sociolingvistiskās teorijas (Medina, 2006; Numan, 1998, Bank, 2005; Vulāne, Gavriļina, 2008; Ramsey, 2004; Скрипюк, 2005; Воронин, 1983); semiotikas teorija

(Agejevs, 2005); kultūras kā darbības orientiera sociālā vidē teorija (Geertz, 1973; Ricoeur, 2007; Ионин, 2004);

- Identitātes teorijas (Rotčailds, 1999; Smits, 1997; Erikson, 1993; Ņikiforovs, 2005; Lynch, 1992; Parekh, 2006; Yi-Fu, 2004; Wilson, Dissanayake, 1996; Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004; Tajfel, Turner, 1986; Glassers, 1998; Phinney, Ong, 2007; Phinney, 1993; Лебедева, Татарко, 2003; Marcia, 1980; Felix-Ortiz, Newcomb, & Myers, 1994; Dirba, 2001; 2003; Čakša, 2008);
- Personības attīstības teorijas
Humānistiskās teorijas, kur centrā „es” koncepta attīstība (Fromm, 2003; Eriksons, 1993; Maslow, 1977; Piažē, 2002; Vigotskis, 2002); kultūras un indivīda attīstības teorijas (Rogoff, 2003; Vigotskis, 2002; Мид, 1998);
- Mācību un audzināšanas teorijas
Sociālās mācīšanās un personības attīstības teorija (Bandura, Walters, 1963; Brown, 2002); uz pieredzi balstītās mācīšanās teorijas (Dewey, 1997; Eratuuli, Sneider, 1990); konstruktīvisma teorija par mācīšanos kā aktīvu pasaules uzskata paškonstruēšanas procesu, kas veidojas personīgās pieredzes ceļā, jēgpilni un savām interesēm atbilstoši aktīvi darbojoties sociālajā kultūrvidē (Piažē, 2002; Vigotskis, 2002; Djūijs, 2000; Bruner, 1960); humānpedagoģijas teorijas par skolēna un skolotāja sadarbību, veidojot mācībām labvēlīgu vidi un īstenojot uz skolēna vajadzībām pamatotu mācīšanās pieeju (Vigotskis, 2002; Žogla, 2001; Lieģeniece, 2003; Anspoka, 2008, Maslo, 1999; 2006; Piažē, 2002; Špona, 2006;); Sociālekoloģiskā teorija par indivīda attīstību noteiktā sociālā un ekoloģiskā sistēmā (Bronfenbrenner, 1989; Baacke, 1999);
- Pētījumi folkloristikā un etnogrāfijā (Kursīte, 1996; 2005; Bula, 2001; Krūmiņš, 1996; Celms, 2008; Rancāne, 2009; Boiko, 2005; Boiko, Rancāne, 2001; Beitāne, 2009; 2008; 2011a; 2011b; Nasteviča, 1999; Melne, 2008; Vīksna, 2010; Baumanis, 2008;).

Minētās teorijas aplūkotās kontekstā ar Latvijas Republikas un starptautiskajiem tiesību aktiem:

Decision No 1855/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 establishing the Culture Programme (2007 to 2013).

Deklarācija par Ministru Kabineta iecerēto darbu (2007).

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007. - 2013. gadam (2007).

Latvijas nacionālās attīstības plāns 2007.- 2013.gadam (2007).
Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006).
UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu (2005).
UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2006).
UNESCO Vispārējā deklarācijā par kultūru dažādību (2001).
Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015. gadam. Nacionāla valsts. (2006).
Valsts pamatizglītības standarts (1999).
Valsts programma „Kultūra (2000-2010)”.
Valsts valodas likums (1999) .
Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.-2014.gadam (2005).
Latvijas kultūras kanons (2009).

Pētījuma veids

Pēc pētījuma jautājumiem pētījums klasificējams kā kvalitatīvais novērtējuma pētījums (Mayring, 2002; Kroplis, Raščevska, 2004), jo paredz tradicionālās kultūras apguves analīzi reālajā pedagoģiskajā praksē.

Atbilstoši hipotēzē izvirzītajiem pieņēmumiem empīriskajam pētījumam veidots jaukto metožu paralēlais dizains, iekļaujot kvalitatīvo un kvantitatīvo metožu izmantošanu dažādos pētījuma posmos, kas palielina pētījuma iekšējo un ārējo validitāti. Pētījuma klasifikācija pēc izvēlētās metodes – salīdzinošais cēloņsakarību jeb retrospektīvais pētījums, kad manipulācija ar neatkarīgo mainīgo netiek paredzēta eksperimenta rezultātā, bet pētīta pedagoģiskā procesa realitāte *ex post factum*. (Cohen, Manion, Morrison, 2000; Kroplis, Raščevska, 2004; Geske, Grīnfelds, 2006).

Pētījuma metodes

Teorētiskās metodes

- Filozofiskās, pedagoģiskās, psiholoģiskās literatūras analīze, lai atklātu novada tradicionālās kultūras un lokālās kultūrpiederības būtību, definētu lokālās kultūrpiederības aspektus un rādītājus.
- Latvijas un Eiropas Savienības izglītības un kultūras politikas dokumentu satura analīze, lai atklātu dokumentos paustās vispārējās nostādnes tradicionālās kultūras saglabāšanā un ilgtspējas veicināšanā izglītībā.

- 1.-6.klases mācību līdzekļu satura analīze novada tradicionālās kultūras aspektā.
- Tradicionālās kultūras apguves modeļa teorētiska izveide (konstruēšana).

Empīriskās metodes

Datu ieguves metodes

- aptaujas metode, anketā ietverot nestrukturizētos jautājumus, daudzpusīgās un dihotomiskās izvēles jautājumus;
- ekspertatzinumu metode;
- *The Multigroup Ethnic Identity Measure* (MEIM) tests (Phinney, 1993; Phinney, Ong, 2007);
- intervija.

Datu apstrādes un analīzes metodes

Kvalitatīvo datu apstrādes metodes:

- teoriju vadītā analīze;
- hermenētiskajā pieejā balstīta diskursa analīze;
- kontentanalīze;
- ekspertu metode.

Kvantitatīvo datu apstrāde veikta, izmantojot *SPSS 15.0* datu apstrādes programmu, izmantojot šādas statistiskās datu apstrādes metodes:

- biežumu sadalījums;
- aritmētiskais vidējais;
- standartnovirze;
- Pīrsona korelācija;
- Hī kvadrāts;
- dispersiju analīze;
- Kronbaha alfa tests.

Pētījuma bāze

Empīriskā pētījumā bāze

70 dažādu Latvijas novadu skolotāji, kas piedalījās situācijas izpētes posmā; 12 skolotāji-eksperti, kas piedalījās mācību līdzekļu izvērtēšanas posmā; 5 skolotāji, kas piedalījās atbilstības tradicionālās kultūras apguves modelim pētījuma posmā; 54 sākumskolas skolēni no Alsungas, Bauskas un Rīgas skolām, kas piedalījās lokālās kultūrpiederības līmeņa novērtēšanas posmā.

Pētījuma posmi

1. 2005.-2006. gads - profesionāli vērojumi pedagoģiskajā praksē, veikta pētījuma problēmas apzināšana, teorētisko avotu atlase un analīze, bibliogrāfijas veidošana, tradicionālās kultūras jēdziena raksturojums, apguves teorētisks pamatojums sākumskolā;
2. 2006.-2007.gads - literatūras izpēte un noteikti tradicionālās kultūras satura komponenti, izstrādāti indivīda lokālās kultūrpiederības vērtēšanas kritēriji un tiem atbilstošie rādītāji;
3. 2007.-2008.gads - konstruēts tradicionālās kultūras apguves teorētiskais modelis, noteikti tā struktūrkomponenti, turpmākai empīriskai pārbaudei izvirzīta pētījuma hipotēze, izstrādāta empīriskā pētījuma programma, pētījuma plāns, atlasīti un izveidoti datu ieguves un apstrādes instrumenti,
4. 2008.gads - realizēta Latvijas un starptautisko izglītības un kultūrpolitikas tiesību aktu satura analīze, pētījuma rezultāti atspoguļoti starptautiskā zinātniskā publikācijā;
5. 2006.-2008.gads - ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu veikts pētījums „Tradicionālās kultūras apguves metodiskā līdzekļa izstrāde pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem”, analizēta un apkopota vairāku Latvijas skolotāju pieredze tradicionālās kultūras pedagoģiskā procesa īstenošanā, izstrādāts un izdots metodiskais līdzeklis pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem novada tradicionālās kultūras satura apguves veicināšanai;
6. 2008.-2010.gads - mācību līdzekļu satura pakāpeniska izpēte: 2008.gadā - atsevišķu sākumskolas 1.-6.klases mācību līdzekļu izpēte, analizēti 13 izdevumi, rezultātus publiskojot starptautiskā zinātniskā publikācijās; 2010.gads - pēc iepriekš izvirzītiem kritērijiem izvēlēti 12 skolotāji-eksperti, 79 1.-6.klases mācību līdzekļu satura analīze novada tradicionālās kultūras apguves kontekstā;
7. 2008.-2009. gads - situācijas izpēte praksē, skolotāju aptauja ar mērķi noskaidrot viņu izpratni par tradicionālās kultūras būtību un tās vietu pedagoģiskajā procesā sākumskolā, analizētas respondentu zināšanas un pieredze par novada dabas un sociokultūras vides izmantošanu pedagoģiskos nolūkos; pētīta respondentu pieredze par novada tradicionālās kultūras satura un procesa īstenošanu dažādos Latvijas reģionos, pētījuma rezultāti atspoguļoti starptautiskā zinātniskā publikācijā, izveidota respondentu izlase;

8. 2009.-2010.gads - piecu skolotāju intervijas, pētīta viņu darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modelim, analizēta skolēnu lokālās kultūrpiederības un tradicionālās kultūras satura apguves saistība pētījuma pamatgrupā un kontrolgrupā Alsungā, Bauskā un Rīgā;
9. 2010.-2011.gads - ESF projekta „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” ietvaros izstrādātas rekomendācijas novada tradicionālās kultūras apguvei sākumskolā, promocijas darbs precizēts un pilnveidots.

Promocijas darba tapšanā izmantoti Valsts Kultūrkapitāla fonda projekta (2006-1-M20026-P) *Tradicionālā kultūra bērniem - metodiskā līdzekļa un videofilmas izstrāde* (2006 – 2008); Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas zinātniskās pētniecības projekta *Tradicionālā kultūra etniski heterogēnā klasē* (2007) un Valsts Valodas aģentūras projekta (4-9/14-2007) *Latviešu valoda 1.-6.klasē*; Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu *Tradicionālās kultūras vasaras skolas 2007, 2008, 2009*; *Tradicionālās kultūras gada praktikums 2008-2009* rezultāti.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbu veido divas daļas un nobeigums, literatūras saraksts un pielikumi. Darba pamattekstis ir izklāstīts 176 lpp, to ilustrē 21 attēls, 7 tabulas. Literatūras sarakstā iekļauti 298 izdevuma nosaukumi: angļu valodā (51); vācu valodā (2); krievu valodā (26) latviešu valodā (219).

Pirmajā daļā raksturota tradicionālās kultūras būtība, atklāti novada tradicionālās kultūras satura nozīmīgākie komponenti - daba un kultūrvide, sabiedrība kā tradicionālās kultūras sociālais nesējs, latviešu valoda/valodas izloksne, novada folkloras un tradicionālās prasmes, - kuru apguve spēcināma pedagoģiskajā procesā sākumskolā. Teorētiski pamatota lokālās kultūrpiederības būtība, vērtēšanas aspekti un tiem atbilstoši rādītāji. Izveidots tradicionālās kultūras apguves teorētiskais modelis lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā

Otrajā daļā analizēti Latvijas un starptautiskie kultūras un izglītības politikas dokumenti, atklāta tradicionālās kultūras apguves aktualitāte izglītībā. Analizēti 1.-6.klases mācību līdzekļi tradicionālās kultūras apguves kontekstā. Veikta dažādu Latvijas reģionu vispārizglītojošo skolu sākumskolas skolotāju pieredzes analīze. Praktiski pārbaudīta tradicionālās kultūras apguves modeļa ietekme uz skolēnu lokālās kultūrpiederības attīstību. Izstrādātas rekomendācijas novadu tradicionālās kultūras apguves īstenošanai sākumskolā.

Pētījuma teorētiskā novitāte

Teorētiski pamatota novada tradicionālās kultūras un indivīda lokālās kultūrpiederības attīstības savstarpējā saistība.

Noteikti lokālās kultūrpiederības vērtēšanas kritēriji un tiem atbilstošie rādītāji.

Promocijas darbā analizēts sākumskolas pedagoģiskais process, kurā savstarpējā mijiedarbībā tiek apgūts konkrēta novada dabas, kultūrvides un sabiedrības tradicionālās kultūras un pamatizglītības obligātais mācību saturs.

Izveidots teorētiski pamatots novada tradicionālās kultūras apguves modelis sākumskolā, noteikti tā nozīmīgākie struktūrkomponenti.

Aprobēts *The Multigroup Ethnic Identity Measure* (MEIM) tests un lokālās kultūrpiederības novērtēšanas karte lokālās kultūrpiederības pētījumā.

Pētījuma praktiskā nozīme

Izveidots un empīriski pārbaudīts novada tradicionālās kultūras apguves modelis skolēna lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā.

Sniegti atzinumi par pamatizglītības mācību līdzekļos piedāvāto tradicionālās kultūras saturu lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā.

Izstrādātas rekomendācijas izglītības politikas veidotājiem, mācību līdzekļu autoriem un recenzentiem, *valodu, mākslas, zinātņu un tehnoloģiju, cilvēks un sabiedrība* izglītības jomu skolotājiem novada tradicionālās kultūras apguves pilnveidei pedagoģiskajā procesā sākumskolā.

Apzināti skolotāji–eksperti Latvijas tradicionālās kultūras izglītības projektu īstenošanai.

Pētījuma rezultātu aprobācija

Pētījuma rezultāti aprobēti starptautiskās zinātniskās konferencēs Latvijā un ārzemēs, Latvijas mēroga un starptautiskos projektos.

Raksti starptautiski anonīmi recenzētos zinātniskos izdevumos

1. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2011) Language as a Tool of Constructing Local Cultural Identity. *International Scientific Publications: Language, Individual & Society*, Vol. 5, Part 1. p.278-286. ISSN 1313-2547
2. **Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2011) Novada tradicionālās kultūras apguves prakse pamatizglītībā: dažas problēmas un risinājumi. *Sabiedrība, Integrācija, Izglītība. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. II daļa.* Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 342.-351.lpp. ISSN 1691-5887

3. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2011) Traditional culture in the content of current education: reality and opportunities. *Education Policy*. Edited by Gregory T. Papanikos. Athens: Athens Institute for Education and Research, p. 67-79. ISBN 978-960-6672-92-7
4. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2010) *Content of Education and Teacher's Professional Competence for developing Student's Ethnic Identity: Some Problems and Solutions*. Mokytoju rengimas XXI amžiuje: pokyčiai ir perspektyvos. VI, VII Tarptautines mokslines konferencijos medžiaga. Šiaulių universiteto leidykla, p. 158-166. ISBN 9786786-0943-00479
5. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2010) Novada tradicionālā kultūra izglītībā: situācijas izpētes rezultāti. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. V Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga: RPIVA. 17.-24.lpp. ISBN 978-9934-8060-5-6
6. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2008) Some Aspects of Ensuring Socio-Cultural Competence of the Student in the Content of Latvian Language. *Signum Temporis*. Journal of Pedagogy and Psychology, Vol. 1, No. 1. Riga: S&G. p. 18.-28. ISSN 1691-4929.
7. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2008) Etniskā kultūra daudz kultūru izglītības nodrošināšanai: Eiropas Savienības un Latvijas kultūras un izglītības politikas dokumentu analīze. XII ATEE Spring University International conference *Teacher of the 21st century: Quality Education for Quality Teaching*. Rīga: LU. 394.-404.lpp. http://www.lu.lv/materiali/apgads/izdevumi/konferences/atee_spring_universit_y/ATEE_05-session.pdf
8. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2006) *Cooperation Between Heterogeneous Group of Pupils and Teacher in the Process of Teaching/Learning Latvian*. XI ATEE Spring University International conference *Teacher of the 21st century: Quality Education for Quality Teaching*. Rīga: SIA Izglītības solī, 310.–320. lpp.
9. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2006) *Mazākumtautību skolēni latviešu valodas nodarbībās latviešu mācībvalodas sākumskolā: dažas problēmas un to risināšanas iespējas. Teorija praksei mūsdienu sabiedrības*

izglītībā. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. III Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga: SIA „Ulma”, 8.- 20.lpp. ISBN 9984-569-60-8

Publikācijas populārzinātniskos izdevumos

10. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2009) Tradicionālā kultūra latviešu valodas pedagoģiskajā procesā. *Tagad. LVAVA zinātniski metodisks izdevums*. Nr.3, 13.-20.lpp. ISSN 1407-6284
11. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2006) Skolotāja un skolēnu sadarbība latviešu valodas stundās etniski nevienmērīgā klasē. *Psiholoģija skolai un ģimenei*. Nr.10, 16.-24.lpp. ISSN 1691-1709

Metodiskie materiāli

12. *Tradicionālā kultūra bērniem.* (2008) Sast. **G.Siliņa-Jasjukeviča.** Rīga: RaKa, 328 lpp. ISBN 978-9984-15-927-0
13. **Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2008) Tradicionālā kultūra izglītībā: realitāte un iespējas. *Tradicionālā kultūra bērniem.* Metodiskais līdzeklis pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem. Rīga: RaKa, 70.-104.lpp. ISBN 978-9984-15-927-0
14. *Ceļa maize.* (2008) [DVD videoieraksts] Metodiskā līdzekļa „Tradicionālā kultūra bērniem” video pielikums. Teksta aut. **G.Siliņa-Jasjukeviča.** Rīga: RaKa, 2008. 1 DVD disks.
15. **Anspoka, Zenta, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2006) *Latviešu valoda mazākumtautību skolēniem latviešu mācībvalodas sākumskolā.* Rīga: Lielvārds, 80 lpp. ISBN 9984-11-237-3.

Mācību grāmatas un mācību līdzekļi

16. **Anspoka, Zenta, Birzgale, Eģina, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2009) Digitālie resursi latviešu valodā sākumskolai. Latviešu valoda 1. klasei. Resursu pakas ”Sākumskola-1” www.lielvards.lv/ resursi interaktīvajām tāfelēm (skat. 24.09.2011.)
17. **Anspoka, Zenta, Birzgale, Eģina, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2009) Digitālie resursi latviešu valodā sākumskolai. Latviešu valoda 1. klasei. Resursu pakas ”Sākumskola-2” www.lielvards.lv/ resursi interaktīvajām tāfelēm (skat. 24.09.2011.)
18. **Anspoka, Zenta, Birzgale, Eģina, Siliņa-Jasjukeviča, Gunta.** (2009) Digitālie resursi latviešu valodā sākumskolai. Latviešu valoda 1. klasei. Resursu pakas ”Sākumskola-3” www.lielvards.lv/ resursi interaktīvajām tāfelēm (skat. 24.09.2011.)

19. Anspoka, Zenta, Birzgale, Egina, Silīņa-Jasjukeviča, Gunta. *Latviešu valoda 1.-6.klasē*. 250 lpp.(Nodots publicēšanai izdevniecībā „Lielvārds”).

Citas populārzinātniskas publikācijas

20. *Saulgriežu nakts*. Sast. G. Silīņa – Jasjukeviča. Rīga: Viris, 2007, 180 lpp.
21. Silīņa-Jasjukeviča, Gunta. Grodu Jāņi. *Praktiskā Jāņu grāmata*. Sast. A. Rancāne. Rīga: Valsts Tautas mākslas centrs, 92.-94.lpp. ISBN 9984-9741-1-1

Pētījuma rezultāti prezentēti starptautiskās zinātniskās konferencēs

1. V International Research Conference *Language, Individual&Society in the Modern World*. Referāts „Language as a Tool of Constructing Local Cultural Identity”. Science Invest Bulgaria, 2011.gada 7.-11.septembrī.
2. Starptautiskā zinātniskā konference *Sabiedrība, Integrācija, Izglītība*. Referāts „Novada tradicionālās kultūras apguves prakse pamatizglītībā: dažas problēmas un risinājumi”. Rēzeknes Augstskolā, 2011.gada 27.-28.maijā.
3. 5.Starptautiskajā zinātniskajā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Referāts „Novada tradicionālā kultūra izglītībā: situācijas izpētes rezultāti”. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā, 2010.gada 25.-27.martā.
4. VIII Starptautiskajā zinātniskā konference *Teacher Education in the XII Century: Changes and Perspectives*. Referāts „Content of Education and Teacher’s Professional Competence for developing Student’s Ethnic Identity: Some Problems and Solutions”. Šauļu Universitātē, 2009.gada 20.-21.novembrī.
5. X Annual International Conference on Education. Referāts „Traditional culture in the content of current education: reality and opportunities”. Athens Institute for Education and Research, 2008. gada 26.-31. maijā.
6. ATEE Spring University Conference *Teacher of the 21st century: Quality Education for Quality teaching*. Referāts „Ethnic culture for multicultural education: the analysis of legal provisions on education in the European Union and Latvia”. Latvijas Universitātē, Rīgā,2008. gada 2.-3.maijā.
7. RPIVA 4. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Referāts „Latviešu valodas mācību satura daži aspekti skolēnu sociokultūras kompetences nodrošināšanā.” Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā, 2008. gada 2.-3. martā.

8. ATEE Spring University International Conference *Teacher of the 21th Century: Quality Education for Quality Teaching*. Referāts „Cooperation Between Heterogeneous Group of Pupils and Teacher in the Process of Teaching/Learning Process” . Latvijas Universitātē, Rīga, 2006.gada jūnijā.
9. RPIVA 3. Starptautiskā zinātniskā konference Teorija praksei mūsdienai sabiedrības izglītībā. Referāts „Mazākumtautību skolēni latviešu valodas nodarbībās latviešu mācībvalodas sākumskolā: dažas problēmas un to risināšanas iespējas”. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā, 2006.gada aprīlī.

Dalība pētnieciskajos projektos

1. Valsts valodas aģentūras projekts (4-9/14-2007) „Latviešu valoda 1.-6.klasē”. (Vadītāja: profesore Dr. paed. Zenta Anspoka, izpētes laiks 2007.-2008.gads, finansētājs: VVA.) Statuss projektā - dalībiece.
2. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas zinātniskās pētniecības projekts „Tradicionālā kultūra etniski heterogēnā klasē”. (Vadītāja profesore Dr.paed. Zenta Anspoka, izpētes laiks 2007.gads.) Statuss projektā - dalībiece.
3. Valsts Kultūrkapitāla fonda projekts (2006-1-M20026-P) „Tradicionālā kultūra bērniem” metodiskā līdzekļa un videofilmas izstrāde”. (Īstenošanas periods 2007.-2008.gads, finansētājs: VKKF.) Statuss projektā - projekta vadītāja.

1. Novada tradicionālās kultūras un indivīda lokālās kultūrpiederības savstarpējās saistības teorētiskais pamatojums

1.1. Tradicionālā kultūra kā Latvijas nacionālās kultūras apguves pamats

Jautājums par tradicionālās kultūras kā vispārcilvēciskās un Latvijas nacionālās kultūras nozīmi mūsdienu sabiedrībā ir saistīts ar arvien pieaugušo globalizāciju, kas būtiski konkurē ar etnosa vēsturisko atmiņu, tradīcijām un identitāti. Precizējot novada tradicionālās kultūras jēdziena izpratni šajā darbā, tika analizēts plašs zinātniskās literatūras klāsts, fokusējot uzmanību uz pētījumiem dažādās teorijās antropoloģijā, kulturoloģijā, psiholoģijā, filozofijā, socioloģijā, etnogrāfijā, folkloristikā.

Jēdziens „kultūra” ir pārņemts no latīņu valodas, ietverot gan laicīgo, gan dievišķo ideju koeksistenci. Jebkura konkrēti vēsturiski radusies kultūra īstenojas specifiskā formā, kā attieksme pret pasauli, kā emocionalitātes un pasaules izzīņas un izpratnes veids. Kultūras veidojumi palīdz saprast pasauli, kurā indivīds mīt un atbilstoši šai izpratnei rīkoties. Kultūru, kas ir visaptveroša cilvēciskās esamības pazīme, iespējams interpretēt kā cilvēcības formu, eksistences veidu un tehnoloģiju, kas realizējas noteiktās mentalitātes formās, eksistenciālajos arhetipos (cilvēka darbības un pasaules skatījuma pirmtēlos) un visā to lietu un parādību kopumā, kuru varētu saukt par konkrēti vēsturisko „cilvēcisko pasauli” (Kūlis, 2008).

Kultūra kā vispārcilvēcisks fenomens eksistē pateicoties sabiedrībai (Vigotskis, 2002). Kultūra ir viss, ko cilvēks radījis savas vēsturiskās attīstības gaitā: idejas, priekšmeti, literatūra, reliģija, māksla, mūzika utt. No otras puses, kultūra ir personisku attiecību lauks, kura ietvarā notiek komunikācija starp līdzcilvēkiem, iepriekšējām paaudzēm, lietām un tajās ietverto jēgu. No indivīda atvērtības dialogam, viņa gatavības iesaistīties dialogā ir atkarīga kultūras pastāvēšana un tās nepārtraukta attīstība. Kultūras apguve un turpināšanās īstenojas indivīda pašizpaušmes un radošas darbības rezultātā. Indivīda darbībā atklājas viņa pasaules redzējums, attieksme pret lietām, parādībām, citiem indivīdiem un pašam pret sevi. (Kasīrers, 1997; Rogoff, 2003; Kūlis, 2008).

Ikvienas tautas kultūra veidojas ciešā saistībā ar tās vēsturi. Kultūra vienmēr ir noteikta etnosa konkrētā vēsturiskā laikmeta radīto lietu un ideju kopums, kuras

veselumā var saskatīt katram reģionam, laikmetam piemītošu unikālu pasaules ainu un cilvēciskās esamības izpausmi, kas atklājas „cilvēcības formās, eksistences veidā, tehnoloģijās, mentalitātes formās, eksistenciālajos arhetipos, t.i., pašos vispārīgākajos mitoloģiskajos motīvos, primārajās priekšstatu shēmās - jebkuras kultūras pamatā” (Бодрияр, 2001; Kūlis, 2008).

Kultūra atklāj sabiedrības attiecības, cilvēku attiecības ar dabu, vēsturi, tā pilda pasaules veseluma funkciju bez kuras nav iedomājama cilvēka orientācija šai saulē, viņšaulē, kosmosā un to interpretācija. Bez kultūras nav iespējama komunikācija, jo katra kultūras parādība, katrs dzīves mirklis, cilvēka rīcība pauž savu nozīmi, tikai iekļaujoties kādā veselumā. Veselumu veido ar indivīdu, vietu un objektu saistītas kultūras izpausmes, senču piemiņa, kas konkrētai sabiedrībai ir arī emocionālās vērtības, ietverot leģendāro, brīnumaino, sentimentālo, garīgo, reliģisko, simbolisko, politisko, patriotisko vai nacionālistisko attieksmi. Kultūra attīstās, izmantojot iepriekšējo paaudžu atstāto tradīcijās balstīto kultūras mantojumu.

Socioloģijā kultūra tiek definēta kā sociālās rīcības resurss. Kultūra ir simboliska forma, ar kuras starpniecību cilvēki piedzīvo un izsaka nozīmi, jēgu (Geertz, 1973). „Pati nozīme nav fizikāla, tā nav atrodamā fizikālajā pasaulē, realitātē, bet gan tā ir mentāla (kognitīva, psihiska) vienība. Rerezentācijas savukārt ir fizikālas, tās atrodamas vidē.” (Šķilters, 2011, 3) Ar nozīmju palīdzību indivīds apjēdz pasauli, kategorizē un veido savas identitātes struktūras. Ar simboliskajām formām kopienas iekšienē risinās sociālie procesi, kuros cilvēki dalās ar vērtībām, uzskatiem un uzvedības veidiem. Simboliskās formas nav nemainīgi dotumi, gatavas lietošanai. No ierobežota, taču daudzveidīga piedāvājuma klāsta indivīdi atlasa nozīmes konkrētiem mērķiem un gadījumiem (Bula, 2000; Kruks, 2009). „Šajā ziņā kultūra ir vairāk sociālās rīcības resurss nekā sociālo rīcību ierobežojoša struktūra. Tā apkalpo daudzveidīgus mērķus, jo simboli ir „polisēmiski” un kultūras izpausmes ir iespējams interpretēt dažādi” (Schudson, 1989, 155). Būtiski saprast, ka indivīds nozīmju piešķiršanas procesā vadās no funkcionālā konteksta, savām zināšanām un iepriekšējās kultūras pieredzes.

Kultūra kā fenomens netiek bioloģiski pārmantota, bet gan iemācīta un pārnesta no viena indivīda vai grupas uz citu socializācijas un inkulturācijas ceļā. Socializācija (no franču valodas: *socialisation*) ir personības tapšanas process, cilvēkam jau no dzimšanas apgūstot cilvēces pieredzi un zināšanas, pakāpeniski iesaistoties sociālā vidē. Socializācijas rezultātā indivīds apgūst vērtības, normas, uzvedību. Tikai

socializācijā indivīds apgūst cilvēciskumu un atrod savu vietu sabiedrībā. Visintensīvāk socializācijas process norit bērnībā. Šajā procesā ļoti liela nozīme ir attīstības sociokulturālajai situācijai. Sociālajā realitātē apgūstamo parādību nozīmes ir izteikti kolektīvi veidotas. Kaut gan katrs indivīds konstruē nozīmes, tomēr tas, kādā veidā tās transformējas, ir sociāls process un atkarīgs no kopienām, kurās indivīds ir iekļauts". (Šķilters, 2011) Socializācijas primārā vide, kā zināms, ir ģimene, sekundārā vide - dažādas sabiedrības un valsts institūcijas, kurās indivīds apgūst un nostiprina tādas darbības, uzvedības un saskarsmes normas, kas cilvēkam ļauj veiksmīgi iedzīvoties attiecīgajā kolektīvā, etnosā un nācijā (Kroeber, 1948; Bronfenbrenner, 1989; Rogoff, 2003).

„Inkulturācijas process indivīdam palīdz eksistēt un realizēt sevi konkrētā kultūrā, sniedzot ziņas par attiecīgās kultūras tradīcijām, paražām, uzvedības normām, simboliem, reālijām, etiķeti, modi, stiliem, formālajām un neformālajām garīgajām autoritātēm, prestižām darbībām, uzvedības un saskarsmes formām, estētiskajām un intelektuālajām strāvām” (Geertz, 1973, 56). Inkulturācijas procesā attīstās indivīda piederības izjūta konkrētai kultūrvidei. Inkulturācijas process ir komplicētāks nekā socializācijas process, jo dažādu zemju sociālā sfēra var neatšķirties viena no otras, taču kultūras atšķirības var būt ievērojamas pat tuvu dzīvojošām nācijām. Kā liecina pētījumi, kultūras atšķirības dažādos reģionos ir novērojamas pat vienas nācijas ietvaros, kas radušās sociālo un kultūrvēsturisko apstākļu rezultātā (Kursīte, 2005).

Kultūrai kā vispārcilvēciskam fenomenam ir šādi aspekti:

1. Kultūra ir daudzveidīga, tā ietver sociālos institūtus un prakses, vērtības, normas, zīmes un simbolus, tēlus, rituālus, varas attiecības un tekstu radīšanu.
2. Kultūra ir kustīga un mainīga parādība laikā un telpā. Tās mainīgie lielumi ir dzimums, etniskā piederība, sociālekonomiskais statuss, reliģija un vecums. Valoda, teksti un kultūra vienmēr atrodas savstarpējā mijiedarbībā. Kultūra ir nepārtraukts komunikācijas process, kurā tiekas cilvēks ar cilvēku, cilvēks ar lietu un lietas jēgu.
3. Kultūras veidošanās, jaunrades un pārmaiņu process un saturs ir fiksējami un tieši saistīti ar indivīda un kultūras mijiedarbību. Indivīda pasaules uzskatu veido kultūras noteiktas attieksmes, vērtības, pārlicība un emocijas, un vienlaikus indivīds pats ietekmē kultūras attīstību.
4. Kultūras izzināšana ir veids, kā indivīdam izprast pašam sevi un citus (Rogoff, 2003; Kūle, Kūlis, 1996; Kūlis, 2008; Priedītis, 2006; Geertz, 1973; Schudson, 1989).

Viena no kultūras patstāvības izpausmēm ir kultūras nepārtrauktība – pēctecīga kultūras turpināšanās no paaudzes paaudzē. Kultūras nepārtrauktībā neapšaubāmi notiek daļējas izmaiņas, taču nozīmīgu īpatsvaru tajā ieņem tradīcijas. Kopš deviņdesmito gadu sākuma kultūras starpdisciplinārai izpētei un tradīciju renesansei pasaulē ir pievērsta liela uzmanība. Galvenokārt šie pētījumi saistīti ar sabiedrības, politikas, modes, ekonomikas attīstību, pētot, kā tā saucamie „kultūras arhetipi” regulē cilvēka esamību cauri gadu tūkstošiem. Pārrāvumi kultūras attīstībā nereti mazina kultūras spēku un nereti pat veicina tās panīkumu vai kādu kultūras izpausmju aizstāšanu ar citu kultūru izpausmēm. Būtiska loma kultūras nepārtrauktībā ir starppersonu attiecībām, kas tiek īstenotas konkrētā kultūrvīdē (Бодрияр, 1999; 2000; Мафессоли, 1991; Barthes, 1972; Каргин; Хренов, 2000; Костина, 2009).

Vieni no svarīgākajiem kultūras struktūrelementiem ir laika un telpas uztveres un pārdzīvošanas modeļi (arhetipi), kas nosaka kultūras specifiku konkrētā vēsturiskā laikmetā, iezīmē stabilu, veselam laikmetam raksturīgu pārliecību par cilvēciskās un dievišķās sfēras saistību. Pastāv divas šo arhetipu kategorijas. Pirmā no tām izteic konkrēta vēsturiskā laikmeta cilvēciskās attiecības, vērtības, normas, kas, mainoties laikmetam dabiskā veidā beidz pastāvēt. Otra arhetipu kategorija radusies cilvēces attīstības pirmsākumos un modificētā veidā caurvij gadu tūkstošus, pildot nozīmīgu funkciju kultūrā un ietekmējot mūsdienu kultūras izpausmes. Cilvēciskā darbība, aktivitāte ir jēgu veidojoša un var rasties tikai kultūras, cilvēcisko formu – arhetipu, modeļu un kategoriju kontekstā. Arhetipiskās struktūras veido kultūras struktūru, vienlaikus nosakot tās koptēla atšķirības no citām kultūrām (Barts, 1994; Каргин; Хренов, 2000; Rubenis, 1994; Kūlis, Kūle, 1998).

Kultūras veidošanos un tās īpatnības ietekmē gan primāri, gan sekundāri faktori: ģeogrāfiskais novietojums (klimate, reljefs, floras un faunas īpatnības), valoda, teritorijas izmantošanas īpatnības, saimniekošanas veids un ikdienas dzīves tradīcijas; starppersonu komunikācijas sistēma, etnosa vēsturiskā atmiņa, reliģiskie uzskati, ekonomiskais saimniekošanas veids, izglītības sistēma, ideoloģija, politika, psiholoģiskās īpatnības, uzvedības stereotipi, paradumi, mentalitāte, attiecības ar citu etnosu pārstāvjiem.

20.gs. deviņdesmito gadu sākumā izveidotajā kultūru stratifikācijas teorijā tika izvirzīta ideja par kultūras ietvaros eksistējošām dažādām subkultūrām, kas veidojas lokālajām tradīcijām bagātā vidē un atbilst dažādu sociālo slāņu un grupu garīgās un materiālās dzīves vajadzībām. (Соколов, 2000; Захаров, 2004). Sociālās

stratifikācijas iemesli ir vēsturiski noteikti, jo līdz ar pilsētu, valstu un nāciju rašanos apvienojās lielas, neviendabīgas ļaužu grupas ar atšķirīgu sociālo, ekonomisko un kultūras piederību. Šādā skatījumā Latvijas nacionālās kultūras pamatu veido Latvijas kultūrvēsturisko novadu tradicionālās kultūras, kuru pastāvēšanai un lokālo īpatnību kontinuitātes saglabāšanā globalizācijas apstākļos ir radīti zināmi draudi, tradīcijas tiek vienkāršotas, nereti kļūst fragmentāras, sadrumstalotas un atbilstoši valstiski neaizsargātas pazaudē savu veselumu.

Analizējot literatūru, lai definētu tradicionālās kultūras terminu, tika konstatēts, ka dažādās zinātnes apakšnozarēs paralēli tiek lietoti tādi termini kā „etniskā kultūra”, „tradicionālā kultūra”, „tautas kultūra”, „arhaiskā kultūra”, „pirmsindustriālā kultūra”, „agrārā kultūra”, „ikdienas kultūra”, „zemnieku kultūra”, „pirms-rakstības kultūra”, „mutvārdu kultūra”, „nespecializētā kultūra”. Bieži tradicionālās kultūras skaidrojums tiek saistīts ar terminu „folklorā” (Костина, 2009; Соколов, 2000; Захаров, 2004).

Izmantotie termini iezīmē atšķirīgus dažādu zinātņu nozaru izpētes virzienus un uzdevumus. Tā, piemēram, ja kultūra raksturota no informācijas translēšanas aspekta, tad tiek lietots jēdziens „pirms-rakstības kultūra”. Ja raksturots kultūras lietotājs, tad izmantots termins „zemnieku kultūra”; ja pētījuma virziens saistīts ar noteikta sabiedrības vēsturiskā perioda attīstības analīzi, tad izmantots termins „pirmsindustriālā”, „arhaiskā kultūra”, ja raksturots saimniekošanas modelis kultūrā, tad izmantots jēdziens „agrārā kultūra”.

Termins „folklorā” un „tradicionālā kultūra”, kas plaši tika lietots kultūrpolitikas dokumentos līdz deviņdesmito gadu beigām, tajā skaitā arī Latvijā, 1999.gadā oficiālajos UNESCO pamatdokumentos tika aizstāts ar jēdzienu „nemateriālais kultūras mantojums” (UNESCO rekomendācijas par tradicionālas kultūras un folkloras aizsardzību globālais izvērtējums, 1989). Šādu terminoloģijas nomaiņu noteica vajadzība veidot paplašinātu izpratni par globālajām identitātēm un kultūras daudzveidību, kā arī cieņa pret lokālajām un reģionālajām kultūrām. Līdz ar Latvijas valsts pievienošanos Konvencijai par nemateriālā kultūras matojuma saglabāšanu 2004.gadā, Latvijā šis termins kultūrpolitikas dokumentos tiek lietots situācijās, kad tiek apskatītas terminam atbilstošās tradicionālās kultūras izpausmes. Tomēr termins „nemateriālais kultūras mantojums” Latvijā nav plaši izmantots un savas sarežģītības dēļ ir grūti uztverams, jo tā nosaukums šķietami izslēdz materiālās tradicionālās kultūras izpausmes. Pēdējo gadu publikācijās tas galvenokārt tiek

izmantots politikas normatīvajos aktos. Pētījuma ietvaros tiks izmantots termins „tradicionālā kultūra” un turpmāk skaidrota tā izpratne.

Vārds „tradicionāls” ir veidojies no latīņu valodas vārda *traditio*, kas nozīmē „nodošana”, „nodošana īpašumā”. Ar jēdzienu „tradicionāls” apzīmē tās parādības, kuras relatīvi nemainīgā veidā kultūrā pastāv zināmu laiku un sabiedrības apziņā figurē kā konstanti fenomeni. Zinātniskajā literatūrā par „tradicionālām kultūrām” dēvē kultūras, kurās dominē lauksaimniecība kā galvenais saimniekošanas veids, atspoguļojot ar to saistītas idejas gan kultūrā kopumā, gan reliģiskajos priekšstatos, vērtībās, normās, amatniecībā. Agrārā pasaules izpratne spilgti izpaužas Latvijas novadu tradicionālajā kultūrā – etnogrāfijā, folklorā, ikdienas paradumos, gadskārtu ieražās, ar cilvēka mūža ritējumu saistītajās ieražās, tradicionālajā mākslā (Priedītis, 2006; Beitnere, 2010).

Nacionālās kultūras kodolu veido dažādu novadu tradicionālā kultūra, kuras svarīgākās pazīmes ir tradicionalitāte un sinkrētisms. Taču jēdziens „tradicionalitāte” nav attiecināma tikai uz kultūras arhaiskajām formām. Kultūrā izmaiņas notiek pakāpeniski, saglabājot gan vēsturisko pieredzi, gan atbrīvojot vietu laikmetīgajai jaunajai pieredzei. Tā rezultātā katra etnosa kultūra veido laikmetam atbilstošas un aktuālas kultūras formas, kas sabiedrības apziņā tiek uzskatītas par tradicionālām.

Lai vai kā, nosacīti šis jēdziens ietver divas vērtību izpratnes. No vienas puses ar jēdzienu „tradīcijas” tiek marķēts kultūras arhaiskais, konservatīvais, attīstību traucējošais slānis, nepiešķirot tradīcijām vērtības statusu. No otras puses – tradīcijas tiek uzskatītas par kaut ko ideālu, absolūti vērtīgu, saglabāšanas vērtu un atjaunojamu, piešķirot tradīcijām tādas vērtības statusu, kas indivīdam palīdz izdzīvot mainīgajā pasaulē (Быкова, 2000). Ja pieturamies pie izpratnes par tradīciju kā vērtību, tad tas nozīmē, ka pagātnē uzkrātā pieredze (tradīcija) tiek uztverta kā pastāvīgi klātesoša tagadnes daļa, kas ir nozīmīga konkrētas sociālas grupas locekļu eksistencei tagadnē un nākotnē.

Vērtības izpaužas nozīmē, ko indivīds tām piešķir. Vērtības atspoguļo īpatnības, pieprasījumu, indivīda interesi un kalpo par nozīmes pamatojumu īstenības izpaušmēm. Tradīcijas kļūst par indivīda individuālo vērtību tikai indivīdam personīgi nozīmīgā darbībā (Briška, 2011).

Tradīcijas ir līdzeklis sabiedrības attīstības stabilizācijas procesu sekmēšanai, jo īpaši krīžu periodos. Tradīcijām raksturīgs rituālisms un atkārtotāšanās, tās nostiprina zināmas patiesības, kas ir spēcīgā noteiktā sociālā grupā. Indivīds, kurš balsta savu

esamību uz tradicionālām vērtībām, dzīvē izjūt daudz lielāku stabilitāti (Балдина, Быкова, Гавриляченко, Михайлова, 2000). Tradīcijām zaudējot savu nozīmi indivīda apziņā, palielinās dažādu atkarību draudi, no kā nereti cieš attīstīto valstu iedzīvotāji, jo tradīciju zudums vājina sistēmu un kontroles mehānismu – vērtības un normas, kā arī veicina identitātes krīzes, rada apjukumu par piederību noteiktai sociālai grupai un tās kultūrai. Tas, cik lielā mērā indivīds jūtas piederīgs kādai kultūrai, nosaka viņa individuālo identitāti un kultūras praksi, veselīgu pasaules redzējumu, kultūras noteiktu vērtīborientāciju (Giddens, 2003; Fleming, Ledogar, 2008; Witbeck, Hoyt, Stubben, La Fomboise, 2001).

Vācu vēsturiskās filozofiski sociālās skolas izpratnē tradīcijas ir „hermeneitiskais aplis” jeb „dvēseliska piederība” vēsturiskajai etnosa pieredzei, kuras pazīme ir pašorganizējoša, pašregulējoša un neatkārtojama cilvēciskā garīgā un materiālā esamība jeb ārpus oficiālajām varas institūcijām pastāvoša sociokultūras pieredze (Gadamers, 1999). To apstiprina kulturoloģijas teorijā izvirzītā ideja par tradīciju kā mehānismu, kas palīdz sociālajai sistēmai funkcionēt, izdzīvot, nodrošina tās adaptāciju jeb pašsaglabāšanos, veidojot atgriezenisko saikni ar indivīdu, sabiedrību, dabu un kultūrvidi. Pie tam adaptācija ir nevis pasīva kultūras apguve un turpināšanās, bet aktīva mijiedarbe starp indivīdu, kultūras sistēmu un vidi.

Tradīcijas ietver sabiedriski nozīmīgu pieredzi, kas aktualizējas konkrētas grupas ietvaros un tiek atkārtotas un atkal no jauna pārbaudītas. Tradīcijas var panīkt, nereti pat šķietami izzust, taču sabiedrībai nozīmīgā brīdī piedzīvot jaunu renesansi. Konkrētā sabiedrībā uzkrātā pieredze, izejot aprobāciju un akumulāciju laikā, par tradīciju kļūst vairāku, vismaz divu paaudžu dzīves laikā.

Lai nezustu sabiedrībā uzkrātā kolektīvā pieredze, tā tiek stereotipizēta un atkārtota. Stereotipizācija ir nepieciešama, lai kolektīvs varētu uzkrāt un pārvaldīt lielu informācijas daudzumu, kas konkrētas sabiedrības izpratnē sniedz ieguldījumu viņu dzīves kvalitātē. Tādējādi pieredze tiek strukturēta specifisku, noturīgu, laikā lēni mainīgu formulu un elementu veidā, kuriem raksturīga tēlainība, simbolisms un noteikta kompozīcija, kas aptver dažādus dzīves aspektus un ir saprotama katram sabiedrības loceklim dažādos kultūras griezumos gan horizontāli (sociāli), gan vertikāli (vēsturiski vienojot paaudzes) (Байбурын, 1993; Быкова, 2000). Tradīciju atkārtojums sabiedrībai ļauj pārliecināties par iepriekšējās izpratnes pareizību.

Atkārtojumu var uzskatīt par universālu parādību, kas aptver itin visus pedagoģiskā diskursa līmeņus – kādas parādības valodas, stila, ritma, formas un satura līmeni.

Daudzkārtēja vienas un tās pašas idejas vai principa atkārtošana dažādos kultūras līmeņos un formās atvieglo tajā ietvertās idejas vai simbola uztveri veselumā. Līdzīgi hermeneitiskā procesa „cikloīda”, apstiprinoties kopīgajam un atsevišķajam, tiek veidota un vairākkārt papildināta (vienam ejot pie otra un atpakaļ), kamēr noformējas iepriekšējā sapratne, kas jau spēj raksturot tās uzbūvi pēc atkārtojuma shēmām (Krūze, Kincāns, 2009).

Ļoti spilgti atkārtojuma ideja saskatāma tautasdziesmu tekstos, vēstītājfolklorā, dejā. Arī tradicionālajās gadskārtu ieražās viena un tā pati ideja tiek izteikta sinkrēti ar vārda, dziesmas, mūzikas, horeogrāfijas un priekšmetiskā izmantojuma palīdzību, jo atgriešanās pie jau izzināta materiāla ļauj tā izprastās daļas attiecināt uz visu materiālu kā idejiski pabeigtu veselumu kopumā. Sinkrētisms kā tradicionālās kultūras pazīme ir pasaules uztveres veselums, kas aptver ētiku un estētiku, zināšanas un ticību, racionālo un iracionālo, kā arī priekšstatus par pasauli un reālītāti. Tādējādi katrs indivīds, vispirms, sevi redz kā kopienas daļu pasaulē, kurā garīgās un materiālās kultūras izpausmes ir cieši sistēmiski savijušās. Attīstoties zinātniskajam pasaules redzējumam, kultūrā uzkrātā vispārcilvēciskā un katram etnosam unikālā pieredze tiek sastrukturizēta zinātņu jomās, bieži vien zaudējot savu sākotnējo veselumu. Nepieciešamība pēc holistiska pasaules redzējuma ir aktualizēta arī pedagoģijā (Vigotskis, 2002; Bruner, 1996). Spēles, rotaļas, tradicionālā dziedāšana un muzicēšana ir saistītas ar konkrētiem gadskārtu ieražu svētkiem, sadzīves vai rituālie priekšmeti – ar to konkrētu lietojumu svētku vai ikdienas situācijā, daba un kultūrvidē – ar noteiktu utilitāru un sakrālu funkcionālo izmantojumu.

Tradicionālās kultūras pamatu veido kolektīvs un korporatīvs, vienojošs, anonīms iesākums, kas apvieno paaudžu paaudzes visiem saprotamu un pieņemamu vienotu normu un vērtību veidā. Tradīcijas aptver vairākas paaudzes un turpinās desmitiem, simtiem gadu. Tajā pašā laikā tās var izveidoties un ātri vien apsīkt. Tās var aptvert nelielu laika sprīdi un sabiedrības daļu, izzust, un no jauna atjaunoties, bet vienmēr sociālās grupas apziņā saglabāsies orientācija uz kultūras standartu (tradicionalitātes) saglabāšanu, reizēm pat par spīti vēsturiskajam kultūras attīstības procesam.

Viens no vissvarīgākajiem tradicionālās kultūras izpausmes komponentiem ir folklorā. Tradicionāli tā tiek nodota no paaudzes paaudzē caur komunikāciju starp dažādu paaudžu indivīdiem, normējot cilvēka dažādus dzīvesdarbības aspektus – dzīves gājumu, saimniecisko darbību, paradumus, gadskārtu ieražas, sociālās attiecības starp dažādu paaudžu grupas locekļiem, ģimenes tipu, bērnu audzināšanu,

dzīvesvietu, apģērbu, ēšanas paradumus, apkārtējās telpas apguvi, attiecības ar dabu, pasauli, ticību, zināšanas, valodu kā tradīciju izsakošu simbolisku zīmju sistēmu (Костина, 2009; Быкова, 2000).

„Mutvārdu komunikācija starp dažādu paaudžu sabiedrības locekļiem, kas pastāv ārpus organizētām un institucionalizētām cilvēka esamības formām, ir visdabīgākais tradicionālās kultūras pastāvēšanas un transmisijas līdzeklis. Folkloras pētnieku skatījumā folkloras teksta fiksēšana citā formātā, piemēram, rakstiskā, digitalizētā, audio, video u. c. formātā, atņem tekstam labilitāti, variativitāti, dinamiskuma un interpretācijas iespējas. Teksts tiek atrauts no tradicionālās kultūras konteksta un piedāvāts kā ārpus konteksta esoša vienība. Mūsdienu cilvēkam mutvārdu kultūra joprojām ir vitāli nepieciešama, jo apmierina viņa vajadzību pēc sinkrētiska, racionāli-iracionāla un holistiska esamības redzējuma.” (Балдина, Быкова, Гавриляченко, Михайлова, 2000, 32; Оленкин, 2008)

Folkloras dažādie žanri kā tradīciju izsakoša simboliska zīmju sistēma ir tradicionālās kultūras sastāvdaļa, kas integrē, nostiprina, akumulē visa etnosa vai novada kultūras grupas tradicionālo informāciju par pasauli, veido nacionālās kultūras pamatu, no kuras izaugusi literatūra un daudzie dažādie mākslas žanri mūsdienās. Folklorai piemīt simboliskās un ekspresīvās formas, kas pastāv cilvēku darbībā un sakņojas šo cilvēku kultūras un sociālajā dzīvē (Костина, 2009). Folklorai kā kultūras tekstam raksturīga stabilitāte, tipiskums, noturīgums, ilgstamība, atpazīstamība un spēja vienot sabiedrību ar visiem saprotamu ideju, priekšstatu, tēlu, sižetu, motīvu, noturīgu verbālu formulu, paņēmienu, rituālas uzvedības, dzīvesveida un izturēšanās palīdzību. Atkarībā no situācijas, kurā teksts tiek lietots, tam piemīt dinamiskums, variativitāte, plastiskums, labilitāte un arī improvizācijas iespējas, kas atkarīgas no situācijas un tam atbilstoša kultūras konteksta. Būtiskākā tradicionālās kultūras īpatnība ir tas, ka sabiedrības locekļi pārzina tradicionālās kultūras izpausmes saturu un formu, un aktīvi piedalās ar kultūru saistītās aktivitātēs (Байбурын, 1993; Балдина, Быкова, Гавриляченко, Михайлова, 2000; Whitbeck, Hoyt, Stubben, Fromboise, 2001).

Cilvēka psihe, lai gan vēsturiskās attīstības gaitā prot diferencēt un uztvert lietas, parādības atsevišķi (analizēt), nespēj atteikties no vēlmes uztvert dažādu savstarpēji nesaistītu parādību īpašības veselumā, atspoguļojot šo fenomenu valodā. Viens no līdzekļiem, kas palīdz indivīdam izprast folkloras tekstos ietvertās etnosa kultūras tradīcijas, paražas un lokālās kultūrvides īpatnības, ir valoda. Valoda ir kultūras

nozīmīgākā zīmju sistēma, kuras pamatfunkcija ir noteiktas sabiedrības daudzu paaudžu gaitā ietvertās kultūras jēgas saglabāšana. Valodas vienībās, īpaši leksikā, tautsdziesmās, vēstītājfolklorā un frazeoloģijā ietverta vēsturiskā pieredze, atklājas novada mentalitāte, atspoguļojas kultūras tradīciju vienotība, tāpēc valodas izloksnes apguve vienlaikus ir arī novada kultūras apguve. Nevērīgā attieksmes kultivēšana pret latviešu valodas dialektiem un izloksnēm sabiedrībā un ģimenē, kavē novadu folkloras apguvi un pārmantošanu. Latviešu literārās valodas pārākums pār lokālo valodas izloksni iznīcina to kā vērtību pašu izloksnes lietotāju acīs. Līdz ar to likumsakarīgi pamazām zaudētas tiek novadu tradicionālās kultūras unikālas valodas ekspresijas formas, kas senos novada tradicionālās kultūras slāņus jaunākajai paaudzei padara grūti uztveramus un saprotamus.

Jāsaprot, ka novada folkloras žanru apguve novados nav iedomājama atrauti no latviešu valodas vai valodas izloksnes apguves, jo citādi var tikt zaudēta teksta saturā iekļautā nozīme. Latviešu valodas izloksnē skolēns nereti sarunājas ārpus skolas – ģimenē, sabiedrībā. Tā ir vērtība, kura ir saudzējama un aizsargājama, veicot atbilstošus atbalsta pasākumus arī pedagoģiskajā procesā. „Novada folkloras žanru apguvē, lai saglabātu novada kultūras savdabību ir jārespektē novada izloksnes īpatnības, jo sevišķi tas attiecas uz dzimtās valodas un mūzikas stundām.” (Лалаева, 2009)

Folkloras tekstu iezīme ir bagāta valodiskā izteiksme, simboliskais slānis, krāšņs metaforu izmantojums. Metafora kā valoda valodā vienmēr paplašina cilvēka pasaules apvārsni (Воронин, 1983). Pasaules daudzveidība, ko cilvēks uztver ar maņu palīdzību (redzi, dzirdi, tausti, garšu), kā arī ar citu augstākās pakāpes sajūtu (spējas uztvert formu, lielumu, priekšmetu attālumu, arī novērošanas spējas) palīdzību ļauj runāt par prāta spēju šīs sajūtas sintezēt, veidojot vienotu pasaules uztveri. Folkloras tekstos iekļauto metaforu struktūrā redzams cilvēka uztveres veselums.

Kā uzsver folkloras pētnieki, ikviena folkloras teksta pāreja uz citu formu – literāru, vēsturisku vai kultūras kontekstu – piešķir tam jaunu nozīmi. Folkloras tekstiem to kustīgās dabas dēļ ir daudzas nozīmes; katrs atkārtots lietojums nes līdzīgu arī tā iepriekšējos kontekstus kā daļu no tā neskaitāmo nozīmju kopuma (Ben-Amoss, 1993, 211).

Jebkurš mēģinājums izprast folkloras tekstus ir mēģinājums analizēt tā semantisko un slēpto jēgu, bet tas ir iespējams, tikai respektējot folkloras tekstu funkcionālo izmantojuma nolūku. Tradicionālajā kultūrā līdzās folkloras tekstiem būtisku lomu

ieņem rituālu, deju, rotaļu un spēļu uzbūve, izpildījums un vieta konkrētā ieražā, uzvedība šo darbību laikā dalībnieku apģērbs, darbības vieta, laiks, simboliskā un utilitārā jēga (Зыкова, 2006), tāpēc folkloras teksta dabiska funkcionēšanas vieta ir izpausme darbībā – rotaļā, dziesmā, dejā, rotaļā, rituālā, ieražā, kas notiek konkrētos apstākļos, kontekstā ar gadalaiku, indivīda vai sabiedrības vajadzībām to funkcionāli izmantot atbilstošā kultūrvidē (Скрипюк, 2005).

Brīdī, kad tiek izpildīta tradicionālās kultūras formula konkrētā tam atbilstošā situācijā laikā un telpā (dziesma, pasaka, teika, rituāls, deja, rotaļa, sakāmvārds, paruna u.tml.), cilvēks vienlaikus īsteno cilvēces balsi un pats kļūst par radītāju, jo viņš pārvalda šo universālo balsi, kas ietver sevī universālas vērtības, un realizē sevi darbībā, īstenojot savu gribu, vēlmi, varēšanu un izpratni (Зыкова, 2006).

Folkloras teksts kā lingvistiska vienība palīdz jēgpilni apgūt arī valodas gramatikas sistēmu, veicina izpratni par to, ka gramatika nav atrauta no komunikācijas. Tā kā valodas mācību procesā teksts ir komunikācijas pamats, tad tieši komunikācijā tradicionālās kultūras zīmes arī iegūst nozīmi. Saskaroties ar autentiskiem tekstiem, pamazām tiek apgūti dažādi simboli, vārdu semantika, vārddarināšanas un formveidošanas līdzekļi, attieksme pret apkārtējo pasauli, apgūtas valodas normas, kas izriet no valodas struktūras un kultūras prasībām, runas un uzvedības etiķetes modeļi u. c. (Numan, 1998, Bank, 2005; Vulāne, Gavriļina, 2008; Ramsey, 2004; Скрипюк, 2005; Воронин, 1983).

Folkloras tekstu pazīme ir anonimitāte, autorības neesamība. Tomēr teksti fiksējami, atlasāmi un izmantojami pēc to lokālās izcelsmes, fiksēšanas vietas, teicēja. Tomēr arī anonīms kultūras teksts atdzīvojas, iegūst individualitāti, kad indivīds izmanto to caur improvizāciju konkrētā sociokultūras kontekstā atbilstoši situācijai, padarot aktuālu dziesmas, rotaļas, dejas, ieražas vai rituāla veidā. „Tradicionālās kultūras daudzveidība, universālums, izplatība, atkārtojamība, lai gan ir anonīma, ir materiāls subjektīvam pārdzīvojumam, tāpēc tradicionālā kultūra kā kultūras fenomens koncentrēti un tieši reprezentē cilvēka reālo dzīvi un kalpo kā universāla terapeitiska metafora un avots cilvēka pašizziņai un pašrealizācijai. Jebkura tradicionālās kultūras izpausmes forma ietver sevī vispārcilvēcisku un konkrētam etnosam specifisku pieredzi, kas glabā sevī milzīgu spēku, integrējot visu tās radītāju – iepriekšējo paaudžu – enerģētiku un tiek atjaunota un pārradīta, atkārtojot to katru reizi no jauna.” (Зыкова, 2005, 33).

„Kultūru varētu pielīdzināt augošam kokam, kura saknes tiecas pie dzīvinošiem avotiem, vērtībām, kas radīti neskaitāmu paaudžu darbā. Un kultūra ir arī jaunrade, meklējumi. Šis kultūras koks var kupli sazaroties, nest augļus, bet tam nedrīkst nocirst saknes. Tā būtu kultūras, arī paša etnosa nāve.” (Kūlis, 2008) Ir skaidrs, ka tradicionālās kultūras pastāvēšana nākotnē ir ikviena indivīda atbildība un visas dzīves uzdevums, jo viens indivīds savas dzīves laikā nespēj radīt tik daudz kultūras, cik saņem no iepriekšējām paaudzēm (Brown, 2002). No iepriekšējām paaudzēm mantotās kultūras tradīcijas veido noturīgas pieredzes formas, kas kļūst par noturīgiem instrumentiem komunikācijā starp indivīdiem un viņu radīto kultūras pasauli, kas ir nepieciešams priekšnosacījums sazināšanās un savstarpējās saprašanās nodrošināšanā dažādu kultūru mijiedarbības procesā. No kultūras tradīcijām „tīrā” vietā nav iespējams radīt attīstītāku un augstvērtīgāku kultūru.

Lai arī jēdziens „tradicionāls” šķietami ir antonīms jēdzienam „mūsdienu”, jāsaprot, ka jebkurā kultūrā kāda noteikta kultūras daļa vienmēr būs statiska un uz ārējām izmaiņām reaģēs konservatīvi, jo kultūrai kopumā, tai skaitā arī tradīcijās balstītajam kultūras slānim, piemīt divas savstarpēji saistītas īpatnības - substancionālais un funkcionālais kultūras aspekts. Substancionālais aspekts ietver tradīciju saturu – vērtības un normas, bet funkcionālais aspekts atklāj veidus kā sabiedrība no iekšpuses komunikatīvi transmutatīvā ceļā nodod kultūras pieredzi no paaudzes paaudzē (*Новейший философский словарь, 2003*). Tagadni un nākotni nosaka pagātnes kultūras tradīcijas, un tieši kultūras funkcionālais aspekts nodrošina mūsdienu kultūrā iespēju aktualizēties pagātnes pieredzei, kas izturējusi laika pārbaudi, tikusi aprobēta un atzīta par piemērotu jaunam sociokultūras kontekstam, caur kuru sabiedrība, grupa var integrēt, skaidri apzināties sevi kā veselumu un uzturēt savu patību, piederības izjūtu konkrētai kultūras tradīcijai ilgākā laika posmā.

Substancionālajā aspektā nozīmīgs ir tradicionālās kultūras satura veselums, funkcionālajā aspektā - procesuālais nodrošinājums. Kultūra visā savā pilnībā var eksistēt tikai ar tādu nosacījumu, ja sabiedrības locekļiem ir zināma vērtību un normu sistēma (substancionālais kultūras aspekts), ir izprotamas idejas, mērķi un zināšanas par simboliskās un materiālās pasaules savstarpējām attiecībām konkrētā kultūrvidē, kā arī prasme tās praktiski uzturēt. Kultūra ļauj strukturēt indivīda dzīvi šādos līmeņos – kalendārā gada ietvaros, saistībā ar sociālā statusa maiņu sabiedrībā un ikdienas dzīves situācijās. Tā tiek nodota tālāk no paaudzes paaudzē ar konkrētai sabiedrībai

atbilstošām tradicionālām sociālās transmisijas tehnoloģijām (funkcionālais aspekts) (Балдина, Быкова, Гавриляченко, Михайлова, 2000; Лебедева, Татарко, 2003).

Instrumenti tradīciju nepārtrauktības jeb funkcionēšanas nodrošināšanā ir tradicionālās prasmes – tradicionālā dziedāšana, muzicēšana, spēles mākslas, ieražu un rituālu prakses, kas saistītas ar dabu, sabiedrību un Visumu, tradicionālās amatniecības prasmes u.c. (UNESCO Konvencija par nemateriāla kultūras mantojuma saglabāšanu, 2005).

Domājot par novadu tradicionālās kultūras apguves satura izvēli un procesa nodrošinājumu pedagoģiskajā procesā sākumskolā, svarīgi ir vairāki jautājumi.

Pirmkārt, jānoskaidro, kurus tradicionālās kultūras satura komponentus ir būtiski stiprināt pedagoģiskajā procesā? Konkrēta novada tradicionālās kultūras saturu ietekmē novada ģeogrāfiskais novietojums (daba, kultūrvide), valoda, sociokulturālā un vēsturiskā pieredze, folkloras teksti, kas atklāj konkrēta novada sabiedrības izpratni par pasauli, novadam raksturīgas tradicionālas prasmes (tradicionālā dziedāšana, horeogrāfija, amatniecība u.c.). Nepieciešams noskaidrot, vai konkrētā novadā ir vēl sastopamas reāli funkcionējošas, tiešā veidā pārmantojamas tradīciju izpausmes no sabiedrības pārstāvjiem - tautas teicējiem, amatniekiem, muzikantiem, un vai tradīcijas ir izzināmas, rekonstruējamas un aktualizējamas sabiedrības kultūrā, izmantojot arhīva materiālus, vēstures liecības, novadpētnieku vākumu u.c.

Otrkārt, kas ir novada tradicionālās kultūras nesējs? Vai tā ir sabiedrība, kas rada un atkārtoti kultūru, vai indivīds, kurš tikai iekļaujas kultūrā? Tradicionālajās (agrārajās) sabiedrībās kultūras sociālie nesēji bija zemnieki, mednieki, lopkopji, amatnieki. Mūsdienu zināšanu sabiedrībā tās nesēju ir definēt daudz sarežģītāk. Pastāv dabiska saikne starp kultūras normām, vērtībām, nozīmi, simboliem un sociālās transmisijas formām un funkcijām, kuru ietekmē sabiedrība savu kultūras pieredzi atjauno un nodod tālāk. Ja tradīcija tiek apskatīta no normu, vērtību, jēgas un simbolikas viedokļa, ar tajā ietilpstošajiem priekšstatiem par dabu, kosmosu, cilvēka vietu pasaulē, reliģiski-mitoloģisko pasaules redzējumu, priekšstatiem par viedumu, spēku, skaisto, labo un ļauno, atmiņām par senčiem, par pareizu un nepareizu dzīvesveidu, par kalpošanu cilvēkiem, tēvzemes mīlestību u.c. (Захаров, 2004), tad jāsaprot, ka visu iepriekš nosaukto katrs nākamās paaudzes pārstāvis padara sev nozīmīgu no jauna, radot un pārradot, aizmirstot un no jauna atceroties visas savas dzīves gaitā. Nepārtraukti transformējoties, tradīcijas turpina savu eksistenci cauri laikmetiem pateicoties indivīdam, kas uzskata tās par sev personīgi nozīmīgām. Arī mūsdienu

kultūras pārstāvji, kā pilsētu, tā lauku iedzīvotāji, savas dzīves laikā lielākā vai mazākā mērā joprojām turpina apliecināt tradicionālajai kultūrai raksturīgus priekšstatus un idejas, veikt tradīcijās balstītas prakses, kas saistās ar kalendārajiem gadskārtu ieražu svētkiem un iezīmē indivīda individuālajā dzīves gājumā nozīmīgus pagrieziena punktus (krustabas, kāzas, bēres). Tradicionālās kultūras sociālais nesējs ir ikviens indivīds sabiedrībā atsevišķi un visa sabiedrība kopumā, nesot atbildību par konkrētā novada tradicionālās kultūras procesa nepārtrauktību. Pedagoģiskajā procesā nepieciešams nodrošināt dažādu paaudžu pārstāvju mijiedarbi un saskarsmi, tradīciju pārmantošanu nodrošinot tiešas komunikācijas ceļā. Iepazīstot tagadnes un pagātnes nozīmīgāko sabiedrības locekļu devumu, mācoties no viņu pieredzes, jaunā paaudze nepastarpināti saskarsies ar visaugstāk vērtētajām kvalitātēm caur šo personību dzīves pieredzi.

Treškārt, pedagoģiskajā procesā jāpievērš uzmanība tradicionālās kultūras funkcionālajam kontekstam. Nepieciešams tradīciju eksistences stāvokļa novērtējums novadā. Kā caur novada kultūras tradīcijām tiek veidots indivīda dialogs ar laika ritējumu (gadskārta un gadskārtu ieražas), kādas ir indivīda un sabiedrības attiecības ar telpu (dabu un konkrētu kultūrvidi) un konkrētu sabiedrību/cilvēkiem (piederības nozīmē)? Kādā kontekstā - vēsturiskā vai mūsdienīgā tradīcijas var izmantot kultūras sociālais nesējs? Kādā veidā konkrēta novada sabiedrība var funkcionāli izmantot tradīcijas novada kultūras pašsaglabāšanas, transformācijas un atjaunotnes procesā sociālekonomiskos vai vēsturiskos apstākļos?

Ceturtkārt, kādu jēgu, vēstījumu par sevi un savu piederību konkrēta novada kultūras tradīcijām pauž indivīds savā dzīves darbībā mūsdienās? Šie jautājumi ir svarīgi tradicionālās kultūras apguves procesuālās daļas plānošanā un realizācijā. Apgūtais tradicionālās kultūras saturs vērtīgs kļūst tikai tad, ja indivīds to pārdzīvo kā sev personīgi nozīmīgu, un saistībā ar to spēj realizēt sevi konkrētā dabas un sociokultūras vidē. Saskaņā ar personības attīstības psiholoģijas atzinumiem, agrīnajā pusaudžu vecumā aktualizējas vajadzība pēc iekļaušanās sabiedrībā un sabiedrības sniegtās atzinības (Быкова, 2000; Костина, 2009; Svence, 1999), veidojas indivīda identitāte, piederības izjūta konkrētai sabiedrībai un tās radītajai kultūrai (Rogoff, 2003; Phinney, Ong, 2007).

Saskaņā ar vecumposma attīstības īpatnībām, pedagoģiskā procesa faktoloģiskajā daļā sākumskolā ir nepieciešams pievērst uzmanību šādiem tradicionālās kultūras satura komponentiem:

- *dabas un konkrētās kultūrvides apguvei*, lai realizētu pedagoģiskajā procesā kultūras vērtībās balstītu jēgpilnu indivīda mijiedarbību ar dabu un kultūrainavu;
- *novada sabiedrībai kā tradicionālās kultūras sociālajam nesējam*, mērķtiecīgi pedagoģiskajā procesā plānojot tradicionālo prasmju nesēju – amatnieku, teicēju, muzikantu u.c., skolotāju, skolēnu, skolēnu ģimeņu sadarbību novada kultūras tradīciju izziņas procesā, tradicionālo prasmju apgūvē lokālās kultūrpiederības veicināšanas procesā;
- *latviešu valodai/valodas izloksnei*;
- *novada folklorai*, jo caur to tiek sekmēta konkrēta novada tradīciju, vērtību un normu saturiska un praktiska apguve;
- *tradicionālo prasmju apguvei*, jo tas paredz caur aktīvu darbību un sadarbību pakāpeniski apgūt prasmi lietot latviešu valodu/valodas izloksni, apgūt novada folkloru, izmantojot dziedāšanu, muzicēšanu, horeogrāfiju, vienkāršas tradicionālas amatniecības prasmes (Быкова, 2000; Rogoff, 2003; Vigotski, 2002; Konsa, 2005; Костина, 2009).

Lai arī tradīcijām ir tiešs sakars ar vēsturi, pedagoģiskajā procesā ir svarīgi tradicionālās kultūras saturu un formu uzlūkot plašāk kā vienīgi statisku vēsturisko mantojumu. Ikviens indivīds piešķir objektiem realitātē kādu hierarhisku funkciju, balstoties pieredzē. Tāpat sociālā realitāte ir saistīta ar indivīdu apzināšanos, kas sakņojas kopīgā mērķorientācijā, kopīgās zināšanās (Šķilters, 2011). Kopā ar skolēniem ir iespējams pētīt novada kultūras tradīcijas, analizēt, klasificēt, eksponēt, rekonstruēt no jauna un popularizēt, izmantojot dažādas zinātņu disciplīnas, paralēli liekot uzsvāru uz kultūrizglītojošiem pasākumiem, kas aktualizē tradīciju funkcionālo izmantojumu mūsdienu kultūras situācijā, parādot tradīciju skaistumu, daudznozīmību, un nepieciešamību indivīda personības attīstībā konkrētā sabiedrībā, tā nodrošinot tradicionālās kultūras eksistenci materiālajā kultūrā, kultūrvidē, mutvārdos un tautas atmiņā arī turpmāk.

Tradicionālā kultūra savu izpausmi rod divās dimensijās: materiālajā un garīgajā. Ja kāda no šīm dimensijām iznīkst, tad agrāk vai vēlāk iznīks arī otra (Konsa, 2004).

Secinājumi:

Tradicionālā kultūra ir konkrētā sociālekolģiskā vidē dzīvojošas sabiedrības vai tās daļas tradīcijās balstīts daiļrades kopums, kas tiek atzīts par tās mantojumu, atspoguļo

kopienas identitāti un vispārpieņemtās vērtības, ar dažādām variatīvām izpausmēm un tiek nodots no paaudzes paaudzē. Tradicionālās kultūras formas ir valoda, folklorā, mūzika, dejas, spēles, mitoloģija, rituāli, paražas, amatu prasmes, arhitektūra u.c.

Latvijas novadu tradicionālā kultūra veido nacionālās kultūras pamatu. Dažādos Latvijas novados tai piemīt diferencēts saturs un izpausmes forma, kas koncentrētā veidā ietver tautas daudzu gadsimtu gaitā krāto vēsturisko atmiņu, pieredzi un mērķus.

Tradicionālā kultūra ir kodols individuālai, dzimtas, grupas, kopienas un nācijas identitātei. Individam tā palīdz atbildēt uz šādiem eksistenciāli svarīgiem jautājumiem: kas es esmu, no kurienes nāku, kāda ir manas dzīves jēga, vērtības un kvalitāte.

Tradicionālā kultūra kā indivīda radošās darbības rezultāts izpaužas gan materiālās, gan nemateriālās formās – kultūrvīdē un kultūras artefaktos, valodā un valodas izloksnēs, paražās un tradīcijās, tradicionālajās prasmēs, simboliskajās un garīgajās vērtībās.

Par svarīgākajiem novada tradicionālās kultūras satura komponentiem, kas iekļaujami pedagoģiskā procesa faktoloģiskajā daļā sākumskolā, uzskatāma dabas un kultūrvīdes iepazīšana, sabiedrības devums novada attīstībā, latviešu valodas un tās izlokšņu apguve, novada folkloras un tradicionālo prasmju apguve ciešā saistībā ar kalendārā gada un cilvēka mūža ritējumu.

Novada tradicionālās kultūras apguves procesuālā daļa saistāma ar tradicionālās kultūras sociālo nesēju - sabiedrību, novada dabu un sociokultūras vidi, nodrošinot novada tradicionālās kultūras apguvi kā pamatu indivīda lokālās kultūrpiederības veicināšanai.

1.2. Indivīda lokālās kultūrpiederības kā indivīda personības īpašības

teorētiskais pamatojums

Indivīda identitāte un piederība lokālai kultūrai daudz kultūru izglītības kontekstā ir komplicēti jēdzieni. Tie nav skaidrojami ar vienu definīciju galvenokārt tāpēc, ka identitātes un piederības jēdziens ir daudznozīmīgi.

Kultūru robežām kļūstot atvērtām, aizvien pastiprinās procesi, kuriem raksturīga izteikta savas etniskās identitātes, t.i., piederības noteiktam etnosam, etniskai kopībai, apzināšanās. Zinātniskajā literatūrā atrodamas ļoti atšķirīgas un neviennozīmīgas jēdziena interpretācijas. Kā norāda filozofs Rihards Kūlis „visai bieži (īpaši

publicistikā) liela daļa filozofisku, politisku un socioloģisku jēdzienu tiek aizstāti ar vārdu “identitāte”. Tā vietā, lai runātu par sociālo, vai politisko statusu, sociālo lomu, cilvēciskajām attiecībām, izturēšanās īpatnībām, ieražām, īpašībām, savstarpēju kultūru bagātināšanos, ietekmēm un aizguvumiem, runā par identitātēm, turklāt daudzām. Viena no raksturīgākajām kļūmēm šādos gadījumos – aplūkojamā objekta kvalitatīvie un kvantitatīvie raksturojumi tiek padarīti par strukturāliem raksturojumiem.” (Kūlis, 2009).

Bieži ar jēdzienu „identitāte” tiek akcentēta gan katra indivīda savdabība, konkrētu īpašību kopums, ar ko viņš atšķiras no pārējiem, gan arī indivīdu, sociālu grupu īpatnību kopums, kas raksturo šo grupu savstarpējo saistību.

Sociālpsiholoģiskajā skatījumā etniskā identitāte ir daļa no indivīda paškoncepta, kas veidojas uz noteiktu zināšanu bāzes par konkrēto sociālo grupu un tās kultūru, katrs indivīds tajā ieliek savu emocionālo nozīmīgumu un vērtību (Tajfel, Turner, 1986; Šķilters, 2011). Tā kā katrs etnoss kā sociāla grupa konstruē noteiktu, no citiem etnosiem satura un formas ziņā atšķirīgu pasaules ainu, tad jāsaprot, ka identitātei piemīt etnokultūrālas iezīmes. Identitāte izpaužas caur indivīda darbību un konkrētās kultūras vērtībās un normās balstītu paškategorizāciju – sevis identificēšanu ar konkrētu grupu un tās kultūru (Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004). Identificēšanas procesa instrumenti ir: valoda, vērtības un normas, vēsturiskā atmiņa, reliģija un priekšstats par savu zemi, mīti par kopējiem senčiem, nacionālais raksturs, kultūras materiālās izpausmes - tautas un profesionālā māksla (Parekh, 2006; Brown, 1991; Kūlis, 1996; 2009). Kultūras identitificēšanas, apguves un izmantošanas procesa rezultātā formējas indivīda identitāte. Tai pašā laikā identitāte ir nevis gatavs dotums, tā tiek izvēlēta, saziņas darbībā veidota un apliecināta, aizvien no jauna pārradīta. Tā pastāv un konkurē ar citām sabiedrības identitātēm un to simboliem (Ben-Amoss, 1991; Bula, 2001).

Analizējot identitātes jēdzienu literatūrā (Lynch, Parekh, 1992; Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004; Tajfel, Turner, 1986; Phinney, Ong, 2007), identitātes izpratni varētu sakārtot šādā hierarhiskā sistēmā no plašākās uz šaurāko identitātes izpratni: globālā identitāte, kontinenta identitāte, valstiskā identitāte, nacionālā identitāte, etniskā identitāte, indivīda individuālā identitāte, kurā neapšaubāmi ietilpst lokālā kultūrpiederība konkrētam novadam. Individuālā identitāte ir nosacījums visām citām identitātēm.

„Personas identitāte ir semantiski vispiesātinātākā un visnepastarpinātāk sakņojas ķermeniskajā pieredzē un uztverē balstītajos kategorizācijas procesos; tā ir nozīmju kopa, kas uzrāda relatīvo noturīgumu indivīdam kā patībai; šī nozīmju kopa darbojas, modificējas un saglabājas dažādos kontekstos un sociālajās lomās, pieņemot, ka sociālo lomu identitātes vismaz daļēji pārklājas ar personu identitātēm” (Šķilters, 2011, 8).

Vēsturiski identitātes jēdziens ir paplašinājies no ģimenes vai cilts identitātes līdz pat globālajai identitātei. Piederība vietējai kopienai – ģimenei, etniskajai grupai veidojas uz kopīgas valodas un reliģijas kultūras pamata, bet var arī nebūt saistīta ar konkrētu pasaules valsti. Piederību valstij nosaka indivīda brīva izvēle, un piederība starptautiskajai sabiedrībai ir neatkarīga no iepriekš minētajiem līmeņiem (Lynch, 1992).

Katra cilvēka individuālā kultūra kā zināšanu, prasmju un attieksmju kopums pret apkārtējo pasauli, pašam pret sevi ir cieši saistīta ar citu indivīdu kultūru, jo ikviena kultūra atklājas un attīstās sociālās mijiedarbības rezultātā. Piederības izjūta kultūrai ir katra indivīda kā personības un sociālo sistēmu sintēze, tā ir personības, grupas, organizācijas un sabiedrības materiālo un garīgo vērtību veselums (Garleja, 2006, Ramsey, 2004).

Novads kā vieta noteiktā telpā un laikā ir nozīmīgs koncepts lokālās kultūrpiederības teorētiskajā izpratnē. Vārda „lokāls” izcelsme sakņojas latīņu valodas vārdā *localis*, ar nozīmi „konkrēta vieta” vai „atrašanās telpā” (Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca, 2008). Telpa rietumu kultūrā tiek uzskatīta par brīvības simbolu. Atklāta telpa rosina darbībai, tā ir orientēta uz nākotni. Slēgta un cilvēciskota telpa kļūst par „vietu”. Salīdzinājumā ar „telpu” „vieta” ir noteiktu, skaidri definējamu vērtību un normu centrs. Indivīdam nepieciešama gan vieta, gan telpa. Vieta kā drošība, telpa kā brīvība: mēs esam saistīti ar pirmo, ilgojamies pēc otrās.” (Yi-Fu, 2004, 179). Globalizācija, kas vistiešāk izjūtama interneta vidē, „sniedz ilūziju par telpas tūlītēju sasniedzamību, ir stiprinājusi lokālās teritorijas nozīmi.” (Hanovs, 2008).

Lokālās sabiedrības līdzās ģimenei vienmēr ir bijušas sabiedriskās struktūras pamatelements. Lokālo sabiedrību raksturo nepastarpinātu kontaktu iespēja starp indivīdiem, ciešas kolektīvas saites, vienotība mērķu un tiem atbilstošu līdzekļu izvēlē. Tās veido priekšnosacījumu vēsturiski noteikta, normās un vērtībās balstīta

kultūras simboliskā slāņa izveidei, kas regulē sabiedrības uzvedību ikdienā un svētkos, nosaka dzīves ritmu un ciklus.

Novada kultūra šajā pētījumā tiek saprasta citādā nozīmē kā Latvijas kultūrvēsturiskais dalījums etnogrāfiskajās reģionos – Latgale, Vidzeme, Kurzeme un Zemgale. Novads kā telpa, kurā manifestējas konkrēta lokāla tradicionālās kultūras izpausme, piemēram, Bārtas un Nīcas vokālā daudz balsība, dažādu Ziemeļlatgales, Dienvidlatgales, Zemgales pagastos fiksētie tolku bolsi, kōzu bolsi, burdona daudz balsība, Latvijas dažādu pagastu tradicionālais horeogrāfiskais materiāls, arhitektūra, amatniecība, tautastērpa valkāšanas tradīcijas, ieražu un rituālu pieredze u.c.

Neraugoties uz to, ka vēsturiski lokālās sabiedrības un to kultūras pastāvējušas kā noslēgtas sistēmas, mūsdienu globalizācijas, komunikācijas un informācijas tehnoloģiju attīstības rezultātā tiek pakļautas dažādu kultūru elementu saplūsmei daudz spēcīgāk nekā jebkad agrāk, deformējot vai pat pazaudējot tām raksturīgo tradicionālās kultūras saturu, kas līdz šim lielā mērā ir ietekmējis tajās dzīvojošo indivīdu piederības izjūtu. (Слиз, Щепанский, 2009).

Lokālo kultūru un sabiedrību funkcionēšana, pastāvēšana un attīstība globālajā sistēmā ir atkarīga no indivīda spējas identificēt sevi ar konkrētu kultūru, izjust tai piederību. Lokālā piederība var būt emocionāla un funkcionāla. Emocionālā piederības izjūta veidojas indivīda ikdienas pieredzes pārdzīvojuma rezultātā, funkcionālo piederības izjūtu raksturo kolektīvās intereses (Phinney, Ong, 2007).

Lokālā kultūrpiederība indivīda personības struktūrā pamatojas uz zināšanām un izpratni par konkrēta novada kultūras ģeogrāfisko noteiktību; novada hronoloģisko noteiktību – vēsturi, tradīcijām un ievērojamiem cilvēkiem, kā arī uz konkrētu zināšanu bāzes, kas apliecina novada kultūras suverenitāti un savdabību (Yi-Fu, 2004).

Savas zemes kā eksistences telpas apziņa nepieciešama ikvienai sabiedrībai, tā ir kā piesaistes punkts, kas kalpo par orientieri pasaules haosā (Dālgrēns, Ščepanskis, 2007; Слиз, Щепанский, 2009). Tādā kontekstā sabiedrības izpratnē zeme var būt pat svēta (Eliade, 1999). Dabas un novada kultūrvides iepazīšanas un izzināšanas procesā, rodas indivīda izpratne par viņa attiecībām ar konkrēto kultūrvidi un tās vērtībām, piederība tai. Tajā pašā laikā jāpārdomā, ka konkrēta kultūrvide sastāv no dažādu kultūru un subkultūru identitātēm, un ar tām saistītajām zīmju sistēmām un to

nozīmēm. Šīs kultūras nav sastinguši veidojumi, tās atrodas pastāvīgā mijiedarbībā un attīstībā (Parekh, 2006; Bula, 2001; Phynney, Ong, 2007).

Katrs indivīds ir tās kultūras pārstāvis, kurā viņš ir izaudzis un veidojies kā personība, kaut arī ikdienas situācijās viņš pats to nemaz neapzinās un savas kultūras specifiskās iezīmes uztver kā pašas par sevi saprotamas. Tikai dažādu kultūru saskarsmes procesā viņš sāk saprast, ka eksistē arī citas emocionālās izpausmes, uzvedības modeļi, domāšanas veids u.tml. Šī daudzveidība ietekmē indivīda uzskatus, izmaina un veido jaunus stereotipus, vēlmes un rezultātā – arī pašu saskarsmes procesu (Ricoeur, 2009). Pētījumi sociālantropoloģijā un dzīvesstāstu pētniecībā liecina, ka zemes un vietas izjūtu indivīdi var uzturēt arī iedomātā veidā, nebūdami fiziski ar vietu, kurai jūtas piederīgi, saistīti. (Nacionālā mutvārdu vēsture. Reliģiskās idejas Latvijā, 2008). Svarīgākais, ka cilvēku, ko nebūtu ietekmējušas konkrētās vietas piekoptās paražas, patiesībā nemaz nav, tādu nekad nav bijis un, pats galvenais, būtībā tādi nemaz nevar rasties. (Geertz, 1983; 1973).

Ir skaidrs, ka mūsdienu apstākļos neviens indivīds, arī pats etnoss kopumā, nevar attīstīties izolēti, bez kontaktiem ar citiem etnosiem un citām kultūrām. Kultūru saskarsmes rezultātā ikviena kultūra tiek bagātināta un pati bagātina citas kultūras (Садохин, 2004). Arī Latvijas novadu tradicionālās kultūras izpausmes nepārtraukti atrodas mijattiecībās viena ar otru un globālo kultūru.

Ikviena kultūra kā dinamiska realitāte nenoliedzami ietekmē indivīda domāšanu, attieksmi pret apkārtējo pasauli un uzvedības modeļus (Lonner, 1994). Pozitīva kultūru saskarsme un mijiedarbība notiek tikai tad, ja akcentē kopējo un vienojošo, jo kultūru jau neveido tikai lietas, bet cilvēki. Kultūra ir cilvēces pastāvēšanas veids, kas izpaužas visdažādākajās attieksmēs – cilvēku saskarsmes raksturā, izturēšanās stilā, attieksmē, rīcībā, iekšējā sakarībā ar apkārtējām lietām un parādībām (Zitāne, 1997, Priedītis, 2006). „Bērns savu piederību kultūrai variē, atkarībā no tā, kādā kultūras vidē viņi dzīvo – polisēmiskā vai monoetniskā”. (Nikiforovs, 2005, 10)

Kultūras satura – tradīciju un paradumu - iepazīšana ir nozīmīga dažādu kultūru indivīdu saskarsmes prasmju apgūvē, jo sevišķi starpkultūru dialoga veidošanas procesā. Cilvēki, kas runā vairāk nekā vienā valodā un pazīst vairāk nekā vienu kultūru, ir empātiskāki, viņi vēlas celt tiltus, nevis nostiprināt robežas (Beikers, 2003, Dirba, 2003).

Tai pašā laikā jāņem vērā, ka kontakti starp dažādu etnisko grupu indivīdiem ir atkarīgi no tā, cik noteiktas, precīzi iezīmētas ir etniskās robežas, cik noteikts,

individīem zināms, stabils ir šajās robežās ietvertais kultūras saturs. Jo veselīgāka ir indivīda etniskā pašapziņa, zināšanas par kultūru un vidi, jo saprotamāks kultūras saturs, kurā indivīds attīstās, jo pozitīvāka veidojas saskarsme ar citām etniskajām grupām, izpratne par citu etnosu kultūras tradīcijām (Лебедева, Татарко, 2003; Marcia, 1980). Zūdot kultūras saturam un kopīgajai sociālajā realitātē iemiesotajai semantikai, zūd arī kopīgie identitātes invarianti un tādējādi arī pati kopiena. Mazinoties vienprātībai par konkrētas kultūras saturu un tā nozīmi, identitāte kļūst mainīgi stabila - fragmentāra. Tā ir ļoti raksturīga mūsdienu semantiskās telpas īpatnība – veidojoties dažādu formātu komunikācijai, kurā dažādi kodēti identitātes atveidi mijiedarbojas, var rasties formātu nesavietojamība vai konflikti. Identitātes problēma aktualizējas tad, kad nav zināšanu un „pārliecības par savu piederību kādam iedibinātam uzvedības stilam, vai tad, kad pastāv neziņa attiecībā uz rīcības vērtējumu – vai apkārtējie to atzīs par pareizu un pieņemamu, vai nepieņemamu (Lasmane, 2011, Šķilters, 2011).

Piederība kultūrai veidojas paaudžu krātās pieredzes apguves ceļā, teorētiski un praktiski izziņot un turpinot tradīcijas, veidojot indivīdā nepārtrauktības un paaudžu pēctecības izjūtu, savas izcelšanās un tāpatības apziņu ar sabiedrību vai tās daļu, veicinot atbildību par tās kultūras normu, vērtību un ideju nepārtrauktības nodrošināšanu ar savu dzīves darbību (Geertz, 1983). Zināšanas veido nepieciešamo fonu indivīda vajadzībai būt saistītam ar konkrētu sociokultūras vidi, būt līdzdalīgam kopīgu mērķu sasniegšanā, atbildīgam par citiem šī kopuma locekļiem, par notiekošajiem procesiem un nākotni.

Sociālās piederības meklējumos kultūras ziņā savdabīgas grupas tiecas pašnoteikties, nereti pat norobežoties no citām grupām, taču jāņem vērā, ka piederības izjūta un prasme piederēt ir svarīga sabiedrības veseluma izpausme (Байбурин, 2003).

Indivīds savas dzīves laikā saskaras ar kultūras vērtību sistēmas apguvi, sava ekonomiskā, reliģiskā, un etniskā statusa atrašanu un vērtību izpratni. Piederības apzināšanās un identitātes veidošanās process ir mūžīgs. Tas pastāv kopš cilvēces pastāvēšanas brīža, bet zinātniskā doma tā padziļinātai analīzei pievērsusies kopš pagājušā gadsimta 60. gadiem. Vērtības nevis vienkārši fiksē vai apraksta notiekošo, bet izsaka indivīda attieksmi pret to, atspoguļo indivīda vajadzības. Vērtību attieksme parādās vērtējums: vērtīgs vai nevērtīgs. Normas, uz kurām balstās vērtības, sakārto

kultūru. Katrs indivīds var izteikt vērtējumu, dot priekšroku vienai vai otrai vērtībai (Kūlis, Kūle, 1996).

Analizējot teorijas par indivīda pamatvajadzībām, top skaidrs, ka piederība ierindojama fundamentālo pamatvajadzību kategorijā. Nepieciešamība pēc saiknes ar konkrētu sociokultūras vidi ir definējama kā viena no indivīda pamatvajadzībām. Piederības, atbilstoša pašaktualizācija, noteiktu kultūrvērtību aizstāvēšana ir līdzvērtīgas tādām pamatvajadzībām, kā labklājība, drošība, mīlestība un pašcieņa (Maslow, 1977). Vajadzība pēc mīlestības, vajadzība pēc iekļaušanās un vajadzība pēc kontroles regulē visu indivīda personības aktivitāti. Vajadzība pēc iekļaušanās izpaužas kā katras personības tieksme pēc cieša, zināmā mērā pat intīma kontakta ar savu tuvāko apkārtni un sabiedrību (Bandura, Walters, 1963).

Indivīda pamatvajadzību tipoloģijā Ēriks Fromms (*Eric Fromm*) nosauc piecas pamatvajadzības. Pirmā ir nepieciešamība pēc kopības ar līdzcilvēkiem (Fromm, 2003). Saskaņā ar indivīda personības attīstības teorijām piesaiste sabiedrībai ir viens no piederības svarīgākajiem komponentiem. Pieķeršanās ne vienmēr ir saistīta ar konkrētu zināšanu kopumu par konkrētās grupas kultūru, vēsturi, tradīcijām. Atsevišķi pati par sevi bez kultūras satura tā vēl nenozīmē pārliecinātu, nobriedušu un realizētu piederību. Literatūrā šādu pieķeršanos sauc par *foreclosed identity*, piederību, kas nav izveidojusies uz stabilu zināšanu, prasmju pamata, tai ir gadījuma raksturs un tā mainās, atkarībā no apstākļiem (Marcia, 1980). Turklāt, tieši zināšanas un izpratne, kas gūtas par kultūru emocionāla, personiski nozīmīga pārdzīvojuma rezultātā, kļūst par indivīda vērtībām.

Indivīds kā sabiedriska būtne nevar eksistēt ārpus sabiedrības, bez tās viņš riskē pazaudēt kultūras standartus – vērtīborientāciju, līdz ar to zaudējot otru pamatvajadzību – vajadzību pēc radošas darbības pieredzes pasaules pārveidošanā. Radošās darbības pieredzes rezultātā indivīds realizē savu iekšējo radošās darbības potenciālu, pauž savu vērtību izpratni līdzsvarojot kultūru atbilstoši konkrētai sociokultūras situācijai. Tradicionālās kultūras dabiskas funkcionēšanas apstākļos indivīda radošajai darbībai ir bijusi izšķiroša nozīme, jo indivīds kā personība var veidoties tikai pašīstenojoties konkrētā kultūrvidē pašidentifikācijas un vienlaicīgi arī citu indivīdu iepazīšanas un identificēšanas ceļā (Мид, 1988). Tas ir process, kurā savstarpējā saistībā notiek gan vispārcilvēcisku, gan konkrētam etnosam specifisku vērtību iepazīšana, izpratne un apguve. Apgūtā pieredze glabā milzīgu spēku, jo integrē visu iepriekšējo paaudžu enerģētiku un to, kas tiek atjaunots un pārrādīts,

atkārtojot to katru reizi no jauna (Зыкова, 2006). Individīdi pieredzi rod nevis loģiskas izpratnes un iegaumēšanas ceļā, bet galvenokārt kultūras emocionāla pārdzīvojuma rezultātā, ko pavada apzināta darbība, kuru ierosina motivācija, nolūks, vēlmes, emocionālie faktori (Šķilters, 2011; Geertz, 1983).

Trešā nozīmīgākā pamatvajadzība ir piederība ģimenei, dzimtai un kopienai, kas, atzīstot kultūras tradīcijas, aktualizē arī katra indivīda vēlmi pēc šo vērtību saglabāšanas. Izglītības kontekstā tas nozīmē apgūt cieņpilnu un saudzīgu attieksmi un praktisku gatavību iesaistīties vērtību uzturēšanā, saglabāšanā un pārmantojamības nodrošināšanā. Ceturtā pamatvajadzība ir nepieciešamība izzināt pasaules daudzveidību, piektā – dzīves orientācijas vajadzība, kas atklājas vēlmē līdzināties, pielūgt, tapt līdzīgam vispārāztītajam, personificētam tēlam (Fromm, 2003).

Uz sabiedrības lomu piederības veidošanās procesā „ego” attīstības teorijā norādījis arī vācu psihologs Ēriks Ēriksons (*Eric Erikson*). Indivīda identitātei piemīt pazīme, ko var saukt par indivīda sociālās esamības apstiprinājuma funkciju, t. i., apziņu, ka “individualitātes stils” sakrīt ar noteiktu un pastāvīgu nozīmi, kādu indivīdam piešķir citi nozīmīgie indivīdi tuvākajā sociālajā vidē (Erikson, 1993). Sociālo un lietisko objektu pasauli indivīds atklāj ar identificēšanās mehānismu. Tādā veidā tiek pārņemtas sabiedrības tradīcijas, priekšstati, normas, vērtības, kuras kļūst par indivīda personības struktūras nozīmīgu daļu un līdz ar to veicina indivīda iekļaušanos konkrētā sabiedrībā un kultūrvēsturiskā situācijā. Izteikta piederība ir saistīta ar komfortu, ko indivīds izjūt atrodoties kopā ar konkrētas grupas pārstāvjiem. Lepnums un laba pašizjūta saistībā ar piederību grupai, vēlme līdzināties sevi realizējušiem grupas dalībniekiem, pārņemt viņu pieredzi, ir daļa no realizētas piederības izjūtas, kas būtiski paaugstina indivīda dzīves kvalitāti (Umana-Taylor, Yazedjian, Bamaca-Gomez, 2004).

Identitātes veidošanās struktūrā savstarpēji ir saistīti šādi komponenti: kognitīvais komponents – konkrētas zināšanas, prasmes un pieņēmumi par savas grupas kultūras savdabību – un afektīvais (emocionālais) komponents jeb savas grupas īpašību pozitīva novērtēšana – verbāli un konkrētā darbībā apliecināta attieksme pret konkrētu kultūru un sabiedrību.

Lai sasniegtu kognitīvu un afektīvu piederību konkrētai kultūrai, identitātes veidošanās procesā ikviens indivīds iziet cauri virknei posmu, kuri pamatā saskan ar bērna personības attīstības posmiem, kas dažādos vecumposmos tās veidošanos ietekmē atšķirīgi:

- 6-7 gadu vecumā bērns iegūst pirmās fragmentārās zināšanas par savu piederību kādam etnosam un tā kultūrai;
- 8-9 gadu vecumā bērns jau skaidri identificē sevi ar etnisko grupu un prot to pamatot – vecāku un mana tautība, dzimšanas vieta, dzimtā valoda;
- 10-11 gadu vecumā etniskā identitāte ir jau izveidojusies. Līdz ar citu tautu savdabību bērns izjūt piederību savas tautas unikālajai vēsturei, kultūrai, tradīcijām un dzīvesveida īpatnībām (Piažē, 2002; Nīkiforovs, 2005).

Kulturoloģiski orientēto personības attīstības teoriju skatījumā sensitīvais periods kultūrpiederības veicināšanai ir jaunākais skolas vecums. Piederību var noteikt vieta (telpā un laikā) un sociālā vide, un tās veidošanās procesā nozīmīga ir izpratne „mēs” un „viņi”, kas caur kultūras atšķirību diferenciacijas/identifikācijas procesu veido indivīda piederību konkrētai sabiedrībai un tās kultūrai kā vērtībai (Rogoff, 2006). Piederības formēšanās konkrētai grupai un tās kultūrai rudimentārā formā sākas bērnībā (Ruble, 2004), un iziet cauri virknei transformāciju jaunībā un pieaugušo vecumā, sākot no neskaidras un difūzas piederības izjūtas, tālāk uz „*foreclosed*” – pieķeršanos bez dziļāku zināšanu pamata līdz stingrai piederībai, pilnīgai izpratnei par savu identitāti, vēlmei saprast savu kultūru, vēsturi, rīkoties saskaņā ar to (Marcia, 1980; Phinney, Ong, 2007). Pilnvērtīga kultūrpiederība tiek apliecināta ilgtermiņā, tai nav epizodiskas izpausmes vai uzplaiksnījumi, tā vienmēr apskatāma saistībā ar konkrētu kultūras kontekstu, tā ir emocionāli iekrāsota (Phinney, Ong, 2007; Rogoff, 2003).

Kultūrpiederība apvieno subjektu ar citiem indivīdiem vai grupu, pamatojoties uz to, veidojas emocionāla saikne, notiek kultūras vērtību un uzvedības paraugu iepazīšana un pieņemšana. Šis process ir cieši saistīts ar indivīda iekšējās pasaules saturu - priekšstatu veidošanu par sevi, t.i., „Es” tēlu, pašvērtējumu un attieksmi pret citiem un sevi (Erikson, 1993). Par kultūrpiederības ierosinātāju sākumā kalpo vecāku, pēc tam skolotāja izvirzītās vērtību koordinātes, viņu paustā attieksme pret tradīcijām kā vērtību, gatavība ar tām iepazīstināt skolēnu. „Skolotājs pie tam vienlaikus ir gan bērna, gan kultūras „aizstāvis”, viņam ir veicams grūts uzdevums būt par starpnieku abu prasībām” (Gudjons, 2007, 214).

Novada tradicionālās kultūras saglabāšana, nerespektējot tradicionālās kultūras veselumu, ir bezjēdzīga, turklāt saglabāšanā iesaistāmas visas vecuma grupas. Paraugus indivīds meklē tuvākajā apkārtnē. Priekšstats par sevi un pasauli apkārt

atrodas nepārtrauktā attīstības un izmaiņu procesā, apkārtesošā īstenība tiek apjēgta caur indivīda pieredzi un tā brīža vērtību sistēmas prizmu. Tā kā jaunākajā skolas vecumā pedagogam ir liela nozīme skolēna vērtību sistēmas veidošanā, ir būtiski, lai bērns pieaugušā attieksmē un paustajā vērtējumā redz novada kultūrvērtību apliecinājumu, jo tad arī bērnam pret to veidosies pozitīva attieksme. Daudzkultūru izglītības situācijā, domājot par skolēnu lokālās kultūrpiederības attīstību, ir svarīgi radīt apstākļus indivīda identifikācijai ar novada sabiedrības kultūrvēsturisko pagātņi komunikācijā ar sabiedrību un kultūrvidi. Tradicionālās kultūras kontekstā tas nozīmē apgūt simbolu, zīmju, personifikāciju pārmantojamības pieredzi tiešas pieredzes ceļā, jo „apzināšanās notiek diskursīvā un praktiskā aktivitātē un interpretācijā”. (Ricoeur, 2007, 182).

„Retrospektīva etnosa vēstures izpratne veidot pagātnes notikumus no tagadnes perspektīvas ir vienīgā indivīdam un sociālajai grupai dotā iespēja apjēgt pieredzi, kas temporāli atrodas ārpus fiziskās eksistences cikla robežām, sniegt savas paaudzes priekšstatu par kādreiz notikušā jēgu, izjust tai piederību.” (Čakše, 2008, 15).

Cilvēks bez vēstures saprašanas ir kā bērns, kas, izšķirstot ģimenes fotoalbumu, tur nepazīst nevienu no saviem vecvecākiem, tēvočiem, krustmātēm, attālākiem radiem un senčiem. Taču viņš var taujāt, pētīt un saprast, un tā kļūst piederīgs savai ģimenei un radu pulkam. Pirmā vēstures apziņa, protams, saistās ar ģimeni, vecākiem, vecvecākiem. Viņu stāsti un atmiņas kalpo par tiltu uz neseno pagātņi, kur rodami mūsu dzīves pamati. Šie vēstījumi palīdz apjaust dzimtā pagasta un novada pagātņi, apzināt savu vietu paaudžu pēctecībā. (Lazda, 2002) Nezinot savu pagātņi, indivīds tiek atšķirts no sabiedrības. Līdz ar to grūtības rada sabiedrības normu un noteikumu, savstarpējo attiecību izpratne, jo tas viss sakņojas pagātnes pieredzē, vēsturiskajā atmiņā, saglabā saiti starp paaudzēm, jo indivīds savas dzīves laikā saņem daudz vairāk kultūras vērtību no priekštečiem, nekā pats spēj radīt savas dzīves laikā (Brown, 1991).

Atbalsts un emocionālais guvums, ko indivīds saņem no sabiedrības, kurai piemīt lokālo kultūras izpausmju – tradīciju, vērtību, normu un ieražu – noturīgums, indivīdam var būt patiesi vajadzīgs viņa personības attīstībā, jo nodrošina kolektīvās atmiņas saglabāšanu un pārmantošanu ne tikai mentālā līmenī, bet saskaņā ar materiālās kultūras artefaktiem, kuri izsaka, uztur un veido novada kultūras atmiņu (Čakše, 2008).

Kultūrpiederības veidošanos ietekmē indivīda un vides transakcija, interakcija kā divpusējs attiecību kopums, kas realizējas noteiktā sociokultūras vidē.

Ekoloģiskajā perspektīvā to raksturo trīs pazīmes – persona un vide ir dinamiska kopība, vides un indivīda mijiedarbība ir divpusēja, vide nepastāv atsevišķi no kopienas (Bronfenbrenners, 1989). Kā zināms, sabiedrības locekļi nereti sevi un viens otru identificē saistībā ar dzimtas kultūrvēsturisko piederību konkrētam novadam – rīdzinieki, kurzemieki, vidzemnieki; vai atbilstoši dzīvesvietai – ventspilnieki, liepājnieki u.c. Lokālās kultūrpiederības izjūtu nosaka novada kultūrvide, daba, sabiedrība. Lokālās kultūrpiederības ārējas izpausmes ir iespējams marķēt. Identifikācijai noderīgu zīmju izvēle izriet no konkrētās sabiedrības sociālajām, ekonomiskajām, politiskajām un kultūras īpatnībām. Galvenokārt par atšķirības zīmēm kalpo darbarīki, apģērbs, rotas, ieražas, rituāli, folklorā, valoda un valodas dialekti u.c. „Dažādi indivīdi veido kopienas, balstoties kopīgajās invariantajās struktūrās – references punktos – un tādējādi, apzinoties piederību tām, veido attiecīgās kopienas identitāti.” (Šķilters, 2011). Individuālajā līmenī tā eksistē kā lokālā kultūrpiederība, bet plašāk izpaužas nacionālajā identitātē.

Ciems, pagasts, novads, pilsēta, rajons, reģions – tās ir vietas, teritorijas ar noteiktu sabiedrības, ekonomikas un kultūras saturu, ar kurām indivīdam veidojas konkrētas emocionālas, simboliskas, racionālas, lokāli noslēgtas vai atvērtas, etniskas vai multietniskas attiecības. Piederību veido cilvēku redzējums par saviem līdzcilvēkiem un savu kultūras telpu (Rungule, Laķe, Senkāne, 2005; Rungule, Laķe, 2008).

Amerikāņu sociologs Harolds Abramsons (*Harold J. Abramson*) etniskās socializācijas teorijā norāda, ka indivīda piederības intensitāte kultūrai var būt dažāda. Indivīdu kultūras personifikācijas tipi tiek raksturoti piecos līmeņos:

- tradicionālists – indivīds, kas dziļi integrēts konkrētas kultūras struktūrā, apguvis konkrētas sabiedrības kultūras vērtības, simbolu sistēmu, kas veido stabilu indivīda garīgo pamatu. Ja šādi indivīdi ir mazākumtautību pārstāvji, tad etniskās izcelsmes neesamību un sava stāvokļa marginalitāti kompensē ar radošu darbību, piemīt augsta atbildības sajūta pret sabiedrību.
- atnācējs jeb neofīts – indivīds, kas veiksmīgi iekļāvies konkrētā kultūras sistēmā, taču paša izcelsme meklējama citā etniskā grupā, līdz ar to piederības izjūta var arī neveidot viņa garīgo pamatu. Bieži vien šī tipa indivīdi izjūt nedrošību un marginalitāti daudz vairāk nekā tradicionālista tipa cilvēki. Taču,

daudzpusīgi iepazīstot konkrēto kultūru, kurā viņš aug un attīstās, indivīds stabili iedzīvojas kultūras vērtību un simbolu sistēmā, akceptē to kā savu.

- izdzītais – indivīds, kas zaudējis savas primārās sociālās saites un simboliskās kultūras tradīcijas ar kopienu. Izdzītā garīgā pieredze ir saistīta ar izolāciju un atstumtību no sabiedrības, kurai viņš neizjūt piederību.
- einuhs – indivīds, kas zaudējis jel kādu atmiņu par savu kultūrvēsturisko izcelsmi, savu un savu vecāku pagātņi. Viņš nav ne pārmantojis, ne apguvis nekādu tradicionālu kultūras vērtību un simbolu sistēmu, tāpēc neizjūt piederību ne sabiedrībai, ne kultūrai, ne videi, kurā atrodas, indivīdam zudusi atbildības sajūta pret sabiedrību (Abramson, 1976).

Spēju just saikni ar dabas un sociokultūras vidi ietekmē tāda indivīda personības struktūras daļa kā indivīda pašidentifikācija. (Ионин, 2004). Indivīda pašidentifikācija izpaužas caur naratīvu jeb pašreferenci – ko es par savu kultūru domāju pats un paužu kā vērtību citiem. Pašreferencē indivīds piešķir nozīmi, raksturo savas attiecības ar konkrēta novada teritoriju, sabiedrību, vēsturi un kultūrainavu, demonstrē to, cik personīgi nozīmīga un vērtīga viņam ir konkrētā kultūra (Geertz, 1973; Schudson, 1989; Beitnere, 2010).

Pedagoģiskajā procesā ir svarīgi atrast saistību starp konkrēta novada kultūras apguves iespējām dažādu mācību priekšmetu saturā un izglītībā iezīmētu sabiedrības sevis atpazīšanas modeli. Mācību procesā no skolotāja darba ir atkarīgs tas, vai novada tradicionālās kultūras apguve sekmēs indivīda spēju veidot pozitīvu pašreferenci par sava novada kultūru, normām un vērtībām, vēsturi, dabu, vidi, sabiedrību un savu vietu tajā. Pašreferencē ir indivīda spēja atcerēties. Atcerēties (arī vēlēties notikuma atkārtojumu) indivīds spēj tad, ja notikums ir bijis emocionāli iekrāsots.

Pašreferences īstenošanu ietekmē valodas apguves kvalitāte. „Valoda, ko apgūst bērns, ir kā savdabīga kognitīvi etniskā vakcīna, bet pats valodas apguves process – kognitīvi etniska imunizācija, kuras nozīmīgākās sekas ir tas, ka lingvāla personība gūst attiecīgajam etnosam raksturīgo kognitīvo orientāciju, iesaista indivīdu nepārtrauktā tautas tradīcijā.” (Vulāne, Gavriļina, 2008, 15). Valoda ir viena no piederības izpausmes un reprezentācijas izteiksmīgākajām formām. Dažas kultūras izpausmes, ja tās ir iesakņojušās novada kultūrā un valodā, var caurvīt gadu tūkstošus, citas savu mūžu mēro gadu desmitos vai gadsimtos, pamazām dodot vietu jaunām,

inovāciju rezultātā izaugušām formām. Valoda, bet jo sevišķi valodas izloksnes, mūsdienās ir pakļautas laika ritumam un cieši saistītas ar izmaiņām sociālekonomiskajā un kultūrvēsturiskajā realitātē.

Kultūras un valodas attīstības ciešās mījsakarības ir uzsvērtas lingvokulturoloģijas teorijās, jo indivīds kā kultūras nesējs, patērētājs un radītājs ar noteiktām fona zināšanām, uzvedības normām vienmēr pašapliecina sevi kā konkrētas kultūras pārstāvi. Tā kā kultūras turpināšanās ir komunikatīvs process, valoda un tās izloksnes saziņas procesā vienlaikus ir kultūrinformācijas glabātāja un kultūras tradīciju transmisijas līdzeklis, kas atklāj konkrētā novada iedzīvotāju etnopsiholoģisko būtību, nodrošina tradīciju pēctecību. Konkrēti kultūras fakti un vērtības caur dažāda satura un formas tekstiem par novada kultūrvīdi atklājas ciešā savstarpējā savijumā ar leksikas, frazeoloģijas, gramatikas un stilistikas normām. Apgūstot dzimto valodu kā kultūras vērtību sistēmu, iespējams organiski savienot jēdzienus „valoda” – „kultūra” – „personība” (Vulāne, Gavriļina, 2008; Leikuma, 2009; Freidenfelds, Zimule, 1996; Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2006, 2009). Tāpēc lokālās kultūrpiederības aspektā pedagoģiskajā procesā ir svarīgi pievērst uzmanību valodas un tās izlokšņu īpatnību saglabāšanai, kas caur folkloras tekstiem indivīdam visprecīzāk palīdz iepazīt lokālās kultūrvides kolorītu un ieraudzīt savu vietu tajā.

Pašreferences spēja par savu kultūru ir jāskata kopsakarībās ar indivīda pašīstenoto kultūras tradīciju apguves un radošas izmantošanas pieredzi. Sociālpsiholoģijā šo kultūrpiederības komponentu raksturo kā nepieciešamību pēc savas sociokulturālās izcelsmes izpētes (Phynney, Ong, 2007). Tā ir vajadzība izzināt un pētīt savu izcelšanos, grupas kultūru, iedziļināties tradīcijās, vērtībās, normās. Indivīda darbībā tas izpaužas kā nepieciešamība izzināt kultūras praksi un lietot apgūto visa mūža garumā. Bez tās lokālā kultūrpiederība var būt izteikta vājāk. Padziļināta grupas kultūras izzināšana ir raksturīga jauniešu un pieaugušo vecumposmā, taču ierosināta tā tiek jaunākajā skolas vecumā (Ashmore, Deux, McMcLaughlin-Volpe, 2004).

Kā norāda sociologi, lokālā kultūrpiederība ir nozīmīgs faktors sabiedrības saliedēšanā un lokālo kopienu sabiedrības un rīcībspējas paplašināšanā un motivēšanā, ekonomiskās, sociālās un kultūras dzīves stabilizēšanā. Pētījumos uzsvērts, ka kultūrpiederības attīstīšana joprojām ir nepietiekami novērtēts un vāji izmantots resurss. (Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2005; 2009). Novadu aktīvāko cilvēku rīcība ekonomikas un kultūras jomā padara konkrēto vietu saistošu un atpazīstamu citiem. Šis atzinums var ietekmēt jaunākās paaudzes lokālās

kultūrpiederības veidošanos, jo jaunākā skolas vecuma bērni daļu pieredzes gūst atdarinātājdarbības ceļā (Lubļinska, 1973; Rogoff, 2003), tāpēc lepnums par novadnieku sasniegumiem kādā jomā var kalpot kā noderīgs stimuls indivīdu pašapziņas un rīcības veicināšanai.

Darbīga lokālā sabiedrība ar skaidru kolektīvo apziņu spēj izdzīvot un saglabāt savu savdabību cauri gadsimtiem. Sabiedrība un vide nosaka kultūras lokālo kolorītu. Katra indivīda līdzdalība sabiedrībā veicina tās kultūras attīstību. Pārmaiņas pasaulē pārveido arī esošās lokālās sabiedrības, izmaina to struktūru un ietekmē izglītības saturu. Tieši tāpēc nozīmīga ir ne tikai Latvijas un Eiropas Savienības politika šajā jomā, bet arī sabiedrības, skolas un skolēnu ģimeņu izpratne par ikviena indivīda līdzdalību Latvijas novadu kultūras daudzveidības saglabāšanas procesā.

Secinājumi

Lokālā kultūrpiederība ir tiešā veidā saistīta ar indivīda socializācijas un inkulturācijas procesu.

Apgūtā novada tradicionālā kultūra vistiešākā veidā ietekmē indivīda lokālās kultūrpiederības veidošanos.

Lokālo kultūrpiederību indivīds apliecina gnozeoloģiskā, aksioloģiskā, komunikatīvā un radošā darbībā.

1.3. Tradicionālās kultūras satura komponenti un ar to saistītie indivīda lokālās kultūrpiederības novērtēšanas aspekti un rādītāji

Apkopojot iepriekšējā nodaļā iztirzāto teoriju, **lokālo kultūrpiederību var definēt** kā indivīda identitātes daļu, kas indivīda personības struktūrā aktualizējas konkrētu zināšanu, prasmju un attieksmju veidā par konkrētas sabiedrības valodu vai izloksni, vēsturi, simboliem, normām un vērtībām, tradīcijām un ierāžām saistībā ar kalendāro gadu un indivīda mūža ritējumu. Lokālā kultūrpiederība pedagoģiskajā procesā veidojas indivīdam personīgi nozīmīgā un bagātinošā mijiedarbībā ar skolotāju, klasesbiedriem, ģimeni un novada sabiedrību diferencētu jomu mācību saturā īstenojot konkrēta novada dabas, sabiedrības un tās radītās kultūrvides tiešu iepazīšanu un atzīšanu. To indivīds pakāpeniski turpina attīstīt sev un sabiedrībai nozīmīgā darbībā dzīves garumā.

Tā kā lokālā kultūrpiederība kā indivīda identitātes daļa ir komplicēts jēdziens, rodas jautājums par empīriskajiem mērījumiem. Kā pētīt indivīda lokālo

kultūrpiederību? Kā atzīst sociālpsihologi, piederības noteikšanā vislabāk izmantot longitudinālos pētījumus, jo, atbilstoši identitātes veidošanās teorijām, šis pētījuma veids sniedz ticamus rezultātus par kultūrpiederības attīstības dinamiku un noturību. (Phinney, Ong, 1993; 2007). Piederība nav nekas tāds, ko indivīds var iegūt gatavā veidā. Piederība attīstās ilgākā laika periodā, tās aizsākumi veidojas bērnībā kultūras tradīciju novērojuma un atdarināšanas ceļā. Savu identitāti, tai skaitā piederību konkrēta etnosa kultūrai, indivīds spēj definēt sākot no 12 gadu vecuma (Phinney, Ong, 2007). Dažādos līdz šim veiktajos pētījumos pētnieki pievērsušies identitātes mērījumiem, pētot kā indivīds identificē sevi ar noteiktu etnosu (Marcia, 1980; Phinney, 1993; Phinney, Ong, 2007; Ashmore, Deux, McMcLaughlin-Volpe, 2004). Šajā darbā pētījuma lauks paplašinās, jo tajā jāietver konkrēta novada tradicionālās kultūras apguvi, kuras rezultātā indivīda personības struktūrā veidojas identitātes daļa, kas pētījumā definēta kā lokālā kultūrpiederība. Lokālā kultūrpiederība ir saistāma ar konkrētas dabas un sociokultūras vides satura apguvi, vērtības nostiprināšanu radošā un komunikatīvā darbībā. Tā attīstās tikai mērķtiecīgi veidota pedagoģiskā procesa rezultātā. Kā liecina pētījumi, nepietiekami attīstīta izpratne par savu piederību noteiktam sociokultūras kontekstam veicina identitātes krīzes (Лебедева, Татарко, 2003).

Indivīda lokālo kultūrpiederību var novērtēt šādos aspektos:

- **gnozeoloģiskajā** – vecumposmam atbilstošs pedagoģiskajā un pašmācības ceļā iegūts zināšanu kopums un tā apguves kvalitāte par novada dabu un kultūrvidi, sabiedrību kā tradicionālās kultūras nesēju, latviešu valodu/valodas izloksni, novada folkloru un tradicionālajām prasmēm;
- **aksioloģiskajā** – indivīda vērtību sistēmas aspekts, kas balstās uz pētījumā definēto novada tradicionālās kultūras satura komponentu atzīšanu, ievērošanu un tālāku attīstību savā dzīves darbībā;
- **komunikatīvajā** – indivīda spēja vecumposmam atbilstoši veidot pozitīvu pašreferenci par apgūto novada tradicionālas kultūras saturu kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu;
- **radošajā** – indivīda spēja vecumposmam atbilstoši patstāvīgi un radoši pielietot apgūtās novada tradicionālās kultūras saturu savas dzīves darbībā, apzinoties sava personiskā ieguldījuma nozīmi novada kultūras attīstībā.

Nosauktajiem aspektiem atbilst **trīs intensitātes pakāpes – augsta, vidēja, zema –** ar tiem atbilstošiem **rādītājiem**:

1. Individīds pauž vecumposmam atbilstošas stabilas zināšanas, prasmes un ir spējīgs saglabāt un izmantot savā dzīves darbībā konkrētā novada tradicionālās kultūras saturu, respektējot novada tradicionālās kultūras veselumu, un nenonāk pretrunās ar sevi un pasaules kultūras attīstības tendencēm – **augsts līmenis** (augsta līmeņa lokālā kultūrpiederība gnozeoloģiskajā, aksioloģiskajā, komunikatīvajā un radošajā aspektā);
2. Individīds pauž mainīgi stabilas, nesistemātiskas, fragmentāras zināšanas un atsevišķas prasmes, kas ir nepietiekamas, lai patstāvīgi spētu saglabāt un aktīvi lietot savā dzīves darbībā konkrētā novada tradicionālās kultūras satura komponentus veselumā kultūru globalizācijas apstākļos – **vidējs līmenis** (vidēja līmeņa lokālā kultūrpiederība gnozeoloģiskajā, aksioloģiskajā, komunikatīvajā un radošajā aspektā);
3. Individīdam nav zināšanu un prasmju konkrētā novada tradicionālajā kultūrā un ir vērojama vienaldzīga/noraidoša attieksme pret konkrētā novada tradicionālās kultūras satura komponentiem – **zems līmenis** (zema līmeņa lokālā kultūrpiederība gnozeoloģiskajā, aksioloģiskajā, komunikatīvajā un radošajā aspektā).

Starp novada tradicionālās kultūras satura komponentiem un lokālās kultūrpiederības aspektiem pastāv savstarpēja saikne. Atbilstoši teorijām par identitātes veidošanos (Marcia, 1980; Phinney, 1993; Phinney, Ong, 2007; Ashmore, Deux, McMcLaughlin-Volpe, 2004; Rogoff, 2003; Geertz, 1973; 2007; Schudson, 1989; Beitnere, 2010; Šķilters, 2011; Umana-Taylor, Yazedjian, Bamaca-Gomez, 2004; Piažē, 2002; Fromm, 2003; Erikson, 1993), lokālās kultūrpiederības līmenim ir saistība ar apgūtajām zināšanām par novada kultūru (gnozeoloģiskais aspekts), indivīda vērtību sistēmu (aksioloģiskais aspekts), spēju veidot pozitīvu pašreferenci par novada tradicionālo kultūru kā sev nozīmīgu fenomenu (komunikatīvais aspekts) un prasmi radoši pielietot apgūto tradicionālās kultūras saturu dzīves darbībā (radošais aspekts).

1.3.1.tabula. Individīda lokālās kultūrpiederības novērtēšanas kritēriji

	Individīda lokālās kultūrpiederības aspekti un tiem atbilstoši rādītāji			
	Gnozeoloģiskais -	Aksioloģiskais -	Radošais -	Komunikatīvais -
Novada tradicionālās kultūras satura komponenti	vecumposmam atbilstošs pedagoģiskajā un pašmācības ceļā iegūtais zināšanu kopums un tā apguves kvalitāte par novada dabu un kultūrvidi, sabiedrību kā tradicionālās kultūras nesēju, latviešu valodu/valodas izloksni, novada folkloru, tradicionālajām prasmēm	individīda vērtību sistēma, kas balstās uz pētījumā definēto novada tradicionālās kultūras satura komponentu atzīšanu, ievērošanu un tālāku attīstību savā dzīves darbībā	individīda spēja vecumposmam atbilstoši veidot pozitīvu pašreferenci par apgūto novada tradicionālās kultūras saturu kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu	individīda spēja vecumposmam atbilstoši patstāvīgi un radoši pielietot apgūtās novada tradicionālās kultūras vērtības savas dzīves darbībā, apzinoties sava personiskā ieguldījuma nozīmi novada kultūras attīstībā
Daba un kultūrvide	Augsts līmenis – individīds zina (prot nosaukt un pastāstīt) novada nozīmīgākos dabas un kultūras pieminekļus, kas saistīti ar novada tradicionālo kultūru	Augsts līmenis – novada daba un kultūrvide stabili iekļaujas individīda vērtību sistēmā	Augsts līmenis – pēc paša un citu cilvēku iniciatīvas individīds ar stabili interesi iesaistās novada dabas un kultūrvides apguves, aizsardzības un saglabāšanas aktivitātēs mācību procesā, interešu izglītībā, ģimenē	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam, individīds veido pozitīvu pašreferenci par novada dabu un kultūrainavu kā sev nozīmīgu fenomenu
	Vidējs līmenis – individīds pauž nesistemātiskas,	Vidējs līmenis – novada daba un kultūrvide ar mainīgu	Vidējs līmenis – galvenokārt pēc ārēji izraisītas iniciatīvas ar	Vidējs līmenis – atbilstoši vecumposmam,

	fragmentāras zināšanas par novada dabu un kultūrvidi (prot nosaukt)	stabilitāti iekļaujas indivīda vērtību sistēmā	mainīgu intensitāti iesaistās ar novada dabas un kultūrainavas apguvi saistītās mācību aktivitātēs mācību procesā, interešu izglītībā, ģimenē	mainīgi stabili spēj veidot pozitīvu pašreferenci par novada dabu un kultūrvidi kā sev nozīmīgu fenomenu
	Zems līmenis – indivīdam nav zināšanu par novada dabu un kultūrvidi	Zems līmenis – novada daba un kultūrvide kā vērtība neatspoguļojas indivīda vērtību sistēmā	Zems līmenis – indivīdam nav interese iesaistīties ar novada dabas un kultūrvides apguvi saistītās aktivitātēs	Zems līmenis – indivīds neveido pozitīvu pašreferenci par novada dabu un kultūrvidi kā sev nozīmīgu fenomenu
Sabiedrība kā tradicionālās kultūras sociālais nesējs	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam zina daudzus novada tradicionālo prasmju meistarus (dziedātājus, muzikantus, amatniekus), izprot sabiedrības pārstāvju devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā	Augsts līmenis – lokālā sabiedrība un tās tradicionālā kultūra stabili atspoguļojas indivīda vērtību sistēmā (pauž cieņpilnu attieksmi, izsaka vēlmi līdzināties)	Augsts līmenis – indivīds ir sabiedriski aktīvs, pēc paša un citu iniciatīvas ar stabilu interesi labprāt vēlas apgūt ar novada tradicionālo kultūru saistītu cilvēku pieredzi (pēta, izzina)	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam, indivīds spēj veidot pozitīvu pašreferenci par novada sabiedrības locekļu devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā, ļoti pārliecinoši apzinās sava personiskā ieguldījuma nozīmi novada tradicionālās kultūras saglabāšanā
	Vidējs līmenis – zina atsevišķus novada tradicionālo prasmju meistarus (dziedātājus, muzikantus, amatniekus), daļēji izprot sabiedrības pārstāvju devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā	Vidējs līmenis – lokālā sabiedrība un tās kultūra mainīgi stabili tiek uzskatīta par indivīda vērtību (vērtīborientācija svārstās par labu citām sabiedrībām un to kultūrvērtībām)	Vidējs līmenis – indivīds ir sabiedriski aktīvs galvenokārt pēc citu iniciatīvas ar mainīgu interesi vēlas apgūt ar novada tradicionālo kultūru saistītu cilvēku pieredzi	Vidējs līmenis – atbilstoši vecumposmam, indivīds spēj veidot mainīgi stabilu pozitīvu pašreferenci par novada sabiedrību un tās devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā, apzinās sava ieguldījuma nozīmi

				novada kultūrā nākotnē
	Zems līmenis – indivīdam nav zināšanu par novada sabiedrības devumu un lomu tradicionālās kultūras attīstībā	Zems līmenis – lokālās sabiedrība un tās kultūra netiek uzskatīta par indivīda vērtību (vērtīborientācija ir saistīta ar citu sabiedrību un to kultūru vērtību atzīšanu)	Zems līmenis – indivīds ir neaktīvs, neizrāda vēlmi apgūt ar novada tradicionālo kultūru saistītu cilvēku pieredzi	Zems līmenis – indivīds nespēj veidot pozitīvu pašreferenci par novada sabiedrību un tās devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā, neapzinās sava ieguldījuma nozīmi novada kultūrā nākotnē
Latviešu valoda/ latviešu valodas izloksne	Augsts līmenis – indivīds pārzina latviešu/valodas izloksni valodu vecumposmam atbilstošā augstā līmenī un/vai var sarunāties novada latviešu valodas izloksnē	Augsts līmenis – latviešu valodas un latviešu valodas izloksnes prasmi indivīds uzskata par stabilu vērtību	Augsts līmenis – stabili prot izmantot latviešu valodu vai latviešu valodas izloksni saistībā ar apgūto novada tradicionālās kultūras mantojumu, ir guvis šo pieredzi mācību procesā skolā un ģimenē (piemēram, pēc paša iniciatīvas prot nodziedāt dziesmu, stāsta pasaku, sarunājas novada latviešu valodas izloksnē u.tml.)	Augsts līmenis – veido stabili pozitīvu pašreferenci par latviešu valodas un latviešu valodas izloksnes nozīmi kā sev nozīmīgu fenomenu
	Vidējs līmenis – latviešu valodu pārzina vidēji labi, ar novada latviešu valodas izloksni iepazīties nedaudz	Vidējs līmenis – latviešu valodas un izloksnes prasmi ar mainīgu stabilitāti uzskata par vērtību	Vidējs līmenis – mainīgi stabili izmanto latviešu valodu vai latviešu valodas izloksni saistībā ar apgūto novada tradicionālās kultūras mantojumu, ar novada latviešu valodas izloksnes lietojumu galvenokārt saskāries ārpus skolas	Vidējs līmenis – veido mainīgi stabili pozitīvu pašreferenci par latviešu valodas un latviešu valodas izloksnes nozīmi kā sev nozīmīgu fenomenu

	Zems līmenis – latviešu valodas zināšanas vājas, latviešu valodas izloksni nezina	Zems līmenis – indivīds latviešu valodas un novada latviešu valodas izloksnes prasmi neuzskata par vērtību	Zems līmenis – sliktas latviešu valodas un/vai latviešu valodas izloksnes lietošanas prasmes	Zems līmenis – indivīds nespēj veidot pozitīvu pašreferenci par latviešu valodas un latviešu valodas izloksnes nozīmi kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu
Novada folklorā	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam pārzina novada folkloru gadskārtu, ģimeņu un ikdienas ieražu aspektā	Augsts līmenis – zināšanas novada folklorā stabili atspoguļojas indivīda vērtību sistēmā	Augsts līmenis – pēc paša un citu cilvēku iniciatīvas atbilstoši vecumposmam stabili pārzina novada folkloras materiālu (piemēram, prot nodziedāt novada izloksnē tautasdziesmas, pastāstīt novadam raksturīgas pasakas, teikas; zina ticējumus u.c., zina raksturīgākās gadskārtu ieražas, svētkus, ģimeņu godus, prot novadam raksturīgas rotaļas un dejas u.c.)	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam indivīds spēj veidot stabili pozitīvu pašreferenci par apgūto novada folkloru kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu
	Vidējs līmenis – uzrāda nesistemātiskas, fragmentāras zināšanas par novada folkloru (ir apguvis atsevišķus folkloras žanus)	Vidējs līmenis – novada folklorā mainīgi stabili atspoguļojas indivīda vērtību sistēmā	Vidējs līmenis – galvenokārt pēc citu cilvēku iniciatīvas atbilstoši vecumposmam ar mainīgu stabilitāti lieto apgūto novada folkloru	Vidējs līmenis – spēj veidot mainīgi pozitīvu pašreferenci par apgūto novada folkloru kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu
	Zems līmenis – nav zināšanu novada folklorā	Zems līmenis – novada folklorā nav indivīda vērtību sistēmā	Zems līmenis – neizmanto novada folkloru savā dzīves darbībā	Zems līmenis – nespēj veidot pozitīvu pašreferenci par novada folkloras mantojumu kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu

				fenomenu
Novada tradicionālās prasmes (vokālās, instrumentālās, horeogrāfijas, ieražu darbības, amatniecības)	Augsts līmenis – vecumposmam atbilstoši pārzina novadam raksturīgās tradicionālās prasmes	Augsts līmenis – novadam raksturīgās tradicionālās prasmes stabili atspoguļojas indivīda vērtību sistēmā	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam pēc paša vai citu iniciatīvas izmanto apgūtās novada tradicionālās prasmes savā dzīves darbībā (piemēram, pagatavot tradicionālos salmu rotājumus – puzurus, ķistus, nodziedāt tautasdziesmu vai novadīt rotaļu atbilstošā ikdienas vai svētku situācijā)	Augsts līmenis – atbilstoši vecumposmam indivīds spēj veidot stabilu pozitīvu pašreferenci par apgūtajām novada tradicionālajām prasmēm kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu
	Vidējs līmenis – pārzina dažas novadam raksturīgās tradicionālās prasmes	Vidējs līmenis – novadam raksturīgās tradicionālās prasmes mainīgi stabili atspoguļojas indivīda vērtību sistēmā	Vidējs līmenis – atbilstoši vecumposmam pēc citu iniciatīvas prot izmantot apgūtās novada tradicionālās prasmes savā dzīves darbībā	Vidējs līmenis – indivīds spēj veidot mainīgi pozitīvu pašreferenci par apgūtajām novada tradicionālajām prasmēm kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu
	Zems līmenis – indivīdam nav zināšanu novada tradicionālajās prasmēs	Zems līmenis – novada tradicionālās prasmes nav indivīda vērtību sistēmā	Zems līmenis – neprot izmantot apgūtās novada tradicionālās prasmes savā dzīves darbībā	Zems līmenis – indivīds nespēj veidot pozitīvu pašreferenci par novada tradicionālajām prasmēm kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu

Balstoties uz iepriekšējās nodaļās teorētiski pamatotajiem novada tradicionālās kultūras satura komponentiem un ar tiem saistītajiem lokālās kultūrpiederības izpētes aspektiem, promocijas darba turpmākajā gaitā tiks veikta novada tradicionālās kultūras modeļa teorētiska konstruēšana un empīriskā pārbaude.

1.4. Tradicionālās kultūras apguves teorētiskais modelis lokālās kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā

Izglītība un audzināšana ir holistisks process, kas pēctecīgi ļauj skolēnam iepazīt kultūras izpausmes no tuvākās līdz pat tālākajām, sākot pasaules izzināšanas ceļu no novada lokālās kultūras līdz pat nacionālajai un pasaules kultūrai. Bērns nespēj attīstīties pilnībā, ja nenotiek tieša mijiedarbība ar apkārtējo pasauli (Vigotskis, 2002). Individīda personības attīstība vienmēr norisinās noteiktā sociālā un kultūrvēsturiskā vidē saskarsmē ar dažādiem cilvēkiem un dabu, tāpēc ir nozīmīgi izprast procesus un norises apkārtējā pasaulē, noskaidrot savas attiecības ar apkārt esošo vidi, kultūru, veidot savu pilsonisko pozīciju un etnisko piederību, attieksmi pret kultūrvēsturisko mantojumu, prast analizēt un ietekmēt sabiedrībā valdošos procesus – integrēties sabiedrībā un kultūrā (Anspoka, 2008).

Daudzkultūru realitāte, kurā mēs dzīvojam, liek mums būt kompetentiem savas kultūras izpratnē, jo svarīgi, lai tiktu saglabāts „etnosa gars, ne tikai ārējā čaula. Mūsu bagātība ir sirds un dzīves gudrs cilvēks, kurš veidojas ģimenē, skolā, augstskolā, sabiedrībā, kuram ir laba izglītība, plašs redzesloks, toleranta attieksme pret citiem cilvēkiem, viņu vērtībām, kurš dziļi sakņojas savas tautas kultūrā un ir spējīgs pilnvērtīgi īstenot savas ieceres, sasniegt izvirzītos mērķus, konkurēt ne tikai savas valsts, bet arī pasaules līmenī.” (Gavriļina, Vulāne, 2008, 10).

Novada tradicionālās kultūras apgūvē uzsvars liekams uz nozīmes konstruēšanu, izmantojot bērnam jau zināmās lietas un kombinējot tās ar jaunām integrējamām zināšanām, jēdzieniem, un prasmēm (Vigotskis, 2002). Zināšanas un prasmes, apgūstot jēgpilnā kontekstā, nevis sastingušā, mākslīgā, izolētā un fragmentētā teorētiskā veidā, veido kontekstualizētu izpratni par to funkcionālu, tūlītēju un jēgpilnu izmantojumu dzīvē.

Lai veicinātu skolēnu izpratni par savu vietu sabiedrībā un tās kultūrā, stiprinātu viņu piederību cilvēkiem un vietai, kurā viņš aug un attīstās, tika izveidots teorētiski pamatots novada tradicionālās kultūras apguves satura un procesa modelis.

Modelis ir teorētiska konstrukcija, kas palīdz izplānot didaktiskos procesus skolā un ārpus tās, konkretizējot teorētisku informāciju par mācību un audzināšanas priekšnosacījumiem, iespējām un robežām. (Gudjons, 2007). „Jo precīzāk modelis izstrādā mācību procesa komponentu saturu un īpašības, to funkcijas un vienotību, jo labāk tas darbojas praktiski. Modelis ir starpnieks starp teoriju un praksi.” (Žogla, 2001, 134).

Modeļa konstruēšana tika veikta pēc šāda plāna, ietverot modeļa struktūrā: modeļa izveides mērķi, realizācijas vidi, saturu, procesu, un rezultātu.

Novada tradicionālās kultūras modeļa izveides mērķis ir konstruēt novada tradicionālās kultūras apguves faktoloģisko un procesuālo risinājumu sākumskolai, tā īstenošanas rezultātā novērtējot indivīda lokālās kultūrpiederības veidošanos pedagoģiskajā procesā.

Novada tradicionālās kultūras modeļa pamatā ir kultūroloģiskā izglītības paradigma, kas balstīta uz indivīda sociokultūras attīstības koncepciju - indivīda attīstību jēgpilna novada tradicionālās kultūras apguves procesā.

Modeļa pedagoģiskajās pamatnostādnēs akcentēta personības darbības pieeja (Dewie, 1916/1997; Vigotskis, 2002), lingvokulturoloģiskā pieeja (Vulāne, Gavriļina, 2008), kulturoloģiskā pieeja (Ben-Amoss, 1993; Bula, 2000; Мид, 1998; Соколов, 2000; Костина, 2009; Каргин, Хренов, 2000; Балдина, Быкова, Гавриляченко, Михайлова, 2000; Schudson, 1989; Захаров, 2004; Соколов, 2000; Слиз, Щепанский, 2009) sociokulturālā pieeja personības attīstībā (Rogoff, 2003), teorijas par skolēna izziņas darbību aktivizēšanu (Piažē, 2002; Крайг, 2000), par mācību satura integrāciju (Čehlova, Grīnpauks, 2003), par skolēna intelektuālās, emocionālās pieredzes un gribas īpašību izkopšanu, izmantojot skolotāja un skolēna sadarbības metodiku (Fišers, 2005; Žogla, 2001; Anspoka, 2008); atziņas par identitātes veidošanos (Rotčailds, 1999; Smits, 1997; Nīkiforovs, 2005; Lynch, 1992; Parekh, 2006; Yi-Fu, 2004; Wilson, Dissanayake, 1996; Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004; Tajfel, Turner, 1986; Phinney, Ong, 2007; Phinney, 1993; Лебедева, Татарко, 2003; Marcia, 1980).

Atbilstoši sociālekoloģiskās attīstības teorētiskajām nostādnēm un atzinumiem par indivīdu kā videi radoši piemēroties spējīgu cilvēku, katrs cilvēks individuāli piešķir piederības dziļumu konkrētai kultūrvidei, veidojot tai atbilstošu uzvedību un mijiedarbi ar to (Bronfenbrenner, 1989). „Mijiedarbība pedagoģiskajā procesā ir savstarpēja uztveršana, vērtēšana un ietekmēšanās, kas var notikt tikai tad, ja skolēns

pieņem skolotāja izvirzītos uzdevumus, un ieteiktos līdzekļus darbības veikšanai, ja pašā skolēnā rodas vajadzība, vēlēšanās izzināt, izveidot sevī noteiktas īpašības, rīcības paradumus atbilstoši sabiedrības kultūras normām.” (Špona, 2006, 92). Tāpēc ikviena indivīda attīstībā nepieciešama piemērošanās, pēc iespējas patiesi izprotot ne tikai indivīdu savstarpējās attiecības, bet kultūrvides un indivīda/-u attiecības (Bronfenbrenner, 1989; Piažē, 2002, Špona, 2006).

Mācības, izmantojot kultūrvidi kā resursu, ir zināmas jau no antīkās pedagoģijas laikiem. Par jutekliskās pieredzes nozīmi kultūras un dabas izziņas procesā tiek runāts jau Aristoteļa un Platona darbos (Kūle, Ķemere, Čuhina, Vēbers, 1990). Mūsdienīgs mācību process nav iedomājams, ja tiek mākslīgi nodalītas vai izceltas atsevišķas dzīves jomas. Līdzsvaroti un savstarpēji bagātinoši īstenojot mācību darbu uz dabas, kultūrvides, sabiedrības, ģimenes, skolas, skolotāja un skolēnu savstarpējo saikni mācību procesā, indivīda apziņā tā rezultātā tiek konstruēta vienota un izprasta, konkrēta novada kultūrā balstīta, nesadrumstalota pasaules aina - pagātne, tagadne un nākotne, „savas tautas locekļa apziņa un pienākums pret savu tautu, reliģiskā tikumība, tautas tradīciju saglabāšana un atjaunošana, tautas autoritāšu atzīšana, cienīšana, dzimtenes darbīgas mīlestības spēcīnāšana.” (Vičs, 1939, 128).

Novada dabas un kultūrvides izmantošana, saskarsme un sadarbība ar sabiedrību mācību procesam piešķir pārdzīvojuma un pieredzes aspektu, ko nav iespējams pilnīgi nodrošināt klasē uz vietas. Tas viss rada iespēju apvienot jēdzienisko domāšanu, teorētiskās zināšanas un pieredzē balstītas zināšanas ar juteklisko pieredzi. Visa jutekliskā pieredze; smaržas, garša, redze, dzirde, nonākot mūsu apziņā, veido idejas. Atkārtota šīs pieredzes gūšana veido saliktu ideju par objektu (Loks, 1997). Taču, kā zināms, izpratni par dabu un kultūru veido ne tikai jutekļi, bet gan prāts un jutekļi veselumā. Maņas sniedz materiālu zināšanām, kuras prāts sistematizē, sakārto noteiktā veidā. Tieša saikne ar dabu un kultūrvidi mūsdienu sabiedrībā ir būtiska pedagoģiska nozīme. Redzēt, satvert, sagaršot, lai saprastu, nepastarpināti ieraudzīt, izjust ar augumu, praktiskā darbībā apjēgt savu attieksmi – tas viss veido zināšanas kā refleksijas cauraustu pieredzi, kurā mācību process papildinās ar pārdzīvojuma un tiešās pieredzes dimensiju. Mācības, izmantojot kultūrvides sniegtās iespējas, rada indivīdam neierobežotas iespējas nonākt saskarē ar novada dabas, kultūras artefaktiem, sabiedrību.

Apzinoties sociokultūras vides nozīmi novada tradicionālās kultūras apguves īstenošanā, tika analizēta Ūrija Bronfenbrennera (*Urie Bronfenbrenner*) ekoloģiskā

indivīda attīstības koncepcija. Tajā par nozīmīgām indivīda attīstībai un darbībai tiek nosauktas šādas sistēmas: mikrosistēma (ģimene un pirmsskola, kurā situatīva indivīda pašizjūta pārņem dominējošā pašizjūtā), mezosistēma (ģimenes un vienaudžu grupas sniegtā paplašinātā attiecību pieredze, kurā savijas dažādas zināšanas, prasmes un attieksmes), mezosistēma (indivīda un sociālās vides attiecību pieredze) un ehosistēma (plašākā nozīmē vērtības, normas, kas funkcionē sabiedrībā un tiek nodotas no paaudzes paaudzē, ietekmējot indivīda individuālo identitāti), un makrosistēma, kas iekļauj iepriekšējos trīs līmeņus. Katra paaudze attīstās unikālā makrosistēmā (Bronfenbrenners, 1989). Šī koncepcija palīdz izprast dažādo sistēmu lomu indivīda personības attīstībā konkrētā kultūrvidē, ļauj ieraudzīt šo līmeņu savstarpējo mijiedarbi kultūras tradīciju pēctecības procesa īstenošanā.

Attīstot Ūrija Bronfenbrenera teoriju, Dīters Bāke (*Diether Baacke*) norādījis uz indivīda attīstībai nozīmīgiem četriem sektoriem jeb zonām: 1) ekoloģisko centru, kas sevī ietver konkrēta indivīda ģimeni, tuvāko dabu un kultūrvidi ap to, 2) tuvo ekoloģisko telpu, kas ietver tuvo apkārtējo sabiedrību (kaimiņus, draugus, klasesbiedrus), 3) tuvākajām ārējo kontaktu vietām un kultūrvidi; 4) ekoloģiskajiem sektoriem kā skola, interešu centrs, veikali, kultūras nams, kur indivīds mācās mērķtiecīgu uzvedību un ekoloģisko perifēriju, ar kuru indivīds pa retam var būt saistīts (Baacke, 1999). Viņš ekoloģiskajā koncepcijā ietvertās idejas papildinājis ar *telpiski priekšmetisko apkārtni, laika struktūru un starppersonu saziņu*. Atbilstoši sociālekoloģiskajai koncepcijai, novada tradicionālās kultūras apguves modelī par nozīmīgām atzīta dabas, kultūrvides un sabiedrības interakcija. Līdz ar to var secināt, ka, ignorējot kādu no šiem līmeņiem, pedagoģiskajā procesā apgrūtināšana vai pat neiespējami realizēt holistisku novada tradicionālās kultūras apguvi.

Novada tradicionālās kultūras apguves modelī nozīmīgi ir trīs struktūrkomponenti:

- *telpiski priekšmetiskā apkārtnē* tiek definēta kā novada tradicionālās kultūras reprezentācijas vieta – **dabas un sociokultūras vide**, kuras ietekmē tiek īstenota modeļa faktoloģiskā un procesuālā daļa;
- **novada tradicionālās kultūras saturs (modeļa faktoloģiskā daļa)**, kas tiek izvēlēts atbilstoši kalendārajam gadam (gadskārtu ieražas) un ietver arī ar indivīda sociālā statusa maiņu saistītus svētkus (ģimeņu godi), kā arī ikdienas tradīciju apguvi.

- *starppersonu komunikācija*, kas tiek īstenota **skolotāja ↔ skolēna ↔ ģimenes ↔ sabiedrības daudzveidīgā mijiedarbībā un sadarbībā (modeļa procesuālā daļa)**.

Indivīda apziņā kultūrvidē, sabiedrība un kultūras saturs veido konkrētas kultūras vērtību sistēmā balstītu pasaules ainu, kas vēlākajos dzīves posmos tiek izmantota citu kultūru sistēmu izziņas procesā un tajās esošo vērtību un likumsakarību izprašanā (Rogoff, 2003).

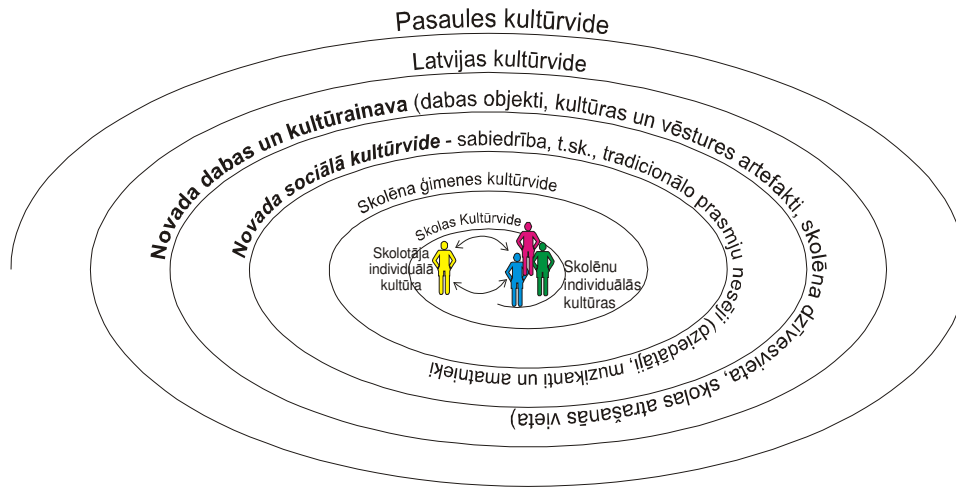
Ar novada dabu un sociokultūras vidi jaunākā skolas vecuma bērni savas attīstības posmā ir saistīti visvairāk. Kultūras un dabas ainava, kultūrvides fakti (mājas, skola, dabas objekti, kultūrvēsturiskie objekti u.c.), sabiedrība (ģimene, vienaudži, tradicionālo prasmju meistari - teicēji, muzikanti, amatnieki) ir unikāli katrā Latvijas pagastā, pilsētā, novadā. Lai izjustu piederību novada kultūrvidē, lai tā kļūtu viņam personiski tuva un nozīmīga, tā ir jāiepazīst. Uz sistematizētu zināšanu bāzes par sava novada kultūras izpausmēm turpmākajos izglītības posmos var izveidot paplašinātu priekšstatu par pasauli, kas iziet ārpus novada kultūrvides robežām, aptverot Latvijas kultūras vēstures, tagadnes un nākotnes perspektīvu, pēc tam vēl plašāk arī pasaules kultūras kontekstu. Dabas un sabiedrības mijiedarbība konkrētā kultūrvidē, kurā aug, attīstās, dzīvo un darbojas skolēns, ir realitāte, kurā dažādas zināšanas par pasauli pastāv savstarpējā un bagātinošā saistībā. Dažādu mācību priekšmetu saturs un realitāte ārpus skolas formālās kultūrvides pastāv mijiedarbībā, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā rada to savstarpējai mijiedarbībai labvēlīgus apstākļus.

Atbilstoši aplūkotajām teorijām, modeļa faktoloģiskās un procesuālās daļas realizācijā nozīmīga ir konkrēta novada **daba un sociokultūras vide**, jo tieši tā ne tikai sniedz ierosinājumu novada tradicionālās kultūras faktoloģiskā materiāla izvēlei, bet praksē tiek īstenota saistībā ar to. Tajā ietilpst vairāki nozīmīgi līmeņi, kas 1.4.1.attēlā attēloti spirāles veidā un visaptveroši iekļauj jeb rada apstākļus novada tradicionālās kultūras apgūvei sākumskolā, un sekmē indivīda lokālās kultūrpiederības attīstību:

- skolas kultūrvidē;
- skolēna ģimenes kultūrvidē;
- novada sociālā kultūrvidē;
- novada daba un kultūrainava;
- novads Latvijas kultūrvidē;

- Latvija pasaules daudz kultūru vidē (sk. 1.4.1. attēlu).

1.4.1.attēls. Novada tradicionālās kultūras apguves daba un sociokultūras vide

Sākumskolā 1.-6.klasē galvenokārt uzmanība vēršama uz skolēnam tuvākās kultūrvides iepazīšanu (ģimenes kultūrvide, skolas kultūrvide, novada sociālā kultūrvide, novada daba un kultūrainava, Latvijas kultūrvide), kas pakāpeniski apgūta, vēlākajos izglītības posmos veido nepieciešamo pamatu pasaules daudz kultūru vides apguvei.

Skolas kultūrvides veidotāji ir skolas administrācija, skolotāji, skolēni. Konkrētas skolas kultūrvide vienmēr ataino tās veidotāju izpratni par mācību un audzināšanas mērķi, tajā skaidri saskatāmas skolas tradīcijas. Mācību un audzināšanas process skolā attaino skolotāja/-u individuālo pieredzi, zināšanas, prasmes un attieksmi pret novada tradicionālās kultūras nozīmi, veido attiecīgus apstākļus tās apguvei skolas pedagoģiskajā procesā un interešu izglītībā. Skolotājam kā personībai ir milzīga loma jaunākā skolas vecuma bērnu domāšanas aktivizēšanā, pasaules uzskata, attieksmju un vērtību sistēmas izveides procesā. No skolotāja personības ir atkarīgs, cik emocionāla, saturiski bagāta un nozīmīga bērna turpmākajā dzīvē būs interese par novada tradicionālo kultūru, Latvijas un pasaules kultūru.

Ņemot vērā, ka skolotāja profesionalitātes viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir sagatavot skolēnus konstruktīvai, aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei pasaulē, orientēt uz mācīšanos, auglīgu, intelektuālu, emocionālu mācību darbību, kuras rezultātā skolēns

pats nonāk pie secinājumiem un jūt atbildību par paveikto (Anspoka, 2008). Daudzkultūru izglītības apstākļos arvien nozīmīgāk kļūst profesionāli un sabiedriski atbildīgi veidot tādu mācību un audzināšanas vidi skolā, kurā skolēns ne tikai iegūst zināšanas par novada kultūras tradīcijām, bet arī konkrētas prasmes, pozitīvu attieksmi un gatavību atbildīgai rīcībai nākotnē, kas paredz novada vērtību ilgtspējas sekmēšanu Latvijas un pasaules kultūras kontekstā. Skolotāja galvenais uzdevums ir panākt, lai teorētiskās zināšanas tiktu apgūtas tiešas un personīgi nozīmīgas pieredzes ceļā, tādējādi nodrošinot jaunu zināšanu veidošanos, kas ir atklāsmes mācīšanās teorijas pamatā. Tas nozīmē atdzīvināt konkrētās vides vēstījumu, konkrētu sabiedrības locekļu dzīves devumu, radīt izpratni jēgpilnā mācību situācijā, kurā nepastāv pārāk reglamentēta kārtība, teorētiski atsvešināta pieeja, kas var ierobežot skolēnu pieredzes rašanos. „Novada kultūrvide pārsteidz ar vizuālo, skaņas, kustības un formu daudzveidību, kas skolēna maņas uzrunā daudz spēcīgāk un tiešāk nekā jebkura cita vide, tāpēc gūtā pieredze paliek atmiņā daudz ilgāk un noturīgāk. Kuram gan cilvēkam rūp sabiedrība un tās kultūra, ar kuru tas nejūtas dziļi emocionāli saistīts?” (Seba, 1991, 412). Pozitīva emocionālā gaisotne mācību procesā atvieglo dialoga veidošanu ar apgūstamo tradicionālās kultūras faktu, jo vērtības veidojas tikai pārdzīvojuma rezultātā.

Uzturoties un darbojoties novada dabā un kultūrvīdē, kontaktējoties ar sabiedrības pārstāvjiem, rodas tieša saskarsme un konfrontācija ar tās parādībām un norisēm, tieši tas mācību procesam piešķir pārdzīvojumu un praktiskā darbībā pieredzētais tradicionālās kultūras saturs skolēna apziņā kļūst paliekošs.

Uz ģimenē gūtās pieredzes bāzes skolēns turpina savu izglītošanos skolā, jo ikviena indivīda ceļš pasaules kultūras pasaulē sākas ar vecvecāku, mātes, tēva, brāļu un māsu savstarpējām attiecībām. Novada tradicionālās kultūras iepazīšana jaunākajā skolas vecumā nozīmīga ir **skolēna ģimenes kultūrvide**. Kā rakstījis Kārlis Dēķens – „ne visās ģimenēs “bauda kultūru”, tādējādi skolotāja uzdevums – ar mācību un darbu ievadīt bērnus savas tautas un vispārīgā kultūras dzīvē, piemērojoties viņu miesas un gara vajadzībām un spējām, un ar to dot viņiem iespēju, ne vien izlietot kultūras mantas, bet arī rosīgi piedalīties pašā kultūras veicināšanas un sekmēšanas darbā.” (Dēķens, 1919,112).

Skolotājam ir ļoti labi jāpazīst skolēnu ģimenes, lai izmantotu viņu pieredzi dažādu kultūras tradīciju saglabāšanā. It īpaši tradīcijām bagātos novados ir ļoti svarīgi prasmīgi izveidot tādu skolas un ģimenes sadarbību novada tradicionālās kultūras

apguvē, kas kultūras tradīcijas ļauj saglabāt un pārmantot maksimāli tuvu to dabiskai eksistencei konkrēta novada sabiedrības dzīvē. Tas nozīmē vairāk uzmanības veltīt ģimeņu pieredzes noskaidrošanai novada tradicionālās kultūras saglabāšanā, lai piemērotā situācijā izmantotu ģimenes kā tradicionālās kultūras nesējas starppaaudžu sadarbību, atbalstu, iesaistīšanos. Darot kaut ko kopā, bērnu un pieaugušo prieks par mācīšanos un izpratne par piedāvāto materiāla jēgu palielinās (Eratuli, Sneider, 1990). Ģimenes mācīšanās procesu un gatavību sadarbībai nosaka gan zināšanas, gan pieredze, bet izšķirošie ir sociālie aspekti, tas cik meistarīgi skolotājam izdodas pamatot sadarbības nepieciešamību. Respektējot ģimenes locekļu pieredzi, var nodrošināt radošu pieeju novada tradicionālās kultūras apguvei, daudzveidīgas temata risināšanas iespējas, uzlūkojot kopīgo darbošanos no tāda redzes leņķa, par kādu agrāk nebija ienācis prātā (Лалаева, 2009). Jaunākajā skolas vecumā ļoti liela nozīme ir “parauga”, sociālajam un vērtīgajam mācīšanās paņēmienam (Bandura, Walters, 1963), un to nodrošina skolēnam nozīmīgie pieaugušie.

Lai gan ģimene ir sabiedrības primārā vide, kurā skolēns pamazām apgūst emocionāli iekrāsotas pārdzīvojumu shēmas, kuras tagadnē un nākotnē ietekmē indivīda attīstības gaitu (Piažē, 2002), tomēr tā nebūt nav vienīgā. Būtiska indivīda personības attīstībai ir **novada sociālā vide** – sabiedrības locekļi, ar kuriem indivīds sevi identificē, ar kuru viņu vieno kopīgas individuālas un kolektīvas atmiņas, emocionālā pārdzīvojuma pieredze, līdzīgas kultūras vērtības (Dirba, 2001).

Daudzveidīgo spēju teorijā Hovards Gārdners (*Howard Earl Garner*) norāda, ka izglītībai ir jāsniedz indivīdam pamatzinatne par fizisko pasauli, bioloģisko pasauli, sabiedrības pasauli, cilvēku pasauli un savu iekšējo pasauli. Jaunākajā skolas vecumā bērni mācās intuitīvi, tādēļ nepieciešams panākt, lai bērniem mācību procesā būtu pieejamas aktivitātes, kas attīsta dažādu spēju veidus, izmantojot kultūras un apkārtējās pasaules elementus. Šim nolūkam tiek ieteikts izmantot tā saucamo „mācekļa pieredzi” jeb „paraugu”, zināšanu apguvi dialogā ar izcilu meistaru, viņa skaidrojumu un demonstrējumu, kas ievada bērnus ārpus materiālajām formām esošo simbolisko nozīmju apguvē (Gardner, 1993). Novada sociālās vides potenciāla izmantošana piedāvātu skolēniem iespēju kontaktēties ar novada tradīcijas zinošiem cilvēkiem – tradicionālo amata prasmju meistariem, teicējiem, folkloras tradīciju zinātniekiem, tādējādi tiešā un nepastarpinātā veidā nodrošinot tradīciju pārmantošanu no pirmavota. Komunikācija un tiešs emocionāli pozitīvi piesātināts kontakts veido pamatu jeb motivāciju patstāvīgi turpināt izziņas ceļu, un to paver dažādu paaudžu

savstarpēja sadarbība. Turklāt mijiedarbības rezultātā arī vecākā paaudze justos sociāli atzīta, iesaistīta sabiedriskās dzīves procesos, un viņu uzkrātā pieredze beidzot būtu atzīta un vajadzīga. Prasmīgi īstenota pedagoģiskā procesa rezultātā tā iegūta jaunākās paaudzes acīs akceptētu vērtības statusu, mazinātos vecākās paaudzes sabiedrības locekļu izolētība, atstumtība, tradīciju turpināšanās tiktu īstenota dabiski, tieši un pēctecīgi.

Meistara un mācekļa attiecību pieredzi var īstenot mūzikā (sadarbība ar novada teicējiem, muzikantiem), rokdarbos (tradicionālā amatniecība, apģērbs un virtuve, iespēju robežās sadarbībā ar novada amata prasmju meistariem), latviešu valodā, sociālajās zinībās (novada valodas un tradīciju lauka pētījumi, gadskārtu ieražu prakses, novada folkloras žanru apguve, sabiedrības ievērojamo cilvēku biogrāfiju izpēte un viņu devuma analīze novada tradicionālās kultūras saglabāšanā), dabaszinībās (kopā ar novadpētniekiem un dabas pētniekiem iepazīstot novada dabas objektus).

Mācīšanās skolas četrās sienās ir vēsturiski jauna parādība ar mazliet mākslīgu pieskaņu. Individīda vajadzība pēc daudzveidīgas dabas un kultūrainavas apstiprina vides psiholoģijas pētījumi, uzsverot dabas lomu indivīda iekšējās garīgās ainavas veidošanā (Grahn, 2009). **Novada daba un kultūrainava** vienlaikus var būt gan mācību, gan audzināšanas vide. Uzturēšanās dabā, kultūras objektiem piesātinātā vidē mums ir vajadzīga, lai „smadzenes saņemtu visus dabas sniegtos stimulus – skaņu, gaismu, formu un krāsu pārpilnību. Visi šie stimuli – putnu dziesmas, vēja šalkoņa, saules atspīdumi un ēnas, mitrums, migla, puķu un kukaiņu krāsainība – ir vajadzīgi mūsu dzirdei, redzei un ādai. Smadzeņu šūnu augšana ir tieši saistīta ar īpašo stimulāciju, ko mums piedāvā visa dzīvā daba mums apkārt.” (Dālgrēns, Ščepanskis, 2007, 16-18).

Līdzās rakstītā kultūras mantojuma apguvei mācību procesā skolā, ir būtiski nodrošināt iespēju ārpus skolas izzināt dabas spēku un cilvēka darbības pēdas apkārtējā dabas un kultūras ainavā. Individīda „izglītība vairāk nekā divos simtos paaudžu pirmkārt un galvenokārt bijusi saistīta ar mutvārdu tradīciju un runātā vārda kultūru. Tikai pēdējo triju paaudžu industrializācijas cauraustajā laikā mēs esam kļuvuši par lieciniekiem informācijas tehnoloģiju revolūcijai. Rakstītā vārda kultūra, vizuālie mediji un dator tehnoloģijas, t.i., kultūra, kurā zināšanas tiek nodotas ar mediju palīdzību, ir veicinājusi attālināšanos no dabas kā darbības vides un vājinājusi saikni ar dabu un kultūru vispār.” (Dālgrēns, Ščepanskis, 2007, 7).

Indivīda, dabas un kultūrvides mijiedarbībai ir divas simboliski svarīgas nozīmes: subjektīvā attiecas uz indivīda iekšējo stāvokli, kamēr objektīvā veidojas kultūrvides ietekmē. Novada tradicionālās kultūras apguves modeļa realizācijā nozīmīgs resurss ir daba – meži, pļavas, ūdeņi, gravas, kalni, un kultūrainava – pilskalni, svētvietas, senu ēku būves un ievērojamu cilvēku dzīve kultūrvīdē, viņu devums novada kultūras izcilības attīstīšanā.

Mijiedarbībā ar apkārtējo kultūrainavu indivīda iekšējās attīstības potences tiek rosinātas un darbinātas, līdz tās iegūst neatkarīgu attīstības sniegumu. Jēgpilna izpratne veidojas vieglāk, ja notiek praktiska darbība ar konkrētu materiālu konkrētā vidē. Pieredzi nevar nodot tikai teorētiski vai kognitīvi, bet tikai aktīvi darbojoties – mācoties un sadarbojoties. Pieredze stiprina saikni ar apkārtējo pasauli. Personīgajā pieredzē pārstrādāti jēdzieni, parādības un norises funkcionē kā augstākas pakāpes kognitīvās saiknes, piemēram, kultūrvēsture, svētki, pasakas, dziesmas, rotaļas, anekdotes, kas nostiprina jēdzienus indivīda domāšanas struktūrā (Dewey, 1916/1997).

Mācīšanās, ņemot vērā dabas un kultūrvides potenciālu, ir kognitīvs process, pieredzes uzkrāšana, indivīda darbība ar mērķi pārveidot pašam sevi (Žogla, 2001). Mijiedarbības rezultāts ir indivīda prasme patstāvīgāk apgūt dažādas atziņas, kas nodrošina dzīves darbībā (Gudjons, 2007).

Ņemot vērā Latvijas kultūrizpausmju dažādību, novada tradicionālās kultūras apguve īstenojama, pakāpeniski piedāvājot skolēnam izprast konkrēta **novada nozīmi Latvijas kultūrvīdē**. Tas nozīmē pakāpenisku citu Latvijas novadu kultūras tradīciju iepazīšanu mācību procesā, izprotot, ka tradīcijas dod nepieciešamo spēku nacionālās kultūras eksistencei un attīstībai mūsdienās, tās nepieciešams rūpīgi saudzēt un atbildīgi saglabāt. Vienlaikus svarīgi saprast, ka Latvijas novadu kultūrvēsturisko kopīgo un atšķirīgo izpausmju iepazīšana sākumskolā īstenojama, vairāk uzmanību veltot konkrētā novada kultūras tradīciju iepazīšanai, nodrošinot vispirms cieņu pret to un tad pakāpeniski paplašinot zināšanas ar informāciju par citu novadu tradicionālās kultūras saturu, indivīdu sagatavojot pasaules kultūru daudzveidības iepazīšanai plašāk vēlākajos izglītības posmos.

Tradicionālās kultūras apguves mācību modelis ir viens no veidiem kā skolēnu sākotnēji ievirzīt novada tradicionālās kultūras un pēc tam pakāpeniski arī Latvijas nacionālās kultūras izziņas un pilnveidošanas procesā, attīstot lokālo kultūrpiederību kā vienu no indivīda identitātes aspektiem. Uz kultūras tradīciju apguvi orientēts

mācību process par sava novada tautas garīgās un materiālās kultūras vērtībām un Latvijas kultūras bagātību veido pamatu arī pasaules kultūras daudzveidības apguvei, atklājot Latvijas nozīmi **pasaules daudz kultūru vidē**. „Iekļauties pasaules apritē, bet saglabāt savu atšķirību – šāds princips šobrīd ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē aktualizē domāšanu lokālisma kategorijās un rosina pretestību kultūras homogenizācijai.” (Bula, 2000, 54).

Atrašanās dabas un sociokultūras vidē sekmē komunikāciju starp tradicionālo prasmju nesējiem (amatniekiem, teicējiem, muzikantiem, stāstniekiem) un skolēnu, kas apgūst novada tradicionālo kultūru. Šādas mācības izglītības jēdzienam piešķir trīs funkcionalitātes – prasmju attīstību visplašākajā izpratnē (izglītojošā funkcija), humānistisko jeb cilvēka potenci attīstību individuālā un sociālā aspektā (socializācijas funkcija), inducējošo jeb piesaistošo konkrētās sociālās grupas tradīcijām, simboliem un prasībām (audzinošā funkcija) (Mūks; Tillihs, 1997).

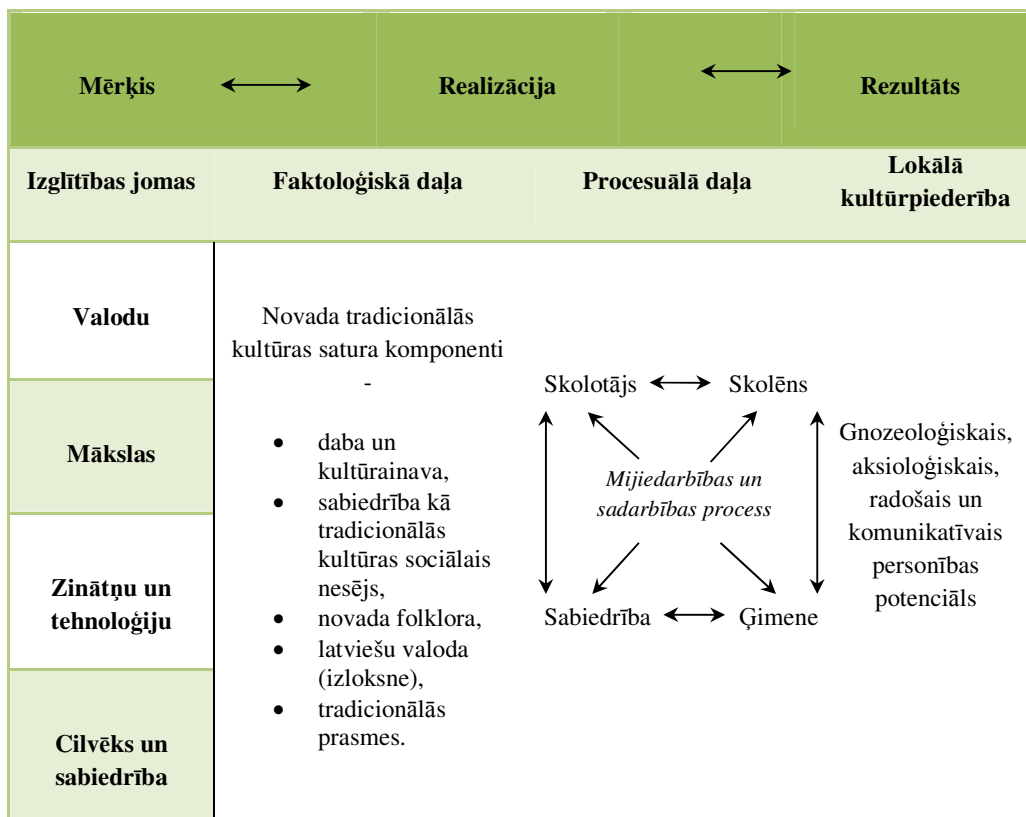
Mācībām piemērota ir:

- skola un tās apkārtnē;
- lauku viensētas;
- daba;
- kultūrvēsturiskās vietas – pilskalni, svētvietas, dabas takas;
- novadpētniecības muzeji;
- teicēju, folkloras kopu pārstāvju dzīvesvietas;
- amatniecības centri, studijas;
- bibliotēkas;
- tautas nami u.c.

Viens no galvenajiem pamatizglītības mērķiem ir sekmēt izglītojamā sociāli aktīvu attieksmi, saglabājot un attīstot savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Pedagoģiskajā praksē tā īstenošanai tiek izvirzīti vairāki uzdevumi: padziļināt skolēnu izpratni par latviešu valodas lomu sabiedrībā, pilnveidot izpratni par kultūras daudzveidību Latvijas un pasaules kultūras vērtību kontekstā, veicināt ieinteresētību un izpratni par savu vietu sabiedrībā, Latvijas un pasaules kultūras mantojumu, atbildīgu iekļaušanos kultūrvides veidošanā, pamatojoties uz demokrātijas principiem un humānām vērtībām.

Novada tradicionālās kultūras apguves modelī akcentēta visu **izglītības jomu** mācību priekšmetu obligātā satura bagātināšana ar konkrēta novada tradicionālās

kultūras satura apguvi, īstenojot to sociālās sadarbības un mijiedarbības procesā, balstoties uz dabas un sociokultūras vides pedagoģiskā potenciāla izmantošanu, pieņemot, ka tā rezultātā attīstās indivīda lokālā kultūrpiederība, kas ilgtermiņā var kalpot par novada sabiedrības un tās tradicionālās kultūras ilgtspējas garantu nākotnē (sk. 1.4.1.attēlu).

1.4.2.attēls. Novada tradicionālās kultūras apguves struktūrmodeļa faktoloģiskā un procesuālā daļa

Kultūras mantojuma apguve ir paredzēta sākumskolas mācību priekšmetu saturā visās **izglītības jomās** – valodas, tehnoloģiju un zinātņu pamati, māksla, cilvēks un sabiedrība, paredzot mācību un audzināšanas darbā skolēnam apgūt to zināšanu, prasmju un attieksmju kopumu, kas viņam būs noderīgs nākotnes sabiedrībā (Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem, 2008).

Lai skolēns sevi realizētu mūsdienu sabiedrībā, dažādu mācību priekšmetu saturam jāklūst par līdzekli, kas ļauj pilnveidot skolēna domāšanu, uztveri, uzmanību u.c. psihiskos procesus, paškontroli un prasmi savu darbu novērtēt. Zināšanas un prasmes tradicionālajā kultūrā jāpalīdz apgūt tā, lai skolēns apgūtu prasmi tās daudzveidīgi un

jēgpilni izmantot dzīvesdarbībā, prastu ne tikai atbildīgi izturēties pret tām, bet arī spētu saglabāt un attīstīt tālāk (Freidenfelds, Zimule, 1996; Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2008).

Pamatizglītības 1.-6.klasē, izmantojot tradicionālās kultūras saturu visā tā daudzveidībā, pakāpeniski var veidot jēgpilnu izpratni par to kādas gadskārtu ieražas, ģimeņu godi, darba un brīvā laika pavadīšanas tradīcijas ir raksturīgas skolēna tuvākajai attīstības zonai – konkrētam novadam, un pēc tam, pēctecīgi paplašinot kultūrapguvi, palīdzēt ieraudzīt citus indivīdus un citas kultūras kā unikālus fenomenus ar savu savdabību, pasaules uzskatu un dzīves jēgu. Tradicionālās kultūras satura īstenošanai piemērotas visas pamatizglītības jomas un mācību priekšmeti, ievērojot strukturālu vienotību – virzot apgūstamo saturu dažādos mācību priekšmetos no vispārīgā uz atsevišķo, dodot iespēju skolēnam meklējumdarbības ceļā paplašināt zināšanas par kultūras daudzveidību (Bruners, 1960; Anspoka, 2008).

Novada tradicionālās kultūras modeļa **faktoloģiskās un procesuālās daļas** īstenošanā vienlīdz liela uzmanība pievērsta audzinošajam, attīstošajam un izglītojošajam aspektam.

Audzinošajā aspektā pedagoģiskajā procesā skolēns gūst pozitīvu attieksmi pret sava novada kultūras mantojumu, tiek sekmēta viņa piederības izjūta tam, priekšstats par tradicionālām vērtībām – ģimeni, novadu, dabu, darbu, iepriekšējo paaudžu atstāto kultūras mantojumu u. c.

Attīstošajā aspektā tiek pilnveidotas skolēna sociālās prasmes, estētiskais un ētiskais pasaules uzskats, sensomotorā attīstība (prasme pārvaldīt savu balsi, ķermeni u. c.), domāšana, iztēle un emocijas.

Izglītojošajā aspektā skolēns apgūst mūzikas, dzejas, vizuālās mākslas un kustību valodu, universālus kultūras simbolus, kas ļauj labāk izprast arī citas kultūras.

Faktoloģiskā daļa jeb mācību viela tiek izmantota konkrētu novada tradicionālās kultūras uzdevumu īstenošanai. Dažādu mācību priekšmetu saturā iekļaujama novada dabas un kultūrvides faktu apguve, fakti par novada sabiedrību un tās devumu novada tradicionālajā kultūrā, novada folkloras žanru apguve ciešā saistībā ar novada latviešu valodas izloksnes un tradicionālo vokālo, instrumentālo, horeogrāfijas un amatniecības prasmju apguvi.

Procesuālā daļa savukārt ir mācību metožu, metodisko paņēmienu, mācību darba organizācijas formu, paškontroles un kontroles paņēmienu kopums, kas aktivizē un kontrolē indivīda izziņas, emocionālo un sociālo darbību novada tradicionālās

kultūras apguves procesā orientēta uz *skolotāja ↔ skolēna ↔ ģimenes ↔ sabiedrības* daudzveidīgu mijiedarbi un sadarbību.

Novada tradicionālās kultūras modeļa **faktoloģisko daļu** raksturo daudzveidīga, jēgpilna novada tradicionālās kultūras satura integrācija obligātajā pamatizglītības saturā. Tas nozīmē pamatizglītības obligāto saturu bagātināt ar faktoloģisko materiālu par novada tradicionālo kultūru, piedāvājot skolēniem iepazīt un apgūt:

- novada dabu un kultūras artefaktus novada kultūrvidē;
- sabiedrībā ievērojamu cilvēku devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā;
- novada sabiedrībai raksturīgos ikdienas paradumus, saimniekošanas tradīcijas un amatniecības prasmes;
- tradicionālo gadskārtu ieražu būtību, norises laiku, galvenās rituālās darbības, to utilitāro un simbolisko jēgu;
- ikdienas un svētku ieražām atbilstošu novada folkloru un ar to saistītās tradicionālās dziedāšanas, instrumentālās muzicēšanas, horeogrāfijas, valodas/valodas izloksnes lietošanas prasmes;
- ieskatu un sākotnējo pieredzi novada amatniecībā.

Pedagoģiskajā procesā jāņem vērā atziņa, ka „tradicionālā kultūra izpaužas gan zinātniskā, gan mākslinieciskā veidā. Ja mūsdienu zinātne piedāvā bezpersonisku, atsvešinātu redzējumu uz pasauli, kas pamatots teorijās un matemātiskos aprēķinos, bet mūsdienu māksla pārlietu afektīvu un emocionāli sakāpinātu atsevišķa indivīda pārdzīvojumu, tad tradicionālā kultūra, sintezējot mākslu un zinātni, skolēnam atklāj tādu pasauli, kurā līdzās bezpersoniskajam, zinātniskajam un racionālajam koncentrējas tas fenomena spēks, kas atklājas brīdī, kad cilvēks to radoši lieto – dziedot, dejojot, veicot rituālu, radot u.tml.” (Зыкова, 2006, 11).

Tradicionālā kultūra, tāpat kā dzīve, ir sistēma, kas nepārtraukti sevi pašu atjauno. Un nozīmīga tā kļūst/nekļūst katram personīgi, tāpēc, īstenojot tās apguvi, svarīgi ievērot skolēnu pieredzi, attīstības un individuālās īpatnības.

Atbilstoši vecumposma attīstības īpatnībām, sākumskolā piemērots tāds mācību satura izkārtojums, kas atbilst norisēm dabā un kurā tiek akcentēti galvenie tradicionālie gadskārtu svētki (Anspoka, 2008; Oļenkins, 2005; Зыкова, 2006; Mellēna, Spīčs, Muktupāvels, Irbe, 2006; Siliņa-Jasjukeviča, 2008 u.c.), jo gadskārtu svētki – ziemas un vasaras saulgrieži, pavasara un rudens saulstāvji, virkne citu

ieražu, kas attiecas uz cilvēka individuālo dzīvi – iezīmē zināmus atskaites punktus gada ritumā un strukturē cilvēka (ģimenes, grupas, klases) dzīvi, ļaujot pārdzīvot mūsu cilvēcisko eksistenci kā dabas daļu. Mūsdienu cilvēks laiku izjūt kā lineāru parādību „jau bija” un „vēl būs” formā, vienlaikus mūsdienu cilvēkam joprojām ir iekšēja nepieciešamība pēc darbībām un rituāliem, kas dzīvei piedod satvaru (Oļenkins, 2005). Rituāli, kuri tradicionālajā kultūrā tiek veikti kopš neatminamiem laikiem un kurus skolēni iepazīst, izdzīvojot gadskārtas, ir formas, kas ietver sevī pašizpaušmes, pasaules izziņas un dievišķā pieredzi (Зыкова, 2006).

Novada tradicionālās kultūras apguvei piemērots ir mācību satura integrācijas didaktiskais modelis, kas vislabāk nodrošina novada tradicionālās kultūras tematu un sākumskolas mācību priekšmetu satura apguvi mijsakarībās un vienotā veselumā. Integrācija ir saprotama kā atsevišķu mācību sistēmas komponentu – mērķu, uzdevumu, integrējamo mācību priekšmetu satura un metodikas, mācību līdzekļu izvēles un sasniegto rezultātu pašvērtējuma, vērtējuma un tālāka darba vīzijas apvienošana veselumā (Anspoka, 2008; Čehlova, Grīnpauks, 2003; Numan, 1998).

Kā zināms, mācību integrācija nodrošina skolēnu entuziasmu, rosina emocionālu pārdzīvojumu, koncentrē uzmanību, paplašina priekšstatus un zināšanas par konkrētu kultūras parādību laiktelpā, ļauj skatīt to plašākā kontekstā kopsakarībās, rosina skolēnu izteikt savu attieksmi, rosina atdarināt, interpretēt, lietot apgūto pieredzi atbilstoši situācijai (Freidenfelds, 1996; Garleja, 2006; Vigotskis, 2002; Anspoka, 2008; Čehlova, Grīnpauks, 2003; Numan, 1998).

Ar novada tradicionālās kultūru ir bagātināms mācību priekšmetu saturs visās izglītības jomās – dzimtajā valodā, mūzikā, dabas zinībās, sociālajās zinībās, matemātikā, vizuālajā mākslā, mājturībā, ētikā, sportā, ietverot tradicionālās kultūras satura komponentus. Katrs atsevišķs novada tradicionālās kultūras satura komponents savā būtībā atspoguļo tikai daļu no veseluma – novada tradicionālās kultūras, tāpēc pedagoģiskajā procesā ārkārtīgi svarīgs ir to izmantojums holistiskā vienotībā. Izpratnei tiek piedāvāts plašāks novada tradicionālās kultūras satura komponentu paskaidrojums (sk. 1.4.1.tabulu).

1.4.1.tabula. Ieteicamais novada tradicionālās kultūras saturs sākumskolā

Novada tradicionālās kultūras satura komponenti	Satura komponentu plašāks paskaidrojums	Tradicionālās kultūras satura komponentu apguvei piemērotās izglītības jomas
---	---	--

Novada folklorā	<p>Novada mutvārdu tradīcijas, izmantojot dažādus novada folkloras žanus: tautasdziesmas, pasakas, teikas, nostāstus, spoku stāstus, mīklas, ticējumus, sakām vārdus, parunas, anekdotes;</p> <p>Novada tradicionālās gadskārtu ieražas, kas atklājas caur dažādiem folkloras žanriem, pievēršot skolēnu uzmanību rituāla uzbūvei, galvenajām darbībām, to simboliskajai un utilitārajai jēgai;</p> <p>Novada ģimeņu godu tradīcijas, kas atklājas caur dažādiem folkloras žanriem, pievēršot skolēnu uzmanību rituāla uzbūvei, galvenajām darbībām, to simboliskajai un utilitārajai jēgai.</p>	<p>Valodas – latviešu valoda, literatūra;</p> <p>Mākslas – mūzika, literatūra, vizuālā māksla;</p> <p>Cilvēks un sabiedrība – sociālās zinības, ētika, sports;</p> <p>Zinātne un tehnoloģijas – mājturība, rokdarbi, matemātika;</p> <p>klases stundas.</p>
Novada sabiedrība	<p>Ievērojamu sabiedrības pārstāvju devums novada tradicionālās kultūras pastāvēšanā (praktiska sadarbības pieredze ar teicējiem, amatniekiem, muzikantiem, dziedātājiem, stāstniekiem, novadpētniekiem, informācija par viņu devumu tradicionālās kultūras saglabāšanā).</p>	<p>Valodas – latviešu valoda, literatūra;</p> <p>Mākslas – mūzika, literatūra, vizuālā māksla;</p> <p>Cilvēks un sabiedrība – sociālās zinības, ētika, sports;</p> <p>Zinātne un tehnoloģijas – mājturība, rokdarbi;</p> <p>klases stundas.</p>
Latviešu valoda/latviešu valodas izloksne novadā	<p>Novada latviešu valodas izloksnes pakāpeniska apguve, izmantojot novada folkloras materiālus un sadarbojoties izziņas procesā ar skolēnu ģimenēm un sabiedrību</p>	<p>Valodas – latviešu valoda un literatūra;</p> <p>Mākslas – mūzika;</p> <p>Cilvēks un sabiedrība – sociālās zinības, ētika;</p> <p>Zinātne un tehnoloģijas – mājturība, rokdarbi;</p> <p>klases stundas.</p>
Dabas un kultūras ainava	<p>Novada ģeogrāfiskais novietojums, ievērojami dabas objekti novadā (upes, ezeri, kalni, gravas, alas, dižakmeņi, dižkoki</p>	<p>Valodas – latviešu valoda, literatūra;</p>

	u.c.), kultūrvēsturiski objekti (pilskalni, kulta vietas, svētvietas u.c.) un ar tiem saistītais novada folkloras mantojums	Mākslas - mūzika, literatūra, vizuālā māksla; Cilvēks un sabiedrība – sociālās zinības, ētika, sports; Zinātne un tehnoloģijas – mājturība, rokdarbi, matemātika; klases stundas.
Novada tradicionālās prasmes	Novada folkloras izmantošanas vokālās, instrumentālās un horeogrāfiskās prasmes; Tautas mūzikas instrumentālās spēles prasmes: kokles, stabules, dūdas u.c. Novada tradicionālā horeogrāfijas prasmes – dejas, rotaļas, spēles atbilstošā ikdienas un svētku situācijā; Tradicionālās amatniecības prasmes (telpu rotāšanas tradīcijas novadā, senie ēdieni, aušana, adīšana, izšūšana, podniecība, kokamatniecība utt.); Tradicionālais apģērbs, tā gatavošana (novada tautastērps); tradicionālās vokālās, instrumentālās un horeogrāfiskās prasmes; Tradīcijām atbilstošas uzvedības prasmes gadskārtu ieražās un ģimeņu godos.	Māksla – mūzika; Zinātne un tehnoloģijas – mājturība un tehnoloģijas, matemātika; Cilvēks un sabiedrība – sociālās zinības, ētika, sports.

Tradicionālās kultūras satura komponentu un pamatizglītības obligātā satura apguves vienotājlīdzeklis ir temats. Temats izvirzāms ciešā saistībā ar vērtībizglītību un patstāvīgas izziņas darbības apguvi. (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2006, 2008) Skolotāja darbību iepriekš nepieciešams rūpīgi plānot, izstrādājot mācību priekšmetu programmas, tematiskos plānus un mācību stundu konspektus ar konkrēta novada tradicionālās kultūras satura dominanti. (Rekomendācijas skatīt 2.5.nodaļā).

Tradicionālās kultūras apguvi sākumskolā vislabāk saistīt ar novada tradicionālo gadskārtu un ikdienas ieražu satura un formas apguvi. Ieteicams izvēlēties tādus tematus, kas veido holistisku priekšstatu par novada tradicionālās kultūras veselumu un ļauj kompleksi apgūt ne tikai faktus par novada tradicionālo kultūru, bet arī ar to

saistītas tradicionālās prasmes – dziedāšanu, dejošanu, muzicēšanu, stāstītprasmi, amatniecību.

Tradicionālās kultūras satura apguvē, izmantojot dabu un sociokultūras vidi, iespējams veidot „klusās” zināšanas jeb juteklisko pieredzi. Tradicionālā tekstorientētā pedagoģija var viegli kļūt pavirša un garlaicīga, ja par tās mācību vidi neizmanto „dzīvo” realitāti (Dālgrēns, Ščepanskis, 2007; Seba, 1991; Gardners, 1993). Lai tradicionālās kultūras pāraugšana formalizētā rakstu valodā nezaudētu juteklisko pārdzīvojumu, kas mājo ar kultūrvidi saistītajās mutvārdu tradīcijās, tekstorientēto mācību procesu veiksmīgi var papildināt, apgūstot realitāti (sabiedrības, dabas un kultūrainavu) kā mācību vidi, un šis izmantojums atgādinātu tekstorientēto mācību būtību – pamatojoties uz tekstu, radīt īstenības tēlus. Novada tradicionālās kultūras apguves procesā svarīgs ir ne tikai apgūstamais kultūras tradīciju saturs, bet arī pedagoģiskā procesa īstenošanas veids.

Kaut arī mācīšanās process ir dziļi individuāls kognitīvs process, zināšanas katrs cilvēks gūst pats sev un viens no būtiskākajiem procesa aspektiem ir apgūto/uzkrāto zināšanu apmaiņa, kas izpaužas sociālā mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem. Strādājot šādi, tradicionālās kultūras iepazīšana ir argumentēta, mērķtiecīgi plānota kultūras pieredzes apguve darbībā, kad vienlaikus katrs tradicionālās kultūras apguvē iesaistītais – bērns, skolotājs, vecāki – meklē atbilstošu atbildi savai dzīves pieredzei, zināšanām, interesēm.

Novada tradicionālās kultūras modeļa **procesuālā daļa** ir vērsta uz dažādu paaudžu pedagoģisku mijiedarbību ne tikai konkrētā skolas kultūrvidē (Maslo, 1995), un, izmantojot skolotāju, skolēnu, ģimenes un sabiedrības sadarbību un mijiedarbību, realizēta novada dabā un sociokultūras vidē, kas indivīda lokālās kultūrpiederības attīstībā ir ļoti būtiska, jo „indivīdu grupa ar līdzīgiem uzskatiem, simboliem, lietu un parādību nozīmes interpretējumu ir piederīgi vienai kultūrvidei.” (Geidžs, Berliners, 1999, 147) Sadarbības būtību raksturo skolēna vajadzībām un izziņas interesēm atbilstoša praktiska, daudzveidīga darbošanās, kas ļauj aktivizēt savu pieredzi, paplašināt to un izmantot jaunās situācijās, gūt mācību procesā pozitīvas emocijas, atklāt pasauli meklējumdarbības ceļā.

Novada tradicionālās kultūras modeļa procesuālajā daļā nozīmīgi ir vispārdidaktiski pamatprincipi kā mērķtiecīgums, vārdiskās un praktiskās darbības vienotība, sistemātiskums un pēctecība, saprotamība, individualizācija, socializācija,

funktionalitāte, caurviju un veseluma principiem u.c., un tādi specifiski novada tradicionālās kultūras apguves pamatprincipi kā:

- atbilstība kultūrtelpai, akcentējot vietējās novada dabas un sociokultūras vides iepazīšanu;
- tematiskais princips kā līdzeklis skolēna pieredzes aktualizēšanai un paplašināšanai par vispārcilvēciskajām vērtībām, novada un Latvijas kultūru, rosinot iegūtās zināšanas un prasmes izmantot atbilstošās dzīves situācijās, saglabājot pozitīvu un atbildīgu attieksmi pret tām;
- sistēmiskuma princips, t.i., pamatoti izvēlētu, loģiski izkārtotu novada tradicionālās kultūras satura komponentu izvēli pamatizglītības mācību priekšmetu programmās, mācību līdzekļos, lai tādejādi skolēns apgūtu novada tradicionālo kultūru un dažādu mācību priekšmetu saturu savstarpēja saistībā un veselumā;
- sistemātiskuma princips, kas jāievēro, lai vielas apguves process norisinātos regulāri, noteiktā secībā un pēc noteikta plāna;
- konteksta princips, kas jāievēro, lai izvēlētais tradicionālās kultūras saturs pedagoģiskajā procesā tiktu izmantots atbilstoši tajā ietvertajam simboliskajam un funkcionālajam nolūkam, atbilstu skolēnu vecumposmam, interesēm un vajadzībām;
- situativitātes princips, kas paredz dabisku un modelētu tradicionālās kultūras apguves situāciju izmantošanu, lai pakāpeniski veidotu skolēnu izpratni par tautasdziesmas, rotaļas vai veicamās ieražu darbības vietu un nozīmi laikā un telpā;
- novadpētniecības princips, lai konkrēta novada kultūrvides tradicionālās kultūras iepazīšanas process tiktu īstenots sadarbībā ar kultūras tradīciju sociālajiem nesējiem – teicējiem, stāstniekiem, muzikantiem, amatniekiem, ko īpaši svarīgi ievērot novados, kas vēl glabā tieši pārmantojamas tradīcijas (Suitu novads, Lejaskurzeme, Ziemeļlatgale u.c.), un tiem speciālistiem, kas var tradīcijas rekonstruēt, izmantojot folkloras materiālus, mūzikas ierakstus u.tml;
- dabatbilstības princips, kas jāievēro, lai tradicionālās kultūras apguves procesā tiktu nodrošināta darbošanās atbilstoši indivīda individuālajai attīstībai;

- sinkrētisma princips, t.i., tradicionālās kultūras satura komponentu apguve veselumā un jēgpilnā saistībā konkrētas novada tradīcijas ietvarā;
- pēctecības princips, kas paredz teorētiski un empīriski pamatotu pedagoģiskā procesa īstenošanu nolūkā nodrošināt iepriekšējo paaudžu darbu, ikdienas un svētku kultūras tradīciju apguvi kā līdzekli indivīda integrācijai konkrēta novada sabiedrībā un lokālās kultūrpiederības attīstīšanā (Tradicionālā kultūra bērniem, 2008).

Šo principu sintēze veido sistēmu, kas nodrošina skolotāju ar praktiskas rīcības mehānismu novada tradicionālās kultūras apguves modeļa praktiskai īstenošanai skolas pedagoģijas procesā praksē. Atkarībā no savas pieredzes tradicionālajā kultūrā un katra principa teorētiskas izpratnes dziļuma, skolotājs šo modeli var realizēt, balstoties uz atziņām, ka „tradicionālās kultūras apgūvē var iesaistīties ikviens, tradicionālās kultūras apguve ir mūžilgs process, tradicionālās kultūras apguve ir holistisks un kontekstā balstīts process, tradicionālās kultūras apguve ir īstenojama praktiskā darbībā saistībā ar mūsdienu sabiedrības un ekonomikas sasniegumiem.” (Konsa, 2004, 22)

Nosauktie principi izmantoti ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu īstenotajos novada tradicionālās kultūras apguves projektos (sk. 2.pielikumā Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu atskaites).

Nosaukto pamatprincipu izmantojums skolotājam ļauj pilnībā izstrādāt mācību satura interpretējumu saskaņā ar iecerēto novada tradicionālās kultūras apguves modeļa darbības ievirzi.

Zināšanu apguve dažādos kontekstos izraisa rezonansi un paliek skolēnu atmiņā gan izziņas, gan emocionālā līmenī. Izvēloties mācību metodes tradicionālās kultūras tematu apgūvei, skolotājam jāņem vērā vairāki nosacījumi:

- jēgpilns konteksts, kas balstīts uz līdzsvarotu skolēnu vecumposma interešu un vajadzību apmierināšanu kontekstā ar tradicionālās kultūras satura apgūvi;
- drošības un atbalsta sajūta kā priekšnoteikums skolēna brīvai un radošai attīstībai;
- izvēles iespējas, jo skolēnam jāizjūt mācīšanās kā jēgpilna un dabiska savas dzīves sastāvdaļa, jāzina veicamo darbību un mācību uzdevumu

mērķis, nozīme, jāmācās pakāpeniski izvirzīt uzdevumus, pieņemt/nepieņemt lēmumus u.tml.;

- pietiekams laiks temata izpratnei un apguvei, balstoties uz atziņu, ka katrs cilvēks mācās atbilstoši savam iekšējam ritmam, mācīšanās stilam, pieredzei;
- sadarbība kā priekšnoteikums tradicionālās kultūras satura un ar to saistītu tradicionālo prasmju attīstīšanai;
- atgriezeniskā saite – iespēja pašam izvērtēt savu paveikto darbu un saņemt citu vērtējumu (Tradicionālā kultūra bērniem, 2008).

Atbilstoši attīstības psiholoģijas teorijām, apkārtējās pasaules un sevis izziņas process jaunākajās klasēs notiek caur pārdzīvojumu emocionalitāti, spēcīgi attīstītu fantāziju un aktīvu darbību, pasaules iepazīšanā un izziņā izmantotas galvenokārt kustības, redzi, dzirdi, tausti, ožu, garšu (Svence, 1999; Ļubļinska, 1979). Skolēnam mācību procesā ir jāklūst par aktīvu dalībnieku, zinātkāru tradicionālās kultūras pētnieku, jo priekšstats par tradicionālās kultūras sinkrētismu veidojas aktīvas izziņas un emocionālās mijiedarbības rezultātā, kuru pamatā ir sajūtas – uztvere – priekšstati – domāšana. Mācību process var tikt organizēts gan skolā, gan ārpus skolas tam piemērotā vidē – telpās un dabā, līdzsvarojot un apmierinot skolēnu vajadzības pēc teorētiskās un praktiskas pieredzes kultūras tradīciju apgūvē, jo „tas, ko bērni iemācās, nodrošina viņus ar konceptuālās interpretācijas spējām pasaules kultūru izziņai turpmāk”. (Brauns, 1994, 64). Turklāt šādas mācības visvairāk atbilst tradicionālās kultūras dabiskas pārmantošanas situācijai, kas plašāk tika aprakstīta promocijas darba 1.1.apakšnodaļā.

Novada tradicionālās kultūras modeļa procesuālajā daļā ieteicams izmantot:

- mācīšanos, atdarinot paraugu jeb „mācekļa pieredzi” (reproduktīvā metode - tradicionālā dziedāšana, horeogrāfija, tradicionālā amatniecība sadarbībā ar tradicionālo prasmju meistariem – teicējiem, amatniekiem, muzikantiem, stāstniekiem);
- novada tradicionālās kultūras lauka pētījumus, izziņas materiālu – elektronisko resursu, iespieddarbu, audio un video materiālu izpēti;
- mazāk zināmu vai pat izzudušu tradicionālās kultūras formu rekonstruēšanu (izmēģinājumdarbību kā tradicionālās kultūras satura komponentu apguves metodi);

- problēmizklāsta metodi, jo tajā kā atskaites punkts jaunu zināšanu uzkrāšanai ir katra skolēna individuālās iepriekšējās zināšanas par konkrēto tematu, šo zināšanu atkārtošana un izmantošana jaunās situācijās;
- informatīvās un heuristikās sarunas;
- spēļu tehnoloģijas, dramatizēšanu;
- tradicionālās kultūras nometnes vai vasaras skolas – paredzot iespēju īsāku vai garāku laika sprīdi koncentrēti pētīt kādu tradicionālās kultūras jautājumu. Piemēram, var organizēt nometnes bērniem un vecākiem, kurās tiek iepazīti gadskārtai specifiski saimnieciskie darbi (kāpostu skābēšana, maizes cepšana, darbarīki mūsdienās un senatnē utt.), vēsturisko diskursu saistot ar iespēju iepriekšminētās norises pieredzēt kā vērtību mūsdienu situācijā caur ieražu, dziesmu un rituālu apguvi svētku un ikdienas situācijās;
- darba vakaru – regulāri organizētus vakarus vecākiem un bērniem, kuros radošā un darbīgā atmosfērā var apgūt tradicionālās vokālās, instrumentālās, horeogrāfiskās, amatu prasmes u.c. darba vakarus ieteicams plānot vismaz reizi mēnesī vai biežāk, atkarībā no iespējām;
- ekskursijas dabas un sociokultūras vidē – novadpētniecības muzeju, tautas lietišķās mākslas studiju apmeklējumu, veicinot komunikāciju ar tradicionālo amatu pratējiem, pakāpeniski iesaistoties tradicionālo amata prasmju apgūvē, piemēram, puzuru vēršanā, prievīšu pīšanā un aušanā vai tradicionālas maskas izgatavošanā, sveču liešanā u.tml. praktiski apgūstot objekta tehniskās realizācijas iespējas vinotībā ar to simbolisko nozīmi (skatīt 2.pielikumā pievienotās Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu 2007, 2008, 2009 atskaites);
- interešu izglītības sniegtās iespējas skolā un novadā;
- tradicionālās kultūras sarīkojumu apmeklējumu (kā skatītājiem un dalībniekiem).

Dažādojot skolēnu izziņas aktivitāti veicinošu metodiku, iespējams sekmēt skolēnu sadarbības prasmju attīstību un radīt apstākļus, lai katram skolēnam rastos vajadzība izmantot dažādas sajūtas (redzi, dzirdi, tausti u.c.).

Svarīga loma sākumskolas mācību procesā tradicionālās kultūras apgūvē ir ierādāma novērošanai un atdarināšanai, apgūstot tradicionālās dziedāšanas, amatniecības

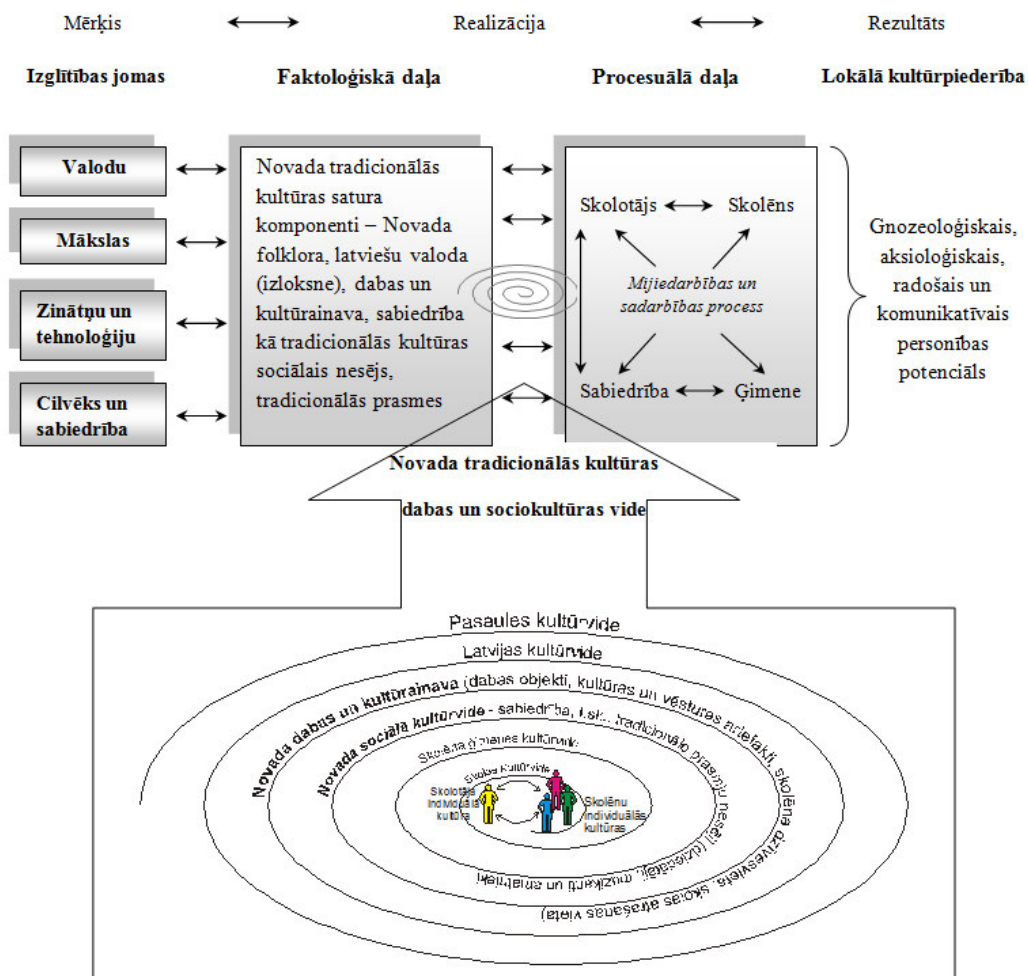
prasmī, uzvedību konkrētā rituālā vai ieražā. Tradicionālās dziedāšanas prasmī var apgūt, mērķtiecīgi iesaistot skolēnus spēlēs un rotaļās, tautasdziesmu dziedāšanā, piemēram, gadskārtu svētku situācijā vai mācību situācijā, skolotājam demonstrējot dziedāšanu ar savu paraugu (nepieciešama izpratne par tradicionālās dziedāšanas atšķirībām no mūsdienu vokālās dziedāšanas un kora mākslas), atskaņojot audio/video ierakstā vai apgūstot to kopā ar tradicionālās dziedāšanas prasmes nesēju.

Novada tradicionālās kultūras modeļa realizācijā svarīga pakāpenība, iespēja skolēnu pieredzi pēctecīgi paplašināt vairākās klasēs pēc kārtas, parādot, kā apgūtais izmantojams jaunā situācijā. 1.klasē ieteicams veidot sākotnēju priekšstatu par apgūstamo tradicionālās kultūras saturu; 2.klasē nepieciešams sākotnējās zināšanas, prasmes un lietotājpieredzi paplašināt, veidojot analītiski vērtējošu attieksmi pret iepazīto parādību, tas nozīmē paplašināms priekšstats, atklājot citus apgūstamās tradīcijas aspektus novada kultūras kontekstā; 3.klasē – zināšanas par gadskārtai raksturīgām ieražām klasē pilnveidojamas saistībā ar prasmī apgūto izmantot praktiskā radošā darbībā u.tml.

Novada tradicionālās kultūras apguves modeļa realizācijā nozīmīga ir materiāltehniskā bāze – novada tradicionālās kultūras satura apguvei atbilstoši sagatavoti mācību materiāli, tradicionālie mūzikas instrumenti, iespējas praktiski iesaistīties tradicionālās amatniecības apgūvē.

Lai gan šajā nodaļā novada tradicionālās kultūras apguves modeļa struktūrkomponenti – **faktoloģiskā** un **procesuālā** daļa, kas īstenota **dabā un sociokultūras vidē** – ir iztirzāti atsevišķi, jāsaprot, ka tie ir savstarpēji cieši saistīti, jo tradicionālās kultūras apguves satura izvēli nosaka dabas un kultūrvides unikālais saturs konkrētā novadā, tāpat kā modeļa procesuālais risinājums nav iedomājams bez novada dabas un sociokultūras unikālās vides izmantošanas.

Visi nosauktie modeļa struktūrkomponenti veido veselumu, kuras **rezultāts** ir skolēna lokālās kultūrpiederība (sk. 1.4.3.attēlu).

1.4.3.attēls. Novada tradicionālās kultūras struktūrmodelis sākumskolā

Novada tradicionālās kultūras apguves modeļa rezultātā tiek nodrošināta indivīda gnozeoloģiskā, aksioloģiskā, komunikatīvā un radošā personības aspekta attīstība:

- gnozeoloģiskais – vecumposmam atbilstošs zināšanu kopums un tā apguves kvalitāte par novada dabu un kultūrvidi, sabiedrību kā tradicionālās kultūras nesēju, latviešu valodu/valodas izloksni, novada folkloru un tradicionālajām prasmēm;
- aksioloģiskais – indivīda vērtību sistēma, kas balstās uz novada tradicionālās kultūras satura komponentu izpratni, atzīšanu, ievērošanu un tālāku attīstību savā dzīves darbībā;

- komunikatīvais – spēja vecumposmam atbilstoši veidot pozitīvu pašreferenci par apgūto novada tradicionālās kultūras saturu kā sev personīgi nozīmīgu fenomenu;
- radošais potenciāls – spēja vecumposmam atbilstoši patstāvīgi un radoši pielietot apgūtās novada tradicionālās kultūras vērtības savas dzīves darbībā, apzinoties sava personiskā ieguldījuma nozīmi novada kultūras attīstībā.

Novada tradicionālās kultūras apguves **modeļa apguves rezultātā sākumskolas nobeigumā skolēns:**

- zina svarīgākās novada gadskārtu ieražas, prot tām atbilstoši sagatavoties;
- prot dziedāt situācijai atbilstošas tautasdziesmas;
- ir guvis pieredzi un vēlmi muzicēt individuāli un kopā ar citiem, spēlēt pašgatavotus instrumentus;
- pazīst, iesaistās un prot novadīt novadam raksturīgas rotaļas un rotaļdejas, tradicionālās spēles;
- zina novadam raksturīgo amatniecību, ir guvis vecumposmam atbilstošu pieredzi tradicionālajā amatniecībā;
- min mīklas, stāsta pasakas, teikas, spoku stāstus u. c.;
- orientējas novada dabā, zina svarīgākos kultūrvēsturiskos objektus, to vēsturi, nozīmi novada tradicionālajā kultūrā;
- zina ievērojamākos novadniekus, viņu devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā;
- zina senākās un pazīstamākās dzimtas novadā un vēstures notikumu ietekmi uz to likteņiem;
- izmanto novada latviešu valodas izloksni atbilstošās situācijās (piemēram, dziedot dziesmu, vadot rotaļu, stāstot pasaku);
- izrāda iniciatīvu turpināt iesākto novada tradicionālās kultūras apguvi turpmākajos izglītības posmos.

Turpmākajā pētījuma gaitā nepieciešams veikt empīrisku modeļa pārbaudi Latvijas vispārizglītojošajās skolās un izstrādāt empīriskā pētījuma programmu, kurā iekļauta situācijas izpēte – skolotāju reālās pieredzes analīze par novada tradicionālās kultūras apguves īstenošanu mācību procesā, Latvijā izmantoto mācību līdzekļu analīze, skolēnu lokālās kultūrpiederības novērtējums.

2. Empīrisks pētījums par novada tradicionālās kultūras apguvi lokālās kultūrpiederības veicināšanā sākumskolā

2.1. Pētījuma programma

Tradicionālās kultūras mācīšanas/mācīšanās pieredzei pamatizglītībā dažādos Latvijas novados ir atšķirīgas tradīcijas. Atšķiras arī tradīciju veidošanās kultūrvēsturiskais konteksts novados, tāpēc, veicot empīrisko pētījumu, svarīgi bija izvēlēties atbilstošu pētījuma dizainu.

Pētījums balstīts uz interpretatīvo paradigmu, kas tuva humānpedagoģijas būtībai, jo tās fokusā ir indivīda gnozeoloģiskā, aksioloģiskā, komunikatīvā un radošā attīstība, un tā ir orientēta uz nākotni. Izvēlētais paradigma ļauj pētīt indivīda lokālās kultūrpiederības attīstību konkrētā sociokulturālā vidē.

Interpretatīvā paradigma tika izvēlēta tāpēc, ka tā ļauj novērtēt katra indivīda unikālā personības potenciāla realizāciju mijiedarbībā ar citiem un pētīt piederības dziļumu noteiktai lokālai kultūrai. Interpretācija palīdz izprast cēloņsakarības, atklāt un izvērtēt procesa un rezultātu savstarpējo saistību (Cohen, Manion, Morrison, 2000).

Empīriskā pētījuma programmas izveide līdz ar to ietver: pētījuma hipotēzes formulēšanu un atbilstošas metodoloģijas izvēli, datu ieguves instrumentu izvēli, pētījuma izlases izveidi, iegūto datu ticamības un validitātes noteikšanu, zinātniskās ētikas ievērošanu, datu analīzes metožu izvēli, datu interpretāciju un iegūto rezultātu atspoguļošanu.

Atbilstoši teorētiskās izpētes rezultātiem, novada tradicionālās kultūras apguves modeļa empīriskai pārbaudei tika izvirzīta hipotēze.

Skolēna lokālā kultūrpiederība attīstās, ja

- skolēns dažādos mācību priekšmetos apgūst konkrētas zināšanas novada tradicionālajā kultūrā un prasmes tās izmantot aktīvā un daudzveidīgā, sev personīgi nozīmīgā darbībā;
- skolēnam novada tradicionālās kultūras satura apguvei tiek radīti apstākļi sadarbībai skolotājs ↔ skolēni ↔ ģimene ↔ sabiedrība, pakāpeniski mācoties saskatīt mījsakarības starp novada dabu un kultūrvidi, sabiedrību un tās tradicionālo kultūru plašākā un šaurākā kontekstā;
- novada tradicionālās kultūras apguves faktoloģiskā un procesuālā daļa tiek īstenota, respektējot novada dabu un sociokultūras vidi

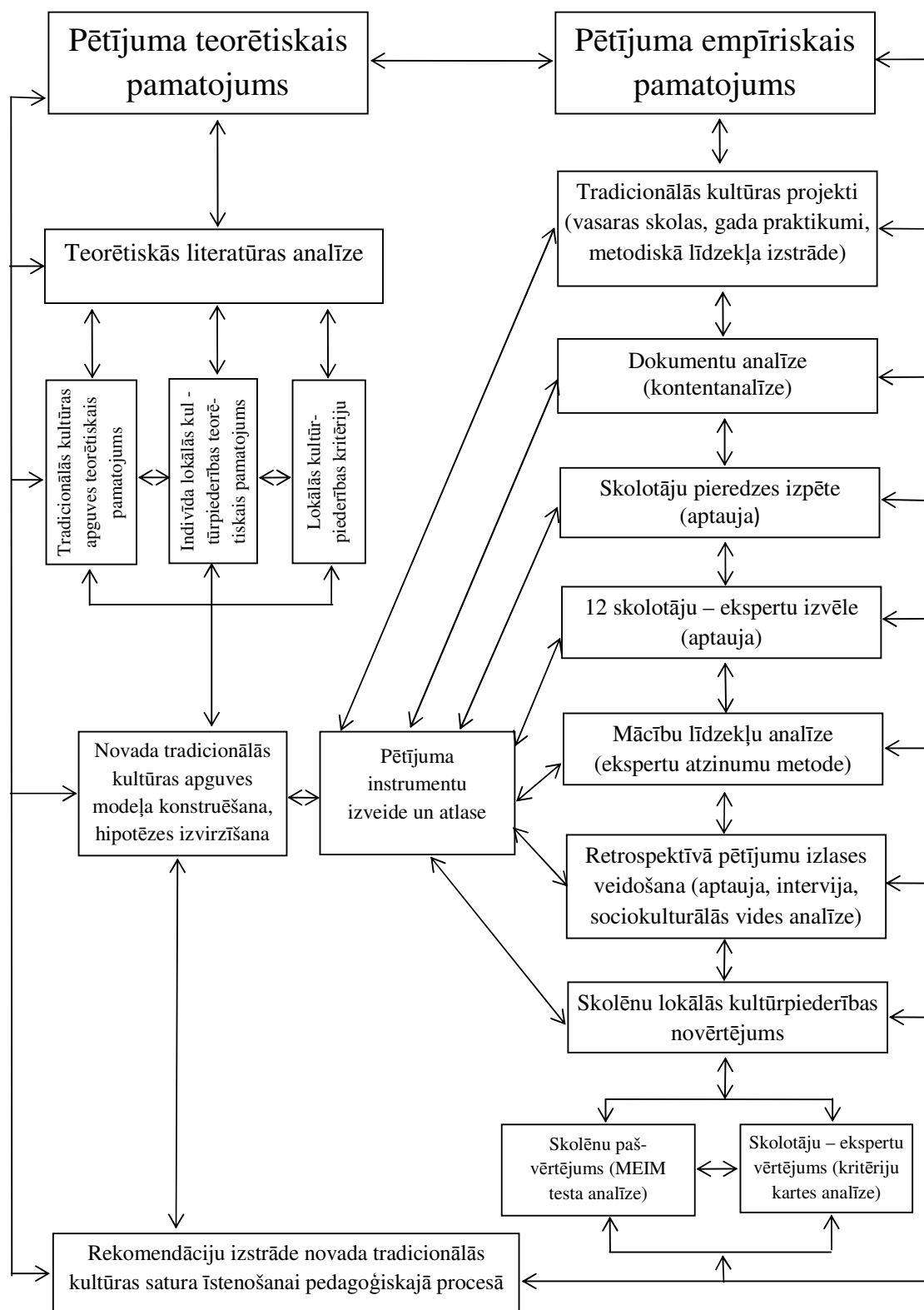
Hipotēzes empīriskai pārbaudei tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Izpētīt novadu tradicionālās kultūras apguves faktoloģisko un procesuālo risinājumu vispārējās izglītības sistēmā un vispārizglītojošajā skolā, analizējot Latvijas pedagogu novadu tradicionālās kultūras izglītības izpratni un empīrisko pieredzi, Latvijas un starptautisko likumdošanu, 1.-6.klases mācību līdzekļus.
2. Pētīt novada tradicionālās kultūras apguves modeļa izmantošanas ietekmi uz skolēna lokālās kultūrpiederības veidošanos.
3. Izstrādāt rekomendācijas novadu tradicionālās kultūras apguvei pedagoģiskā procesā.

Pētījums pēc pētījuma jautājuma var tikt klasificēts kā kvalitatīvi novērtējošais pētījums (Mayring, 2002a; Kroplis, Raščevska, 2004), jo paredz tradicionālās kultūras apguves dažādo kontekstu analīzi reālajā situācijā pedagoģiskajā praksē.

Atbilstoši hipotēzē izvirzītajiem pieņēmumiem empīriskajam pētījumam veidots jaukto metožu paralēlais dizains, iekļaujot kvalitatīvo un kvantitatīvo metožu izmantošanu dažādos pētījuma posmos, kas palielina pētījuma iekšējo un ārējo validitāti.

Pētījuma klasifikācija pēc izvēlētās metodes – salīdzinošais cēloņsakarību jeb retrospektīvais pētījums, kad manipulācija ar neatkarīgo mainīgo netiek paredzēta eksperimenta rezultātā, bet pētīta pedagoģiskā procesa realitāte *ex post factum*. (Cohen, Manion, Morrison, 2000; Kroplis, Raščevska, 2004; Geske, Grīnfelds, 2006).

2.1 Pētījuma plāns

Pētījuma metodes

Pētījuma teorētiskās izpētes daļā (**1.-3.pētījuma posms**) tika analizēti pētījuma problēmas teorētiskie aspekti, precizēti pētījumā izmantotie jēdzieni, pētīti tradicionālās kultūras satura komponenti un saistībā ar tiem izstrādāti lokālās kultūrpiederības novērtēšanas kritēriji. Pētījumā izmantota teorētiskās literatūras analīzes metode. Analīzes rezultātā konstruēts tradicionālās kultūras apguves satura un procesa teorētiskais modelis sākumskolai (1.-6.klase).

Plānojot empīrisko pētījuma daļu, katram pētījuma posmam izveidota kritēriju un tiem atbilstošo rādītāju sistēma un datu ieguves un apstrādes instrumentārijs.

4.posmā tika īstenota starptautiskā un Latvijas izglītības un kultūrpērtikas diskursa novērtēšana tradicionālās kultūras apguves aspektā. Tam atbilstoši tika izmantota izglītības un kultūrpērtikas tiesību aktu satura aprakstošā un interpretējošā analīze, kas ietvēra jautājuma formulēšanu, dokumentu atlasi, kategorizācijas vienību noteikšanu, datu interpretāciju (Mayring, 2002b).

Paralēli tam ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu tika veikts pētījums „Tradicionālās kultūras apguves metodiskā līdzekļa izstrāde pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem”, analizēta un apkopota vairāku Latvijas skolotāju pieredze tradicionālās kultūras pedagoģiskā procesa īstenošanā, izstrādāts un izdots metodiskais līdzeklis pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem novada tradicionālās kultūras satura apguves veicināšanai, īstenoti vairāki tradicionālās kultūras izglītības projekti.

Pētījuma **5. un 6. posmā** tika veikta situācijas izpēte.

5.posmā veikts mācību līdzekļos ietvertās faktoloģiskās vielas izvērtējums novadu tradicionālās kultūras aspektā. Mācību līdzekļu vērtējums tika organizēts divās daļās. Datu ieguvē tika iesaistīti 12 skolotāji-eksperti, kuri tika izvēlēti atbilstoši šādiem kritērijiem:

- augstākā pedagoģiskā izglītība;
- ne mazāk kā 10 gadus ilga pedagoģiskā pieredze konkrētā izglītības jomā sākumskolā;
- teorētiska un praktiska izpratne par novada tradicionālo kultūru, pērtnieciskas intereses saistībā ar to.

Ekspertatzinumu metode šajā pētījuma posmā tika izvēlēta tāpēc, ka bija nepieciešams profesionāls sākumskolas 1.-6.klases dažādu priekšmetu skolotāju

praktiķu atzinums par mācību līdzekļos piedāvātā tradicionālās kultūras satura izmantošanu lokālās kultūrpiederības vecināšanai dažādos Latvijas novados.

12 skolotāji-eksperti pārstāvēja šādus Latvijas novadus - Salacgrīva, Sigulda, Cēsis, Alsunga, Preiļi, Smiltene, Bauska, Ceraukste, Rīga. No tiem trīs bija 1.-4.klašu skolotāji, viena vizuālās mākslas skolotāja, viena mājturības skolotāja, viena mūzikas skolotāja, trīs latviešu valodas skolotājas, viena matemātikas un dabas zinību skolotāja, viena vēstures skolotāja un viena ģeogrāfijas skolotāja, kas veica mācību līdzekļu kvantitatīvu un kvalitatīvu izvērtējumu pēc iepriekš izstrādātiem kritērijiem (mācību līdzekļu izvērtēšanas karti sk. pielikumā). Katru mācību līdzekli - komplektu (mācību grāmata, darba burtnīca un/vai skolotāja grāmata) vērtēja viens skolotājs-eksperts, kas vienlaikus bija arī attiecīgās izglītības jomas speciālists.

Mācību līdzekļu vērtēšanas karte tika izstrādāta ņemot vērā mācību līdzekļu izpētes līdzšinējo praksi (Pičukāne, Ķikute, Zemīte, 2002; Krupņikova, 2004; Meistere, 2000), vadoties pēc jaunākajiem ieteikumiem mācību līdzekļu izstrādē (Valsts pamatzglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras izvērtēšana, 2009) un apkopotajām atziņām promocijas pētījuma teorētiskajā daļā.

1.-6.klases mācību līdzekļu atlasē tika izmantoti šādi atlasē kritēriji:

- mācību līdzekļi, ko apstiprinājusi un recenzējusi Izglītības un zinātnes ministrija, atbilstoši normatīvajiem dokumentiem (Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas Eksaminācijas centra rīkojums par izdevniecību iesniegtās mācību literatūras izvērtēšanu un apstiprināšanu, 2009);
- dažādu mācību priekšmetu mācību līdzekļi, kas sagatavoti atbilstoši sākumskolas obligātajam saturam;
- dažādām klasēm paredzēti izdevumi, lai izsekotu novada tradicionālās kultūras apguves pēctecību vairākās klasēs pēc kārtas.
- mācību līdzekļi, kuri izdoti pēdējos piecos gados.

Pētījumā tika analizēti izdevniecību „RaKa”, „Pētergailis”, „Lielvārds” un „Zvaigzne ABC” sākumskolai domātie latviešu valodas, literatūras, mūzikas, vizuālās mākslas, sociālo zinību, ētikas, dabas zinību, matemātikas apguvei paredzētie komplektizdevumi: mācību grāmatas, darba burtnīcas un skolotāju grāmatas (izdevumu sarakstu skatīt literatūras sarakstā). Pētījuma 5.posma datu analīzes

rezultātā tika izstrādātas rekomendācijas mācību līdzekļu autoriem un recenzentiem, kas apkopotas promocijas darba 2.5.apakšnodaļā.

Empīriskā pētījuma **6.posmā**, lai noskaidrotu skolotāju reālo pieredzi novada tradicionālās kultūras faktoloģiskās un procesuālās daļas īstenošanā konkrēta novada dabas un sociokultūras vidē, tika veikta situācijas izpēte (skolotāju aptauja) dažādos Latvijas reģionos. Anketā tika ietverti strukturētie - daudzpusīgie, dihotomiskie un nestrukturētie jautājumi (Kropļijs, Raščevska, 2004; Geske, Grīnfelds, 2006), veikta skolotāju aptauja, vienmērīgi aptverot dažādus Latvijas novadus. Datu apstrādē tika izmantotas kvalitatīvās un kvantitatīvās datu apstrādes metodes: aritmētiskais vidējais, dispersiju analīze, hī kvadrāts, kvalitatīvi aprakstošā datu interpretācija.

Pētījuma **7.posms** tika īstenots vairākās daļās. Ņemot vērā aptaujas rezultātus, tika izvēlēti pieci skolotāji novada tradicionālās kultūras modeļa īstenošanas retrospektīvai analīzei. Skolotāju izlase tika veidota, pamatojoties uz šādiem kritērijiem:

1. skolotājs dažādos pamatizglītības mācību priekšmetos izmanto novada tradicionālās kultūras satura komponentus (darbības atbilstība modeļa faktoloģiskajai daļai);
2. skolotājs pedagoģiskajā procesā izmanto daudzveidīgu uz sadarbību ar skolēniem, skolotājiem, skolēnu ģimenēm un sabiedrību (tautas teicējiem, muzikantiem, amatniekiem, folkloras kustības pārstāvjiem) vērstu metodiku (darbības atbilstība modeļa procesuālajai daļai);
3. skolotājs izmanto dabas un sociokultūras vides potenciālu pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma izlasē tika iekļauti trīs skolotāji, kuru darbība atbilda izstrādātajam novada tradicionālās kultūras teorētiskajam modelim. Lai būtu iespējams novērtēt modeļa izmantošanas ietekmi uz lokālās kultūrpiederības veidošanos, salīdzinājumam tika izvēlēti vēl divi skolotāji, kas šo izstrādāto modeli savā pedagoģiskajā darbībā neizmanto.

Tika veikts etnogrāfiskais gadījuma pētījums (Geske, Grīnfelds, 2006), kas šajā pētījuma posmā bija nepieciešams, jo jebkurš izglītības standarts, programma tiek realizēta noteiktā sociokultūras vidē, konkrētā skolēnu, skolotāja un sabiedrības attiecību modelī (Geske, Grīnfelds, 2006; Hammersley, Atkinson, 2007).

Atbilstoši indivīda attīstības sociālekoloģiskajai koncepcijai, uz kuras pamata konstruēts novada tradicionālās kultūras satura un procesa modelis, empīriskajā daļā

tika pētīta novada tradicionālās kultūras apguves modeļa realizācija novada dabā un sociokultūras vidē; novada tradicionālās kultūras satura apguve jeb modeļa faktoloģiskā daļa un *skolotājs ↔ skolēni ↔ ģimene ↔ sabiedrība* mijiedarbība un sadarbība jeb modeļa procesuālā daļa.

Atbilstoši tam tika veikta informācijas analīze, izmantojot elektroniskos informācijas resursus, publikācijas, īsi raksturota novada tradicionālās kultūras situācija un tās apguves iespējas novadā.

Pēc tam, izmantojot nestrukturizētās intervijas, intervēti skolotāji par novada tradicionālās kultūras faktoloģiskās un procesuālās daļas īstenošanu pedagoģiskajā procesā (intervijas skatīt 8.pielikumā); apmeklēti tradicionālās kultūras pasākumi Alsungā „Starptautiskais burdona tradīciju festivāls 2010” un „Miķeļdiens 2010”, Starptautiskā folkloras festivāla „Baltica 2009” pasākumi Bauskas novadā.

Pētījuma nobeigumā veikta skolēnu lokālās kultūrpiederības izpēte. Lai noteiktu novada tradicionālās kultūras apguves un lokālās kultūrpiederības attīstības sakarības un mērinstrumentus to izpētei, tika analizēti vairāki līdzīgi pētījumi (Phinney, Ong, 2007; Marcia, 1980; Tajfel, Turner, 1986; Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004), tā rezultātā tika secināts, ka piederības pētījumu fokuss un griezums ir ļoti atšķirīgs, pētījumi savā starpā nav salīdzināmi, tāpēc runāt par universāli izmantojamas metodikas lietošanu kultūrpiederības mērīšanā nevar.

Ņemot vērā Latvijas tradicionālās kultūras satura īpatnības dažādos Latvijas novados, promocijas darbā skolēnu lokālās kultūrpiederības izpētē tika izmantots Džeinas Finejas (*Jane Phinney*) un Antonija Onga (*Anthony Ong*) MEIM (*Multigroup Ethnic Identity measure*) tests (Phinney, Ong, 1992, 2007). Testā ietverts identitātes divu nozīmīgāko aspektu mērījums: *ethnic identity exploration (a process-oriented developmental and cognitive component)* – pētīta indivīda vajadzība izpētīt un izziņāt savu izcelsmi, kultūras piederību (uz attīstību un izziņu orientētas darbības komponents), kas atbilst pētījuma teorētiskajā daļā izvirzītajam lokālās kultūrpiederības gnozeoloģiskajam un komunikatīvajam aspektam. Un *commitment (an affective and attitudinal component)* – indivīda uzticamība jeb pieķeršanās grupai (emocionālais un attieksmes komponents), kas atbilst lokālās kultūrpiederības aksioloģiskajam un radošajam aspektam (skatīt testu 11.pielikumā).

Kā norāda Džeina Fineja (*Jane Phinney*) un Antonijs Ongs (*Anthony Ong*), indivīda uzticamība jeb pieķeršanās grupai pati par sevi vēl nenozīmē pārliccinātu, noturīgu un realizētu identitāti, t.i., pieķeršanās var būt ārēju faktoru noteikta, kas nav saistīti ar

stabilu identitātes izjūtu kā personības struktūrā internalizētu parādību. Līdz ar to šādu pieķeršanos literatūrā definē kā „*foreclosed identity*” – ierobežotu identitāti, jo indivīdam pietrūkst izpratnes par savas pieķeršanās nozīmi un sekām ilgstošā laika periodā. Tāda identitāte ir nestabila un mainīga, jo indivīds to nebalsta uz zināšanām par konkrētas grupas kultūru un saistībā ar to viņam ir maza kultūrā balstīta praktiskā pieredze. Pretēji tam ir droša, stabila zināšanās un prasmēs balstīta sevis identificēšana ar konkrētas sabiedrības kultūru (Phinney, Ong, 2007).

Saskaņā ar citos līdzīgos pētījumos sniegtajām norādēm (Marcia, 1980; Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004; Tajfel, Turner, 1986) piederības noteikšanai līdzās testiem ir ieteicams izmantot papildus instrumentus mērīšanai, lai precizētu indivīda piederības noturīgumu un stabilitāti. Lokālā kultūrpiederība tika pārbaudīta saistībā apgūto novada tradicionālās kultūras saturu.

Lai izpētītu novada tradicionālās kultūras modeļa izmantošanas ietekmi uz pētījuma respondentu izlasē iekļauto skolēnu lokālās kultūrpiederības attīstību, pamatojoties uz teorētiskā pētījuma gaitā izveidotajiem lokālās kultūrpiederības novērtēšanas kritērijiem tika izstrādāta karte, kas ietvēra 1.nodaļā definētos tradicionālās kultūras satura komponentus (neatkarīgos mainīgos): dabu un kultūrvidi, valodas/valodas izlokšni, sabiedrību kā kultūras sociālo nesēju, novada folkloru, tradicionālās prasmes apguves kvalitātes vērtējumu saistībā ar četriem lokālās kultūrpiederības izpausmes aspektiem: gnozeoloģisko, aksioloģisko, komunikatīvo un radošo (atkarīgo mainīgo). Šis mērījums bija svarīgs, lai atbildētu uz jautājumu, vai skolēniem ar MEIM (*The Multigroup Ethnic Identity Measure*) testu noteiktā lokālā kultūrpiederība ir saistīta ar apgūto konkrēta novada tradicionālās kultūras saturu, vai viņiem ir praktiska pieredze apgūtās zināšanas par tradicionālo kultūru izmantot vērtības apliecināšanā radošā, komunikatīvā darbībā, attiecīgi veidojot vecumposmam atbilstošu augstu lokālo kultūrpiederību (Phinney, Ong, 2007; Marcia, 1980). Datu ieguve lokālās kultūrpiederības otrajā mērījumā tika balstīta uz skolotāju-ekspertu atzinumu, veicot katra pētījumā iesaistītā skolēna kvalitatīvu lokālās kultūrpiederības līmeņa novērtējumu, atbilstoši kartē ietvertajiem tradicionālās kultūras satura un lokālās kultūrpiederības izpausmes aspektiem. Ekspertatzinumu metode pētījumā tika izmantota, lai pēc iespējas tuvāk reālajai situācijai tiktu izdarīts skolēnu lokālās kultūrpiederības līmeņa novērtējums, un to darītu personas, kas ikdienā strādā ar respondentu izlasi un reāli skolēnus pazīst vislabāk, jo pētniekam, kuram nav tiešas

saiknes ar grupu mācību procesā, tik specifisks novērtējums prasītu ievērojamus laika resursus.

Iegūtie dati tika apstrādāti, izmantojot SPSS 16 statistisko datu apstrādes programmu. Datu analizē tika izmantotas aprakstošā statistika: aritmētiskais vidējais, standartnovirze; secinošā statistika: Kronbaha alfa metode, dispersiju analīzes metode.

Pētījuma bāzi pēdējā pētījuma posmā veidoja pamatgrupa (5. un 6.klase Alsungas X vidusskolā un 4.klase Bauskas X vidusskolā), kas apgūst pamatizglītības programmu atbilstoši promocijas darba teorētiskajā daļā izstrādātajam novada tradicionālās kultūras teorētiskajam modelim un kontrolgrupa (5.klase Bauskas X vidusskolā un 5.klase Rīgas X pamatskolā), kas mācību procesā novada tradicionālās kultūras modeli neizmanto. Kopumā pētījuma piedalījās 54 sākumskolas skolēni.

Pētījuma nobeigumā piedāvātas rekomendācijas novada tradicionālās kultūras apguves uzlabošanai pedagoģiskajā praksē.

Atbilstoši pētījuma plānam viss pētījums realizēts no 2005. līdz 2010.gadam.

No 2005. līdz 2008.gadam veikta teorētiskās daļas pamatteksta izstrāde, no 2008. līdz 2011.gadam īstenots promocijas darba empīriskais pētījums, darbs precizēts un pabeigts.

Pētījuma programma sakārtota 2.1.1.tabulā.

2.1.1.tabula. Pētījuma programma

Pētījuma posmi	Pētījuma saturs	Metodes	Pētījuma veikšanas laiks	Pētījuma rezultāti
Pētījuma teorētiskās daļas struktūra				
1.posms	Profesionāli vērojumi pedagoģiskajā praksē, teorētisko avotu atlase un analīze, pētījuma problēmas apzināšana	Literatūras analīzes metode	2005./ 2006.gads	Bibliogrāfija, tradicionālās kultūras jēdziena raksturojums, apguves teorētisks pamatojums sākumskolā (1.-6.klase)

2.posms	Tradicionālās kultūras jēdziena un satura komponentu teorētiska analīze; lokālās kultūrpiederības jēdziena teorētiska analīze	Literatūras analīzes metode	2006./ 2007.gads	Noteikti tradicionālās kultūras satura komponenti, izstrādāti indivīda lokālās kultūrpiederības vērtēšanas kritēriji
3.posms	Tradicionālās kultūras apguves modeļa un hipotēzes veidošana; pētījuma instrumentu izveide un atlase	Modelēšana, modeļa teorētiska konstruēšana, literatūras analīze	2007./ 2008.gads	izveidots teorētiski pamatots tradicionālās kultūras apguves modelis, aprakstīti tā struktūrkomponenti, atbilstoši nodelim izvirzīta empīriskā pētījuma hipotēze, izstrādāts empīriskā pētījuma plāns, atlasīti un izveidoti datu ieguves un apstrādes instrumenti
Pētījuma empīriskās daļas struktūra				
4.posms	Latvijas un starptautisko izglītības un kultūrpolitikas tiesību aktu analīze	Hermeneitiskajā pieejā balstīta dokumentu analīzes metode	2008. gads	Noteikts starptautiskais un Latvijas izglītības un kultūrpolitikas diskurss pētāmās problēmas kontekstā
5.posms	Sākumskolas 1.-6.klases dažādu mācību līdzekļu satura kvalitatīvā un kvantitatīvā analīze	Ekspertatzinumu metode	2008./ 2010. gads	2008.gadā tika veikta atsevišķu mācību līdzekļu izpēte, analizēti 13 izdevumi, rezultātus atspoguļojot starptautiskā zinātniskā publikācijā; 2010.gadā veikta skolotāju -ekspertu izvēle sākumskolas mācību līdzekļu izvērtēšanai (izvēlēti 12 skolotāji), veikta vēl 79 mācību

				komplektizdevumu vērtēšana; izpētīta novadu tradicionālās kultūras faktoloģiskās vielas izvēles, izkārtojuma un izklāsta lietojuma problemātika mācību līdzekļos lokālās kultūrpiederības aspektā
6.posms	Situācijas izpēte praksē. Dažādu Latvijas reģionu skolotāju izpratnes izpēte par novada tradicionālās kultūras satura izmantošanu sākumskolā; pētījuma izlases veidošana	Aptaujas metode (skolotāju anketēšana)	2008./ 2009. gads	Izpētīta reālā tradicionālās kultūras apguves situācija praksē dažādos Latvijas reģionos; veikta skolotāju izlases veidošana turpmākajiem pētījuma posmiem
7.posms	Pētījuma izlasē iesaistīto skolotāju pieredzes analīze par novada tradicionālās kultūras apguves modeļa izmantošanu; skolēnu lokālās kultūrpiederības līmeņa novērtējums	intervija MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) tests ekspertzinumu metode lokālās kultūrpiederības novērtēšanas kritēriju	2009./ 2010.gads	Veikta sociokultūras vides izpēte novados; izanalizētas piecu skolotāju intervijas, lai noskaidrotu viņu darba atbilstību novada tradicionālās kultūras modelim; Bauskā, Alsungā un Rīgā veikts skolēnu lokālās kultūrpiederības divu pakāpju mērījums (MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) tests - skolēnu lokālās kultūrpiederības pašvērtējums; kritēriju karte – ekspertzinums par novada tradicionālās kultūras modeļa

		karte		izmantošanas ietekmi uz skolēnu lokālo kultūrpiederību)
8.posms	Rekomendāciju izstrāde izglītības politikas veidotājiem, mācību līdzekļu veidotājiem un recenzentiem, valodu, mākslas, cilvēks un sabiedrība, zinātņu un tehnoloģiju priekšmetu skolotājiem novada tradicionālās kultūras modeļa īstenošanai sākumskolā; secinājumu formulēšana, tēžu izvirzīšana aizstāvēšanai	Aprakstošā	2010./ 2011.gads	Izstrādātas rekomendācijas kultūras un izglītības politikas veidotājiem, mācību līdzekļu veidotājiem un recenzentiem, skolotājiem novada tradicionālās kultūras satura īstenošanā sākumskolā; formulētas tēzes, pētījums precizēts un pabeigts

Promocijas darba empīriskajā daļā izmantoti Valsts Kultūrkapitāla fonda projekta (2006-1-M20026-P) „Tradicionālā kultūra bērniem - metodiskā līdzekļa un videofilmas izstrāde” (2006 – 2007); RPIVA zinātniskās pētniecības projekta „Tradicionālā kultūra etniski heterogēnā klasē” (2007) un Valsts Valodas aģentūras projekta (4-9/14-2007) „Latviešu valoda 1.-6.klasē”; Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu *Tradicionālās kultūras vasaras skolas ģimenēm 2007, 2008, 2009; Tradicionālās kultūras gada praktikums ģimenēm 2008-2009* rezultāti (sk. 2.pielikumā projektu atskaites).

2.2. Kultūras un izglītības politikas tiesību aktu analīze tradicionālās kultūras apguves kontekstā

Pēc pievienošanās Eiropas Savienībai un NATO Latvija vēl ciešāk ir saistīta ar sabiedrības globalizācijas un integrācijas procesiem. Pieaug cilvēku migrācija, sabiedrība kļūst arvien daudzkulturālāka, pastāv akulturācija, kultūru unifikācija un

vērtību sistēmas transformācija, dažādu hibrīdkultūru formu veidošanās. Brīvas pārvietošanās iespējas un kultūru saplūšana nereti kļūst par cēloni identitāšu krīzēm gan atsevišķu indivīdu, gan sabiedrības grupu līmenī. Daudzu mūsdienu sabiedrības attīstības tendenču ietekmē veidojas kultūrintitāšu savijums, ko raksturo indivīda brīva izvēle piederēt ne tikai vienai, bet vairākām kultūrvidēm, dažkārt sava etnosa tradicionālās kultūras pamatu arī pazaudējot.

21. gadsimts piesaka sevi kā nopietns pārbaudījums nacionālo valstu pastāvēšanai, vienotas kopienas identitāte sāk zaudēt savu nozīmi (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015. gadam. Nacionāla valsts, 2006).

Kultūra bagātina izglītības saturu un pedagoģisko procesu ar vērtībām un jaunām iespējām personības attīstībai. Savukārt izglītība ir nozīmīgs līdzeklis etniskās kultūras saglabāšanas un attīstības veicināšanai. 21. gadsimtā mazām nācijām etniskā kultūra un novadu kultūras tradīciju pārzināšana ir svarīgākais to identitātes apliecināšanas līdzeklis citu etnisko kultūru starpā. Lai indivīds neapjuku un nepazaudētu sevi šajos sarežģītajos procesos, arvien vairāk jādomā par šo problēmu risināšanu arī pedagoģiskajā procesā, jo, kā zināms, kultūra un izglītība, viena otru papildinot, rada labvēlīgus apstākļus personības attīstībai un sabiedrības ilgtspējīgai pastāvēšanai.

Kā zināms, izglītības un kultūrpolitikas dokumenti atspoguļo valsts un sabiedrības attieksmi un viedokli par kultūras aizsardzības un vērtības nostiprināšanas jautājumu. Dokumentos atklājas varas dominējošais diskurss, kas atspoguļo gan taktisko, gan teorētisko jautājuma risināšanas līmeni, tie rada vai kavē atbilstošus teorētiskus priekšnosacījumus tādas vides veidošanai, kas ietekmē indivīda attīstību konkrētā dabas un sociokultūras vidē sistēmiski (Bronfrenbrenner, 1989).

Šajā apakšnodaļā, izmantojot interpretatīvajā pieejā balstītu izglītības un kultūrpolitikas procesu reglamentējošo dokumentu satura analīzes metodi tika kvalitatīvi analizēti Latvijas un starptautiskie kultūras un izglītības dokumenti un normatīvie akti:

- *Decision No 1855/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 establishing the Culture Programme (2007 to 2013).*
- *Deklarācija par Ministru Kabineta iecerēto darbu (2007).*
- *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007. - 2013. gadam.*
- *Latvijas nacionālās attīstības plāns 2007.- 2013.gadam (2007).*

- *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030.gadam (2010).*
- *Mācīšanās ir zelts: UNESCO ziņojums par izglītību 21. gadsimtam (2001).*
- *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006).*
- *UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu (2005).*
- *UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2006).*
- *UNESCO Vispārējā deklarācijā par kultūru dažādību (2001).*
- *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015. gadam. Nacionāla valsts (2006).*
- *Valsts pamatizglītības standarts (1999).*
- *Valsts programma „Kultūra (2000-2010)”.*
- *Valsts valodas likums (1999).*
- *Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.-2014.gada (2005).*
- *Latvijas kultūras kanons (2009).*

Nosaukto dokumentu analīzes mērķis bija izpētīt etnisko kultūru apguves diskursu Eiropas izglītības procesā un analizēt tradicionālās kultūras apguves konceptuālo nostādņu atspoguļojumu Latvijas izglītības normatīvajos aktos, lai saprastu, cik lielā mērā izglītības politika Latvijā ir orientēta uz tradicionālās kultūras saglabāšanu un aktualizēšanu izglītības procesā valstī.

Pētījumā tika veikta dokumentu atlase un izlase, ņemot vērā to, ka tai jābūt reprezentatīvai; tika noteikta kategorizācijas vienība (un sinonīmi), kas tika meklēta tekstā. Tekstos tika pievērsa uzmanība vārdkopu „tradicionālā kultūra”, „kultūras mantojums”, „nemateriālais kultūras mantojums” izmantojumam, atbilstoši iepriekš analizētajām teorijām, uzskatot, ka šie jēdzieni ietver līdzīgu saturu. Pēc tam inetrpretatīvi tika analizēts dokumentu saturs.

Analīzē tika izmantoti šādi kritēriji:

- kultūras apguves aktualitātes atspoguļojums izglītībā;
- kultūras tradīciju apguves plānojums, virzība, vīzija.

Etniskās kultūras apguve ir katras valsts izglītības politikas pamatā, jo valsts pienākums ir rūpēties par etnisko kultūru ne tikai sevis, bet arī pasaules kopīgā kultūras mantojuma dēļ (UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūru daudzveidību, 2001).

Kultūru daudzveidība veido cilvēces kopīgo mantojuma daļu. Īpaša nozīme nemateriālās un materiālās labklājības avotam ir tradicionālajām zināšanām, pamatiedzīvotāju zināšanu sistēmai un to pozitīvajam ieguldījumam ilgtspējīgā sabiedrības attīstībā. Etniskās kultūras izpausmes ir būtisks faktors, kas ļauj indivīdam paust savas idejas un vērtības un dalīties tajās ar citiem. Valodu daudzveidība ir kultūru daudzveidības pamatelements, un izglītībai ir būtiska loma kultūras izpausmju aizsardzībā un veicināšanā (UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu, 2005). Šeit redzama norāde uz katras valsts atbildību lokālo kultūras izpausmju un valodas izlokšņu saglabāšanā.

Analizējot starptautiskos izglītības un kultūras politikas dokumentus (UNESCO Vispārējā deklarācijā par kultūru dažādību (2001), Mācīšanās ir zelts: UNESCO ziņojums par izglītību 21. gadsimtam (2001), UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu (2005), UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2006), Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006), Eiropas Parlamenta „Kultūras programma (2007-2013)”, 2007), jāatzīmē, ka Eiropas Savienības darbība izglītības jomā ir virzīta uz sadarbību un etnisko kultūru daudzveidības atzīšanu. Daudzkultūru izglītības jautājums nav atrisināms centralizēti. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka dokumentos pausta nostāja, katras valsts izglītības sistēma ir unikāla, un katras dalībvalsts pienākums ir īstenot tādu politiku, kurā tiktu ņemta vērā pamatnācijas un mazākumtautību tiesības uz kultūru aizsardzību un saglabāšanu (Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning, 2006).

Eiropas Padomes programmā „Kultūra (2007-2013)” uzsvērta nepieciešamība saskaņot Eiropas Savienības politiskās nostādnes, īpaši akcentējot saskaņotas rīcības nepieciešamību starp izglītības un kultūras jomām (Eiropas Parlamenta „Kultūras programma (2007- 2013)”, 2007).

Lai risinātu šos uzdevumus, katra Eiropas Savienības dalībvalsts pati veido savu izglītības sistēmu, nosaka savu izglītības programmu, mācību valodu un citus ar izglītības politiku saistītos jautājumus.

Pēdējos gados Latvija ir ratificējusi vairākus UNESCO dokumentus (UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu (2005), UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2005);

UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūru daudzveidību (2001). Tie valstij nosaka veikt pasākumus, kas paredzēti, lai aizsargātu gan pamatiedzīvotāju, gan mazākumtautību etniskās kultūras.

UNESCO Konvencijas 2. panta 3. punktā sacīts: „Kultūras izpausmju daudzveidības un aizsardzības priekšnoteikums ir tāds, ka tiek atzīta visu kultūru vienlīdzīga vērtība un ievērota cieņa pret visām kultūrām, to vidū pret minoritāšu un pamatiedzīvotāju kultūru.” (UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu, 2005).

Kultūru daudzveidības, tai skaitā pasaules etnisko kultūru ilgtspējas nepieciešamība ir pamatota un nostiprināta UNESCO Vispārējā deklarācijā par kultūru dažādību (2001), Konvencijā par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2005). Jautājums par etniskās kultūras vērtību tālāk nodošanas veidu un saturu ar izglītības starpniecību īpaši aktuāls kļuvis pēc Latvijas pievienošanās UNESCO Konvencijai par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Nemateriālais kultūras mantojums ir paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tām saistīti instrumenti, priekšmeti, artefakti un kultūrtelpas, ko kopienas, grupas un dažos gadījumos – atsevišķi indivīdi atzīst par sava kultūras mantojuma daļu (UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, 2006).

Konvencijā jēdziens saglabāšana nozīmē veikt darbības, kuru mērķis ir nodrošināt nemateriālā kultūras mantojuma dzīvotspēju, ieskaitot tā identifikāciju, dokumentēšanu, pētniecību, saglabāšanu, aizsardzību, popularizēšanu, vērtības nostiprināšanu, tālāk nodošanu, it īpaši ar formālās un neformālās izglītības palīdzību, kā arī atdzīvināt šāda mantojuma dažādus aspektus (UNESCO Konvencijai par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, 2006).

Pārskatot Konvencijā uzskaitītās nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas iespējas, redzam, ka popularizēšana un tālāk nodošana nav iespējama, ja šīs darbības tiek īstenotas atrauti viena no otras. Būtiska ir Konvencijas 13. pantā uzsvērtā doma par to, ka dalībvalstīm ir jāpieņem vispārēja politika, kuras mērķis ir sekmēt nemateriālā kultūras mantojuma vērtības palielināšanu sabiedrībā, sekmēt zinātniskus, tehniskus, mākslinieciskus pētījumus, kā arī pētniecības metodoloģijas izstrādi, lai saglabātu nemateriālo kultūras mantojumu, īpaši to, kam ir kāds apdraudējums. Savukārt 14. pantā uzsvērtā izglītības programmu izstrādes nepieciešamība plašākai sabiedrībai, bet jo sevišķi jaunatnei (UNESCO Konvencijai par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, 2006).

Iepriekš minētie jautājumi Latvijā bija aktuāli vēl pirms pievienošanās UNESCO Konvencijai par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2005). Valsts programmā „Kultūra (2000-2010)” tika nosaukts tas problēmu loks, kas skar etniskās kultūras saglabāšanas un indivīdu izglītības jautājumus: trūkst mūsdienīgas pieejas tradicionālās kultūras integrētai apguvei vispārīzglītojošajās skolās, trūkst mācību līdzekļu (grāmatu, video, audio materiālu) un metodiskās literatūras par latviešu, lībiešu un mazākumtautību kultūru (Valsts programmas „Kultūra (2000-2010)”, 2001).

2010.gadā apstiprinātajā dokumentā „Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030” kā viens no pirmajiem pasākumiem, kas steidzami risināms ir saglabāt un attīstīt Latvijas kultūras kapitālu un veicināt piederības izjūtu Latvijas kultūras telpai, attīstot sabiedrības radošumā balstītu konkurētspējīgu nacionālo identitāti un veidojot Latvijā kvalitatīvu kultūrvidi. „Nākotnē reģioni un valstis, kas nostiprinās un attīstīs savu identitāti, iegūs svarīgu salīdzinošo priekšrocību globālajā sacensībā, jo arvien lielāka vērtība būs atšķirīgajam un savdabīgajam. Šādā kontekstā Latvijai ir svarīgi saglabāt un attīstīt savu identitāti, valodu, nacionālās kultūras vērtības un tās kultūras telpai raksturīgo dzīvesveidu, lai, radoši izmantojot citu kultūru auglīgo ietekmi un veicinot atvērtību, stiprinātu valsts konkurētspējas potenciālu.” (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030, 2010)

Dokumentā uzsvērts, ka izglītības un kultūrizglītības iestādēm ir jāklūst par sociālā tīklojuma centriem, kuru pārvaldībā iesaistās un sadarbojas vecāki, mācītspēki, izglītojamie, kā arī plašāka vietējā kopiena. Skolai jāklūst par integrālu sabiedrības daļu un pozitīvu pārmaiņu aģentu, nevis izolētu institūciju, kas darbojas nošķirti no apkārtējās vides. Izglītības paradigmas maiņa, paredzot lielāku izglītības sistēmas saistību ar ekonomiskajiem un sabiedriskajiem procesiem, mainīs arī skolotāja darba raksturu. Tradicionālā pieeja mācīt priekšmetus savstarpēji nošķirti, ar uzvaru uz teorētiskajām zināšanām, jānomaina ar pragmatiskāku pieeju, kur būtisks ir zināšanu apguves konteksts. Tātad dokumentos redzam apstiprinājumu tāda pedagoģiska modeļa izveidei, kas varētu palīdzēt reāli uzlabot situāciju praksē pamatizglītībā.

Arī Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.–2013. gadam ir uzsvērtas etnosa kultūrvēsturiskā mantojuma un tradīciju saglabāšana, etniskās un valstiskās identitātes stiprināšana (Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.–2013. gadam, 2007).

Šai sakarā pozitīvi vērtējama ir Valdības deklarācija (2007), kurā tiek pausta apņemšanās nodrošināt kultūrizglītību, lai tādejādi veicinātu bērnu un jauniešu vērtību

sistēmas veidošanos un radošo spēju atraisīšanos. Deklarācijā tiek pausta gatavība izveidot Latvijas kultūras kanonu – izcilāko literatūras, mākslas, mūzikas un kino darbu kopu, kas jāapgūst vidējo izglītību ieguvušam cilvēkam Latvijā, atjaunot kā obligātu mūzikas mācību vispārizglītojošās skolās, veicināt kordziedāšanas tradīciju nostiprināšanu un attīstīšanu skolā. Valdība apņemas nodrošināt Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma reģistra izveidi un izsaka gatavību rīkoties, lai saglabātu Latvijas novadu tradīciju daudzveidību un savdabību, un mazākumtautību kultūru tradīcijas (Deklarācija par Ministru Kabineta iecerēto darbību, 2007).

Gatavība saglabāt Latvijas novadu tradīciju daudzveidību ir atbildīga apņemšanās laikā, kad Latvijā strauji izzūd unikālas lokālās etniskās kultūras, kas vēl ir pārmantojamas tiešā veidā no tradīciju nesējiem – vecākās paaudzes teicējiem. Sevišķi bagātas šajā ziņā ir Latgale un Kurzeme. Piemēram, Latvijā ir vairāk nekā septiņdesmit dažādu maskošānās tradīciju nosaukumu (pazīstamākās no tām – ķekatas (Liepāja, Skrunda, Vārme, Svēte, u.c.), čigāni (Talsi, Renda, Džūkste, Vilce u.c.), mazāk pazīstamas – suselnieki (Koknese), kaitas (Mērdzene, Nautrēni, Zvirgzdene), spiekstiņi (Ārlava), dādi (Auleja), grjadzes (Ludza), ražyni (Līksna) u.c.) (Rancāne, 2009). Katra novada vai pat konkrētas vietas tradīcijas ir neatkārtojamas, jo savdabīgs un vienreizējs ir to izpausmes saturs un forma, funkcionālā un simboliskā jēga konkrēta novada dabā un sociokultūras vidē.

Atbilstoši Valdības deklarācijai 2008.gadā LR Kultūras ministrija izstrādāja Latvijas Kultūras kanonu. Latvijas Kultūras kanona izveides mērķis bija izvēlēties nepieciešamo saturu Latvijas kultūras un mākslas vēstures mācībai skolās, ko varētu izmantot skolotāji un skolēni pēc saviem ieskatiem. Tautas tradīciju uzskaitījumā šobrīd tajā ir iekļautas 27 tradicionālās kultūras izpausmes.

Saraksts veidots, par pamatu ņemot divus principus:

- tradīcijas vai to elementi ir reāli funkcionējoši mūsdienu sabiedrībā. Tās ir nozīmīgas individuālās vai grupu identitātes (ģimene, dzimta, lokāla kopiena) veidošanā un uzturēšanā. Dažas no tradīcijām ir nozīmīgas nacionālās savdabības apliecinātājas; Akadēmiskie folkloras izdevumi ir nozīmīga nacionālās kultūras sastāvdaļa, kura kalpo gan aizmirstu tradīciju rekonstruēšanai, gan pastāvošo un funkcionējošo ieražu sistēmu izvērtēšanai, gan jaunu pētniecības stratēģiju izveidei. Daži no izdevumiem – piemēram, Barona Dainas ir simboliska vērtība, kas ir viena no nacionālās kultūras un identitātes stūrakmeņiem.

- kanonā iekļautās tradicionālās kultūras parādības ir nozīmīga tautas tikumisko un estētisko vērtību krātuve. Tās raksturo mūsu savdabību Eiropas un pasaules kontekstā, tai pašā laikā norādot uz universālām, daudzām tautām kopīgām sociokulturālām struktūrām: gadskārtu svētki, ģimenes ieražas u. c. Sarakstā nozīmīga vieta ierādīta amatniecības tradīcijām, kas liecina par paaudzēs pārmantotām prasmēm, iemaņām un meistarīgu, radošu to pielietojumu. Nosauktās parādības ir apliecinājums tādām nozīmīgām vērtībām kā roku darbs (amatu prasmes) un radoša pašizpaušme – vēlme darīt un radīt pašam (dziedāt, muzicēt, dejot, stāstīt, darināt) (www.kulturaskanons.lv).

Kritiski izvērtējot tradicionālās kultūras daļu Latvijas kultūras kanonā no dažādu novadu tradicionālās kultūras saglabāšanas perspektīvas, jāatzīmē, ka daudzas funkcionējošas novadu tradīcijas dokumentā nav nosauktas. Tomēr tas nekādā gadījumā nenozīmē to, ka tās ir mazāk vērtīgas Latvijas kultūras kontekstā.

Neapšaubāmi kultūras tradīciju nozīmīgākā atspoguļotāja ir valoda. Valoda nav tikai saziņas līdzeklis. Tā ir etniskās kultūras tradīciju glabātāja un etniskās identitātes pamats. „Ar valodas palīdzību varam, no vienas puses, apgūt konkrētas tautas kultūru, no otras puses, valoda pati atklāj tautas kultūru, tās attīstību dažādos laikos. Valoda, kas augusi līdz ar kultūru, arī ir vislabākā šīs kultūras izteicēja. Valodā jūtama kultūras smarža, tā glabā tautas apziņu”. (Beikers, 2002, 58)

Likumsakarīga nepieciešamība bija analizēt dokumentus, kas atspoguļo valsts valodas situāciju kultūras un izglītības politikā. Valsts valodas likuma galvenais mērķis ir nodrošināt latviešu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību, latviešu tautas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu (Valsts valodas likums, 1999).

Lai sekmīgi īstenotu Valsts valodas likumā noteikto, 2005. gadā tika izstrādātas Valsts valodas politikas pamatnostādnes. To saturā ietverta latviešu valodas lingvistiskās kvalitātes un konkurētspējas garantēšana, valsts valodas funkcionēšana, valodas tradicionālās kultūrvides saglabāšana, aizsardzība un attīstīšana, valodas vispusīgas izpētes veicināšana, zinātniski pamatotas literārās valodas standartizācija un normu modifikācija, lai nodrošinātu latviešu valodas kā dzimtās valodas apguvi gan izglītības sistēmā, gan mūžizglītībā un veicinātu zinātnisku un populārzinātnisku materiālu veidošanu un izplatīšanu par latviešu valodu un valodas politiku Latvijā (Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.-2014, 2005).

Lai arī etniskās kultūras mantojuma apguve ir ietverta visu pamatizglītības programmas jomu – valodu, matemātikas un tehnoloģiju, mākslas, cilvēks un

sabiedrība - mācību priekšmetu saturā (Pamatizglītības standarts, 1998), tomēr viena no svarīgākajām izglītības jomām, kurā īpaši varam palīdzēt skolēnam saskatīt valodā ietvertu kulturoloģisko informāciju, dažādu etnosu kopīgās un atšķirīgās iezīmes, apgūt verbālos un neverbālos attiecīgās kultūras uzvedības modeļus un tos izmantot saziņas situācijās, ir valodu joma. Latviešu valoda ir ne tikai saziņas līdzeklis, bet arī etnosa tradīciju, to vēsturiskās attīstības atklājējlīdzeklis, katra skolēna kā personības pašapliecināšanās līdzeklis sabiedrībā.

Valodu jomas mācību priekšmeta – latviešu valodas – viens no mācību uzdevumiem ir skolēna sociokultūras kompetences attīstīšana, jo svarīgi ir apgūt valodu kā tautas kultūras sastāvdaļu un izziņas līdzekli, valodu kā personības un etniskās identitātes saglabāšanas un attīstīšanas līdzekli (Valsts pamatizglītības standarts. Latviešu valoda 1. - 9. klasei, 2006).

Valodā visplašāk uzkrājas un izpaužas etnosa kultūrintitāte un pieredze, tiek saglabāta un tālāk nodota etnosa ģenētiskā atmiņa. Tekstu, teikumu, vārdu latviešu valodas pedagoģiskajā procesā var aplūkot kā gramatiskā, tā kulturoloģiskā aspektā. Tas indivīdam ļauj labāk iepazīt pasauli, kurā viņš dzīvo, pilnveidot izpratni par to, ka ikvienam etnosam ir savs pasaules skatījums, savas paražas, tradīcijas, kas atspoguļojas valodā, ka dažādu etnosu kultūrā ir kopīgas un atšķirīgas iezīmes, ka apzināti jāizkopj iecietīga attieksme pret citādību (Mācību process: latviešu valoda, 2004).

Novadu kultūras daudzveidības pamatā nozīmīgas ir latviešu valodas izloksnes, kas ir sevišķi saudzējamas tradīciju pārmantošanas sakarā. Tradīciju daudzveidības saglabāšanā nozīme ir arī to īstenošanai piemērota dabas un sociokultūras vide. Tieši novadu tradīcijas veido indivīda piederību novada kultūrai, un to vērtība ir aizsargāta UNESCO Konvencijā par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2005). Lai veicinātu Latvijas novadu tradīciju ilgtspēju, pedagoģiskajā procesā dažādos Latvijas novados skolotājiem būtu jārūpējas par dažu mācību satura akcentu spēcīgāšanu tieši novada kultūras apguves aspektā. Jo īpaši šai sakarā akcentējama novada teiku, pasaku, tautasdziesmu un nostāstu izmantošana, lai skolēni apgūtu konkrētas zināšanas par sava novada vēsturi, ģeogrāfiju, ekonomisko situāciju saistībā ar dabas un sociokultūras vidi, „ieaugtu” šajā kultūrā un piederību Latvijai mācītos saprast nevis šauri kā saistību ar šo vietu, bet arī kā vispārcilvēcisku vērtību, kā unikālu vērtību, ar ko visi Latvijā dzīvojošie un katrs individuāli var sevi pieteikt pasaulei, jo sabiedrībā vispārcilvēciskās vērtības ir tās, kas mūs vieno, bet lokālās vērtības un

īpatnības savukārt ir tās, kas mums piešķir savdabību, un ar ko esam interesanti pasaulei.

Daudzkultūru izglītības kontekstā būtiska ir etniskās identitātes kā indivīda kultūridentitātes komponenta izpratne. Tā kā kultūridentitāte ir piederība konkrētai kultūras sistēmai, tad par svarīgāku daudzkultūru izglītības mērķi pedagoģiskajā procesā kļūst nepieciešamība palīdzēt indivīdam apgūt prasmi identificēt un sintezēt dažādu kultūru identitātes un saglabāt savas etniskās kultūras pamatu (Dirba, 2003).

Izglītībai ir būtiska loma kultūras izpausmju aizsardzībā un saglabāšanā. Pēc vairāku UNESCO dokumentu: UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (2005), UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūru daudzveidību (2001), UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu (2005) ratificēšanas Latvijai ir pienākums veikt darbības kultūras un izglītības jomā, nodrošinot pamatiedzīvotāju un mazākumtautību etnisko kultūru mantojuma identifikāciju, dokumentāciju, pētniecību, saglabāšanu, aizsardzību, popularizēšanu, to vērtības nostiprināšanu, tālāknodešanu ar neformālās un formālās izglītības starpniecību.

Ņemot vērā mūsdienu sabiedrības attīstības tendences, arvien aktuālāka problēma kļūst mācību satura un tā apguvei plānotu pedagoģisko līdzekļu izvēle dažādos mācību priekšmetos, lai veicinātu indivīda kultūridentitātes apzināšanos un individuālās kultūras attīstību, nodrošinātu savu etnisko vērtību saglabāšanu un vienlaicīgi palīdzētu izprast un apgūt citu etnosu vērtības. Ar zināšanām, prasmēm un pozitīvu attieksmi pret sava etnosa, konkrētas vides savdabību un tās kultūru sākas arī pasaules kultūru daudzveidības iepazīšanas process.

Nozīmīgu lomu indivīda kultūridentitātes attīstīšanā mūsdienās ieņem interešu un vispārīgā izglītība. Latvijas kultūras un izglītības politikas dokumentos uzsvērta nepieciešamība bagātināt interešu un vispārīzglītojošo izglītības programmu saturu pamatnācijas un mazākumtautību kultūru aspektā.

Secinājumi

Nepieciešams izstrādāt normatīvos aktus pārvaldības sistēmas un atbalsta sistēmas īstenošanai novadu tradicionālās kultūras satura iekļaušanai izglītības procesā.

Izglītības un zinātnes ministrijā izveidot konsultatīvo padomi tradicionālās kultūras jautājumos, iesaistot tās darbībā tradicionālās kultūras speciālistus un skolotājus.

Izveidot valsts pasūtījums tradicionālās kultūras izglītības programmu izveidei, kas atbilstu dažādiem izglītības standartiem, to izstrādē un realizācijā iesaistot gan izglītības, gan tradicionālās kultūras speciālistus.

Valstiski atbalstīt pašvaldību iniciatīvu novados formālajā un neformālajā izglītībā iekļaut konkrētā novada tradicionālās kultūras apguvi.

Veicināt vietējās kopienās skolas kā kultūras centra lomu, īpaši mazās apdzīvotās vietās.

Kultūras ministrijai sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju izvērtēt pašreizējās izglītības iestāžu piedāvātās profesionālās ievirzes, profesionālās vidējās, augstākās un tālākizglītības programmas novadu tradicionālās izglītības jomā un pilnveidot programmu pasūtījumu, saskaņojot to ar darba tirgus un līdzsvarota nacionālās kultūras apguves procesa vajadzībām. Īpaši steidzami nepieciešams pievērsties topošo skolotāju sagatavošanas augstāko izglītības programmu un tālākizglītības programmu pilnveidošanai šajā jautājumā.

2.3. Pedagoģiskās situācijas izpēte par novada tradicionālās kultūras izmantošanu lokālās kultūrpiederības veicināšanai

2.3.1. Mācību līdzekļu analīze tradicionālās kultūras apguves kontekstā

Sākumskolas mācību process nav iedomājams bez daudzveidīgas mācību literatūras un dažādu palīgmateriālu izmantošanas, skolotājam ir iespēja izvēlēties un strādāt ar tādu mācību literatūru, kas pēc skolotāja domām ir vispiemērotākā Valsts pamatizglītības standarta prasību, pamatizglītības mācību priekšmetu programmu īstenošanai un atbilst konkrētās klases skolēnu vajadzībām konkrētā kultūrvīdē. Tieši tādēļ mācību literatūra ir viens no svarīgākajiem izglītības stratēģijas jautājumiem.

Ņemot vērā, ka novada tradicionālās kultūras modelī viens no struktūrkomponentiem ir faktoloģiskā daļa, saskaņā ar pētījuma programmu pētījuma 5.posmā tika pētīts tradicionālās kultūras saturs, kas iekļauts sākumskolas mācību līdzekļos. Mācību līdzekļi ne tikai atspoguļo sabiedrības pagātni un tagadni, bet ietekmē tās nākotnes veidošanos, tāpēc ir ļoti svarīgi, lai mācību līdzeklī, kas tiek uzverts kā oficiāls un autoritatīvs informācijas avots, būtu ietverti konkrētai sabiedrībai nozīmīgi kultūras fakti un vērtības, kontekstā ar konkrētu indivīda, dabas un sociokultūras vidi un pasaules kultūru mijiedarbes īpatnībām.

Pamatizglītības mācību līdzekļu saturs Latvijā ir pētīts vairāk kārt. 1996. gadā *European Journal of Intercultural Studies* publicēja I.Silovas ziņojumu „Latvijas mācību grāmatu desovjetizācija”, kurā autore analizē vairāku deviņdesmitajos un astoņdesmitajos gados izdoto grāmatu satura politiskās, sociālās un kultūras izmaiņas (Silova, 1996); 2002.gadā Sorosa fonda projekta ietvaros tika veikts pētījums „Dzimuma lomu attēlojumu mācību grāmatās latviešu valodā” ar mērķi izvērtēt dzimumu stereotipu atainojumu latviešu valodā (Pičukāne, Ķīkule, Zemīte, 2002); 2000.gadā B.Meistere analizēja „Folkloras interpretāciju skolas mācību grāmatās padomju periodā”, lai raksturotu latviešu klasiskās folkloras vienību izmantojumu padomju laika literatūras mācību grāmatās (Meistere, 2000); 2004.gadā Latvijas etnisko studiju centra pētnieces M.Krupņikovas vadītā pētnieku grupa veica analīzi par daudzveidību Latvijas mācību grāmatā, kura mērķis bija noteikt, vai mācību grāmatas ataino Latvijas sabiedrības multi-etnisko iedabu un vai tajās ir ievēroti multi-etniskuma principi (Krupņikova, 2004); 2005.gadā IZM, VVA un ISEC, sadarbībā ar Lietišķās kreativitātes grupu veica mācību līdzekļu lasāmības izpēti (Mācību grāmatu lasāmība – satura izteiksmes formas atbilstība skolēnu vecumposmu attīstības un uztveres īpatnībām, interesēm, pieredzei un vajadzībām, 2005). Minēto pētījumu atziņas pedagoģiskajā praksē ir aprobētas, taču pētījumi mācību līdzekļu satura uzlabošanas ziņā ir jāturpina.

Mācību grāmatu un mācību līdzekļu satura izstrādē autori balstās uz normatīvajiem aktiem, kas nosaka vispārējās izglītības programmu galvenos mērķus, uzdevumus, obligāto saturu, izglītības vērtēšanas pamatprincipus un kārtību (Valsts pamatizglītības standartiem atbilstoša mācību līdzekļu izvērtēšana, 2009;). Plašāk sākumskolas mācību procesu reglamentējošo dokumentu analīze veikta promocijas darba 2.2.apakšnodaļā.

Lai noskaidrotu, kā novadu tradicionālās kultūras saturs tiek aktualizēts dažādu priekšmetu mācību līdzekļos sākumskolā, atbilstoši pētījuma programmai no 2008. līdz 2010.gadam tika veikta mācību līdzekļu satura kvantitatīva un kvalitatīva analīze.

Promocijas darba empīriskajā daļā tika īstenots vairākkārtīgs mācību līdzekļu satura izvērtējums. Sākotnēji pēc nejaušības principa tika izvēlēti un analizēti 13 izdevumi, rezultātus publicējot zinātniskās konferencēs un publikācijās (skat. publikāciju sarakstu). Taču, ņemot vērā novadu tradicionālās kultūras reģionālās īpatnības un to ietekmi uz indivīda lokālās kultūrpiederības attīstību, šajā pētījuma posmā bija svarīgi

pievērst uzmanību plašākam tradicionālās kultūras atspoguļojuma izvērtējumam diferencētu mācību līdzekļu saturā.

Ņemot vērā pamatizglītības dažādu izglītības jomu satura specifiku, tika pieņemts lēmums mācību līdzekļu analīzē iesaistīt konkrētās izglītības jomas speciālistus. Pirms datu ieguves, balstoties uz promocijas darba teorētiskās analīzes rezultātiem, tika izveidota „Mācību līdzekļu vērtēšanas karte” (sk. Pielikumu Nr.3). Dati tika iegūti 2010.gadā Latvijas Tradicionālās kultūras asociācijas vasaras nometnē „Etniskās kultūras izglītība”, kurā pētījuma autore vadīja mācību līdzekļu izvērtēšanas grupu. Skolotāju-ekspertu atlase, kas piedalījās datu vākšanas procesā, tika īstenota atbilstoši šādiem **kritērijiem**:

1. Augstākā pedagoģiskā izglītība.
2. Ne mazāk kā 10 gadus ilga pedagoģiskā pieredze konkrētā izglītības jomā sākumskolā.
3. Teorētiska un praktiska izpratne par novada tradicionālo kultūru, mākslinieciskas vai pētnieciskas intereses saistībā ar to.

12 skolotāji-eksperti pārstāvēja dažādus Latvijas reģionus (Salacgrīva, Sigulda, Cēsis, Alsunga, Preiļi, Smiltene, Bauska, Ceraukste, Rīga). No tiem trīs bija 1.-4.klašu skolotāji, viena vizuālās mākslas skolotāja, viena mājturības skolotāja, viena mūzikas skolotāja, trīs latviešu valodas skolotājas, viena matemātikas un dabas zinību skolotāja, viena vēstures skolotāja un viena ģeogrāfijas skolotāja, kas veica mācību līdzekļu kvantitatīvu un kvalitatīvu izvērtējumu. Katru mācību līdzekli - komplektu (mācību grāmata, darba burtnīca un/vai skolotāja grāmata) vērtēja viens skolotājs-eksperts, kas vienlaikus bija arī attiecīgās izglītības jomas speciālists.

Sākumskolas mācību līdzekļu atlasē tika izmantoti šādi atlases **kritēriji**:

- mācību līdzekļi, ko apstiprinājusi un recenzējusi IZM, atbilstoši normatīvajiem dokumentiem (LR IZM Eksaminācijas centra rīkojums par izdevniecību iesniegtās mācību literatūras izvērtēšanu un apstiprināšanu, 2009);
- dažādu mācību priekšmetu mācību materiāli, kas sagatavoti atbilstoši pamatizglītības programmai;
- dažādām klasēm paredzēti izdevumi, lai izsekotu novada tradicionālās kultūras apguves pēctecībai vairākās klasēs pēc kārtas.
- mācību līdzekļi, kuri izdoti pēdējos piecos gados.

Pētījumā tika analizēti izdevniecību „RaKa”, „Pētergailis”, „Lielvārds” un „Zvaigzne ABC” sākumskolai domātie latviešu valodas, literatūras, mūzikas, vizuālās mākslas, sociālo zinību, ētikas, dabas zinību, matemātikas apguvei paredzētie komplektizdevumi: mācību grāmatas, darba burtnīcas un skolotāju grāmatas (izdevumu sarakstu skatīt literatūras sarakstā)

Mācību līdzekļu vērtēšanas karte tika veidota, ņemot vērā mācību līdzekļu izpētes līdzšinējo praksi (Pičukāne, Ķikute, Zemīte, 2002; Krupņikova, 2004; Meistere, 2000), vadoties pēc jaunākajiem ieteikumiem mācību līdzekļu izstrādē (Valsts pamatizglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras izvērtēšana, 2009) un apkopotajām atziņām promocijas pētījuma teorētiskajā daļā. Pirms datu ieguves procedūras skolotājie-eksperti tika instruēti par kartes aizpildīšanas nērķi un kārtību.

Teksta **kvantitatīvajā** satura un ilustrāciju analīzē bija nepieciešams pievērst uzmanību šādiem jautājumiem:

1. Kādi folkloras žanri pārstāvēti mācību līdzekļos?
2. Vai mācību līdzekļu ilustratīvais materiāls ataino Latvijas novadu tradicionālo kultūru ?

Kvalitatīvajā teksta satura un ilustrāciju analīzē tika pētīti šādi jautājumi:

1. Vai mācību līdzekļa saturs kopumā atspoguļo valsts pamatizglītības standartā un attiecīgajā mācību priekšmeta standartā noteiktos galvenos mērķus un uzdevumus tradicionālās kultūras aspektā?
2. Kāds ir tradicionālās kultūras satura izmantošanas konteksts?
3. Vai mācību līdzekļos piedāvātais tradicionālās kultūras saturs ir piedāvāts sistēmiski, sistemātiski un pēctecīgi vairākās klasēs?
4. Kāds ir tradicionālās kultūras satura izmantošanas didaktiskais mērķis? Vai tas ir saistīts ar novadu folkloras apguvi, latviešu valodas/latviešu valodas izloksnes apguvi, tradicionālo prasmju apguvi, dabas un sociokultūras vides iepazīšanu?
5. Kāds ir ieteiktais metodiskais risinājums tradicionālās kultūras tematu apguvei? Vai tradicionālās kultūras temati rosina skolēnu padziļināt zināšanas, meklēt papildu informāciju citās grāmatās, avotos, iesaistīties lokālās kultūrvides izpētē?
6. Vai mācību līdzeklī integrētās prasmes un attieksmes veicina izglītotas, harmoniskas un atbildīgas skolēna personības veidošanos:

- aktīvu mācīšanos, praktisku tradicionālās kultūras izzināšanu, sadarbību ar sabiedrību (skolēniem, skolotāju, ģimeni, novada sabiedrību);
- daudzveidīgas domāšanas attīstību;
- patstāvības un personiskās atbildības veidošanos;
- vērtīborientācijas veidošanos, ētisku rīcību;
- pašizpaušmi, radošu darbību;
- kultūrpiederību novadam.

7. Vai ilustrācijas nodrošina ar tradicionālās kultūras saturu saistīta teksta uztveri?

Iegūto datu analizē, lai saglabātu salīdzināmību, katra komplektizdevuma vienība tika analizēta atsevišķi, pat ja analīze tika veikta vienā vērtēšanas kartē. Tas nozīmē, ka, ja komplektā ir gan mācību grāmata, gan darba burtnīca, tad analizē tie parādās kā divi atsevišķi materiāli.

Abos mācību līdzekļu izpētes posmos novada tradicionālās kultūras aspektā tika analizēti 92 1.-6.klašu mācību līdzekļi (pētījuma pirmajā posmā 2008.gadā 13, otrajā posmā nometnē 2010.gadā 79 vienības).

Sakārtojot datus pa izglītības jomām un izdevniecībām, tika analizēti 16 „Valodu jomas” mācību līdzekļi no izdevniecības „Lielvārds” un 19 no izdevniecības „Zvaigzne ABC”; 6 „Mākslas jomas” mācību līdzekļi no izdevniecības „Pētergailis”, 10 no izdevniecības „RaKa”; 10 „Tehnoloģiju un zinātņu pamatu jomas” no izdevniecības „RaKa”, un 11 no izdevniecības „Zvaigzne ABC”; 10 „Cilvēks un sabiedrība jomas” mācību līdzekļi no izdevniecības „RaKa” un 17 no izdevniecības „Zvaigzne ABC” (2.3.1.1.attēls).

	Lielvārds	Pētergailis	RaKa	Zvaigzne ABC
Valodas	16	0	0	19
Tehnoloģijas un zinātņu pamati	0	0	10	11
Cilvēks un sabiedrība	0	0	3	17
Mākslas	0	6	10	0
Kopā: 92				

2.3.1.1.attēls. Vērtēto 1.-6.klašu mācību līdzekļu skaits pa izglītības

jomām un izdevniecībām

Saskaņā ar pētījuma kvantitatīvajiem rezultātiem, dažādi folkloras žanri 1.-6.klasē tiek izmantoti nedaudz vairāk kā trešajā daļā visu apskatīto mācību līdzekļu. Visbiežāk tajos tiek piedāvātas tautasdziesmas, pasakas un parunas. Nedaudz vairāk iekļauto folkloras vienību parādās analizētajās darba burtnīcās. (2.3.1.2.attēls).

	Mācību grāmata	Darba burtnīca	Skolotāja grāmata
Tautasdziesmas	36.6	38.0	37.5
Pasakas	22.5	30.0	32.8
Parunas	25.4	22.0	25.0
Ticējumi	11.3	2.0	9.4
Mīklas	12.7	4.0	9.4
Rotaļas	8.5	6.0	6.3
Teikas	5.6	0.0	3.1
Nostāsti	5.6	0.0	3.1
Dejas	5.6	2.0	3.1
Spēles	0.0	2.0	0.0
Izmantots kaut viens veids %	42.3	48.0	46.9

2.3.1.2. attēls. Folkloras vienību biežums dažāda veida mācību līdzekļos 1.-6.klasē

Saskaņā ar VISC izstrādātajiem metodiskajiem ieteikumiem, mācību līdzekļu saturā jārespektē šādi didaktiskie pamatprincipi: mērķtiecīguma, saprotamības, zinātniskuma, sistēmiskuma, sistemātiskuma, pēctecības, objektivitātes, uzskatāmības un saistības ar dzīvi, un kultūrizglītības princips, kas pamatojas uz vienu no vispārpedagoģiskajām sakarībām – mācību kultūratbilstību vispārcilvēciskajām, laikmeta aktualizētām vērtībām, pasaules kultūrvērtībām un lokālām tradīcijām (Valsts izglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras satura izstrāde un izvērtēšana, 2009).

Balstoties uz iepriekšējā nodaļā veiktā mācību procesu reglamentējošo dokumentu analizē izdarītajiem secinājumiem, mācību līdzekļos ir jāiekļauj materiāls, kas paredz

iepazīstināt skolēnus ar Latvijas novadu kultūras mantojumu, un saistībā ar to veidot viņu nacionālo identitāti (Valsts pamatizglītības standarts, 1999). Kā liecina datu kvalitatīvā analīze, informācija par novadu tradicionālās kultūras īpatnībām dažādos Latvijas reģionos mācību līdzekļos ietverta ļoti retos gadījumos.

Lai gan pēdējos gados izdotajos mācību līdzekļos tiek piedāvāts ieskats tradicionālajā kultūrā, priekšstatu iespējams gūt par visiem tradicionālajiem gadskārtu svētkiem, tai skaitā Ziemassvētkiem un Lieldienām, kas, tā saucamajā, padomju periodā bija tabu (Meistere, 2000), iekļautais folkloras vienību (tautasdziesmas, pasakas u.c.) skaits jaunākajos izdevumos ir samērā neliels.

Izvērtējot folkloras vienību izmantošanas kontekstu, redzams, ka pārsvarā tie sniedz tikai fragmentāru ieskatu kultūras tradīcijās. Nereti mācību līdzekļu autori koncentrē uzmanību uz sekundāru, jaunāku kultūras parādību akcentēšanu. Mācību līdzekļos ir neskaidri iezīmēta robeža starp tradicionālām kultūras vērtībām un globālās kultūrvides piedāvājumu. Tematos laikā ap Lieldienām dažādi tiek izmantots zaķa tēls, gandrīz visās gadskārtās kā centrālie tēli darbojas rūķi. Jāpiezīmē, ka zaķis kā mitoloģisks tēls ar konkrētu simbolisku nozīmi ir plašāk pazīstams ģermāņu mitoloģijā, un tiek aktualizēts mūsdienu lielveikalu patērētāj kultūrā. Pārlietu koncentrējot uzmanību uz šī tēla daudzveidīgo atspoguļojumu sākumskolai domātajos tekstos par Lieldienu tematiku, tiek apgrūtināta tradicionālo gadskārtu svētku satura jēgas izpratne. Informācija par Lielās dienas nozīmi, svinēšanas laiku un kontekstu mācību līdzekļos parādās vēsturiskā diskursā vai akcentējot tikai svētku izklaides funkciju, skolēniem nereti pat nav iespējas gūt priekšstatu par tradicionālo gadskārtu ieražu struktūru, semantiku, raksturīgajiem arhetipiem, rituāla norises secību. Līdzīgas problēmas ir saistītas ar rūķu tēla pārlietu lielo akcentēšanu mācību līdzekļu saturā, jo ar latviešu tradicionālo kultūru tam mazs sakars.

No tradicionālās kultūras aspekta kritiski vērtējams ir dažu mācību līdzekļu saturā izvēlēta pieeja skolēnu iepazīstināšanai ar gadskārtu ieražām. Pat māksliniecisku apsvērumu dēļ nav pieļaujams izmantot kultūrai svešus tēlus, lai ar to palīdzību sniegtu informāciju par tradicionālām kultūras vērtībām. Izdevniecības „RaKa” sākumskolas mācību līdzeklī iekļauts teksts, kurā galvenie personāži ir troļļi, kas sarunā mēģina atklāt vasaras saulgriežu būtību. Latviešu mitoloģiskajā pasaules ainā šādi tēli ir sveši, tāpēc to izmantošanas nolūks ir nepieņemams.

Mācību līdzekļos iekļautās brīnumpasakas, teikas, nostāsti, īsā folkloras (sakāmvārdi, parunas, mīklas) un tautasdziesmas visai selektīvi atspoguļo dažādu Latvijas novadu tradicionālās kultūras izpausmes. Ietverot mācību līdzekļos ticējumus, mīklas u.c. folkloras žanrus, būtu vēlams sniegt informāciju par piedāvāto piemēru lokālo izcelsmi, nenorādot izcelsmes vietu un teicēju. Šāda informācija varētu rosināt skolēna interesi un vēlmi izzināt novada kultūras tradīcijas un sekmētu priekšstatu par tradīciju rašanos un attīstību (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča, 2006).

Problēmas grāmatu autoriem radījusi tautasdziesmu piesaiste gadalaikiem. Bez piesaistes cilvēka dzīvei un ar to saistītajām ikdienas un gadskārtu svētku tradīcijām kalendārā gada ritumā un ģimeņu svētku tradīcijām, tādu tautasdziesmu nemaz nav, tāpēc mācību līdzekļos parādās arī grāmatu autoru sacerētās tautasdziesmas, kas nav uzlūkojamas par kvalitatīvu piemēru klasiskās tautasdziesmas izpratnē. Ilustrācijai piemērs: „Kaunies, kaunies tu, *puisīt*, tev galviņa nesukāta. Kā saglauda *cielaviņa* savu gludu cekuliņu?” (Zīle 1.klase, 2005) Kursīvā izceltie vārdi ir autora izvēlētas korekcijas tēlu sistēmā, izjaucot izmantoto folkloras vienību semantisko struktūru. „Precību un kāzu rituālajās dziesmās, kas stāsta par cilvēku laulību, ļoti bieži līgava un līgavainis netiek saukti īstajos vārdos, bet apzīmēti totēmiskajā putnu vai dzīvnieku kodā. Tipiskākais un visplašāk lietotais simboliskais pāris latviešu tautasdziesmu precību rituālā ir *vanags un irbe, cielava, vista, gaigala, zīle, sniedze, sloka*. Minētajā pāri vanags ir vīrieša, precinieka simbolisks apzīmējums putnu totēmiskajā kodā, bet irbe, cielava, vista, gaigala, sniedze, sloka - meitas, līgavas totēmiskie simboli. Vanags kā putns "no augšas" iemieso mednieku, spēku, ātrumu, neželību, aktīvo sākumu, tam pretstatīti zemes putni, kas iemieso pasivitāti: irbe, vista, gaigala, cielava, sniedze, sloka, kuru dabiskā vide saistīta ar zemi, tūrumu, lauku, ūdeņiem. Mītiskajā domāšanā vanags, apzīmējot augšējo, debesu, vīriešu dievību pasauli, tiek pretstatīts apakšas, zemes un matricentrisko dievību klasifikatoriem - zemes vai ūdensputniem. Mītiskās domāšanas ietvaros putni ir ne tikai kosmisko zonu klasifikatori, bet arī sociālo struktūru simboli, ko tieši apliecina uzskati par putniem cilšu pirms senčiem un totēmiem” (Ozoliņš, 2006, 12).

Nopietni jāizvērtē arī mācību līdzekļu autoru metodiskie ieteikumi, kas aicina skolēnus brīvi „spēlēties” ar folkloras tekstu, voluntāri mainīt, aizstāt, sacerēt savus variantus u.tml. Jāpiekrīt, ka tautasdziesmām var būt daudz avotos fiksētu variantu, kas, būdami atšķirīgi, tomēr ir radušies tradīcijas ietvaros. „Tautasdziesmas forma ir tikpat svarīga kā saturs, citādi pasakot, forma bija tas slepenais, no svešiem noslēptais

kambarītis, bez kura pārzināšanas dziļjēga pateiktajam nemaz nebija saprotama. Forma bija (vienas saimes, cilts, cilšu kopības u.tml.) sazināšanās kods.” (Kursīte, 1996, 139) Jāņem vērā, ka mūsdienās lielai daļai skolēnu nav folkloras tekstu lietotājpieredzes, jo bieži saskare ar folkloras tekstiem notiek tikai pedagoģiskajā procesā. Pēc epizodiskas vingrināšanās skolēns nav spējīgs sacerēt savus teksta variantus, kas atbilst tiem kritērijiem, kas raksturīgi tradīcijai, izmantojot tautasdziesmu metriku, stilistiku, simboliku. Lielāku uzmanību būtu jāpievērš folkloras vienību funkcionālajam paskaidrojuma, izmantošanas nolūkam svētku vai ikdienas situācijā, citādi skolēna attieksme pret folkloras tekstu var veidoties virspusēja un pavirša. Prasme lietot tekstu atbilstoši kultūras tradīcijām īstenojama mērķtiecīgi vadītā pedagoģiskajā procesā, apgūstot tradicionālās kultūras satura un formas īpatnības, atklājot tā nianšes, kolorītu, iedziļinoties kultūras izpausmju daudzveidībā, mācoties folkloru lietot atbilstoši tās funkcionālajam, situatīvajam nolūkam.

Nepietiekami atspoguļota latviešu valodas izlokšņu savdabība. Mācību līdzekļos iekļautie tradicionālās kultūras piemēri – lingvokulturēmas (vārds, vārdu savienojums, teikums, teksts) - kā valodas un kultūras vienības vienlaikus nes gan valodisko, gan kultūrnozīmi. To apguvē ir svarīga gan formas, gan satura apguve, pedagoģiskajā procesā virzība: zīme, nozīme, kultūrjēga (Vulāne, Gavriļina, 2008). Neviens no aplūkotajiem mācību līdzekļiem nepiedāvā ieskatu latviešu valodas izlokšņu bagātībā, „valodā mīt neformalizējama, neracionalizējama, tas, kas jebkurai kultūrai piešķir tās neatkārtojamo specifiku. Tieši tādēļ valodā ir rodams slānis, kas ir principiāli netulkojams, jo izteic unikālo. Tādēļ tik grūti tulkojamas ir latviešu dainas. Valodai formalizējoties – tas ir neizbēgams kultūras attīstības process -, tā arvien attālinās no primāro jēgu, primāro cilvēcības formu sfēras, kļūstot vairs tikai par sazināšanās līdzekli. Šādā situācijā reāli kļūst valodas atmiršanas draudi, tāpēc ir nepieciešami meklējumi – spontāni, brīžiem ārdoši -, lai varētu valodā atjaunot saikni ar pirmavotu, sākotni, kuru izteikšanai ir nepieciešama tieši šī valoda (Kūlis, Kūle, 1998). Jāuzsver, ka folkloras tekstu apguvē izlokšnes izmantojums ir ļoti nozīmīgs, jo piešķir izteikumam konkrētai sociokultūras videi raksturīgo kolorītu un daudz precīzāk iezīmē kultūras kontekstu.

Datu apstrādē noskaidrojās, ka bieži iekļautās tradicionālās kultūras vienības tiek izmantotas ar kultūras apguvi nesaistītu uzdevumu īstenošanai, kuru primārais mērķis nav atklāt kādu tradicionālās kultūras parādību, bet gan pilnveidot skolēna runas

darbības pieredzi. Folkloras piemēru izmantošanas didaktiskais mērķis, sevišķi latviešu valodas stundā, nevar būt saistīts tikai ar lasītprasmes, mehāniskās atmiņas un izteiksmīgas runas pilnveidošanu. Daudz lielāka uzmanība ir jāpievērš piedāvāto piemēru funkcionālajam izmantojumam, situācijai, komunikatīvajam nolūkam, simboliskajai nozīmei, teksta nozīmei konkrētā tradīcijā. Pedagoģiskajā praksē nav pieļaujama situācija, ka skolēni tos mācās no galvas un atskaita skolotājam klases priekšā, reizēm pat nesaprotot jēgu. Izmantotās folkloras vienības leksika bez mērķtiecīgi plānota darba saistībā ar sociokultūras vidi mūsdienās skolēnam ir grūti uztverama, turklāt nenodrošina pietiekami dziļu skolēna izpratni par tradīcijām, vēlmi iedziļināties mācību līdzekļos iekļautajos fragmentos.

Skolotāji-eksperti norāda, ka atsevišķos literatūras apguvei domātajos mācību līdzekļos folkloras materiālu nav paredzēts apgūt sistemātiski visa mācību gada garumā, bet tie koncentrēti grāmatā vienuviet. Piemēram, ieskatu gadskārtu ieražās paredzēts apgūt tam atbilstoša tematiskā blokā gada sākumā. Tas nozīmē, ka skolēni gūst tikai īsu formālu ieskatu par visa gada garumā esošajām gadskārtu ieražām, bet pietrūkst šo tematu jēgpilna apguve, kas balstīta uz dabas norišu pārdzīvojumu. Tāpat redzama pēctecības problēma dažādās klasēs, jo tradicionālās kultūras tematus nav paredzēts apgūt pēctecīgi vairākās klasēs pēc kārtas. „Kultūras jēga eksistē tikai strukturētu jēgveidojumu formā, saistībā ar pastāvošajām cilvēciskajām attiecībām un dabas un lietu vidi.” (Kūlis, Kūle, 1998, 46).

Neraugoties uz trūkumiem, ir atzinīgi vērtējami atsevišķi izziņas materiāli, kas uzteicami no piedāvātā materiāla daudzveidības viedokļa, jo skolēnam ļauj paraudzīties uz kultūras tradīcijām plašāk, paredzot pētīt vietējā un citu novadu kultūras izpausmes, salīdzināt tās savā starpā. Diemžēl šādu materiālu mācību līdzekļos ir ļoti maz. Pietrūkst sistēmisks un pēctecīgs tradicionālās kultūras saturs izmantojums dažādu, šķietami ar tradicionālās kultūras apguvi tiešā veidā nesaistītu tematu apgūvē. Ikvienu tematu apguvi iespējams bagātināt novada kultūras kontekstā. Domājot par mācību līdzekļu kvalitatīvu uzlabošanu nākotnē, nepieciešams mācību līdzekļus strukturēt tā, lai skolotāji varētu tos brīvi papildināt ar konkrētā novada tradicionālās kultūras saturu, neieguldot mācību materiālu sagatavošanā lielus laika resursus.

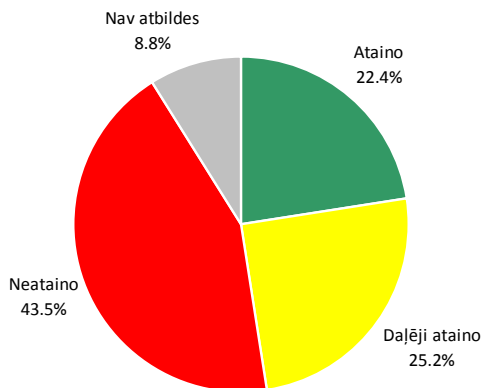
Analizējot materiālu no tradicionālo prasmju apguves viedokļa, redzams, ka mūzikas apguvei domātais mācību saturs nepiedāvā iespēju skolēniem apgūt dažādu novadu tradicionālās tautas muzicēšanas un dziedāšanas prasmes. Kā norāda tradicionālās

mūzikas pētnieki, tradicionālā vokālā dziedāšana un akadēmiskā dziedāšana savstarpēji nav salīdzināmas dziedāšanas manieres (Krūmiņš, 1996; Beitāne, 2009; 2008; Boiko, Rancāne, 2001). Novados, kuros tradicionālā dziedāšana un muzicēšana vēl ir sastopama tiešā, mantotā veidā no iepriekšējām paaudzēm, un kuru pārvalda etnogrāfisko ansambļu un folkloras kopu dalībnieki agūta tiek tikai tādos gadījumos, ja skolotājam pašam ir dziļa personīga interese iekļaut to mācību procesā patstāvīgi sagatavotu materiālu veidā. Arī tradicionālās instrumentālās muzicēšanas prasmju apguve mūzikai domātajos mācību līdzekļos diemžēl nav paredzēta. Mūzikas mācību līdzekļos dažādu novadu tradicionālās mūzikas un dziedāšanas tradīciju apguvei nepieciešams pievērst lielāku uzmanību.

Arī mājturībai domātajos mācību līdzekļos tradicionālo amata prasmju apguvei ir ierādīta ļoti nenozīmīga loma. Mācību līdzekļos reti parādās materiāli, kas ļautu skolēniem iepazīt vienkāršu tradicionālu amatniecības izstrādājumu izgatavošanu – puzuru vēršanu, vienkāršu celu jostiņu aušanu, tāšu pinumus, svilpaunieku, tāšu vai niedru stabuļu gatavošanas prasmes un daudzas citas tradicionālās amatniecības prasmes, kas neapšaubāmi ir apgūstamas skolēniem jaunākajā skolas vecumā.

Līdzīgi kā folkloras vienības, arī ilustratīvajā materiālā novadu kultūras tradīcijas attēlotas nepilnā pusē analizēto mācību līdzekļu. 43% izdevumu ar tradicionālās kultūrās tematu apguvi saistītu ilustrāciju nav, 22,4% gadījumu ilustratīvais materiāls ir saistīts ar tradicionālās kultūras apguvi, 25,2% ar to ir daļēja saistība.

Precizitātes labad jāsaaka, ka, kvantitatīvi uzskaitot ilustrācijas, grāmatu izvērtētāji kā daļēji atbilstošas iekļāva tās ilustrācijas, kas atspoguļoja Latvijas dabu un sociokultūras vidi kopumā, bet kuras nebija ievietotas ar mērķi kā īpaši ilustrēt novadu tradicionālo kultūru. (2.3.1.3. attēls).

2.3.1.3.attēls. Novadu kultūras tradīciju atainojums mācību līdzekļu

ilustratīvajā materiālā

Saskaņā ar vecumposma attīstības īpatnībām jaunākajā skolas vecumā dominē tiešā uztvere, konkrētā domāšana, tāpēc ilustrācijas, attēli, zīmējumi, gleznu reprodukcijas, fotogrāfijas ir materiāls, kas izmantojams divējādi, pirmkārt, kā uztveri un izpratni veicinošs līdzeklis, otrkārt, kā viens no skolēnu kulturoloģiskā redzesloka paplašināšanas līdzekļiem. Vizuālā uzskate sekmē nepieciešamo fona zināšanu veidošanos, jo materiālā ietvertas iespējas, kas vienlaikus ļauj apgūt konkrētā mācību priekšmeta faktoloģisko materiālu un tradicionālo kultūru. Visbiežāk ilustrācijas iekļautas izdevniecības „Pētergailis” izdotajos mācību materiālos, bet visretāk – „RaKa” izdotajos. Jāatzīmē, ka „RaKa” izdevumos galvenokārt izmantotas mākslinieka zīmētas ilustrācijas, bet citos izdevumos ir lielāka ilustratīvā materiāla dažādība - fotoattēli, zīmējumi, gleznu reprodukcijas, kas tieši ataino tradicionālās kultūras izpausmes u.c. Skolotāji-eksperti mācību līdzekļu izvērtējumā norādīja, ka pietrūkst laikmeta prasībām atbilstoša vizuālā uzskates materiāla, kas atvieglotu tieši dažādu novadu tradicionālās kultūras satura apguvi. Kā liecina dati, tikai 36,8% gadījumu ilustrācijas atvieglo ar tradicionālās kultūras saturu saistīta teksta uztveri. Skolotāji-eksperti atzīmējuši, ka „fotogrāfijas ir piemērotākas par zīmējumiem, jo precīzāk atspoguļo tautastērpa detaļas un etnogrāfiskās nianšes, ko zīmējumā var atainot tikai stilizēti”, „svarīgi ar atbilstošām ilustrācijām nodrošināt pagātnes reāliju uztveri, bez tā vārds ir tikai tukša skaņa”.

Kopumā skolotāji-eksperti mācību līdzekļus kopumā vērtē kā tādus, kas sasniedz savus mērķus, tomēr norādot uz atsevišķiem trūkumiem. To vājākās puses ir:

- nepietiekama spēja veicināt kultūrpiederību novadam;
- aktīvas, praktiskas uz pētniecību un skolēna patstāvīgumu orientētas tradicionālās kultūras izzināšanas problēmas;
- sadarbības ar sabiedrību nepietiekama veicināšana;
- uzmanības nepietiekama pievēršana dažādu Latvijas novadu tradicionālās kultūras izpausmju apguvei.

Šie trūkumi skaidrojami galvenokārt ar maz integrētiem mācību priekšmetiem – valodu, kā arī cilvēka un sabiedrības jomas mācību līdzekļos tās tiek risinātas, kamēr mākslu un tehnoloģijas, zinātņu pamatu priekšmetos tām nepievēršas gandrīz neviens mācību līdzeklis.

Jāsaka, ka arī tādu priekšmetu kā dabas zinību apgūvē, dažādus tematus var saistīt ar konkrētā novada dabas un sociokultūras kontekstu. Dažādu jēdzienu plašāka konceptuālā analīze var būtiski paplašināt skolēnu zināšanas par konkrētiem apgūstamiem jēdzieniem, kas pastāv kultūras nesēja apziņā. Tādā veidā upi, pļavu, ezeru u.c. dabas objektus sākumskolā var piedāvāt iepazīt ne tikai no dabas zinību viedokļa, bet ieraudzīt tos plašāk – arī kultūras aspektā.

Kā norādīja skolotāji-eksperti, mācību līdzekļos tikpat kā nemaz neparādās novadu tradicionālās kultūras piemēri, tomēr būtu ļoti svarīgi vismaz skolotāju grāmatās ievietot skolotājiem noderīgu informāciju – ieteicamās literatūras, audio, video un interneta adresu sarakstu, lai skolotājs mācību procesu varētu orientēt saskaņā ar konkrētā novada kultūru.

Kā zināms, ir svarīgi rosināt skolēnu vēlmi padziļināti interesēties, patstāvīgi pētīt faktus par novada kultūras tradīcijām, jo, atbilstoši identitātes veidošanās teorijām (Phinney, Ong, 1993; 2008; Marcia, 1980; Piažē, 2002), pieķeršanās un identificēšanās kultūrai notiek tikai aktīvas izzīņas darbības ceļā, sev personīgi nozīmīgā daudzveidīgā mācību darbībā, apgūstot sabiedrības un tās kultūras normas un vērtības. Skolotāji-eksperti norāda, ka aptuveni ceturtdaļa (26,4%) mācību līdzekļu rosina skolēnus patstāvīgi padziļināt zināšanas par tradicionālo kultūru, 17,2% veicina aktīvu mācīšanos un sadarbību ar citiem skolēniem, skolotāju un sabiedrību, 12,6% veicina piederību novadam, 35,6% veicina skolēnu radošo pašizpaušmi.

Attēlos apkopotie rezultāti sniedz ieskatu visos analizētajos mācību līdzekļos iekļauto folkloras vienību kvalitatīvajam novērtējumam kopumā, sistematizējot iegūtos datus kategorijās *jā, daļēji, ne, nav atbildes* (2.3.1.4.attēls).

		Jā	Daļēji	Nē	Nav atbildes
Reglamentējošās prasības	Atspoguļo valsts standarta prasības	52.4	12.9	23.1	11.6
Zinātniskais un praktiskais lietojums	Zinātniskums, sistēmiskums	61.2	10.2	18.4	10.2
	Saistība ar dzīvi, uzskatāmība	66.7	3.4	15.6	14.3
	Objektivitāte,	50.3	6.8	17.7	25.2

	sistemātiskums				
	Pēctecība	41.5	5.4	18.4	34.7
	Kultūrizglītība	45.6	6.8	18.4	29.3
	Saturs izskaidrots	30.6	17.7	14.3	37.4
	Dažādi temati	70.7	19.0	0.0	10.2
Metodiskais aspekts	Dažādas metodes	43.5	17.7	12.2	26.5
	Var apgūt patstāvīgi	21.8	30.6	19.7	27.9
	Mērķis ir tradicionālās kultūras apguve	26.5	24.5	29.3	19.7
Vispārējās prasmes un integrētās tēmas	Pievēršas novadu izpaušmēm	19.7	18.4	43.5	18.4
	Aicina veidot savu attieksmi	39.5	15.0	28.6	17.0
	Rosina padziļināt zināšanas	32.7	12.2	34.7	20.4
	Veicina aktīvu mācīšanos, sadarbību	18.4	23.1	34.7	23.8
	Veicina daudzveidīgas domāšanas attīstību	44.2	12.2	23.1	20.4
	Veicina patstāvību	42.9	11.6	21.8	23.8
	Attīsta vērtīborientāciju	41.5	12.2	24.5	21.8
	Veicina pašizpaušmi	37.4	15.0	23.8	23.8
	Veicina kultūrpiederību novadam	17.7	18.4	40.1	23.8
	Pārbaude un vērtēšana	Uzdevumi ir mērķtiecīgi, daudzveidīgi	22.4	23.1	33.3
Noformējums	Ilustratīvais materiāls atvieglo uztveri	32.0	17.0	38.1	12.9

2.3.1.4.attēls. Kvalitatīvo kritēriju atbilstība mācību līdzekļiem

Analizējot mācību līdzekļa izvēlēto diskursu tradicionālās kultūras tematu izmantošanā, atklājās, ka galvenokārt tā apguve tiek orientēta vēstures perspektīvā. Mūsdienām aktuāli pasniegts pēc skolotāju-ekspertu vērtējuma tas bija tikai 18,4% gadījumu (sk.2.31.5.attēlu).

Vēsturiskais	41,5%
Mūsdienīgais	18,4%
Filozofiskais	9,5%
Cits variants	24,5%
Nav atbildes	29,9%

2.3.1.5.attēls.Tradicionālās kultūras izmantojuma diskurss mācību līdzekļos

Skolotāji-eksperti, vērtēšanas kartēs atzīmējot sadaļu *cits variants*, to pamato šādi: „ir atklāti visi diskursi, bet niecīgs piedāvātais materiāls”; „grāmatā izmantots fantastisks tematu loks "Ko mēs esam mantojuši", taču, manuprāt, visas tēmas varēja vairāk aplūkot caur novadu tradicionālās kultūras prizmu, kas netika izdarīts”; „diskurss ir grūti definējams, jo ir sniegts tikai neliels ieskats, daži atsevišķi piemēri, trūkst izvērsta skaidrojuma un pamatojuma”; „tradicionālās kultūras saturs atklāts lingvistiskā aspektā – orientēts uz valodas likumsakarību apguvi”; „ļoti jaukts un haotisks, pamatā tikai domāts par mūzikas terminu apguvi”; „muzikālais materiāls grāmatā izmantots vairāk gadījuma - uzdevuma dažādību dēļ, to var definēt kā muzikāli teorētisku diskursu”; „dabas zinību grāmatā nav neviena tradicionālās kultūras dabas vai kultūrvēsturiskā objekta piemēra.”

Secinājumi:

Pašlaik izmantotajos mācību līdzekļos novada tradicionālās kultūras apguve nav pietiekami nodrošināta. Pamatā mācību līdzekļi ir orientēti uz konkrētās izglītības jomas mācību priekšmeta satura apguvi, nepievēršot pietiekamu uzmanību novadu kultūras kontekstam. Atbilstoši teorijām par personības attīstību, kas vienmēr notiek konkrētās sociokultūras ietvaros (Bronfenbrenner, 1989; Baacke, 1999; Rogoff, 2003; Vigotskis, 2002 u.c.), dažādu mācību priekšmetu apguvei paredzētais mācību saturs sākumskolā nevar būt orientēts tikai zinātnisku faktu apguvi, bez sasaistes ar konkrēta novada dabu un sociokultūras vidi. Tam ir jāsekmē skolēna asociatīvā domāšana,

konkrētā novada un valsts kultūras tradīciju apguve aktīvā, uz patstāvību un atbildību rosinošā mācību darbībā, kas sekmē indivīda vērtīborientācijas veidošanos, sekmē pieredzi konkrētai kultūrvidei un saistībā ar to rosina indivīdu uz pašizpaušmi un radošu, daudzveidīgu tradicionālās kultūras pielietojumu dzīves darbībā.

Mācību līdzekļu saturs, ilustratīvais materiāls un metodiskie ieteikumi skolotājiem ir ievērojami spēcīgāki Latvijas novadu tradicionālās kultūras aspektā, paredzot sistemātisku, pēctecīgu, teorētiski un praktiski daudzveidīgu kultūrā balstītu zināšanu un prasmju apguvi, respektējot konkrētā novada dabas, kultūrvides, sabiedrības un tā valodas un kultūras tradīciju apguvi, veidojot skolēna attieksmi pret to kā pašvērtību un vērtību sabiedrībā.

Balstoties uz datu analīzi, jānorāda, ka pašlaik liels darbs ir jāiegulda skolotājam pašam mācību procesa plānošanā, satura atlasē un sagatavošanā, un tieši no skolotāja personīgās ieinteresētības ir atkarīgs, cik lielā mērā skolēni tiks iepazīstināti ar novada tradicionālās kultūras vērtībām, cik personīgi nozīmīgas tās viņiem kļūs pedagoģiskajā procesā, lai apgūtais spētu nodrošināt skolēnu lokālo kultūrpieredzi novadam.

Nepieciešams bagātināt pedagoģu augstākās izglītības programmu studiju kursu saturu no tradicionālās kultūras apguves iespēju viedokļa. Nepieciešams pilnveidot tālākizglītības programmas, kas ļautu skolotājam apgūt novada tradicionālās kultūras mācību satura un tam atbilstošas metodikas izvēles, sakārtojuma un īstenošanas pieredzi darbam sākumskolā.

Turpmākajā pētījuma gaitā ir nepieciešams pētīt skolotāju pieredzi dažādos Latvijas novados, lai novērtētu reālo novadu tradicionālās kultūras apguves situāciju praksē.

2.3.2. Skolotāja anketēšanas rezultātu analīze

Atbilstoši izvirzītajai hipotēzei un pētījuma programmai, turpmākajā pētījuma gaitā bija nepieciešams izpētīt kāda ir Latvijas skolotāju pieredzi izmantot novada tradicionālās kultūras satura pedagoģiskajā procesā lokālās kultūrpieredzes veicināšanā jaunākajā skolas vecumā. No 2008. līdz 2009.gadam tika īstenots pētījuma 6.posms, izmantojot skolotāju aptaujas metodi (anketēšanu). Aptauja kā datu ieguves metode kvalitatīvajā pētniecībā ir viena no visbiežāk lietotajām metodēm. No vienas puses anketēšanas rezultātā ir iespējams iegūt informāciju, ko sniedz pētāmās problēmas nesējs, tā vērsta uz to problēmas izpaušmju izpēti, kas ne vienmēr atrodami dokumentos, tā dod iespēju īsā laikā aptaujāt plašu respondentu loku un iegūt

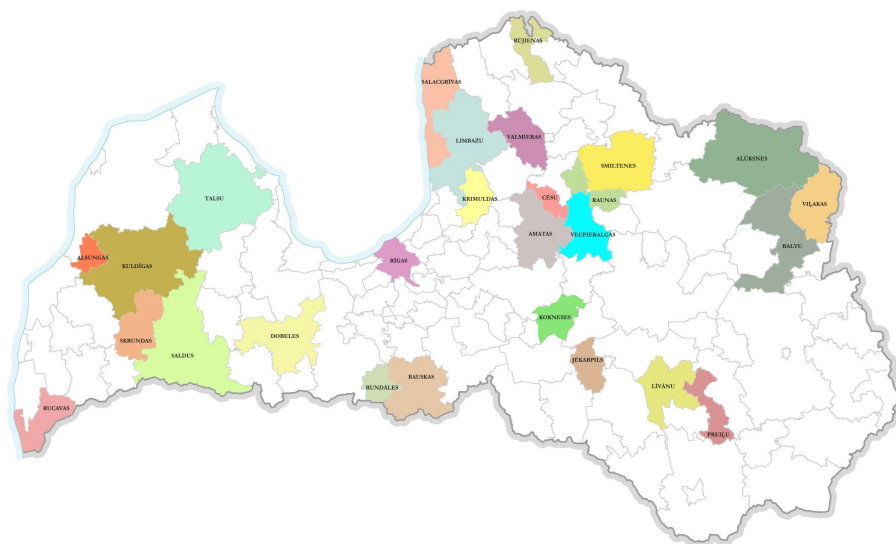
informāciju par viņu izpratni pētāmās problēmas kontekstā, gan darbības motīviem un rezultātiem (Kristapsons, 2008; Kroplis, Raščevska, 2004; Geske, Grīnfelds, 2006).

Ņemot vērā tradicionālās kultūras satura un tā izpausmes formu daudzveidību Latvijas novados, iegūtie dati tika analizēti, respektējot novadu dabu sociokultūras vidi, jo „katras identificējamās sociālās grupas kultūrā jeb realitātes struktūru apjēgumā mijiedarbojas pagātne (atmiņa) un sevis veidošana reģiona kultūras simbolu kontekstā”. (Čakša, 2008, 47).

Balstoties uz 1.nodaļā aprakstītajiem tradicionālās kultūras satura komponentiem un lokālās kultūrpiederības kritērijiem, konstruēto novada tradicionālās kultūras apguves modeli, kas ietver trīs struktūrkomponentus: faktoloģisko daļu, procesuālo daļu un dabas un sociokultūras vides izmantojumu, tika izstrādāta aptaujas anketa ar kuras palīdzību apkopot datus par reālo novada tradicionālās kultūras apguves situāciju pedagoģiskajā praksē.

Anketā tika ietverti 12 strukturētie daudzpusīgie, dihotomiskie un nestrukturētie jautājumi. Tas nodrošināja gan sistematizētas un salīdzināmas informācijas ieguvu, gan arī respondentu individuālās pieredzes novērojuma fiksēšanu, kas ir īpaši svarīgs pētījumā par dažādu Latvijas novadu skolotāju pieredzi izmantot savā darbā novada tradicionālās kultūras saturu. Izveidotās anketas elektroniski tika izsūtītas skolotājiem uz 380 Latvijas vispārizglītojošajām skolām, teritoriāli vienmērīgi aptverot visu Latvijas teritoriju. Šāda pieeja tika izvēlēta, balstoties uz šādiem kritērijiem:

- skolas ir vispārizglītojošas;
- ir pārstāvētas dažādas izglītības pakāpes: pamatskolas (1. un 2. pakāpe), vidusskolas, ģimnāzijas;
- skolas ir ar dažādu skolēnu skaitu, pētījumā pārstāvētas gan lielās skolas, gan mazās skolas;
- skolas ir no lielpilsētas, pilsētas, mazpilsētām, kā arī no lauku teritorijas;
- aptaujātie skolotāji pārstāv dažādus Latvijas reģionus (sk.2.3.2.1.attēlu).

2.3.2.1.attēls. Aptaujā aptvertie Latvijas novadi

Aptaujas rezultātā tika iegūtas 97 anketas, no kurām izmantojamas bija 70, 29 anketas bija aizpildītas pavirši un nepilnīgi, respondenti nebija snieguši atbildes uz vairāk kā 3/4daļām uzdoto jautājumu, tāpēc datu apstrādē izmantotas netika. Šai sakarā var izteikt pieņēmumu, ka zemā respondentu aktivitāte, pavirši aizpildītās anketas liecina par skolotāju nepietiekamo izpratni par tradicionālās kultūras apguves nozīmi indivīda lokālās kultūrpiederības veicināšanā. Pavirši aizpildītajās anketās nebija aizpildīti tie jautājumi, kuru fokuss bija vērsts uz tradicionālās kultūras mācīšanas/mācīšanās nodrošināšanu. Tas ļauj apgalvot, ka konkrēta novada tradicionālo kultūru kā obligātā pamatzglītības satura daļu respondenti nepietiekami pazīna un pedagoģiskajā procesā praktiski neizmanto.

Dati, kas bija derīgi analīzei, tika ranžēti pēc iegūto atbilžu skaita, kas no vairākiem viedokļiem ļāva spriest par pētāmās problēmas intensitāti.

Dati apstrāde tika veikta šādā secībā:

1. Izteikumi tika ierakstīti elektroniskā formātā, katrai anketai un atbildei uz izvirzīto jautājumu atvēlot autonomu vietu. Tas tika darīts, lai atvieglotu datu apstrādes kārtību un iegūtu pēc iespējas precīzākus rezultātus (pirmdatus skatīt pielikumā).
2. Iegūtie dati tika apstrādāti ar kvalitatīvajām un kvantitatīvajām datu apstrādes metodēm, analīzes rezultātus apkopojot nodaļas diagrammās un tām atbilstošos aprakstos.

Anketā jautājumi tika sakārtoti trīs savstarpēji saistītos blokos, lai noskaidrotu:

- respondentu izpratni par tradicionālās kultūras būtību un tās vietu pedagoģiskajā procesā sākumskolā (1., 2., 3.jautājums);
- respondentu zināšanas un pieredzi par novada dabas un sociokultūras vides izmantošanu pedagoģiskos nolūkos (4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. jautājums);
- respondentu viedokli par faktoriem, kas ietekmē indivīda lokālo kultūrpiederību novadam (11.,12.jautājums).

Sociāldemogrāfiskās izlases raksturojums

Starp aptaujātajiem 2 bija vīrieši, 67 sievietes, bet viens respondents savu dzimumu netika norādījis. Vidējais respondentu vecums izlasē bija 43,13 gadi, standartnovirze 9,31. Jaunākais respondents bija 21, bet vecākais – 67 gadus vecs. Vidējais pedagoģiskā darba stāžs izlasē ir 17,52 gadi (14,49 gadi sākumskolā), standartnovirze 10,4 (9,98 gadi sākumskolas darba stāžam). Minimālais kopējais pedagoģiskais darba stāžs un sākumskolas darba stāžs bija 1 gads, bet maksimālais – 43 gadi kopējais pedagoģiskais darba stāžs un 40 gadi sākumskolas darba stāžs. No 70 respondentiem 13 darbojas folkloras kopās un etnogrāfiskajos ansambļos, 6 darbojas deju kolektīvos, 4 koros, 3 lietišķās mākslas studijās.

Anketas pirmajā jautājumā respondenti sniedza savas izpratnes skaidrojumu par jēdzienu „tradicionālā kultūra”. Iegūtās atbildes tika analizētas kvalitatīvi, balstoties uz pirmajā nodaļā izveidoto tradicionālās kultūras jēdziena skaidrojumu. Kopumā respondentu atbildes ietvēra tradicionālās kultūras jēdziena galvenos aspektus, kas atkārtojās plašākā un šaurākā izvērsumā viņu sniegtajās atbildēs. Pasvītrotās teksta daļas respondentu atbildēs lietotas dažādās variācijās, saglabājot dotā izteikuma galveno nozīmi:

- Tradicionālā kultūra ietver konkrētu zināšanu un prasmju kopumu, kas cieši saistīts ar konkrēta novada sabiedrību, tās kultūru, vēsturi un vidi (54%);
- Tradicionālās kultūra ir mantotas un ilgtermiņā pārbaudītas normas, vērtības un tām atbilstoša indivīda rīcības izpausme šodien (46%).

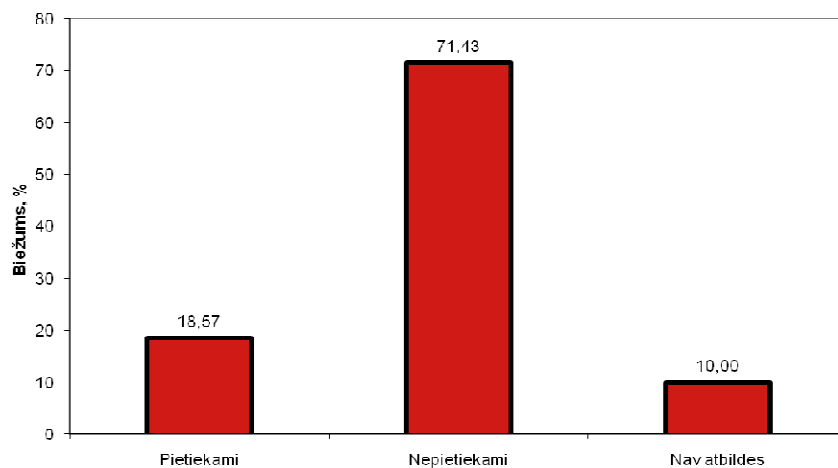
Respondentu viedoklis par novada tradicionālās kultūras apguves nepieciešamību bija visai vienots – 100% atbildēja ar apstiprinošu atbildi, pamatojot to šādi: „kosmopolītisms noplicina savdabību, tikai atšķirīgais grezno pasauli”; „nezinot pagātnei, zūd piederības izjūta savai dzimtai vietai, tautai”; „zināšanas palīdzēs skolēniem izprast tautas kultūras vērtības, attīstīt un pilnveidot savu pasaules uztveri,

piederību savam novadam un tautai, kā arī būs garantija tam, ka tradicionālās kultūras vērtības tiks saglabātas arī turpmāk”; „iepazīstot savas "saknes", mēs varam veidot savas ģimenes tradīcijas, pagasta svētkus, novada svētkus - izprast piedāvātos pasākumus”; „ir svarīgi saglabāt saikni ar saviem pirmsākumiem, neskatoties uz to, ka nākas dzīvot ļoti daudz nacionālā un daudz kultūru vidē”; „tā skolēniem veidojas lokālpatriotisms - piederība savam novadam, kas ir pamatā arī valsts patriotismam. Piemēram, stundā mācot kādu tematu, ja to iespējams saistīt ar dzimto novadu, skolēniem var radīt padziļinātu interesi par to.”

Pētot respondentu zināšanas par novadam raksturīgām tradicionālās kultūras vērtībām (aptaujāto uzdevums bija nosaukt kultūrvēsturiskos objektus, amata meistarus, tautas teicējus, muzikantus novadā, novadam raksturīgas dziedāšanas, muzicēšanas, amatniecības prasmes), atklājās divas savstarpēji saistītas lietas. Pirmkārt, plašas un pamatotas atbildes par novadā esošo tradicionālās kultūras mantojumu sniedza respondenti, kas paši iesaistīti novada tradīciju uzturēšanā – darbojas etnogrāfiskajos ansambļos, folkloras kopās, tautas lietīšķās mākslas studijās u.c. Otrkārt, sevišķi plašs un niansēts konkrētas kultūrvides un mantoto tradīciju daudzveidības uzskaitījums tika saņemts no respondentiem Ziemeļlatgalē (Medņeva, Viļaka, Balvi) un Dienvidkurzemē (Alsunga). Tas saistīts ar to, ka šajos novados tradicionālās kultūras mutvārdu izpausmes un kultūrvide joprojām glabā spilgtu kultūrvēsturisko mantojumu, turklāt tas samērā nepārtrauktā veidā ir saglabājies un pēctecīgi nodots no paaudzes paaudzē līdz pat mūsdienām. Šajos novados tradicionālās kultūras vērtības ir zinātniski pētītas, dokumentētas (Kursīte, 2005; Beitāne, 2008; 2009; Nasteviča, 1999; Upenieks, 2005 u.c.), to saglabāšanā nozīmīga loma ir vietējai sabiedrībai. Piemēram, augstā sabiedriskā aktivitāte kultūras saglabāšanas jomā Suitu novadā paredz mērķtiecīgi plānotu pasākumu virkni, kas aptver gan izglītības, gan kultūras sfēru. 2009. gada 1. oktobrī, Apvienoto Nāciju Organizācijas 4. Nemateriālās kultūras aizsardzības Starpvalstu komitejas sēdē Abu Dabi, Apvienotajos Arābu Emirātos, Suitu kultūrtelpa tika iekļauta UNESCO Pasaules nemateriālās kultūras mantojuma sarakstā, kam ir nepieciešama neatliekama glābšana. Alsungas novadā darbojas divi etnogrāfiskie ansambļi un trīs folkloras kopas, kuru darbība orientēta uz bērnu un jauniešu iesaistīšanu novada tradicionālās kultūras apgūvē, novada izglītības iestādes darbojas UNESCO asociēto skolu projektā ar mērķi pakāpeniski ieviest skolā suitu novada mācības programmu, atjaunot kokles un dūdu spēles izzudušās tradīcijas novadā u.c. Balvu novadā 9 etnogrāfiskie

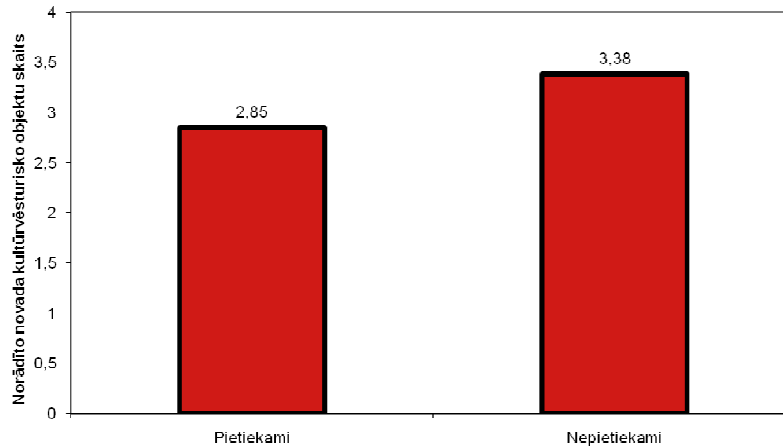
ansamblī, četras folkloras kopas, uzsākts darbs pie izglītības programmu veidošanas novadu tradīciju saglabāšanai mākslas izglītībā. Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu konkursos vērojams liels pieteikto un atbalstīto projektu skaits no šiem Latvijas reģioniem (www.kkf.lv)

Analizējot skolotāju viedokli par mācību līdzekļos iekļautā novadu tradicionālās kultūras satura pietiekamību, 71,43% respondentu vērtējumā tas ir novērtēts kā nepietiekams, savukārt 18,57% respondenti ir snieguši atbildi, ka mācību līdzekļos iekļautais novadu tradicionālās kultūras saturs ir pietiekams. Atbildes apstiprina arī 2.3.1. nodaļā atspoguļotie sākumskolas mācību līdzekļu analīzes rezultāti, kuros tika konstatēts, ka mācību līdzekļos ietvertais saturs nav pietiekams, lai nodrošinātu sistemātisku un pēctecīgu novada tradicionālās kultūras apguvi (sk.2.3.2.2.attēlu).

2.3.2.2.attēls. Mācību līdzekļos iekļautā novadu tradicionālās kultūras satura pietiekamības novērtējums

Pētot sakarību starp atbildi uz šo jautājumu un respondentu iepriekšējā jautājumā sniegto novada tradicionālās kultūras izpausmju uzskaitījumu, izmantojot dispersiju analīzes metodi, tika noskaidrots, ka atšķirības nav statistiski nozīmīgas ($F(1,61)=2,92$, $p>0,05$), proti, atšķirības nav pietiekami lielas, lai varētu droši apgalvot, ka tās ir kas vairāk par mērījuma kļūdu (sk. 2.3.2.3.attēlu).

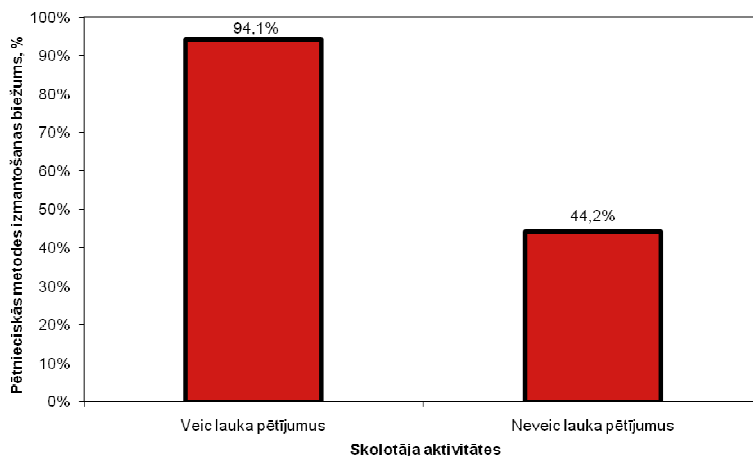

2.3.2.3.attēls. Respondentu viedoklis par informācijas pietiekamību mācību līdzekļos

Analizējot iegūtos datus uz jautājumu „Kādā veidā Jūs iegūstat informāciju par novada tradicionālo kultūru?” redzams, ka vairums aptaujāto respondentu nosauc dažādus informācijas ieguves avotus, kas kalpo novada tradicionālās kultūras padziļinātai izziņai. Tomēr jānorāda, ka tikai neliela daļa 24,29 % respondentu paši izjūt nepieciešamību aktīvi iesaistīties novada tradicionālās kultūras izpētē un dokumentēšanā. Saskaņā ar identitātes veidošanās teorijām, gatavība veikt dažādas aktivitātes savas izcelšanās un kultūrpiederības pētīšanā ir būtiska piederības pazīme. „Vajadzība izpētīt savu izcelsmi ir svarīga izziņas procesa sastāvdaļa, jo bez tās indivīda piederības sociālajai grupai un tās kultūrai var būt vājāka, vai arī atkarīga no gadījuma ietekmes un līdz ar to nestabilāka.” (Phinney, Ong, 2007, 272). Tā kā „lauka pētījums ir pētnieciskam vai citam nolūkam organizēts pasākums, tā rezultātā iespējams iegūt nepastarpinātu informāciju vai demonstrējumu no tiešā izziņas avota (cilvēka, cilvēku grupas) par tēmu vai jomu, kuras izvēlētas apzināti un pētīt tradīcijas. Parasti lauka pētījumos dodas profesionāļi, tomēr atbalstāmi, ka lauka pētījumā dodas cilvēki, kam nav iepriekšējas pieredzes, bet ir apņēmība vākt, pētīt un saglabāt kultūras liecības” (Pujāte, Vītola, 2009, 10). Tieši tas, iespējams, nākotnē var būt labs motivators arī šo skolotāju skolēniem pievērsties pētniecībai profesionāli, iegūstot attiecīgu izglītību.

Analīzes rezultāti rāda, ka gandrīz visi (16 no 17) skolotāji, kas paši veic lauka pētījuma darbu, izmanto attiecīgo metodi arī pedagoģiskajā darbā. Sakarību apstiprina statistiskā metode hī kvadrāta kritērijs ($\chi^2(1)=13,0$, $p<0,01$). Hī kvadrāta kritērijs datus

ar vienu brīvības pakāpi ir 13,0, atšķirības ir statistiski nozīmīgas ar varbūtību, kas pārsniedz 99%. Tātad pašu skolotāju lauka darba veikšana ir nozīmīgs motivators šo metodi mācīt arī skolēniem. Tomēr tas nav vienīgais motivators, jo arī gandrīz puse (44,2%) no tiem skolotājiem, kas paši lauka darbu neveic, savā pedagoģiskajā darbā novada dabas un sociokultūras vides izpētē skolēnus iesaista (sk. 2.3.2.4.attēlu).

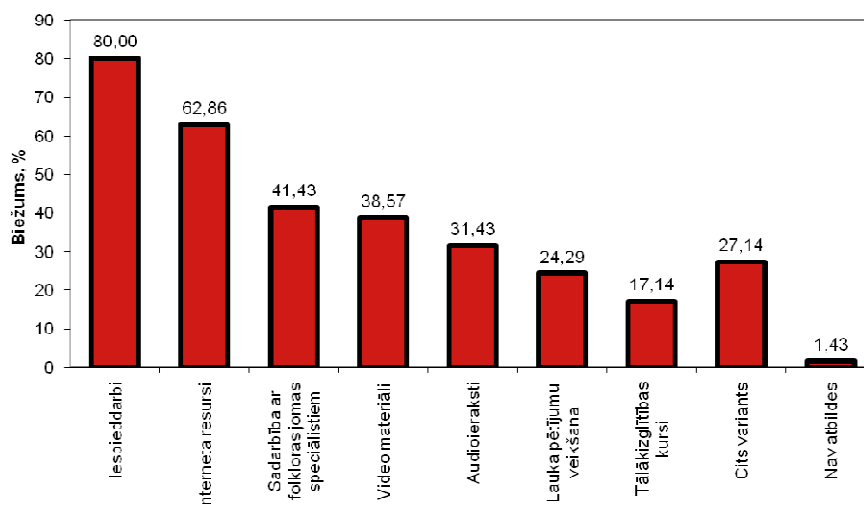
2.3.2.4.attēls. Novada dabas un sociokultūras vides izpētes biežums pedagoģiskajā procesā

Pētījuma gaitā bija būtiski noskaidrot, kādā veidā respondenti iegūst informāciju par novada tradicionālo kultūru. 80% gadījumu tika nosaukti iespieddarbi, 62,86% interneta resursi. No visiem aptaujātajiem 41,43 % sadarbojas ar folkloras jomas speciālistiem, tas ir nozīmīgs rādītājs, jo, atbilstoši kulturoloģijas teorijām, tradicionālās kultūras transmisijā nozīmīga vieta ir ierādāma dažādu paaudžu sabiedrības locekļu sadarbībai (Костина, 2010; Захаров, 2004). Tajā pašā laikā respondenti norādījuši arī citus novada tradicionālās kultūras izziņas ceļus, atzīmējot skolu un pagastu bibliotēku un muzeju apkopotos novadpētniecības materiālus, vietējās un valsts nozīmes svētku pasākumus ar amatnieku, muzikantu, dziedātāju piedalīšanos, informācijas un ideju apmaiņu kā nozīmīgus informācijas ieguves avotus par konkrētā novada tradicionālo kultūru.

Dažādas kulturoloģiska rakstura aktivitātes palīdz indivīdam paplašināt vēstures un kultūras fona zināšanas par savu novadu, ļauj iepazīt Latvijas un citu tautu kultūras pieredzi, pilnveidot priekšstatu par tautas valodas un izlokšņu savdabību un to atklāto pasaules ainu. Novada tradicionālās kultūras saglabāšana ietver vairākus aspektus: identifikāciju jeb atpazīšanu, dokumentēšanu, pētīšanu, praktizēšanu, popularizēšanu

un nodošanu tālāk nākamajām paaudzēm, sekmējot tā dzīvotspēju. Piedāvātajā atbildē *cits variants* respondenti atzīmē nepietiekami organizēto tālākizglītības ieguves iespēju skolotājiem tradicionālās kultūras jomā, kā arī norāda uz problēmām skolotāju sagatavošanā augstākajā izglītībā, uzsverot, ka bieži vien šajās programmās nav paredzēta tradicionālās kultūras satura un tam atbilstošas metodikas apguve (sk. 2.3.2.5.attēlu).

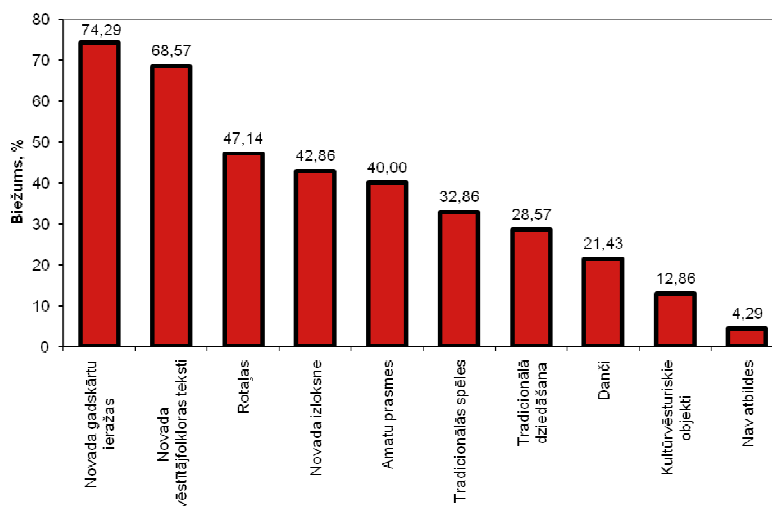
2.3.2.5.attēls. Informācijas ieguves veids par novada tradicionālo kultūru

Lai pārbaudītu pētījuma hipotēzi, analīzes gaitā tika pētīta respondentu pieredze par novada tradicionālās kultūras satura izmantošanu pedagoģiskajā procesā. Saskaņā ar vecumposma attīstības īpatnībām, sākumskolas mācību procesu ieteicams plānot saskaņā ar gadskārtu apriti (Anspoka, 2008; Grahn, 2009). Diagrammā redzams, ka tieši novada gadskārtu ieražu saturu aptaujas dalībnieki 74,29 % gadījumu atzinuši par izmantošanai nozīmīgu un pielietojuma ziņā tas ir visbiežākais.

Kultūrvēsturisko objektu izmantošanas pedagoģiskais potenciāls ir novērtēts samērā zemu, tikai 27,14%, tam, iespējams, ir divi iemesli, pirmais, respondentiem mācību procesa plānošana un organizācija ārpus skolas šķiet laikietilpīgāka un sarežģītāk realizējama, otrs, nav teorētiskas un praktiskas pieredzes kā tieši izmantojama novadadaba un sociokultūras vide pedagoģiskos nolūkos. 42,86% gadījumu mācību saturā tiek uzsvērtā latviešu valodas izloksnes izmantošanas nozīme. Jāuzsver, ka šāds viedoklis pamatā ir respondentiem, kas dzīvo izlokšņu ziņā bagātos Latvijas novados – sevišķi Latgalē un Kurzemē.

Tradicionālās kultūras svarīgs aspekts ir latviešu valodas izloksnes savdabības saglabāšana, dialekts kā vērtība, jo tikai tā izmantojumā visspilgtāk atklājas arī novada folkloras nianse un kolorīts. Valodas vienībās, īpaši leksikā, tautsdziesmās, vēstītājfolklorā un frazeoloģijā, ir glabājas vēsturiskā pieredze, atklājas novada mentalitāte, tādējādi nodrošinot kultūras tradīciju vienotību, tāpēc valodas izloksnes apguve vienlaikus ir arī novada kultūras apguve. Nepieciešams, lai mācību procesā skolēni iepazītos ar kultūras faktiem un vērtībām, apjēgtu tās no savas subjektīvās pieredzes viedokļa un ietvertu tos savā runas pieredzē (Vulāne, Gavriļina, 2008b).

Diemžēl nevērīgā attieksmes kultivēšana pret latviešu valodas dialektiem un izloksnēm sabiedrībā un ģimenē, kavē novadu folkloras apguvi un pārmantošanu. Latviešu literārās valodas pārākums pār lokālo valodas izloksni iznīcina to kā vērtību pašu izloksnes lietotāju acīs. Līdz ar to likumsakarīgi pamazām zaudētas tiek novadu tradicionālās kultūras unikālas valodas ekspresijas formas, kas senos novada tradicionālās kultūras slāņus jaunākajai paaudzei padara grūti uztveramus un saprotamus (sk. 2.3.2.6.attēlu).

2.3.2.6.attēls. Pedagoģiskajā procesā izmantotais novada tradicionālās kultūras saturs

Par novada tradicionālās kultūras modelī ietvertās novada tradicionālās kultūras faktoloģiskās daļas realizāciju dažādos mācību priekšmetos var spriest, analizējot atbildes uz jautājumu, kurā respondenti skaidro tradicionālās kultūras pielietojumu dažādu pamatizglītības mācību priekšmetu apgūvē (sk. 2.3.2.7.attēlu). 84,29% atzīmē novada tradicionālās kultūras satura izmantojumu latviešu valodas kā mācību priekšmeta apgūvē, 70% atzīmē mūziku, 67,14% norāda rokdarbus. Atbildes

nepārsteidz, jo tradicionāli šajos priekšmetos vienmēr ir bijis iekļauts vislielākais kultūras aspekts, tajā skaitā lielākā apjomā paredzēta folkloras žanru apguve.

Daudzviet respondenti anketās piedāvātajiem atbilžu variantiem snieguši plašāku pamatojumu un piedāvājuši noderīgas praktiskas idejas. Latviešu valodas stundās „var veikt pētījumus par novadam raksturīgajām valodas īpatnībām, pētīt folkloras paraugus, kā arī uzdot veikt radošos darbus, piemēram, sacerēt tekstus novada izloksnē”; „ir jāpiedāvā suitu valodas īpatnības, tautas dziesmas, teikas, senie vārdi, ticējumi, sakāmvārdi, vecu cilvēku dzīvesstāsti”; „noteikti jārunā par latgaliešu valodu, jo lauku bērni arī šodien, atnākot uz skolu, pārsvarā runā latgaliski nevis latviski”; „mēs, palsmanieši, esam lepnī par folkloras vācēja Vāra atstāto tautasdziesmu vākumu (413 tautas dziesmas). Par to arī runājam valodas stundās, lasām tieši šīs t. dz., pētām to valodu. Vēl strādājam ar teikām, pasakām, t. i. , meklējam dažādos krājumos tās teikas, kas nākušas no mūsu novada. Saceram paši teikas par to, kā cēlušies dažādi vietu nosaukumi. Stāstnieku konkurss. Anekdōšu stāstīšana, sacerēšana. Mīklu minēšana”.

Mūzikas stundās: „ tautas dziesmas ir dziedamas nevis deklamējamas, tādēļ to apguve jāsaista ar mūziku. Melodijai ir savs ritms, kas saistīts ar dabas norisēm”; „skolotājam ir jāizmanto vietējā folklorā, etnogrāfiskā, daudz balsīgā dziedāšana, ierakstu klausīšanās, senie mūzikas instrumenti”; „etnogrāfiskā dziedāšana, iepazīstina ar raksturīgākajām gadskārtu ieražām, tradicionālās rotaļas, izmantoju audio, video utt.”; „mūzikā - noteikti. Tas ir īstākais mācību priekšmets, kur var bērniem sniegt kaut minimālas zināšanas, prasmes un iemaņas sava novada tradicionālajā kultūrā, jo caur dziedāšanu, muzicēšanu, muzikālām rotaļām un spēlēm bērns labāk atceras, iegaumē, emocionāli „izdzīvo” un aktīvi, radoši darbojas”. Jāuzsver, ka šos komentārus ir snieguši respondenti, kas paši vada vai darbojas folkloras kustībā un ar tradicionālo dziedāšanu un muzicēšanu ir saistīti tiešā veidā. Tajā pašā laikā dažu respondentu atbildēs varēja redzēt vāji izteiktu prasmī nošķirt tradicionālās un mūsdienu mūzikas izpausmes: „mūzikas pasniedzējas pasacerētās dziesmas "Pērses upe" mācīšana”.

Vizuālajā mākslā: „novadu etnogrāfiskie raksti. Būtu jauki, ja iznāktu informējošs materiāls skolotājiem nevis būtu jāmeklē pa dažādiem materiāliem”; „novada arhitektūras pieminekļi, rotas, audumi, adījumi, etnogrāfiskā kompozīcija, zīmes, simboli”; „Iepazīšanās ar tautas mākslas paraugiem. Iepazīstināšana ar vēsturiskajām mākslas tehnoloģijām. Minēto paraugu un tehnoloģiju iekļaušana radošo darbu

veikšanā”. Atbildēs redzamas norādes uz metodiskā atbalsta materiāla trūkumu skolotājiem tradicionālās kultūras satura īstenošanā praksē.

Rokdarbos respondenti piedāvā novadu tradicionālās kultūras saturu izmantot šādā kontekstā: „Etnogrāfisko rakstu nozīme un izpēte (ne tikai tie, kas raksturīgi latviešu tautai, bet arī katram Latvijas novadam), to izgatavošana dažādās tehnikās. Izpētīt dažādos apģērba gabalos iestrādātos etnogrāfisko rakstu zīmes”; „, mūsu – suitisku - rakstu zīmju izmantošana zeķēs, cimdos. Aizsarg zīmju pielietojums. Izšūšana, adīšana”; „iepazīšanās ar tautas mākslas paraugiem. Iepazīstināšana ar vēsturiskajām mākslas tehnoloģijām. Minēto paraugu un tehnoloģiju iekļaušana radošo darbu veikšanā”; „svarīga ir iepazīstināšana ar amata meistariem, kopīgas radošās darbnīcas ar meistariem”; „rokdarbos var pīt pīnītes, gatavot puzurus, dažādas maskas, adīt cimdus ar novadam raksturīgiem rakstiem, apgūt aušanas pamatus, var pētīt, kādas rakstu zīmes atrodamas tautas tērpos, gatavot tradicionālos ēdienus”.

Sporta stundu saturā sākumskolā respondenti iesaka „orientēšanos novada teritorijā”; „atrast konkrēto objektu. Spēles, rotaļas latviešu svētkos (Meteņos - kamaniņu vizināšanās, stafetes)”.

Sociālo zinību saturā tradicionālo kultūru ieteicams iekļaut šādi: „nepieciešams organizēt bērnu tikšanos ar dažādu amata prasmju meistariem, gadskārtu svētku ieražu svinēšana”; „nacionālās apziņas stiprināšana, parādot mūsu valodas, mūsu novada skaistumu. Var iepazīt kultūrvēsturiskos objektus tuvākajā apkārtnē”; „svarīgi veidot paaudžu saikni: bērni, vecāki, vecvecāki, tautas saknes, tradīcijas”; „jaunākajā skolas vecumā ir svarīgi piemēri no tuvākās apkārtnes”.

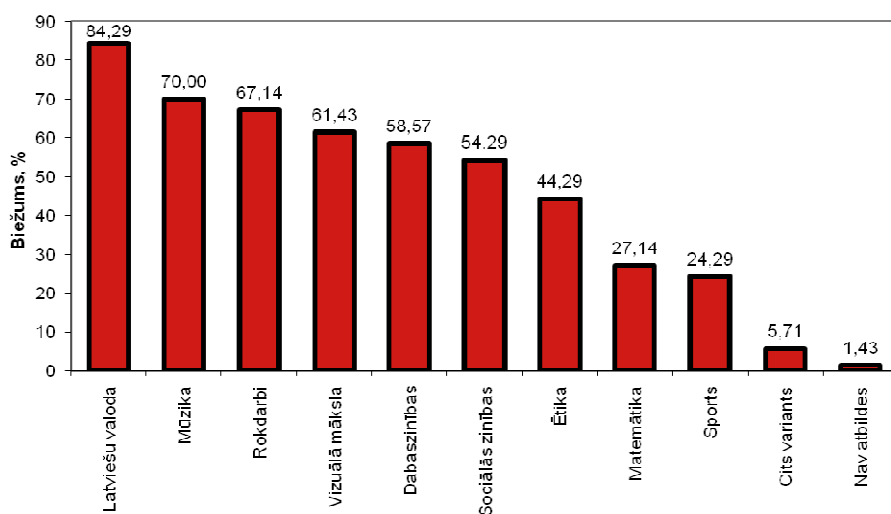
Dabas zinībās: „novada dabas bagātību apguve, augu un dzīvnieku tradicionālo nosaukumu iepazīšana. Tradicionālie ticējumi par dabas parādībām, augiem, dzīvniekiem utt.”; „svarīgi bērnus iepazīstināt ar kultūrvēsturiskajiem objektiem novadā”; „laika vērojumi senatnē, ticējumi, senlietas (senie pulksteņi), mēness fāzes un ar to saistītie ticējumi”; „var iekļaut astronomijas elementus no tautasdziesmām, latviešu mitoloģiskos priekšstatus par pasaules uzbūvi”; „iepazīstināt ar ārstniecības un dziedniecības augiem, aizsargājamiem Latvijas un novadam raksturīgiem biotopiem, augiem un dzīvniekiem”; „var veikt seno kultūrvēsturisko vietu izpēti”; „iepazīt tuvāko apkārtni, iepazīt dabas norises, salīdzināt tās ar ticējumiem, pētīt kultūrvēsturiskās vietas.”

Matemātikā respondenti piedāvātas šādas idejas: „varētu iesaistīt uzdevumos ar senajām mērvienībām”; „, piedāvāt pētīt skaitļu un ciparu maģisko un simbolisko

nozīmi”; „dažādas senās skaitīšanas sistēmas, skaitļu nosaukumi folklorā. Ornamentu izmantošana ģeometrijas apguve”; „veikt praktiskus ēku, dižkoku un dižakmeņu mērījumus novadā”.

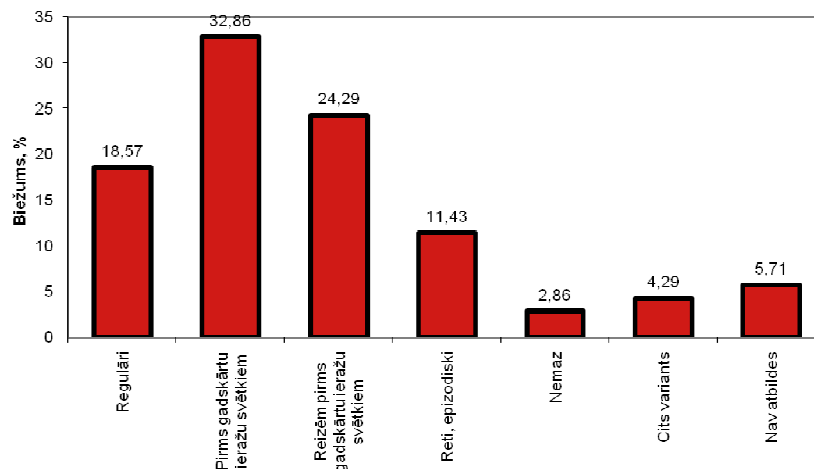
Rezumējot šos skolotāju izteikumus, var secināt, ka sākumskolā būtiski piedāvāt skolēniem integrētu mācību saturu un tam atbilstošu metodiku kā līdzekli skolēna personības attīstībai konkrēta novada kultūras vidē.

Paradoksāli, lai gan ētikas kā mācību priekšmeta apguvei veidotajos mācību līdzekļos nav iekļauta neviena folkloras vienība (sk. 2.3.1. nodaļu), 44,29% aptaujāto respondentu saskata plašas novada tradicionālās kultūras izmantošanas iespējas skolēnu vērtīborientācijas un lokālas kultūrpiederības attīstīšanai (sk.2.3.2.7.attēlu).

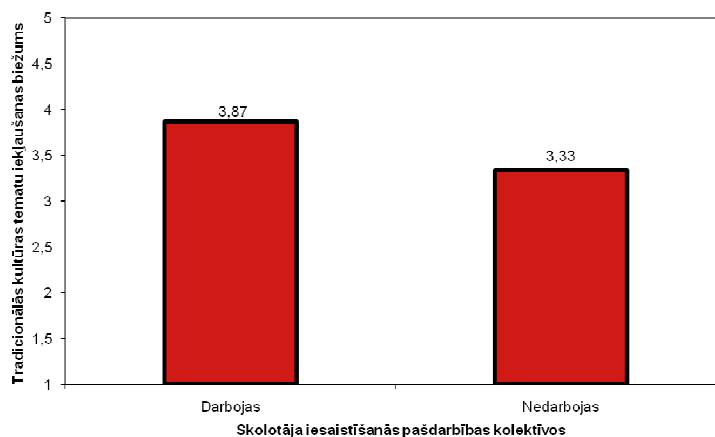
2.3.2.7.attēls Novadu tradicionālās kultūras izmantojums dažādos mācību priekšmetos

Izvērtējot respondentu atzinumus par novada tradicionālās kultūras satura izmantošanas biežumu pamatzglītības mācību procesā, redzams, ka regulāri to dara tikai 18,57% respondentu, bet 32,86% atzīmē, ka to dara pirms gadskārtu ieražu svētkiem. Respondentu skaits, kas izvēlējās atbildes „reizēm pirms gadskārtu ieražu svētkiem”, „reti” un „nemaz” kopā sastāda 38, 58% no kopskaita. Tas vedina izteikt pieņēmumu, ka aptuveni trešdaļa respondentu savā pedagoģiskajā darbā sistēmiski un regulāri novada tradicionālās kultūras saturu neizmanto (sk. 2.3.2.8.attēlu).

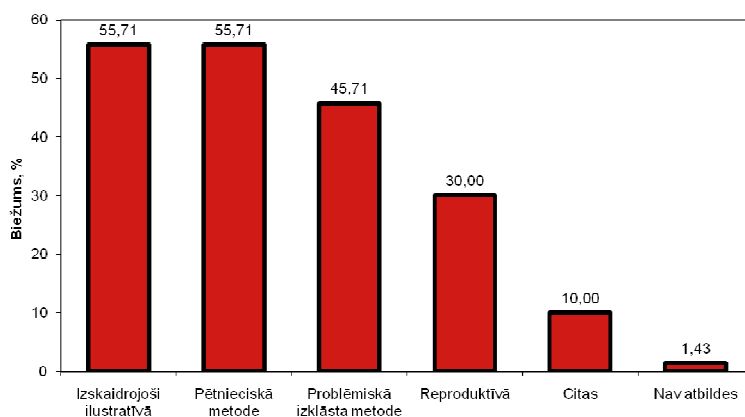
2.3.2.8.attēls. Novadu tradicionālās kultūras izmantošanas biežums pedagoģiskajā procesā

Lai pārbaudītu, vai pastāv sakarība starp skolotāju pašu aktivitāti tradicionālās kultūras apgūvē un tās iekļaušanu pedagoģiskajā procesā, izmantojot dispersiju analīzes metodi ($F(1,61)=4,31$, $p<0,05$), tika veikts salīdzinājums, kura rezultātā apstiprinājās atšķirības, proti - skolotāji, kuri paši aktīvi darbojas folkloras kopās, etnogrāfiskajos ansambļos, biežāk arī izmanto ar novada tradicionālo kultūru saistītu mācību saturu pedagoģiskajā procesā. Diagrammā vērtība 1 ir piešķirta atbilžu variantam "nekad", 2 = "reti, epizodiski", 3="Reizēm"; 4="Vienmēr pirms gadskārtu ieražu svētkiem"; 5="Regulāri". Tātad lielāka vērtība nozīmē biežāku tradicionālās kultūras tematu izmantošanu. (sk. 2.3.2.9.attēlu).

2.3.2.9.attēls. Pašdarbības aktivitātes un tradicionālās kultūras tematu iekļaušanas biežums mācību procesā

Pētot respondentu nosauktās biežāk izmantotās metodes novada tradicionālās kultūras mācīšanas/ mācīšanās procesā, atklājās šāda aina – novada tradicionālās kultūras apguvei piemērotākās metodes respondenti atzīmēja vairākas, tāpēc samērā līdzīgs novērtējums procentuālā izmantojuma ziņā ir izskaidrojoši ilustratīvajai metodei 55,71% un pētnieciskajai metodei 55,71%. Pētnieciskajai metodei ir vairākas svarīgas funkcijas: tā nodrošina zināšanu radošu izmantošanu, sekmē zinātniskās izziņas metožu apguvi meklējumos un izmantošanas procesā, veido radošas darbības pieredzi, sekmē skolēnu interesi un patstāvības attīstību. Izskaidrojoši ilustratīvai metodei raksturīgs tas, ka tā bagātina skolēna zināšanas, prasmes, iemaņas, izveido domāšanas pamatoperācijas (analīzi, sintēzi, abstrahēšanu u.c.), taču tās negarantē indivīda radošos spēju attīstību. Šo mērķi var sasniegt ar problēmiskā izklāsta metodēm. Problēmiskā izklāsta metodi izmanto 45,71% aptaujāto skolotāju, reproduktīvo metodi 30%. Analizējot tuvāk, 10% respondentu nosauktajās „citas metodēs” tika akcentēta skolēnu darbības un sadarbības dominante mācību procesā: mācību ekskursija un projekta metode (sk.2.3.2.10.attēlu).

2.3.2.10.attēls. Novada tradicionālās kultūras apguvē izmantotās metodes

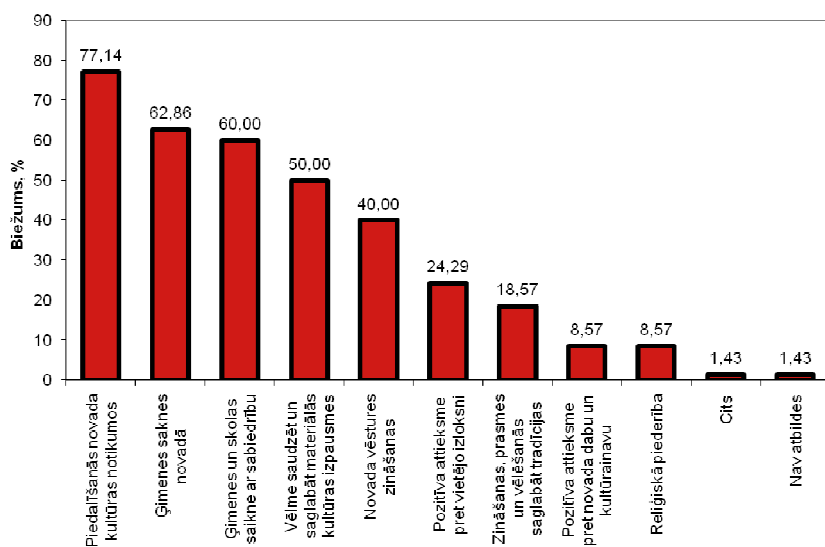
Aptaujā respondentiem tika lūgts norādīt tos faktorus, kas viņuprāt ietekmē lokālo kultūrpiederību novadam. Tika piedāvātas deviņi izvēles varianti, kā arī respondentiem bija iespēja piedāvāt savu atbildes variantu. Kā nozīmīgākos lokālās kultūrpiederības ietekmējošus faktorus respondenti atzīmē piedalīšanos novada kultūras notikumos (77,14%), ģimenes saknes novadā (62,86) un ģimenes un skolas saikni ar sabiedrību (60%). Tas ļauj secināt, ka skolotāji izprot aktīvas mācīšanās un kultūras apguves savstarpējo saīšu nozīmi un to, ka kultūra kā fenomēns var eksistēt

tikai sabiedrībā (Geertz, 1973; Бодрияр, 1999; 2000; Мафессоли, 1991; Barts, 1994; Каргин; Хренов, 2000; Костина, 2009). Tā kā kultūra raksturīga sabiedrībai, tā jāapgūst starppersonu saziņas procesā (Bronfenbrenners, 1989; Baake, 1989; Vigotskis, 2002).

Atbildes apstiprina teorētiskajā daļā izvirzītos atzinumus par indivīda vajadzību pēc sadarbības un kopības ar līdzcilvēkiem – ģimeni šaurākā, sabiedrību – plašākā nozīmē (Fromm, 2003; Байбури, 2003).

Ģimene ir atvērta sistēma, kuras eksistēšanu nodrošina un reizē arī koriģē apkārtējā sociālā vide. Personības veidošanās, pašapliecināšanās iespējas lielā mērā atkarīgas no ģimenes kā pašregulējošas sistēmas funkcionēšanas stabilitātes, no tajā valdošajiem psiholoģiskās pašregulācijas un pašapliecināšanās veidiem un tradīcijām. Ģimene ir pirmā sociālā vide, kura veido indivīda vērtīborientāciju bērnībā. Ģimene kā sabiedrības psiholoģiskais starpnieks, kurā veidojas bērna raksturs, kas vēlāk kļūst par viņa adaptācijas starpnieku sabiedrībā. Konkrētas ģimenes veidolā sakārtojas un formējas indivīda bioloģiskā, psiholoģiskā, sociālpsiholoģiskā un ekonomiskā puse (Žogla, 1997).

Pēc respondentu domām, lokālo kultūrpiederību ietekmē piedalīšanās novada kultūras notikumos, 62,86% norāda uz ģimenes saknēm novadā, 60% atzīmē nepieciešamību veidot sadarbību starp skolu, ģimeni un sabiedrību, tādējādi sekmējot skolēnu lokālo kultūrpiederību (sk.2.3.2.11.attēlu).

2.3.2.11.attēls. Lokālo kultūrpiederību ietekmējošie faktori

Saskaņā ar pētījuma programmu, lai pārbaudītu hipotēzes pieņēmumus, pētījuma turpmākajos posmos nepieciešams pētīt novada tradicionālās kultūras modeļa izmantošanas un skolēna lokālās kultūrpiederības savstarpējo saistību. No aptaujātajiem skolotājiem, respektējot Latvijas reģionālās kultūras īpatnības, bija nepieciešams izvēlēties skolotājus, kuru atbildēs uz aptaujas jautājumiem novērojama atbilstība izstrādātajam novada tradicionālās kultūras apguves teorētiskajam modelim, lai turpmāk pētītu modeļa izmantošanas efektivitāti uz lokālās kultūrpiederības veidošanos. Atbilstoši iecerei šo skolotāju vadītās klases pētījuma turpinājumā veidos respondentu izlases pamatgrupu. Kontrolgrupas izveide bija nepieciešama, lai turpmākajā pētījuma gaitā izdarītu skolēnu grupu lokālās kultūrpiederības līmeņa salīdzinājumu, jo, pamatojoties uz pētījuma pieņēmumu, lokālajā kultūrpiederība veidojas novada tradicionālās kultūras satura apguves rezultātā.

Pētījuma respondentu izlases veidošanas posmā tika izmantota kontentanalīzes metode. (Geske, Grīnfelds, 2006; Kroplijs, Raščevska, 2004). Tika noteiktas kategorizācijas vienības – atlasīti skolotāju spilgtākie izteikumi, kas atspoguļo novada tradicionālās kultūras satura komponentus, un tiek izmantoti modeļa faktoloģiskās daļas īstenošanā (jāpiebilst, ka daļa tabulā apkopotās respondentu atbildes ietver idejas, kas raksturo arī modeļa procesuālo realizāciju); pēc tam tika veidoti vispārinājumi, kas šajā pētījuma posmā nozīmē konkrētā satura komponenta izmantojuma intensitātes analīzi, vadoties pēc respondentu atbildēm, un noteikta respondenta darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modelim. Kontentanalīze tika veikta, apkopojot spilgtākos skolotāju izteikumus un paskaidrojuma uz anketas 8. jautājumu (anketu skatīt pielikumā Nr.4), tabulā netika ietvertas skolotāju atbildes „jā”, „nē”, atbildes-šablوني, piemēram, „mūzikā var mācīt tautasdziesmas”, bet iekļautastikai tās, kas plašāk parāda skolotāju izpratni par novada tradicionālās kultūras satura izmantojumu dažādos mācību priekšmetos. Analīzes mērķis bija izvēlēties skolotājus, kuru pedagoģiskā pieredze ir pietuvināta novada tradicionālās kultūras modelim (sk. 2.3.12.tabulu).

2.3.2.12.tabula. Intervijās identificēto satura vienību atbilstība tradicionālās kultūras modeļa faktoloģiskajai un procesuālajai daļai

Nr. p. k.	Tradicionālās kultūras satura komponenti	Kategorijas, izteiktās domas vispārinājums	Interviju satura vienības *aiz izteikuma norādīts anketas Nr.
1.	Daba un kultūrvide	Izprot dabas un kultūrvides iepazīšanas pedagoģisko nozīmi lokālās kultūrpiederības veicināšanas procesā	<p>„Latviešu valodā aprakstus par kultūrvēsturiskiem objektiem” (Nr.40);</p> <p>„Uzskatu, ka sociālās zinības ir viens no mācību priekšmetiem, kurā var iekļaut novada tradicionālās kultūras saturu. Pati to jau izmantoju, organizējot pārgājienus uz kultūrvēsturiskajām vietām. Apmeklējot izstādes, kuras notiek mūsu pagastā ļoti bieži. Rīkojam stundā radošās darbnīcas” (Nr.13);</p> <p>„Var sociālajās zinībās - nacionālās apziņas stiprināšana. Mūsu valoda, mūsu novads. Kultūrvēsturiskie objekti tuvākajā apkārtnē. Vieta, kur es dzīvoju” (Nr.28);</p> <p>„Dabas zinībās - dažādi attēli par kultūrvēsturiskajām vietām, mācību ekskursijas uz kādu no tām” (Nr.17);</p> <p>„.dažādi attēli par kultūrvēsturiskajām vietām, mācību ekskursijas uz kādu no tām” (Nr.33);</p> <p>„Dabas zinībās - kultūrvēsturiskie objekti, ekskursijas uz svētajām vietām” (Nr.37);</p> <p>„Dabas zinībās - kultūrvēsturiskie objekti, ekskursijas uz svētajām vietām” (Nr.41);</p> <p>„Dabas zinībās - dabas objekti, svētvieta, koku stādīšanas tradīcijas” (Nr.45);</p> <p>„Dabas zinībās - uzskatu par obligātu iepazīstināt ar kultūrvēsturiskajiem objektiem mūsu novadā” (Nr.66);</p> <p>„Dabas zinībās - dabas un cilvēku kultūras objektu iepazīšana ir svarīga” (Nr.64);</p> <p>„Matemātikā - Praktiskie darbi mērījumi (augstums, platums)-pilskalnā, pilī utt.” (Nr.64);</p> <p>„Vizuālajā mākslā - novada ainava, kultūrvēsturiski objekti, Latvju zīmes” (Nr.66);</p> <p>„Vizuālajā mākslā - suitu rakstu zīmes, tautastērpu citu apģērbu rakstu izpēte, krāsu gammas, līnijas, faktūra senlietās” (Nr.64).</p> <p>„Vizuālajā mākslā - novada arhitektūras pieminekļi, rotas, audumi, adījumi, etnogrāfiskā kompozīcija, zīmes,</p>

			<p>simboli” (Nr.41);</p> <p>„Vizuālajā mākslā - attēlot vizuāli kādu no kultūras vērtībām, latvju vai vietējos rakstus” (Nr.37);</p> <p>„Vizuālajā mākslā - tautiskie raksti, izzūdošo amatu attēlojums, priekšmeti” (Nr.30);</p> <p>Vizuālajā mākslā - attēlot vizuāli kādu no kultūras vērtībām, latvju vai novada rakstus” (Nr.17);</p> <p>„Sportā - orientēšanās novada teritorijā” (nr.66);</p> <p>„Sportā - spēles un novadam raksturīgas rotaļas dabā” (Nr.64);</p> <p>„Sportā. Arī iespējams izmantot rotaļas un spēles, kas prasa veiklību, ātrumu, arī atjautību. Var arī skriet lēnām, uzmanīgi vērojot apkārtni” (Nr.12);</p>
2.	Sabiedrība kā tradicionālās kultūras nesējs	Izprot sabiedrības nozīmi tradicionālās kultūras saglabāšanas un attīstības nodrošināšanā	<p>„Sociālajās zinībās -rādāma sabiedrības pārstāvju devums un pieredze no tuvākās apkārtnes” (Nr.64);</p> <p>„Sociālajās zinībās - paaudžu saikne. Bērni - vecāki - vecvecāki, tautas saknes, tradīcijas” (Nr.17);</p> <p>„Sociālajās zinībās - dažādus dzīvošanas piemērus no dzīves Alsungā. Sociālajās zinībās - svētki, darba tikums, novada cilvēku dzīvesstāsti” (Nr.64);</p> <p>„Rokdarbos - suitu rakstu zīmju izmantošana zeķēs, cimdos. Aizsarg zīmju pielietojums. Izšūšana, adīšana. Sadarboties ar amatniekiem, mācīties no viņiem.” (Nr.66).</p> <p>„Ētikā savstarpējo attiecību kultūra tradicionālajā aspektā” (Nr.17);</p> <p>„Ētikā - pozitīvas saskarsmes veidošana. Es savā pagastā. Mani un citu labie darbi” (Nr.28);</p> <p>„Ētikā - tikumi tautasdziesmās, velkot paralēles ar mūsdienām” (Nr.38);</p> <p>„Ētikā - latviskā domāšana, tautas augstā morāle, estētika un skaistuma izpratne” (Nr.41);</p> <p>„Ētikā savstarpējo attiecību kultūra tradicionālajā</p>

			<p>aspektā” (Nr.17);</p> <p>„Sociālajās zinībās - dažādus dzīvošanas piemērus no dzīves Alsungā. Sociālajās zinībās - svētki, darba tikums, novada cilvēku dzīvesstāsti” (Nr.66);</p>
3.	Latviešu valoda/valodas izloksne	<p>Izprot latviešu valodas/valodas izloksnes nozīmi novada tradicionālās kultūras saglabāšanā</p>	<p>„Latviešu valodā - Mīlēt un saglabāt ne tikai literāro valodu, bet arī dažādās izloksnes, vietvārdus” (Nr.15);</p> <p>Vietējos vietvārdus, apdzīvotu vietu nosaukumus, personvārdus. Pētīt folkloras tekstus” (Nr.17);</p> <p>„Latviešu valodā, runājot par valodas funkcijām un valodas nozīmi cilvēku dzīvē, cieņu pret savu valodu, dialektiem” (Nr.18); „Latviešu valodā - gadskārtu ieražas, latgaliešu valoda” (Nr.29);</p> <p>„Tieši latviešu valodas stundās iespējams plaši iepazīt tradīcijas, pasākumus” (Nr.32);</p> <p>„...valodas īpatnības fonētikā, vietvārdus, domāšanas veidu” (Nr.41); „...valodas izloksnes īpatnības, vēstītāj folklorā, tradīcijas” (Nr.47);</p> <p>„Latviešu valodā - viennozīmīgi jāapgūst suitu dialekts” (Nr.64);</p> <p>„Latviešu valodā jā māca suitu valodas īpatnības, tautas dziesmas, teikas, senie vārdi, ticējumi, sakāmvārdi, cilvēku dzīvesstāsti” (Nr.66);</p> <p>„Iepazīstināt skolēnus ar novadam raksturīgajam valodas iezīmēm” (Nr.69).</p>
4.	Novada folklorā	<p>Izprot novada folkloras apguves nepieciešamību</p>	<p>„Latviešu valodā - teikas, pasakas, nostāsti, mīklas, anekdotes” (Nr.3); „Latviešu literatūrā 5.kl.tēma "Folklorā". Varētu rādīt filmas par tradicionālās kultūras veidiem Latvijā” (Nr.19);</p> <p>„Latviešu valodā - iepazīstinot skolēnus ar vietējām teikām, nostāstiem, tautas dziesmām” (Nr.25);</p> <p>„Latviešu valodā - latviešu tautas tradīcijas, ticējumi, teikas, gadskārtu tradīcijas, tautasdziesmas. Izpratne par mūsu tautas bagātību. Literārajos darbos ietvertās vērtības” (nr.28);</p> <p>„Iepazīstināt skolēnus ar tautas folkloru, īpaši akcentējot tās folkloras vienības, kas attiecas uz novadu” (Nr.69)</p>

			<p>„Sportā - dejas, rotaļas, rotaļspēles, kas raksturīgas Bauskas novadam” (Nr.17);</p> <p>„Ētikā - tautasdziesmu nepārprotamo , skaisto skaidrību, tikumības, vērtības, kuras nav zudušas un nezudīs” (Nr.44);</p> <p>„Ētikā - ilustratīvi piemēri ētikas kodeksam (folklorā kā Vecā Derība)” (Nr.64);</p> <p>„Ētikā - reliģija, sabiedrība, ģimene. Viss atspoguļojas folklorā!” (Nr.66)</p>
5.	Novada tradicionālās prasmes	<p>Izprot tradicionālo prasmju praktiskas apguves nepieciešamību dažādos priekšmetos</p>	<p>„Latviešu valodā . Saceram paši teikas par to, kā cēlušies dažādi vietu nosaukumi. Stāstnieku konkurss. Anekdošu stāstīšana, sacerēšana. Mīklu minēšana” (Nr.12);</p> <p>„ valodas stundās vairāk tautasdziesmas, folkloru, vairāk bērniem attīstīt runas mākslu, teicēja mākslu” (Nr.46);</p> <p>„var iekļaut sociālajās zinībās, aplūkojot tēmas, kas saistās ar tradīcijām, piem., "Es esmu mantinieks", "Tradicionālās vērtības", "Latviskais mantojums" (Nr.18);</p> <p>„Sociālajās zinībās - tikšanās ar dažādu amata prasmju meistariem, gadskārtu svētku ieražu svinēšana” (Nr.26);</p> <p>„Sociālajās zinībās - var iepazīties ar latviešu dzīves ziņu, saimniecisko dzīvi” (Nr.41);</p> <p>„Sociālajās zinībās var mācīties latviešu mitoloģijā, dainās sakņoto ētiku, tikumību, visu dzīvesziņu - sadzīvē, attiecībās” (Nr.44);</p> <p>„Sociālajās zinībās - dažādus dzīvošanas piemērus no dzīves Alsungā” (Nr.66);</p> <p>„Matemātikā var apgūt senos mērus, rakstu zīmes, ornamentus Matemātikā. Var izmantot skaitāmpantus, kur minēti cipari. Var domāt dažādus uzdevumus, izmantojot, piem. ,kādas t. dz. tekstu. Pēc acumēra var minēt dažādu dārzeņu izmēru (ķirbis utt.), skaitu(pupiņas, zirņi), noteikt formu pēc taustes.” (Nr.17);</p> <p>„,Matemātikā var veikt praktiskus objektu, priekšmetu mērījumus Alsungā” (Nr.66);</p> <p>„Matemātikā - varētu iesaistīt uzdevumos ar senajām mērvienībām” (Nr.35);</p> <p>„Matemātikā - etnogrāfiskie raksti, ģeometrisko figūru kombinācijas” (Nr.45);</p> <p>„Mūzikā. varētu iepazīt tautas mūzikas instrumentus,</p>

		<p>mācīties tos spēlēt. Iet rotaļās ar dziedāšanu, spēlēt spēles, dziedāt tautasdziesmas, paši tās sacerēt(arī melodiju!).Klaudzināt ritmu ar koka karotēm. Gatavot savus mūzikas instrumentus(ieber pupiņas pudelē, bungas no kartona u. tml.)” (Nr.12);</p> <p>„ Mūzikā – skaņu rīki, iemaņas spēles tehnikas apgūšanai. Bauskas novadam raksturīgais tradicionālās dziedāšanas prasme.” (nr.17);</p> <p>„Mūzikā - tautasdziesmas īpatnējā dziedāšanas maniere, veids, ansambļi” (nr.30);</p> <p>„Mūzikā - ritmiku, pantmēru, dainās jūtamo; spēlēt tradicionālos mūzikas instrumentus (pūst stabuli)” (Nr.44);</p> <p>„Mūzikā - stabulēšana ritmu spēles, dažādu dziedāšanas stilu apgūšana, dažādu sitamo instrumentu pagatavošana” (Nr.45);</p> <p>„Mūzikā - vietējā folklorā, etnogrāfiskā, daudz balsīgā dziedāšana, ierakstu klausīšanās, senie mūzikas instrumenti” (Nr.46);</p> <p>„Mūzikā - novadā pierakstīto tautasdziesmu apguve. vietējā folklorā, etnogrāfiskā, daudz balsīgā dziedāšana, ierakstu klausīšanās, senie mūzikas instrumenti” (nr.64);</p> <p>„Mūzikā - dziedāt tautas dziesmas, rotaļas novada muzikālās folkloras apguve, iepazīstināšana ar teicējiem un folkloras materiāliem, mūzikas instrumentu un spēlēšanas manieres apguve, radošie uzdevumi par improvizēšanu kādā no minētajiem žanriem” (nr.66).</p> <p>„Mūzikā – iemācīties, noteikt raksturīgo un analizēt (gan pēc harmonijas, gan noskaņas, gan ritma, gan vārdiem) latviešu (ja iespējams ar konkrēta novada)” (Nr.69);</p> <p>„Vizuālajā mākslā - krāsas, to salikums, novadam raksturīgais (Nr.44);</p> <p>„Rokdarbos. Var pīt pīnītes, gatavot puzurus, dažādas maskas, adīt cimdus ar novadam raksturīgiem rakstiem, apgūt aušanas pamatus, var pētīt, kādas rakstu zīmes atrodamas tautas tērpos, gatavot tradicionālos ēdienus” (Nr.17);</p> <p>„ Rokdarbos - vecmāmiņu pūra apzināšanu, apgūt prasmes adīšanā, tamborēšanā, jostiņu aušanā (Nr.25);</p> <p>„ Rokdarbos - Latvju zīmju raksti, izzūdošo amatu prasmju apguve”, (Nr.26);</p> <p>„Rokdarbos - tautastērpu sastāvdaļu izgatavošana - kā</p>
--	--	--

		<p>jostu aušana, sedziņu izšūšana, rakstainu cimdiņu adīšana. Arī rotājumu gatavošana - Ziemassvētkiem, Lieldienām, Mārtiņiem u.c.” (Nr.28);</p> <p>„Rokdarbos - izšūt rakstus, mēģināt pīt ar klūdziņām” (nr.35);</p> <p>„Rokdarbos - nepieciešamu lietu izgatavošana praktiskai pielietošanai. Iepazīstināšana ar amata meistariem, radošās darbnīcas” (nr.45);</p> <p>„Rokdarbos - senie raksti, vietējo daiļamata meistarū izstāžu rīkošana, seno prasmju apgūšana (vasarā rīkojam skolā nometnes)” (Nr.46);</p> <p>„Rokdarbos - suitu rakstu zīmes, iepazīstināt ar novada tautastērpu, darināt tā sastāvdaļas, mācīt bērniem citus izzūdošos amatus” (Nr.64);</p> <p>„Rokdarbos - Suitu rakstu zīmju izmantošana zeķēs, cimdos. Aizsarg zīmju pielietojums. Izšūšana, adīšana. Sadarboties ar amatniekiem, mācīties no viņiem.” (Nr.66).</p> <p>„.. Rokdarbos (Mājturībā un tehnoloģijās) - Etnogrāfisko rakstu nozīme un izpēte (ne tikai tie, kas raksturīgi latviešu tautai, bet arī katram Latvijas novadam), to izgatavošana dažādās tehnikās. Izpētīt dažādos apģērba gabalos iestrādātos etnogrāfisko rakstu zīmes” (Nr.69)</p>
--	--	--

Kvalitatīvās datu interpretācijā tika pievērsta uzmanība izteikuma saturam un no tā izrietošajiem secinājumiem. Skolotāju pedagoģiskā darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modelim tika veikta, pamatojoties uz šādiem kritērijiem:

- skolotājs dažādos pamatizglītības mācību priekšmetos izmanto novada tradicionālās kultūras satura komponentus (skolotāja darbības atbilstība modeļa faktoloģiskajai daļai);
- skolotājs pedagoģiskajā procesā izmanto daudzveidīgu uz sadarbību ar skolēniem, skolotājiem, skolēnu ģimenēm un sabiedrību (tautas teicējiem, muzikantiem, amatniekiem, folkloras kustības pārstāvjiem) vērstu metodiku (skolotāja darbības atbilstība modeļa procesuālajai daļai);
- skolotājs izprot novada dabas un sociokultūras vides nozīmi pedagoģiskajā procesā (skolotāja darbības atbilstība novada dabai un sociokultūras videi).

Novada tradicionālās kultūras modelim pietuvināti strādā respondenti Nr.17; 28; 38; 41; 46; 64; 46; 69.

Saskaņā ar skolotāju aptaujas rezultātiem, turpmākajos pētījuma posmos lokālās kultūrpiederības izpētes respondentu izlasē piekrita iesaistīties divas grupas: pamatgrupa 5. un 6.klase Alsungas X vidusskolā un 4.klase Bauskas X vidusskolā, kontrolgrupa Rīgas X pamatskolas 5.klase un Bauskas X vidusskolas 5.klase.

Apkopojot pētījuma 6.posmā iegūtos rezultātus, var izdarīt šādus **secinājumus**:

Situācijas izpēte liecina, tikai daļa no aptaujātajiem skolotājiem izprot to, ka indivīda lokālās kultūrpiederību ietekmē tāds mācību process, kurā integrēti un pēctecīgi dažādu mācību priekšmetu saturā tiek īstenota daudzveidīga un praktiska tradicionālās kultūras apguve.

Pilnveidojama skolotāju sagatavošana un tālākizglītība, kurā skolotājs spēj apgūt prasmi atrast sasaisti starp dažādiem mācību priekšmetiem, ieraudzīt, kā pedagoģiskajā procesā kopumā var nodrošināt sistēmisku novada tradicionālās kultūras apguvi, nepazaudējot tās sakarus ar etnosa, pasaules u.c. kultūrvērtībām.

Skolotāja profesionalitātes aspektā aktualizējama tautskolotāja ideja, t.i., tāda skolotāja ienākšana klasē, kurš pats pārzina novada kultūras tradīciju daudzveidību un vēsturi, ir aktīvs novada tradicionālās kultūras izzinātājs, iesaista šajā procesā skolēnus un viņu vecākus, atvērts sadarbībai ar sabiedrību, spējīgs pulcināt ap sevi dažāda gadagājuma ļaudis un attīstīt viņu lokālo kultūrpiederību un atbildību par novada kultūras attīstības nepārtrauktību.

Pedagoģiskajā procesā vairāk jāiekļauj novada tradicionālās kultūras satura komponenti: latviešu valodas un tās izlokšņu apguve, konkrēta novada dabas/kultūrvides un sabiedrības devuma iepazīšana, novadu folkloras un tradicionālo prasmju apguve kalendārā gada un cilvēka mūža ritējuma kontekstā.

Novada tradicionālās kultūras apgūvē pedagoģiskajā procesā nepieciešama lielāka komunikācija un sadarbība ar konkrētā novada dažādu paaudžu kultūras sociālajiem nesējiem. Būtiski tradicionālās kultūras apguvi balstīt aktīvā darbībā, kas iziet ārpus skolas robežām, iesaistot šajās aktivitātēs folkloras kopu pārstāvjus, amata meistarus, teicējus, bērnu vecākus un vecvecākus, izmantojot dabas un sociokultūras vides piedāvātās iespējas.

Plašāk rekomendācijas *valodu, mākslas, cilvēks un sabiedrība, tehnoloģijas un zinātņu pamati jomu* mācību priekšmetu skolotājiem skatīt 2.5.apakšnodaļā.

Pētījuma turpinājumā tiks pārbaudīta tradicionālās kultūras apguves modeļa un skolēna lokālās kultūrpiederības savstarpējā saistība.

2.4. Novada tradicionālās kultūras apguves un indivīda lokālās kultūrpiederības saistības retrospektīva analīze

Pētījuma 7.posmā tika veikts etnogrāfiskais gadījuma pētījums (Geske, Grīnfelds, 2006), kas šajā pētījuma posmā bija nepieciešams, jo jebkurš izglītības standarts, programma tiek realizēta noteiktā sociokultūras vidē, konkrētā skolēnu, skolotāja un sabiedrības attiecību modelī (Geske, Grīnfelds, 2006; Hammersley, Atkinson, 2007). Retrospektīvi tika pētīta novada tradicionālās kultūras apguves un indivīda lokālās kultūrpiederības savstarpējā saistība.

Atbilstoši indivīda attīstības sociālekoloģiskajai koncepcijai, uz kuras pamata konstruēts novada tradicionālās kultūras satura un procesa modelis, pētīti novada tradicionālās kultūras apguves modeļa realizācijas trīs līmeņi: novada daba un sociokultūras vide; novada tradicionālās kultūras satura apguve (faktoloģiskā daļa) un starppersonu saziņa jeb *skolotājs ↔ skolēni ↔ ģimene ↔ sabiedrība* mijiedarbība un sadarbība (procesuālā daļa).

Pētījuma bāze: Alsungas X vidusskolas, Bauskas X vidusskolas un Rīgas X pamatskolas skolotāji un skolēni.

Sākumā tika veikta informācijas analīze, izmantojot elektroniskos informācijas resursus, publikācijas, īsi raksturota tradicionālās kultūras apguves reālā situācija novadā. Pēc tam, izmantojot nestrukturizētās intervijas, intervēti skolotāji par novada tradicionālās kultūras faktoloģiskās un procesuālās daļas īstenošanu konkrēta novada dabas un sociokultūras vidē (interviju jautājumus skatīt pielikumā Nr.5); apmeklēti tradicionālās kultūras pasākumi Alsungā „Starptautiskais burdona tradīciju festivāls 2010” un „Miķeļdiens 2010”, Starptautiskā folkloras festivāla „Baltica 2009” pasākumi Bauskas novadā.

2.4.1. Pētījuma izlases darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modelim novada sociokulturālajā vidē

Šajā nodaļā tiks īsi raksturota:

- novada kultūrvēsturiskā izveidošanās;
- tradicionālās kultūras situācija un apguves iespējas novadā;
- skolas formālās un neformālās izglītības piedāvājums;
- Skolotāju pieredze novada tradicionālās kultūras modeļa īstenošanā.

Suitu novada sociokulturālās vides analīzē tika izmantoti šādi elektroniskie resursi: www.suitunovads.lv , www.alsunga.lv , www.gudenieki.lv , www.jurkalne.lv , autorei novērojumi *Starptautiskā folkloras festivāla Baltica 2006* un *Starptautiskā burdona festivāla 2010*, akadēmisko pētījumu ziņojumi „Suitu identitāte” J.Kursītes redakcijā (Suitu identitāte, 2005), nestrukturētās intervijas ar skolotājiem.

Suitu novada kultūrvēsturiskā izveidošanās ir aizsākusies 17.gs. Novads ietver sevī tās teritorijas, kuru iedzīvotāji Johana Ulriha fon Šverina mērķtiecīgas darbības rezultātā laikā no 1632. līdz 1634. gadam pārgāja katoļticībā. Toreiz pie katras muižas, neatkarīgi no tās lieluma, tika izveidots savs zemnieku pagasts. Suitu novadā tādi pagasti bija Alšvangas, Fēliksbergas, Grāveru, Blintenes, Gudenieku, Jaunās muižas, Basu, Biržu, Almāles, Adzu, Reģu, Labraga un Stirnu muižās, kā arī Alšvangas pastorātā (mācītājmuižā). Nav īsti zināms, vai savi pagasti bija arī Alšvangas muižas piederošajā Ozolmuižā un Balandes muižā.

Kad 1991. gadā Latvija atguva savu neatkarību, vēsturiskais Suitu novads bija sadalīts trijās pašvaldībās: Alsungas (bij. Alšvanga), Gudenieku un Jūrkalnes (bij. Fēliksberga) pagastos. Novadu reformas rezultātā Gudenieku pagasts ir pievienots Kuldīgas novadam, Jūrkalnes pagasts Ventspils novadam, bet Alsungas pagasts veido Alsungas novadu (www.suitunovads.lv) .

Suitu kultūrvēsturiskais novads senatnē ir bijis plaši apdzīvots. Par to liecina gan Leiškalnu (Todaizu) pilskalns, gan arī daudz mazākais Dižgabalkalns (Alsungas pilskalns). Jau pirms vācu ierašanās Alšvanga ir bijusi pils ar savu novadu un piederējusi pie kuršu Bandavas zemes. Kultūras slānis Dižgabalkalnā sasniedz pat divu metru biezumu. Dižgabalkalna augstums ir 8 - 10 metri, bet izmēri 22 x 54 metri. Alsungas ordeņa pils teritorijā veiktie arheoloģiskie izrakumi liecina par pirmskristietības perioda kultūras slāni šajā vietā.

Vārds „Alšvanga” pirmo reizi tika pieminēts 1230. gada 28. decembra pāvesta vicelegāta Alnas Balduīna līgumā ar kuršiem, saskaņā ar kuru kurši apņēmas pāriet kristīgajā ticībā, apgādāt atsūtītos baznīckungus, maksāt nodevas, piedalīties aizsardzības un uzbrukuma karos pret pagāniem.

Valodnieki uzskata, ka senais Alšvangas nosaukums patiesībā sastāv no diviem vārdiem: Alš-vanga. To izcelsmi var saistīt gan ar senprūšu, gan ar lībiešu valodu. Pirmais vārds ir sensenā forma no tagadējā vārda „alksnis”, senāk „alsis”. Mums radniecīgajā prūšu valodā „alš” nozīmē „koks”. Ar to saskan slāvu „oļša”, poļu „oļša” un senvācu „else”. Lībiski „all, alli, alliz” nozīmē „apakš, lejup”. Otrais vārds „vanga”

šodien vairs netiek lietots, bet ir saglabājies lietuviešu un prūšu valodās, kur nozīmē pļavu, purvu, līdumu. Lībiešu valodā par vangu (vang) sauc upes malu, upes līču pļavu vai arī mitru meža līča pļavu (Suitu identitāte, 2005).

Pastāv arī Pētera Upenieka 1928. gadā žurnālā "Sauleite" minētais nostāsts, ka vāciešiem ienākot Alšvangas bajāri esot atrasti alu dzerot un tāpēc pils esot ieguvusi nosaukumu ar vācu galotni "ung - Alsunga". Vēlāk vācieši esot šo vārdu pārmainījuši vēl vairāk pēc savas mēles un nosaukuši par Alšvangu. Uzskata, ka vēl 14. gadsimtā Alsungas apvidus nav bijis pārlatviskots un te pamatā lietota lībiešu valoda, kas joprojām ir saglabājusies virknē ģeogrāfisko nosaukumu un māju vārdu, kā arī suitu valodas (dialekta) vārdos un gramatikā (Upenieks, 2005).

Šobrīd novadā darbojas Alsungas vidusskola, Basu un Jūrkalnes pamatskolas. Alsungas vidusskolas ēkas celtniecība tika pabeigta 1986. gadā. Jūrkalnes pamatskolu uzbūvēja 1991. gadā, bet Basu pamatskola ir izvietota bijušās Biržu muižas galvenajā ēkā. Visās trijās skolā kopā mācās aptuveni 300 skolēnu. Pirmsskolas izglītību nodrošina Alsungas bērnu dārzs un pie abām pamatskolām izveidotas bērnu apmācību grupas. Bērnu dārza ēka tika uzbūvēta 1979. gadā. Alsungā kopš 1977. gada darbojas mūzikas skola (www.suitunovads.lv).

Interese par novada kultūrvēsturisko mantojumu ir liela pašas kopienas vidū. 2001. gadā pagastā tika nodibināta biedrība Etniskās kultūras centrs "Suiti". Pēc biedrības iniciatīvas 2008. gadā Alsungā, Basos un Jūrkalnē tika sarīkota bērnu vasaras skola kokļu un stabuļu apguvei, kas noslēdzās ar koncertu Alsungas pils pagalmā. Šajā skolā piedalījās ap 30 bērniem, kuri vēlāk turpināja kokļu nodarbības arī 2008./2009. mācību gada laikā, jo Valsts kultūrkapitāla fonds atbalstījis etnogrāfiskās kokles spēles apguvi Alsungas mūzikas skolā. Kopš 2004. gada Alsungā, Basos, Gudeniekos un Jūrkalnē regulāri notiek „Starptautiskais burdona festivāls”, kas pulcina pašmāju un ārzemju viesus. Tā rezultātā kopienā ir pieaugusi interese apgūt novadam raksturīgo tradicionālās dziedāšanas veidu – burdona dziedāšanu. Burdons ir viens no senākajiem tradicionālās mūzikas (gan vokālās, gan instrumentālās) daudz balsības veidiem. Tas sakņojas jau pirmskristietisma perioda kultūrā un vēl šodien dzīvas tradīcijas veidā ir sastopams Baltijā, Balkānos, Karpatos, Gruzijā un Pireneju pussalā. Latvijā vēl saglabājušies atsevišķi novadi, sava veida salas, kurās burdona tradīcijas nekad nav pārtrūkušas. Tādas sastopamas arī Alsungā, Gudeniekos, Jūrkalnē, kā arī Bārtā, Nīcā, un atsevišķās vietās Latgalē.

Novadā 2006. gadā Alsungā, Basos, Gudeniekos un Jūrkalnē līdz ar citām vietām Latvijā notika folkloras festivāla "Baltica" pasākumi. Nodibinātas biedrības "Suitu novada atdzimšana" un "Suitu novads". 2007.-2008.gadā izveidota suitu novada mājas lapa ar bagātu informāciju par novada vēsturi, tradīcijām, sabiedrību, dabu un kultūrvidi, kas ir informācijas ziņā viena no visbagātākajām konkrēta reģiona kultūras izpausmju atspoguļotājām Latvijā.

2009.gada 1.oktobrī UNESCO 4.Starpvalstu konferencē Abu Dabi, Suitu kultūrtelpa ar vienbalsīgu dalībvalstu lēmumu tika iekļauta UNESCO neatliekami glābjamo pasaules nemateriālās kultūras vērtību sarakstā.

Novada tradicionālās kultūras saglabāšanas un popularizēšanas veicināšanas nolūkā tradicionāli tiek rīkoti šādi pasākumi: Meteņdanču pasākums, Lieldienu pasākums, Zāļu diena, Jāņu pasākums, Apsējības, Miķeļa diena, Ķekatas, Ziemassvētki.

Suitu novada Alsungas, Gudenieku, Jūrkalnes pagastos darbojas 16 pašdarbības kolektīvi:

1. Ineses Poriķes vadītais Jauniešu deju kolektīvs;
2. Aijas Palmas vadītā deju kopa "Suiti";
3. Daces Jansones vadītais "Tradīciju ansamblis";
4. Daces Jansones vadītais "Senioru ansamblis";
5. Ilgas Leimanes vadītās "Suitu sievas";
6. Guntas Matēvičas vadītais amatieru teātris;
7. Rutas Sokolovskas vadītās līnijdejojājas;
8. Ineses Tauberes vadītais 1-2 klašu deju kolektīvs;
9. Ineses Poriķes vadītais 6-7 klašu deju kolektīvs;
10. Guntas Matēvičas vadītā folkloras kopa "Suitiņi";
11. Lidijas Jansones vadītais etnogrāfiskais ansamblis "Gudenieku suiti";
12. Ivetas Akeldamas vadītais skolēnu etnogrāfiskais ansamblis "Krētainie suiti";
13. Ilgas Leimanes vadītie „Maģie suiti”;
14. Ingus un Anitas Antonoviču vadītais vidējās paaudzes deju kolektīvs „Jūrkalne”;
15. Kristīnes Skrulles vadītais Jūrkalnes dramatisks kolektīvs;
16. Rutas Sokolovskas vadītā līnijdeju grupa Jūrkalnē (<http://www.suitunovads.lv/lv/Pasdarbiba/>)

Suitu novadā nozīmīgs kultūras norišu centrs ir skola. Pētījuma iesaistītā Alsungas X vidusskola novada tradicionālās kultūras apguvei velta lielu uzmanību.

2010./2011.mācību gadā skolā mācījās 172 skolēni. Skolā strādā 23 pedagogiskie darbinieki. Skolā darbojas interešu izglītības pulciņi: 3 tautisko deju kolektīvi; vokālais ansamblis; folkloras kopa „Suitiņi”; floristikas pulciņš; rokdarbu pulciņš; sporta grupa; jaunsargi; popgrupa. Skola sadarbojas ar etnogrāfiskā ansambļa „Suitu sievas” dalībniecēm. Ar viņu palīdzību skolā tiek īstenoti dažādi kultūras tradīciju izziņāšanas projekti – tautas tērpa iepazīšana un izgatavošana, suitu tradīciju skola, kuras laikā skolēni mācās pagatavot tradicionālos suitu ēdienus, telpu dekorēšanas tradīcijas, apgūst novadam raksturīgas dziesmas, dejas un rotaļas, tautas tērpu. Sistemātiski notiek sadarbība ar vietējiem amatniekiem, ir pieaugusi interese par aušanu, izšūšanu, adīšanu, vietējā aušanas studijā sākotnējo divu stelļu vietā iegādātas vēl piecas. Skolēni un viņu vecāki labprāt dodas pie meistarēm un apgūst aušanas prasmes. Tradicionālo rokdarbu apguvi ir sekmējusi skolēnu un viņu vecāku interese par tautastērpa valkāšanas un darināšanas tradīcijām. Kā apliecina intervētās skolotājas, uz tradicionālajiem gadskārtu ieražu svētkiem suiti labprāt tērpjas sava novada tautas tērpos.

Alsungas vidusskolas skolotāji sadarbībā ar biedrību „Etniskās kultūras centrs „Suiti” ir izveidojuši mācību priekšmeta programmu „Suitu novada mācība”, ko uzsāka īstenot 2010./11.mācību gadā. Programmas satura apguve ir paredzēta 5., 6., 7. klasē, katrā klasē 1 stunda nedēļā jeb 35 mācību stundas gadā. Programmas apgūšanai pavisam kopā paredzētas 105 mācību stundas, paredzot gan teorijas apguvi, praktisko un pētniecisko darbību. Novada mācības saturu veido divi galvenie komponenti:

- suitu novada vēsture;
- suitu tradīcijas (mutvārdu tradīcijas, tautas mūzika, gadskārtu ieražas, ģimeņu godi, amatniecība, tradicionālais apģērbs, tradicionālā virtuve).

Programmas izveides mērķis ir pilnveidot skolēnu izpratni par suitu novada vēsturi un kultūru, par suitu kopienas lomu kultūras mantojuma saglabāšanā mūsdienu situācijā Latvijas un pasaules kontekstā. Kā intervijā uzsvēra programmas veidotāja Alsungas vidusskolas skolotāja L.Stašaite: „Pirms atsevišķā mācību priekšmetā sākt padziļināti apgūt konkrētus faktus par novada vēsturi un kultūru, bērni ir praktiski jāsatgaido. Tāpēc novada mācības integrēšana dažādos mācību priekšmetos mūsu skolā ir ieteikta, sākot jau ar 1.klasi. Protams, ka ir skolotāji, kas to dara regulāri, un ir tādi, kas pa retam”. (skatīt intervijas pielikumā Nr.6) 2010.gada nogalē, turpinot

„Lielās Folkloras gada balvas” tradīcijas, Nemateriālā kultūras mantojuma valsts aģentūra ar Latvijas Folkloras biedrību un Siguldas pilsētas kultūras namu ar īpašām Goda zīmēm apbalvoja izcilākos folkloras nozares pārstāvjus un svarīgākos 2010. gada notikumus Latvijas tradicionālajā kultūrā. Kategorijā "Tradicionālās kultūras mantojuma un novadu savdabības glabāšana, aizsardzība un kopšana" visvairāk ekspertu komisijas balsu ticis suitu kopienai, kuras darbība bijis spilgts piemērs tam, kā neatlaidīgi un radoši strādājot, iespējams pierādīt savu vērtību starptautiskā līmenī (iekļūšana UNESCO neatliekami glābjamo vērtību sarakstā) un uzturēt dzīvas, un nodot nākamajām paaudzēm savas kultūras vērtības (novada mācība Alsungas vidusskolā, tradicionālo mūzikas instrumentu mācība Alsungas mūzikas skolā) (www.knmc.gov.lv)

Pētījumā iesaistītā Alsungas vidusskolas nostāja pret novada tradicionālās kultūras apguvi ir pozitīva un atbildīga, tas nozīmē, ka skolotāji, veidojot savus tematiskos plānus, izstrādājot mācību materiālus, respektē novada kultūras tradīciju apguvi sākumskolā. Balstoties uz skolotāju nestrukturētās intervijas rezultātiem un skolēnu darbības rezultātiem: mācību uzdevumiem, projekta darbiem, zīmējumiem, tika secināts, ka pētījuma pamat grupā iesaistītās Alsungas vidusskolas skolotājas Inese Tālberga un Ligita Stašaite sistemātiski integrē novada tradicionālās kultūras saturu visu pamatizglītības mācību priekšmetu apgūvē.

Skolotāja I.Tālberga vada 1.-2. klašu deju ansambli. Abas pētījuma iesaistītās skolotājas brīvajā laikā darbojas etnogrāfiskajā ansablī „Suitu sievas”. Lai apgūtu novada tradicionālo kultūru, skolotājas regulāri izstrādā savus mācību materiālus dažādos mācību priekšmetos ar novada tradicionālās kultūras dominantī. Ir apkopoti materiāli par novada kultūras tradīcijām – dziesmas, valodas izloknes piemēri, lauka pētījumu rezultātā savāktas pasakas, teikas, nostāsti, kas pierakstītas vietējā latviešu valodas izloksnē, audio un video ieraksti par suitu kultūras tradīcijām, fotogrāfijas, žurnālu raksti par suitu kopienas dzīves svarīgākajiem notikumiem, etnogrāfiski priekšmeti, kurus skolotājas izmanto novadam raksturīgo svētku un ikdienas tradīciju apguvei.

Iespēja iesaistīties sociokultūras vides izzināšanā ir ļoti svarīgs piederības veidošanās priekšnosacījums, šai sakarā jāatzīmē skolotāju aktivitātes novada tradīciju izpētē. Ar skolotāju atbalstu skolēni veic lauka pētījumus – intervijas ar novadniekiem, kultūras tradīciju izpēti, pierakstus. 2009.gada no 15.-19.jūnijam Jūrkalnē notika lauka pētījums „Pastāstiet par... Suitu pētī suitus”, ko finansiāli

atbalstīja Valsts Kultūrkapitāla fonds un kurā aktīvu dalību ņēma Alsungas vidusskolas skolēni, intervējot savus novadniekus par dažādām kultūras tradīcijām. Tā rezultātā tapušie skolēnu ziņojumi tiek izmantotas kā mācību materiāli dažādos mācību priekšmetos, piemēram, sociālās zinības, latviešu valoda, mūzika, dabas zinības. Skolēni veic projekta darbus – intervē savu dzimtu ievērojamo cilvēkus, veic viņu dzīvesstāstu dokumentēšanu.

Skolotājas sadarbībā ar skolēnu vecākiem, organizē regulārus tradīciju apguvi „Suitu tradīciju skolu”, kurā tiek apgūtas maizes cepšanas tradīcijas, telpu rotājumu gatavošana, gadskārtu ieražu svētku svinēšanas pieredze (Miķeļdiena, Lieldienas, ziemas masku gājieni – ķekatas u.c.), organizētas ekskursijas novada dabas un kultūras artefaktu iepazīšanas nolūkā (ekskursiju cikls „Pa Balandnieku pēdām”, lai izpētītu kādreizējās Balandu muižas teritoriju, māju vietas, īpašumu zīmes, sadzīves priekšmetus), paralēli tam izglītojošas lekcijas par vēsturi un kultūrvides vērtībām skolēnu vecākiem (sk. Interviju kontentanalīzi pielikumā Nr.7). Novada kultūras tematu apguve tiek integrēta visu pamatizglītības programmas priekšmetu apgūvē (sk. „Novada mācības tematu ievirzes Alsungas vidusskolas sākumskolas klasēs” pielikumā Nr.8). Balstoties uz pētījuma rezultātiem, var secināt, ka pētījuma pamatgrupa Alsungas visusskolā strādā atbilstoši novada tradicionālās kultūras modelim.

Kā intervijās atzīst skolotājas, sadarbība ar vecākiem kultūras tradīciju apgūvē ir uzlabojusies pēc suitu kultūrtelpas oficiālas izveidošanas 2009.gadā. Novada pašvaldības mērķtiecīgā rīcība sadarbībā ar novada kultūras pārstāvju aktivitātēm kultūras saglabāšanas jautājumā ir radījusi apstākļus, lai pati suitu kopiena novērtētu savu kultūras tradīciju unikalitāti novadā, un būtu ieinteresēta iesaistīties novada tradicionālās kultūras izzināšanā un saglabāšanā. Situācija novada tradicionālās kultūras apgūvei suitu novadā un ir ļoti labvēlīga. Apkopojot rezultātus par Alsungas X vidusskolas pētījuma izlasē iesaistītajām klasēm, var teikt, ka tās pedagoģiskajā procesā veiksmīgi īsteno novada tradicionālās apgūves modeļa visus struktūrkomponentus – novada tradicionālās kultūras faktoloģisko un procesuālo daļu novada dabas un sociokultūras vidē.

Otra pētījuma pamat grupas klase tika izvēlēta Bauskas X vidusskolā. Bauskas novada sociokultūrālās vides analīzē tika izmantoti šādi elektroniskie resursi: www.2vidusskola.bauska.lv, www.bauska.lv, www.latreg.lv, www.laukutikls.lv, www.csp.lv, www.zemgale.lv, *Starptautiskā folkloras festivāla Baltica 2009*

pasākumu vērojumi Bauskas novadā, kurā piedalījās folkloras kopa „Urdziņa”, nestrukturētās intervijas ar skolotājām (sk. Interviju kontentanalīzi pielikumā N.7).

Bauskas novads vēsturiski, kopš 2. gadsimta Zemgale ir bijis kultūras un izglītības centrs, bet laikā no 5. - 9. gadsimtam reģions piedzīvoja savu lielāko saimniecisko, kultūras un izglītības uzplaukuma periodu. Laikā līdz 13.gs. Bauskas novadā uzplauka klasiski senlatviešu pilskalni, vēsturē paliekot kā varonīgo zemgaļu neatkarības cīņu laiks, kas bijis iedvesmas avots glezniecībā un literatūrā vēlākos laika posmos. 1290.gada krusta karotāji nopostīja pēdējo zemgaļu nocietināto pili, kā rezultātā zemgaļu zemes nonāca Livonijas ordeņa varā. Livonijas ordenis valsti sadalīja pārvaldes iecirkņos, un 14.gadsimta sākumā sāka veidoties lēņu muižas. Muižu saimniecību izveide izraisīja būtiskas Zemgales lauku apdzīvotības un kultūrvidē izmaiņas, veidojās jaunas agrārās attiecības.

Laikā no 1561. līdz 1795.gadam izveidojās Kurzemes un Zemgales hercogiste (daudzviet rakstos sastopama kā Kurzemes hercogiste), kuras administratīvais, politiskais un saimnieciskais centrs bija Jelgavas pilsēta. Hercogistē bija 4 virspilskungi - Jelgavā, Tukumā, Sēlpilī un Kuldīgā. Pastāvēja 8 pilskungu iecirkņi, tai skaitā Dobeles un Bauskas novadi. Kurzemes un Zemgales hercogiste bija autonoma savā saimnieciskajā dzīvē un savu lielāko saimniecisko uzplaukumu sasniedza hercoga Jēkaba Ketlera valdīšanas laikā no 1642. līdz 1681.gadam. Te darbojās manufaktūras, darbnīcas un ceplī, linu, buru audeklu un vadmalu austuves, stiklu, spoguļu, kristāla trauku, dakstiņu un ķieģeļu ceplī, papīrdzirnava, dzelzs lietuve, zāģu gateris, kā arī ziepju un etiķa vārītavas, piekūnu un koku audzētavas, protams, arī alus un spirta brūži, medību un uguņošanas vajadzībām ražoja pulveri.

Uzskata, ka 1710. gada Ziemeļu karš un Lielais mēris bija galvenie iemesli, kas kardināli izmainīja gadsimtiem ilgo dzīves veida tradīciju 2 - 4 māju ciematos. Sākās zemnieku ciematu sairšanas process, veidojās patstāvīgas saimniecības (www.zemgale.lv).

Nonākot Krievijas impērijas sastāvā 1795.gadā, Zemgales reģions gan administratīvi, gan ekonomiski palika vienota teritorija, līdz pat Latvijas valsts proklamēšanai 1918.gadam. Latvijas Republikas periodā XX gs. trīsdesmitajos gados Zemgales reģions bija valsts “maizes klēts”, šeit veidojās un attīstījās lielas zemnieku saimniecības. Reģiona pilsētas veica kultūras un izglītības centru funkcijas, kā arī bija reģiona rūpnieciskās ražošanas centri (www.bauska.lv).

20. gadsimtā Bauskas novadu postīja divi pasaules kari, revolūcijas, represijas un okupācijas režīmi. Postošu ietekmi uz Zemgales reģionu atstāja II Pasaules karš, kura laikā cieta lauku sētas, tika iznīcinātas dzīvojamās un saimniecības ēkas, aizdzīti ganāmpulki, nopostītas pilsētas.

PSRS norieta periods reģionā asociējas ar lielu PSRS bruņoto spēku dislokāciju un forsētu rūpniecības attīstību, kas veicināja lielu iedzīvotāju migrāciju no PSRS republikām, kā rezultātā, latviešu īpatsvars samazinājās zem 50%. Reģionā ražotā rūpniecības produkcija tika paredzēta tikai Austrumu tirgum, jo Rietumu tirgū tā nebija konkurētspējīga (www.latreg.lv).

Pēc teritoriālās reformas Bauskas novadu, atbilstoši likumam „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums” veido šādas teritoriālās vienības: Bauskas pilsēta; Brunavas pagasts; Ceraukstes pagasts; Codes pagasts; Dāviņu pagasts; Gailīšu pagasts; Īslīces pagasts; Mežotnes pagasts; Vecsaules pagasts. Novada administratīvais centrs ir Bauskas pilsēta. Kopējais iedzīvotāju skaits 28 368 (CSP datu bāze uz 31.12.2009).

Sabiedrības interese par Bauskas novada tradicionālās kultūras apguvi nav tik liela kā Suitu novadu. Galvenokārt tradicionālās kultūras padziļinātu apguvi Bauskas novadā īsteno neliela interesentu grupa, kas paši ir aktīvi folkloras kustības dalībnieki. Novadā darbojas vairākas folkloras kopas:

1. Folkloras kopa „Vecsaule”, vadītāja Sarmīte Zandere;
2. Folkloras kopa „Dreņģeri”, vadītāja Ināra Grēniņa;
3. Folkloras kopa „Trejupe”, vadītājas Dace Prūse un Aldona Sormule;
4. Folkloras kopa „Svitene”, vadītāja Vineta Makšus;
5. Bērnu folkloras kopa „Urdziņa”, vadītājas Vineta Makšus un Inga Bukša;
6. Folkloras kopa „laukam pāri”, vadītāja Elīna Kūla-Braže;
7. Bērnu un jauniešu folkloras kopa „Tarkšķi”, vadītāja Kristīne Karele.

Novadā darbojas tautas lietišķās mākslas studija „Bauska” , kas vienlaikus ir arī Bauskas novadpētniecības un mākslas muzeja nodaļa, kas pēta, apkopo un popularizē tautas mākslas tradīcijas. Aušanas meistares sniedz konsultācijas par Zemgales novada tautas tērpa komplektēšanu un darināšanu. Studijā var apskatīt mūsdienīgus un senatnīgus tekstiliju darināšanas veidus, kā arī tiek piedāvāta individuālā apmācība.

Bauskas reģionā ir populāra arī rotu darināšana dažādās tehnikās, bet vienīgi rotkalis Māris Braže darina autentiskas 10.–12. gadsimta zemgaļu rotas. Savukārt viņa dzīvesbiedre Elīna Kūla-Braže ir apguvusi senas aušanas un rotu darināšanas prasmes,

kā arī latviešu tradicionālo masku izgatavošanu. Elīna interesentiem demonstrē zemgaļu apģērbu un rotu pareizu nēsāšanu, kā arī māca veidot maskas.

2009. gada beigās atvērta Brīvdabas muzejā „Ausekļu dzirnavas” Bārbelē ir savākta liela seno darbarīku kolekcija, tur ir arī smēde. Ikgadējos muzeja pasākumos apmeklētājiem tiek demonstrētas senās amatprasmes – baļķu grebšana, slotu siešana, striķu vīšana, lubiņu plēšana, metāla kalšana, grozu pīšana, aušana, vērpsana u.c. Ar koka skulptūru darināšanu, kokgriešanu un mēbeļu restaurāciju nodarbojas koka skulptūru darinātājs Gailīšs no Gailīšu pagasta. Kokgriezējs Leonīds Konuševskis ir specializējies sienas dekoru veidošanā. Koka rotaļlietas un prāta spēles darina Kārlis Strazdiņš. Vecumnieku novada „Jūrās” darbojas amatnieks Juris Audzjonis, „Jūras” ir kļuvušas par populāru tūrisma objektu.

Bauskas novadā ir arī daži klūdziņu pinēji. Pazīstama ar saviem darinājumiem ir pinēja Virgīnija Volodkiene. Viņa klūdziņpīšanas nodarbības ir vadījusi vairākos pagastos un spējusi ieinteresēt ar šo arodu nodarboties vairākus interesentus.

Ar keramiku Bauskas reģionā nodarbojas maz, bet kopš 2001. gada ir izveidojusies sadarbība ar Latvijas Kultūras fonda kopu „Pūdnīku Skūla”. Dāviņu pagasta Bruknas pils bēniņos ir ierīkota podnieku darbnīca, bet pagalmā LKF kopa „Pūdnīku Skūla” ir uzbūvējusi bedres tipa keramikas apdedzināšanas cepli. Bruknā tiek rīkoti ikgadējie mākslinieku un keramiķu plenēri, kur jaunajiem māksliniekiem un citiem interesentiem ir iespēja Latgales podnieku vadībā apgūt podniecības pamatus tradicionālajā tehnoloģijā, veidot svēpēto jeb tā sauktā dūmoto, melno keramiku. Bērniem ir iespēja darboties dažādās darbnīcās un studijās Bauskas novada Bērnu un jauniešu centrā un gatavot darbus no māla, koka, ādas, papīra, aust, mezglot, šūt apģērbu un rotaļlietas, zīmēt uz stikla, porcelāna un auduma. Bauskā un Vecumniekos ir arī mākslas skolas (www.laukutikls.lv).

Rundāles novada „Baltajā mājā” tiek veidota amatnieku darbnīca, kur būs iespējams apgūt dažādas amatu prasmes, arī aušanu un keramiku. Šobrīd vairākas skolas ir saņēmušas „Sorosa fonds Latvija” atbalstu. Skolās tiks organizētas mākslas nodarbības kā bērniem, tā pieaugušajiem. *Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas 2007–2013* ietvaros ir apstiprināts projekts "Zemgales tradīcijas". Projekta laikā tiks organizēti vairāki pasākumi ar mērķi piesaistīt pēc iespējas vairāk cilvēku no Latvijas un Lietuvas pierobežas reģioniem, lai veicinātu starpkultūru dialogu un nacionālās sadarbības idejas pierobežas reģionā. Projektā ir plānota

izglītojoša konference, kuras ietvaros tiks diskutēts par kultūras identitāti, tradīciju uzturēšanu un kopšanu, kultūras sadarbības veicināšanu (www.laukutikls.lv).

Zemgalē ir saglabājušās bagātas tradicionālās dziedāšanas tradīcijas, no tām savā laikā iedvesmojusies Latvijas akadēmiskā mūzika. „Viena no viskrāšņākajām līgotnēm ir Jurjānu Andreja pierakstītā no Mades Lielvārdes Bauskā „Jānīts kāpa kalniņā” (Nr.185) ar teicēju, vilcējām, atlocītājām un skanīgi atkārtotu „līgo”. (Leja, 2004) „mažora terahorda līgotņu melodijas (483-557 melodija) ir tipiskas Latgalei un Zemgalei, it īpaši Bauskas novadam.” (Vītolīņš, 1973) Neparasta ir arī Zemgalē fiksētās budēļu masku tradīcijas un ar tām saistītā tradicionālā dziedāšana. „Lielum lielā to pierakstu daļa ir jauna, iegūta pēckara perioda folkloristiskajās ekspedīcijās kopš 1948.gada un it īpaši 60.gados, tātad liecina par budēļu jo dzīvu tradīciju.” (Vītolīņš, 1973, 12). Latvijas Folkloras krātuvē atrodami folkloras ekspedīciju materiāli no 1951.gadā un 1965.gadā rīkotajām ekspedīcijām Bauskā (manuskripta Nr.1880) un Bauskas rajonā (manuskripta Nr. 1975) (www.lfk.lv). Materiāli pieejami interesentiem audio formātā interneta vidē.

Novadā atrodas četras vidusskolas: Bauskas 1.vidusskola, Bauskas 2.vidusskola, Īslīces vidusskola, Uzvaras vidusskola; un vienpadsmit pamatskolas: Bauskas pilsētas pamatskola, Bauskas pilsētas Kristīgā pamatskola, Codes pamatskola, Griķu pamatskola, Mežgaļu pamatskola, Mežotnes pamatskola, filiāle „Bērzu pamatskola”, Ozolaines pamatskola, Vecsaules pamatskola, filiāle „Jaunsaules pamatskola”, Pamūšas speciālā internātpamatskola.

Pētījuma 7.posmā iesaistītās Bauskas X vidusskola novada tradicionālās kultūras apguves vidi var raksturot kā labvēlīgu, jo tā ir viena no retajām izglītības iestādēm novadā, kurā skolēniem ir iespēja paralēli pamatizglītības programmas apguvei izvēlēties apmeklēt interešu izglītību novada tradicionālās kultūras apguves jomā.

Bauskas X vidusskola sākotnēji ir bijusi krievu mācībvalodas vidusskola, pašlaik skolā tiek īstenotas vairākas izglītības programmas (<http://www.2vidusskola.bauska.lv/>). Jau divdesmit gadus skolā darbojas latviešu folkloras pulciņš „Urdziņa”, pēdējos gados to vada skolotājas Vineta Makšus un Inga Bukša, un krievu folkloras pulciņš „Лучинушка”.

Ar folkloras pulciņu atbalstu skolā katru gadu tiek organizēts Mārtiņdienas tirdziņš ar dziesmām un rotaļām, Ziemassvētkos skolēni sniedz folkloras koncertu veco ļaužu pansionātā Derpelē, regulāri katru gadu notiek Meteņa dienas un Lieldienu svinības. No pētījumā iesaistītās 4.klases 20 skolēniem lielākā daļa – 15 skolēni – ir

iesaistījušies ar skolas folkloras pulciņa „Urdziņa” darbībā. Sadarbībā ar skolēnu vecākiem tiek darināti novada tautastērpi, regulāri svinēti gadskārtu ieražu svētki. Vecāki tiek iesaistīti svētku sagatavošanas pasākumos un pašā svētku norisē. Skolēni piedalās bērnu folkloras kustības „Pulkā eimu, pulkā teku” aktivitātēs – koncertos, skatēs, dziedāšanas, muzicēšanas un stāstnieku konkursos.

Novada tradicionālās kultūras apguvi pētījumā iesaistītā skolotāja Vineta Makšus sistemātiski īsteno mūzikas, latviešu valodas, dabas zinību, sociālo zinību, audzināšanas, mājturības un sporta stundās. Mācību stundu temati dažādos mācību priekšmetos tiek regulāri papildināti ar novada tradicionālās kultūras saturu: folkloru, informāciju par dabas un kultūras artefaktiem, novadnieku devumu Bauskas kultūras attīstībā, skolēniem tiek radīti apstākļi novada tradicionālo muzicēšanas un dziedāšanas prasmju apguvei. Skolotājas rīcībā ir plašs materiālu klāsts par novada kultūras tradīcijām. Skolotāja pati ir aktīva folkloras kustības dalībniece, vada pieaugušo folkloras kopu „Svitene” un bērnu folkloras kopu „Urdziņa”, sadarbojas ar novada tradicionālās kultūras kopējiem. Intervija liccina, ka skolotāja orientējas novada tradicionālajā mūzikā, prasmēs, izprot saiknes ar sabiedrību nozīmi novada tradicionālās kultūras apguves procesā.

Bauskas X vidusskolas 4.klases skolēni regulāri veic projektus, kas saistīti ar novada folkloras (tautasdziesmu, vēstītājfolkloras) un gadskārtu ieražu izpēti, piemēram, apgūstot dažādus tematus, skolēni pieraksta no vecākiem un vecvecākiem ticējumus, receptes, viņu bērņības atmiņas. Skolēnu ģimenes locekļi tiek iesaistīti novada tradicionālās kultūras izziņas pasākumos, piemēram, tiek rīkotas skolēnu un vecvecāku tikšanās skolā, kuru laikā skolēni var uzzināt par ganos iešanas tradīcijām, tradicionālajām amatu prasmēm (adīšanu, aušanu).

Mācību stundas tiek organizētas novada kultūrvīdē, skolēni tam iepriekš gatavojas patstāvīgi, izmantojot dažādus informācijas ieguves resursus, piemēram, internetu, periodiku, audio un video materiālus, sagatavo prezentācijas, pašu gatavotas darba lapas par novada dabas un kultūras objektiem (skatīt interviju kontentanalīzi pielikumā Nr.7).

Kontrolgrupa Bauskas X vidusskolā pedagoģiskajā procesā novada tradicionālās kultūras apguves modeli skolēnu lokālās kultūrpiederības veicināšanai neizmanto. Skolotāja izmanto Izglītības un zinātnes ministrijas apstiprinātos mācību materiālus. Novada folkloras materiāli, dabas un kultūrvides iepazīšana tradicionālo prasmju apguve mācību procesā tiek īstenota epizodiski. Sadarbība ar tradicionālo prasmju

nesējiem folkloras kopu pārstāvjiem, amatniekiem un skolēnu ģimenēm kultūras tradīciju apguvē netiek organizēta. Pamatā kontrolgrupa saskaras ar novada tradīcijām skolas rīkotajos pasākumos, kad redz darbībā folkloras kopas „Urdziņa” dalībniekus (skatīt interviju kontentanalīzi pielikumā Nr.7).

Rīga kā Latvijas galvaspilsēta pasaules kultūras ietekmes ziņā ir visatvērtākā. Rīgas Izglītības un sporta departaments piedāvā plašu interešu izglītības iespēju klāstu (www.e-skola.lv). Diemžēl tradicionālās kultūras apguve plašajā interešu izglītības katalogā pārstāvēta nedaudz.

Kontrolgrupa Rīgas pamatskolā apgūst pamatizglītību „Pamatizglītības profesionāli orientētā virziena izglītības programmas” (programmas kods 21014111). Padziļinātajā tautu daiļamatu sākumapmācībā skolēni var apgūt – zīmēšanu, gleznošanu, kompozīciju, lietišķi dekoratīvo tēlniecību, keramiku, metālapstrādi, kokapstrādi, rokdarbus, datorgrafiku (www.rcdp.lv). Folkloras apguve interešu izglītībā skolā netiek piedāvāta. Priekšmetos, kas saistīti ar amatniecības prasmju apguvi, akcentēta mākslinieciski radošā darbība, īpaši neveltot uzmanību konkrētu lokālu novadu tradīciju izpētei un apguvei.

Intervijā tika noskaidrots, ka skolotāja izmanto Izglītības un zinātnes ministrijas apstiprinātos mācību materiālus, novada tradicionālās kultūras apguve mācību priekšmetu saturā tiek iekļauti ļoti reti. Trīs reizes piecu gadu laikā pēc skolēnu vecāku iniciatīvas ir organizētas aktivitātes „Tradicionālie Ziemassvētki”. Lai gan skolas darbs vērsts uz padziļinātu mākslas priekšmetu apguvi, tradicionālās amatniecības apguve sadarbībā ar tautas daiļamata meistariem skolā organizēta netiek (skatīt intervijas pielikumā Nr.6)

Secinājumi:

Pētījumā iesaistītās grupas no Suitu novada sociokultūras vides analīzes rezultātā var secināt, ka novadā tradicionālās kultūras apguvei situācija ir labvēlīga, jo par to rūpējas pašvaldība, nevalstiskās tradicionālās kultūras organizācijas, skola un tajā strādājošie skolotāji. Pētījuma izlase Alsungas vidusskolā strādā atbilstoši novada tradicionālās kultūras modelim, pedagoģiskajā procesā iekļaujot bagātīgu faktoloģisko materiālu par novada dabu un sociokultūras vidi, akcentē sabiedrības devuma izpēti kultūras tradīciju apguvē, apgūst novada valodas izloksni, folkloras materiālu un tradicionālās prasmes skolotāju – skolēnu – ģimenes un sabiedrības sadarbības un mijiedarbības procesā.

Kopumā situācija Bauskas novadā tradicionālās kultūras apguvei ir labvēlīga. Pētījuma izlasē iekļautās klases Bauskas X vidusskolas mācību procesā tradicionālās kultūras apguve tiek īstenota pēc atsevišķu skolotāju iniciatīvas. Pētījuma pamatgrupas darbs Bauskas X vidusskolā pedagoģiskajā procesā atbilst novada tradicionālās kultūras modelim. Kontrolgrupas darbības atbilstība netika konstatēta.

Lai gan iespējas tradicionālās kultūras apguvei interešu izglītībā Rīgā ir lielas, tradicionālās kultūras apguve piedāvājuma klāstā „pazūd”, to nomāc populārās kultūras apguves piedāvājums. Lai gan pētījuma izlasē iesaistītā skola realizē daiļamatu apguvi, skolā padziļinātas novada tradicionālās kultūras apguves aktivitātes netiek konstatētas. Klases līmenī novada tradicionālā kultūra tiek aktualizēta epizodiski, pēc vecāku iniciatīvas. Pedagoģiskajā procesā novada tradicionālās kultūras apguves modelis netiek izmantots.

2.4.2. Skolēnu lokālās kultūrpiederības novērtējums

Pētījuma turpmākajā gaitā tika veikta pētījuma izlases grupā iesaistīto pamatgrupas un kontrolgrupas skolēnu testēšana, izmantojot MEIM (*The Multigroup Ethnic Identity Measure*) testu (Phinney, Ong, 1992; 2007). Testa sagatavošanā tika respektēts novada sociokultūralais konteksts, tādēļ uztveramības labad testa veidlapā katrā novadā tika lietots konkrētā novada nosaukums (sk. testu pielikumā Nr.9). Skolēni paši vērtēja savu piederības pakāpi novadam, veicot atzīmes testa veidlapā. Dati tika analizēti un interpretēti lietojot SPSS 16 - statistisko datu apstrādes paketi, kuras lietošanā izmantojami 3 pamata soļi:

- datu ievadīšana: pirmdatu ievadīšana un saglabāšana diskā,
- analīze: atlasīšana, izvēle un precizēšana, detalizēšana atbilstoši pētījuma pieprasījumam.
- rezultātu apskate: izvērtēšana, iegūto rezultātu interpretācija apstrādes gaitā.

Kopā tika iegūti dati par 54 skolēniem. Pamat grupā tika iekļauti divpadsmit 4. klases skolēni Bauskā, kā arī vienpadsmit 5. klases skolēni un astoņi 6. klases skolēni Alsungā, bet kontrolgrupā – astoņi 5.klases skolēni Bauskas un vienpadsmit 5.klases skolēni Rīgā. Lai ievērotu metodes nosacījumus, no tālākās analīzes tika izslēgti skolēni, kas ir uzsākuši mācības pamat grupas klasēs nesen - skolas maiņas rezultātā

līdz ar ienākšanu tajā no citiem novadiem. Tādējādi no pamat grupas tika izslēgti 12, bet no kontrolgrupas – trīs skolēni.

Šajā pētījuma posmā tika analizēta informācija par 31 skolēnu pamat grupā un par 19 skolēniem – kontrolgrupā.

2.4.2.1. tabulas pirmā skala atspoguļo MEIM (*The Multigroup Ethnic Identity Measure*) testa (Phinney, Ong, 1992, 2007) rezultātus – pamat grupas un kontrolgrupas skolēni sniedza savas lokālās kultūrpiederības pašvērtējumu uz divpadsmit piedāvātajiem apgalvojumiem piecu ballu skalā (5 - ļoti stipri piekrītu, 4 - piekrītu, 3 - nezinu, 2 - nepiekrītu, 1 - ļoti nepiekrītu). Metodes izmantojums ļāva noskaidrot skolēna vajadzību izzināt savu izcelsmi, izprast savu kultūras piederību (procesorientēta attīstība un kognitīvais komponents), kas atbilst ar 2. nodaļā izvirzītajiem lokālās kultūrpiederības novērtēšanas četriem aspektiem: indivīda lokālās kultūrpiederības gnozeoloģiskajam un radošajam aspektam, un noteikt lojalitāti grupai (emocionālais un attieksmes komponents), kas atbilst 2.nodaļā izvirzītajiem indivīda lokālās kultūrpiederības aksioloģiskajam un komunikatīvajam aspektam. Atbilstoši pētījumiem, šie divi komponenti mērījumos ir būtiski identitātes noturīguma rādītāji (Phinney, Ong, 1992; 2007; Marcia, 1980; Tajfel, Turner, 1986; Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volp, 2004).

Pētījuma tālākā gaitā, izmantojot ekspertatzinumu metodi, skolotāji-eksperti sniedza savu atzinumu par skolēnu lokālās kultūrpiederības līmeni gnozeoloģiskā, aksioloģiskā, radošā un komunikatīvā aspektā, izmantojot iepriekš sagatavotu karti. Otrā tabulas skala atspoguļo skolotāju-ekspertu vērtējumu par skolēnu novada tradicionālās kultūras satura apguves līmeni (augsts, vidējs, zems) atbilstoši gnozeoloģiskajam (g), aksioloģiskajam (a), komunikatīvajam (k) un radošajam (r) lokālās kultūrpiederības izpaušmes aspektam. (Skolēnu lokālās kultūrpiederības novērtēšanas karti skatīt pielikumā Nr.10).

Lai vērtējumā skolotāji ievērotu maksimālu objektivitāti, pirms skolēnu novērtēšanas skolotāji tika rūpīgi instruēti par kartes aizpildīšanas kārtību un kritērijiem, kas izmantojami skolēnu lokālās kultūrpiederības līmeņa noteikšanā. Katru skolēnu vērtēja vairāki skolotāji – četri skolotāji Alsungā, trīs skolotāji Bauskā, trīs skolotāji Rīgā. Ar pamatgrupas un kontrolgrupas skolēniem skolotāji strādā kopš pirmās klases. Pēc viedokļu saskaņošanas skolotāji pieņēma vienotu lēmumu par skolēna lokālās kultūrpiederības līmeni, kas tika atzīmēts vērtēšanas kartēs.

2.4.2.1. tabula. Skalu saskaņotības rādītāji pašvērtējuma novada piederības skalai un ekspertu (skolotāju) novērtējumam

		Eksperimentālā grupa	Kontrolgrupa
		α	α
Novada piederības pašvērtējuma skala	Kopējais pašvērtējums	0,80	0,83
	Izpēte	0,49	0,88
	Lojalitāte	0,55	0,60
Skolotāju- ekspertu vērtējumu skala	g	0,88	0,79
	a	0,89	0,80
	r	0,89	0,71
	k	0,92	0,72

Gan pamatgrupā, gan kontrolgrupā kopējā pašvērtējuma skalu saskaņotības rādītāji Kronbaha alfas rādītājā pārsniedz 0,7, kas norāda, ka skalu var uzskatīt par saskaņotu un kopējā pašvērtējuma rādītāju kā derīgu analīzei (skat. 2.4.2.1. tabulu).

Attiecīgi izpētes apakšskalu rādītāji $\alpha=0,83$, pārējie rādītāji nepārsniedz 0,60. Ekspertu vērtējumu metodē visi rādītāji pārsniedz 0,70 un tādēļ dati ir uzskatāmi par drošiem un derīgiem turpmākai analīzei.

2.4.2.2. tabula. Atšķirības piederības izjūtā pamat grupā un kontrolgrupā

	Pamat grupa	Kontrolgrupa	F(1,48)
	M (SD)	M (SD)	
Kopējais pašvērtējums	3,84 (0,51)	3,49 (0,70)	4,12*
Savas izcelšanās izpēte	3,46 (0,78)	2,72 (1,16)	7,32**
Lojalitāte	4,00 (0,61)	3,68 (0,72)	2,71
Pēta novada tradīcijas	3,13 (1,31)	2,42 (1,22)	3,63

Iesaistās kultūras izzināšanas/pētīšanas grupās	3,74 (1,12)	3,42 (2,22)	0,46
Apzinās savas saknes novadā	4,32 (0,75)	3,63 (1,07)	7,26**
Domā par piederību novadam	3,45 (0,77)	3,37 (0,96)	0,11
Ir laimīgs par savu izcelsmi	4,19 (0,83)	4,32 (0,89)	0,24
Jūtas piederīgs novada kultūrai	4,03 (0,87)	4,11 (0,83)	0,10
Apzinās piederības ietekmi	3,87 (0,76)	3,47 (1,02)	2,46
Pārrunā savas saknes ar cilvēkiem	3,55 (0,93)	2,95 (1,27)	3,74
Lepojas ar novadniekiem	4,10 (0,79)	3,95 (0,97)	0,35
Piedalās novada kultūras pasākumos	3,71 (1,07)	2,79 (1,40)	6,88*
Izjūt stipras saites ar novada kultūru	3,65 (0,91)	3,37 (0,96)	1,04
Ir viegli un patīkami būt piederīgam	4,29 (0,78)	4,11 (0,88)	0,60

---

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Starp pamatgrupu un kontrolgrupu pastāv atšķirības piederības novadam pašvērtējumā (skat.2.4.2.2. tabulu). Starp grupām pastāv relatīvi lielas atšķirības novada tradicionālās kultūras izziņas un izpētes rādītājā – eksperimentālajā grupā tas ir būtiski augstāks. Pamatgrupas dalībnieki kopumā augstāk novērtē savu ieinteresētību novada kultūras apgūvē – iesaistās novada kultūras tradīciju izziņas un izpētes procesā (7,32**). Šis rādītājs atbilst izpētītajai situācijai praksē, jo pamatgrupā

skolēni sadarbībā ar skolotāju veic lauka pētījumus, praktiski iesistās dabas un kultūrvides iepazīšanas procesā dažādu projektu veidā. Skolēniem tiek piedāvāta iespēja papildus pamatizglītībai apmeklēt interešu izglītības pulciņus novada tradicionālās kultūras apgūvē. Ir radīti apstākļi, lai kontaktētos ar novada sabiedrības pārstāvjiem: tautas daiļamata meistariem, etnogrāfisko un folkloras kopu dalībniekiem, savukārt kontrolgrupai tāda pieredze netiek piedāvāta (skatīt pētījuma izlases darbības atbilstības modelim analīzi 2.4.1.nodaļā). Līdz ar to būtiskas atšķirības parādās vērtējumā, kurā skolēniem jānovērtē sava piederība novada kultūrai, pamatgrupas dalībniekiem rādītāji ir ievērojami augstāki nekā kontrolgrupai (7,26**). Tas apstiprina hipotēzes 1.pieņēmumu, ka lokālā kultūrpiederība attīstās, ja skolēns dažādos mācību priekšmetos apgūst konkrētas zināšanas par novada tradicionālās kultūras saturu un prasmes tās izmantot aktīvā un daudzveidīgā sev personīgi nozīmīgā darbībā. Atbilstoši rezultāti ir iegūti citos līdzīgos pētījumos, attiecīgi jo vairāk zināšanu par konkrētas grupas kultūru, tradīcijām un vērtībām ir indivīda rīcībā, jo noturīgāka veidojas piederība grupai (Phinney, Ong, 1992, 2007).

Visos četros skolēnu lokālās kultūrpiederības vērtējuma aspektos pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības ar varbūtības līmeni, kas pārsniedz 99% (skat.2.4.2.3. tabulu). Tas norāda, ka skolotāji-eksperti ir konsekventi augstāk novērtējuši to skolēnu lokālās kultūrpiederības līmeni, kas ir pamatgrupā.

2.4.2.3. tabula. Atšķirības ekspertu novērtējumā pamatgrupā un kontrolgrupā

	Pamatgrupa	Kontrolgrupa	F(1,48)
	M (SD)	M (SD)	
Gnozeoloģiskais aspekts	2,22 (0,54)	1,63 (0,46)	15,39**
Aksioloģiskais aspekts	2,25 (0,53)	1,63 (0,45)	18,40**
Radošais aspekts	2,26 (0,52)	1,62 (0,40)	20,72**
Komunikatīvais aspekts	2,10 (0,57)	1,60 (0,42)	11,13**
g_d/kv	2,26 (0,73)	1,95 (0,52)	2,61
g_s	2,26 (0,63)	1,42 (0,61)	21,34**
g_lv/i	2,29 (0,64)	2,21 (0,63)	0,18

g_nf	2,19 (0,60)	1,32 (0,67)	23,00**
g_trp	2,10 (0,70)	1,26 (0,65)	17,55**
a_d/kv	2,58 (0,56)	2,00 (0,47)	14,07**
a_s	2,03 (0,66)	1,47 (0,61)	8,95**
a_lv/i	2,32 (0,48)	2,16 (0,60)	1,15
a_nf	2,23 (0,72)	1,26 (0,65)	22,68**
a_trp	2,13 (0,68)	1,26 (0,65)	19,57**
r_d/kv	2,45 (0,57)	1,89 (0,32)	15,29**
r_s	1,84 (0,64)	1,63 (0,60)	1,30
r_lv/i	2,35 (0,61)	2,11 (0,74)	1,69
r_nf	2,45 (0,57)	1,26 (0,65)	46,00**
r_trp	2,20 (0,71)	1,21 (0,54)	26,82**
k_d/kv	2,13 (0,67)	1,79 (0,54)	3,50
k_s	2,00 (0,68)	1,58 (0,51)	5,38*
k_lv/i	2,19 (0,54)	2,11 (0,66)	0,27
k_nf	2,23 (0,62)	1,26 (0,65)	27,43**
k_trp	1,97 (0,75)	1,26 (0,65)	11,39**

*p<0,05

** p<0,01

Tabula izmantotie kodi:

g_d/kv	gnozeoloģiskais aspekts- daba/kultūrvidē
g_s	gnozeoloģiskais aspekts- sabiedrība
g_lv/i	gnozeoloģiskais aspekts- latviešu valoda/ latviešu valodas izloksne
g_nf	gnozeoloģiskais aspekts - novada folklorā
g_trp	gnozeoloģiskais aspekts- tradicionālās prasmes
a_d/kv	aksioloģiskais aspekts- daba/kultūrvidē

a_s	aksioloģiskais aspekts - sabiedrība
a_lv/i	aksioloģiskais aspekts - latviešu valoda/ latviešu valodas izloksne
a_nf	aksioloģiskais aspekts - novada folklorā
a_trp	aksioloģiskais aspekts - tradicionālās prasmes
r_d/kv	radošais aspekts - daba/kultūrvidē
r_s	radošais aspekts - sabiedrība
r_lv/i	radošais aspekts - latviešu valoda/ latviešu valodas izloksne
r_nf	radošais aspekts - novada folklorā
r_trp	radošais aspekts - tradicionālās prasmes
k_d/kv	komunikatīvais aspekts - daba/kultūrvidē
k_s	komunikatīvais aspekts - sabiedrība
k_lv/i	komunikatīvais aspekts - latviešu valoda/ latviešu valodas izloksne
k_nf	komunikatīvais aspekts - novada folklorā
k_trp	komunikatīvais aspekts - tradicionālās prasmes

Analizējot katru aspektu atsevišķi, nozīmīgas atšķirības parādās pamatgrupas gnozeoloģiskā aspekta izvērtējumā salīdzinājumā ar kontrolgrupu. Attiecīgi pamatgrupa uzrāda augstāku zināšanu līmeni par novada sabiedrības devumu novada tradicionālās kultūras saglabāšanā un attīstīšanā (21,34**), novada folklorā (23,00**) un tradicionālajās prasmēs (17,55**). Par to liecina arī skolotāju interviju rezultāti: viņu sniegtā informācija par skolēnu veiktajiem lauka pētījumiem, projekta darbiem par dažādiem tematiem, kas saistīti ar novada tradicionālās kultūras faktoloģiskās un procesuālās daļas apguvi novada dabas un sociokultūras vidē (skatīt 2.4.1.nodaļu).

Saskaņā ar pētījuma datiem, redzams, ka pamatgrupā augstāki rādītāji ir aspektā, kas atspoguļo skolēnu aksioloģisko personības potenciālu, attiecīgi tādos tradicionālās kultūras satura komponentos kā *daba un kultūrvidē* (14,07**), *sabiedrība* (8,95**), *novada folklorā* (22,68**) un *tradicionālās prasmes* (19,57**). Atšķirības netiek konstatētas novada *latviešu valodas izloksnes* komponentā. Tā kā Alsungas un Bauskas novadā vietējās izloksnes atšķirības nav tik ļoti izteiktas kā citos Latvijas novados, var izteikt varbūtību, ka novada izloksnes apguve pedagoģiskajā procesā un ārpus tā notiek dabiski. Tomēr valoda ir nozīmīga kultūras tradīciju atspoguļotāja un

tās apguvei ir svarīga loma tradicionālās kultūras saglabāšanā un tālāk attīstīšanā (Vulāne, Gavriļina, 2008). Kā liecina pētījumi, vērtības un normas ir nozīmīgi piederības izjūtas komponenti, jo tās kalpo par indikatoriem indivīda identifikācijai ar grupu un tās kultūru (Felix-Ortiz, Newcomb, Mayers, 1994).

Izvērtējot iegūtos datus lokālās kultūrpiederības izpausmes radošuma aspektā, statistiski nozīmīgas atšķirības starp pamatgrupu un kontrolgrupu ir *dabas un kultūrvides* (15,29**), *novada folkloras* (46,00**) un *tradicionālo prasmju* radošā izmantojumā (26,82**). Tas ļauj izteikt pieņēmumu, ka zināšanas par novada dabu, kultūrvidi, folkloru un tradicionālajām prasmēm pamat grupas skolēni apliecina gatavībā radoši un daudzveidīgi izmantot savā dzīves darbībā. Šo varbūtību apliecina skolotāju interviju rezultāti Alsungas un Bauskas vidusskolās, kas strādā atbilstoši novada tradicionālās kultūras modelim. Pamatgrupas skolēni ikdienas un svētku situācijā daudz aktīvāk pēc pašu iniciatīvas iesaistās tradicionālās kultūras apgūvē. Piemēram, pēc tautastērpa valkāšanas tradīcijām velītas mācību stundas, Alsungā tika īstenots tautas tērpa darināšanas pasākumu kopums, kas aptvēra gan formālo, gan neformālo izglītības procesu. Rokdarbu, latviešu valodas, sociālo zinību stundās, skolēni, iesaistoties vecākiem un novada tradicionālo prasmju meistariem pakāpeniski pagatavoja sev tautas tērpus. Kā skaidroja skolotājas Alsungas vidusskolā, tika no jauna rekonstruētas gandrīz aizmirstas tautas tērpa valkāšanas tradīcijas. Rezultāti ir saistīti ar skolotāju izmantoto tradicionālās kultūras apguves procesuālo daļu, kas vērsta uz skolēnu aktivitāti mācību procesā, aktīvu uz pētniecību orientētu izziņas darbību, problēmsituāciju kopīgu risināšanu ar skolēniem gan mācību procesā klasē, gan novada tradicionālās kultūras apgūvē ārpus mācību procesa. Nepieciešamība pēc aktīvas darbošanās jaunākajā skolas vecumā ir dabiska indivīda vajadzība, ar savām zināšanām novada kultūras tradīcijās skolēni var būt interesanti citiem, tādējādi rast iespēju pašapliecināt savas zināšanas un prasmes caur pašizpaušmi – aktīvu tradicionālās kultūras praksi komunikācijā ar citiem.

Lokālās kultūrpiederības komunikatīvā aspekta izvērtējumā statistiski nozīmīgas atšķirības ir konstatējamas *sabiedrības* (5,38*), *novada folkloras* (27,43**) un *tradicionālo prasmju* (11,39**) tradicionālās kultūras satura komponentu apgūvē. Rezultāti apliecina skolēnu gatavību paust stabilu pozitīvu pašreferenci par novada sabiedrības devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā, apliecināt folkloras materiāla un ar to saistīto tradicionālo prasmju nozīmi savā dzīvē komunikācijā ar citiem. Iegūtie dati atbilst novērojumiem skolu vizīšu laikā, kad tika fiksētas intervijas

ar skolotājiem. Pamatgrupas skolēni Alsungā un Bauskā dalījās savā pieredzē novada tradicionālās kultūras apgūvē, apliecināja savu vēlēšanos to izziņāt un pētīt. Vēlme izteikties par uzziņāto projektos un lauka pētījumā bija novērojama skolēniem Suitu novadā. Bauskas novada skolēni vēlējās dalīties ar savu pieredzi par apgūto novada tradīciju un krievu kultūras tradīciju atšķirībām, jo skolā darbojas arī krievu folkloras kopa un pasākumos skolēni darbojas kopā. Tas sakrīt ar citu pētījumu rezultātiem, kuri apstiprina varbūtību, ja indivīds pārzina sava novada kultūras saturu, tad ir daudz tolerantāks un atvērtāks citu kultūras vērtību izziņas procesam (Лебедева, Татарко, 2003).

Secinājumi:

Novada tradicionālās kultūras apgūves modeļa izmantošana ietekmē skolēna lokālās kultūrpiederības attīstību.

Pamatgrupas dalībnieki kopumā augstāk novērtē savu ieinteresētību novada kultūras apgūvē, iesaistās novada kultūras tradīciju izziņas un izpētes procesā.

Pamatgrupas dalībniekiem lokālās kultūrpiederības rādītāji visos četros lokālās kultūrpiederības aspektos ir ievērojami augstāki nekā kontrolgrupai.

Atbilstoši rezultāti ir iegūti citos līdzīgos pētījumos, attiecīgi tas apstiprina pieņemumu, jo vairāk zināšanu par konkrētas grupas kultūru, tradīcijām un vērtībām ir indivīda rīcībā, jo noturīgāka veidojas lokālā kultūrpiederība grupai.

2.5.Rekomendācijas novada tradicionālās kultūras satura īstenošanai sākumskolā

Balstoties uz teorētiskā un empīriskā pētījuma rezultātiem, promocijas darba nobeigumā piedāvātas rekomendācijas. Rekomendāciju mērķis ir sniegt ieteikumus izglītības politikas veidotājiem, mācību līdzekļu veidotājiem un to recenzentiem un skolotājiem novada tradicionālās kultūras apgūves veicināšanai dažādos mācību priekšmetos un neformālajā izglītībā sākumskolā.

Rekomendāciju struktūra ir šāda:

- ieteikumi izglītības politikas veidotājiem;
- ieteikumi mācību līdzekļu veidotājiem, to recenzentiem un izdevējiem;
- ieteikumi *valodu, mākslas, zinātņu un tehnoloģiju, cilvēks un sabiedrība* izglītības jomu skolotājiem.

Rekomendācijas izglītības politikas veidotājiem

Tā kā izglītības politikas plānošanas stratēģiskajos dokumentos Latvijā ir definēta kultūras tradīciju apguves aktualitāte, tad atbilstoši UNESCO Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu prasībām Latvijai nepieciešams pilnveidot tiesību aktus tradicionālās kultūras mantojuma tālāknodošanai formālajā un neformālajā izglītības procesā Latvijā, lielāku uzmanību veltot novadu sociokultūras vides un sabiedrības dzīvesveida saglabāšanai.

- Nepieciešams saskaņot Kultūras ministrijas un Izglītības un zinātnes ministrijas kompetences, lai novērstu abu ministriju fragmentāro sadarbību ar tradicionālo kultūru saistītu jautājumu risināšanā.
- Nepieciešams izstrādāt normatīvos aktus pārvaldības sistēmas un atbalsta sistēmas īstenošanai novadu tradicionālās kultūras satura iekļaušanai izglītības procesā.
- Izglītības un zinātnes ministrijā izveidot konsultatīvo padomi tradicionālās kultūras jautājumos, iesaistot tās darbībā tradicionālās kultūras speciālistus un skolotājus.
- Izveidot valsts pasūtījums tradicionālās kultūras izglītības programmu izveidei, kas atbilstu dažādiem izglītības standartiem, to izstrādē un realizācijā iesaistot gan izglītības, gan tradicionālās kultūras speciālistus.
- Tā kā izglītības procesa īstenotājiem nav pieejama regulāra visaptveroša informācija par kultūras institūciju piedāvātajām tradicionālās kultūras izglītības iespējām un tradicionālās kultūras pasākumiem, nepieciešams izveidot vienotu informācijas sistēmu par tradicionālās kultūras apguves piedāvājumu dažādos Latvijas novados. Šim nolūkam ieteicams papildināt digitālo kultūras karti ar sadaļu „Tradicionālās kultūras izglītības programmas”, kurā tiktu apkopota informācija par muzejiem, amatniecības centriem, folkloras kopām, tautas lietišķās mākslas studijām, etniskās kultūras centriem, biedrībām, metodiskajiem kabinetiem, kas nodarbojas ar tradicionālās kultūras saglabāšanas un popularizēšanas darbu izglītībā, viņu sniegto pakalpojumu piedāvājumu, padarot šo informāciju pieejamu ikvienam sabiedrības loceklim, bet īpaši dažādu izglītības līmeņu skolotājiem.
- Valstiski atbalstīt pašvaldību iniciatīvu novados formālajā un neformālajā izglītībā iekļaut konkrētā novada tradicionālās kultūras apguvi.

- Veicināt vietējās kopienās skolas kā kultūras centra lomu, īpaši mazās apdzīvotās vietās.
- Kultūras ministrijai sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju izvērtēt pašreizējās izglītības iestāžu piedāvātās profesionālās ievirzes, profesionālās vidējās, augstākās un tālākizglītības programmas novadu tradicionālās izglītības jomā un pilnveidot programmu pasūtījumu, saskaņojot to ar darba tirgus un līdzsvarota nacionālās kultūras apguves procesa vajadzībām. Īpaši steidzami nepieciešams pievērsties topošo skolotāju sagatavošanas augstāko izglītības programmu un tālākizglītības programmu pilnveidošanai šajā jautājumā.

Rekomendācijas mācību līdzekļu veidotājiem un recenzentiem

Veidojot un recenzējot mācību līdzekļus, ieteicams:

- Dažādu izglītības jomu mācību priekšmetu mācību līdzekļu saturu bagātināt tradicionālās kultūras aspektā, iekļaujot tajos dažādu Latvijas novadu tradicionālās kultūras saturu.
- Tradicionālās kultūras satura izklāstā mācību līdzekļos balstīties uz tādiem pedagogijas pamatprincipiem kā veseluma princips un sistemātiskuma princips, teorētiskās un praktiskās darbības vienotības princips, lai vecumposmam atbilstošā veidā tik pierasto kultūras tradīciju attīstības vēsturisko diskursu saistītu ar tradicionālās kultūras funkcionālo un simbolisko izmantojumu mūsdienu kultūras situācijā.
- Mācību līdzekļu satura faktoloģiskās daļas sakārtojumā ievērot virzību no tuvākās sociālekoloģiskās vides uz tālāko, iestrādājot iespēju uzsākt dažādu priekšmetu obligātā satura apguvi ciešā saistībā ar skolēnam tuvu un pazīstamo novada tradicionālās kultūras saturu, kas izvēlēts atbilstoši konkrēta Latvijas novada unikālajai dabai un sociokultūras videi. Mācību saturu pakāpeniski paplašināt virzībā uz citu Latvijas novadu tradicionālās kultūras un pasaules kultūras mantojuma apguvi.
- Veicināt indivīda lokālo kultūrpiederību, mācību līdzekļu komplektizdevumos piedāvājot variatīvas iespējas mācību satura piemērošanai atbilstoši konkrēta novada dabai un sociokultūras videi. Veidojot mācību līdzekļus, piedāvāt idejas dabas un sociokultūras vides apguves izmantojumam skolēncentrētā kultūras tradīciju apguves procesā.

- Mācību līdzekļu saturu bagātināt ar izziņas materiāliem par dažādu Latvijas novadu dabas un kultūrvides īpatnībām saistībā ar konkrēta novada sabiedrības devumu novada tradicionālās kultūras saglabāšanā. Skolotājiem paredzētajos izdevumos sagatavot noderīgu informāciju par dažādu Latvijas novadu tradicionālās kultūras satura atspoguļojumu iespieddarbos, CD un video ierakstos, elektroniskajos resursos, lai skolotāji varētu izglītības procesā veiksmīgāk īstenot tradicionālās kultūras popularizēšanu, apguvi un saglabāšanu. Turklāt, lai pedagoģisko procesā tiktu izmantots konkrēta novada dabas un sociokultūras vides potenciāls, ieteicams norādīt informāciju par amatniecības centriem, novadpētniecības muzejiem, folkloras kopām un etnogrāfiskajiem ansambļiem un citiem tradicionālās kultūras sociālajiem nesējiem, kas varētu palīdzēt īstenot novada tradicionālās kultūras apguvi.
- Iekļaujot dažādu novadu folkloras materiālus, respektēt novada latviešu valodas izloksnes lietojumu, jo tas vispilnīgāk atklāj tradicionālās kultūras lokālās izpausmes. Paredzēt daudzveidīgāku folkloras žanru izmantojumu dažādos mācību līdzekļos, norādīt piedāvātās folkloras vienības izcelsmes vietu un teicēju. Folkloras apgūvē izmantot iespieddarbus, audio, video materiālus un tiešu komunikāciju un sadarbību ar teicējiem, muzikantiem, amatniekiem, tradicionālās kultūras speciālistiem. Folkloras tekstu izmantojumā mācību līdzekļos akcentēt tā izmantojuma funkcionālo kontekstu kalendārā gada ietvaros un saistībā ar cilvēka mūža ritējumu, paredzēt jēgpilnu novadam raksturīgo ikdienas un svētku ieražu satura apguvi sadarbībā ar novada sociālo nesēju – sabiedrību. Nepieļaut fragmentārismu, ārpus konteksta esošu piemēru iekļāvumu mācību līdzekļos, jauna kultūras tradīcijām neatbilstoša konteksta veidošanu.
- Mācību līdzekļu recenzēšanā iesaistīt tradicionālās kultūras speciālistus, lai tie sniegtu savu atzinumu par mācību līdzekļos iekļautā novada tradicionālās kultūras satura kvalitāti. Šajā sakarā ieteicama sadarbība ar „Latvijas Folkloras biedrību”, kas apvieno dažādu Latvijas novadu folkloras jomas teorētiķus un praktiķus.

Rekomendācijas valodu, mākslas, zinātņu un tehnoloģiju, cilvēks un sabiedrība izglītības jomu skolotājiem.

Realizējot mācību un audzināšanas darbu pedagoģiskajā procesā sākumskolā, dažādu mācību priekšmetu skolotājiem nepieciešams vienlīdz lielu atbildību uzņemt par skolēnu personības attīstību un novada tradicionālās kultūras saglabāšanu formālajā un neformālajā izglītībā.

Veidot tādas mācību programmas, kas dažādos mācību priekšmetos sākumskolā paredz novada tradicionālās kultūras sistemātisku apguvi.

Mācību procesu organizēt saistīt ar novada dabu un sociokultūras vidi.

Dažādu mācību priekšmetu faktoloģisko daļu bagātināt ar:

- novadam raksturīgu mutvārdu tradīciju apguvi, izmantojot dažādus novada folkloras žanus: tautasdziesmas, pasakas, teikas, nostāstus, spoku stāstus, mīklas, ticējumus, sakāmvārdus, parunas, anekdotes.
- Novada tradicionālo gadskārtu ieražu un ģimeņu godu apgūvē izmantot dažādus folkloras žanus, pievērst skolēnu uzmanību rituāla uzbūvei, galvenajām darbībām, to simboliskajai un utilitārajai jēgai.
- Izmantot ievērojamo sabiedrības pārstāvju devumu novada tradicionālās kultūras izziņas procesā, nodrošināt sadarbības pieredzi ar teicējiem, amatniekiem, muzikantiem, dziedātājiem, stāstniekiem, novadpētniekiem;
- Mācību procesā iekļaut novada latviešu valodas izloksnes pakāpenisku apguvi uz novada folkloras materiālu bāzes, sadarboties tās apgūvē ar skolēnu ģimenēm un novada sbiedrību.
- Pievērst uzmanību novada dabas izpētei - ģeogrāfiskajam novietojumam, ievērojamu dabas objektu atrašanās vietas noskaidrošanai (upes, ezeri, kalni, gravas, alas, dižakmeņi, dižkoki u.c.), kultūrvēsturiskajiem objektiem (pilskalni, kulta vietas, svētvietas u.c.) un ar to saistītā novada folkloras mantojuma apguvei.
- Pakāpeniski uzsākt novadam raksturīgo tradicionālo prasmju apguvi. Apgūt novadam raksturīgās tradicionālās vokālās, instrumentālās un horeogrāfiskās prasmes, tradīcijām atbilstošas uzvedības prasmes gadskārtu ieražās un ģimeņu godos.

Mācību satura apguvei izmantot integrētu mācību modeli, kura vienotājlīdzeklis ir temats.

Mācību procesuālo daļu organizēt gan skolā, gan ārpus skolas tam piemērotā vietā, līdzsvarojot un apmierinot skolēnu vajadzības pēc teorētiskās un praktiskas pieredzes

novada kultūras tradīciju apguvē sadarbībā ar novada tradicionālās kultūras sociālo nesēju - sabiedrību. Šai sakarā izmantot:

- mācīšanos, atdarinot paraugu jeb gūstot „mācekļa pieredzi” (reproduktīvā metode - tradicionālā dziedāšana, horeogrāfija, tradicionālā amatniecība sadarbībā ar tradicionālo prasmju meistariem – teicējiem, amatniekiem, muzikantiem, stāstniekiem);
- veikt novada tradicionālās kultūras lauka pētījumus, izziņas materiālu – elektronisko resursu, iespieddarbu, audio un video materiālu izpēti dažādos mācību priekšmetos, piemēram, latviešu valodā, sociālajās zinībās, vēsturē, dabas zinībās u.c;
- rekonstruēt mazāk zināmas vai pat izzudušas tradicionālās kultūras izpausmes (izmēģinājumdarbība kā tradicionālās kultūras satura apguves metode);
- izmantot problēmizklāsta metodi, jo tajā kā atskaites punkts jaunu zināšanu uzkrāšanai ir katra skolēna individuālās iepriekšējās zināšanas par konkrēto tematu, šo zināšanu atkārtošana un izmantošana jaunās situācijās;
- izmantot informatīvās un heuristikās sarunas, spēļu tehnoloģijas, dramatizēšanu;
- organizēt tradicionālās kultūras nometnes vai vasaras skolas – paredzot iespēju īsāku vai garāku laika sprīdi koncentrēti pētīt kādu tradicionālās kultūras jautājumu, vēsturisko diskursu saistot ar iespēju iepriekšminētās norises pieredzēt kā vērtību mūsdienu kultūras situācijā;
- sistemātiski plānot darba vakarus ģimenēm un bērniem, lai radošā un darbīgā atmosfērā apgūtu tradicionālās vokālās, instrumentālās, horeogrāfiskās, amatu prasmes u.c;
- organizēt mācību ekskursijas uz novadpētniecības muzejiem, tautas lietišķās mākslas studijām, lai īstenotu komunikāciju ar tradicionālo amatu pratējiem un veicinātu viņu pieredzes tālāk nodošanu jaunajai paaudzei, apgūstot konkrētas amatniecības prasmes tehniku vienotībā ar tās simbolisko nozīmi;
- izmantot interešu izglītības sniegtās iespējas tradicionālās kultūras apguvē skolā un novadā;

- veicināt skolēnu dalību novada tradicionālās kultūras pasākumos.

Novada tradicionālās kultūras apguves ieteicamais rezultāts orientējams uz to, lai skolēns beidzot 6.klasi:

- zina svarīgākās novada gadskārtu ieražas, prot tām atbilstoši sagatavoties;
- prot dziedāt situācijai atbilstošas tautasdziesmas;
- ir guvis pieredzi un vēlmi muzicēt individuāli un kopā ar citiem, spēlēt pašā gatavotus instrumentus;
- pazīst, iesaistās un prot novadīt novadam raksturīgas rotaļas un rotaļdejas, tradicionālās spēles.
- zina novadam raksturīgās tradicionālās prasmes, ir sākotnēja pieredze tradicionālajā amatniecībā;
- prot minēt mīklas, stāstīt pasakas, teikas, spoku stāstus u. c;
- orientējas novada dabā, zina svarīgākos kultūrvēsturiskos objektus, to vēsturi, nozīmi novada tradicionālajā kultūrā;
- zina ievērojamākos novadniekus, viņu devumu novada tradicionālās kultūras attīstībā;
- zina senākās un pazīstamākās dzimtas novadā un vēstures notikumu ietekmi uz to likteņiem;
- izmanto novada latviešu valodas izloksni atbilstošās situācijās (piemēram, dziedot dziesmu, vadot rotaļu, stāstot pasaku);
- izrāda iniciatīvu turpināt iesākto novada tradicionālās kultūras apguvi turpmākajos izglītības posmos.

Nobeigums

Pētījumā sasniegts izvirzītais mērķis – izpētīt tradicionālās kultūras un lokālās kultūrpiederības mijsakarības, izveidot teorētiski pamatotu novada tradicionālās kultūras apguves modeli sākumskolai un empīriski pārbaudīt tā ietekmi uz skolēna lokālās kultūrpiederības veidošanos.

Galvenie secinājumi

Pētījuma teorētiskās izpētes rezultātā secināts, ka Latvijas novadu tradicionālā kultūra veido nacionālās kultūras pamatu. Latvijas novados tai piemīt diferencēts

saturs un izpausmes formas, kas koncentrētā veidā ietver tautas daudzu gadsimtu laikā veidoto vēsturisko atmiņu, pieredzi un mērķus.

Tradicionālā kultūra ir kodols identitātei: individuālai, dzimtas, grupas, kopienas un nācijas. Indivīdam tā palīdz atbildēt uz šādiem eksistenciāli svarīgiem jautājumiem: kas es esmu, no kurienes nāku, kāda ir manas dzīves jēga, vērtības un kvalitāte.

Par svarīgākajiem novada tradicionālās kultūras satura komponentiem, kas būtiski spēcīnāmi pedagoģiskajā procesā sākumskolā, uzskatāma dabas un kultūrvides iepazīšana, sabiedrības devuma novada attīstībā, latviešu valodas un tās izlokšņu apguve, novadu folkloras un tradicionālo prasmju apguve saistībā ar gada un cilvēka mūža ritējumu.

Lokālā kultūrpiederība ir indivīda identitātes daļa, kas indivīda personības struktūrā aktualizējas konkrētu zināšanu, prasmju un attieksmju veidā par konkrētas sabiedrības valodu vai izloksni, vēsturi, simboliem, normām un vērtībām, tradīcijām un ieražām saistībā ar kalendāro gadu un indivīda mūža ritējumu. Lokālā kultūrpiederība pedagoģiskajā procesā veidojas indivīdam personīgi nozīmīgā un bagātinošā mijiedarbībā ar skolotāju, klasesbiedriem, ģimeni un novada sabiedrību diferencētu jomu mācību saturā īstenojot konkrēta novada dabas, sabiedrības un tās radītās kultūrvides tiešu iepazīšanu un atzīšanu. To indivīds pakāpeniski turpina attīstīt sev un sabiedrībai nozīmīgā darbībā dzīves garumā.

Indivīda lokālajai kultūrpiederībai ir saistība ar apgūtajām zināšanām par novada kultūru (gnozeoloģiskais lokālās kultūrpiederības aspekts), vērtību sistēmu (aksioloģiskais lokālās kultūrpiederības aspekts), spēju veidot pozitīvu pašreferenci par novada tradicionālo kultūru kā sev nozīmīgu fenomenu (komunikatīvais lokālās kultūrpiederības aspekts) un prasmi radoši pielietot apgūto tradicionālās kultūras saturu dzīves darbībā (radošais lokālās kultūrpiederības aspekts).

Promocijas darbā izveidots novada tradicionālās kultūras apguves modelis. Tajā iekļauti trīs struktūrkomponenti:

- telpiski priekšmetiskā apkārtnē – novada daba un sociokultūras vide, kuras ietekmē tiek īstenota modeļa faktoloģiskā un procesuālā daļa.
- novada tradicionālās kultūras saturs (modeļa faktoloģiskā daļa), kas tiek īstenota atbilstoši kalendārajam gadam (gadskārtu ieražas, kas saistītas gadalaiku un sabiedrību un individuālie cilvēka mūža pārejas rituāli - ģimeņu godi, kā arī ikdienas tradīciju apguve un ievērošana kalendārā gada ciklā).

- starppersonu komunikācija, kas tiek īstenota skolotājs ↔ skolēns ↔ ģimene ↔ sabiedrība daudzveidīgas mijiedarbības un sadarbības procesā (modeļa procesuālā daļa).

Pētījuma empīriskajā daļā Latvijas un starptautisko tiesību aktu analīzes rezultātā secināts, ka izglītībai ir būtiska loma kultūras ilgtspējas nodrošināšanā un Latvijai ir pienākums veikt darbības kultūras un izglītības jomā, vicinot pamatiedzīvotāju un mazākumtautību etnisko kultūru mantojuma identifikāciju, dokumentāciju, pētniecību, saglabāšanu, aizsardzību, popularizēšanu, to vērtības nostiprināšanu, tālāk nodošanu ar neformālās un formālās izglītības starpniecību.

Atbilstoši teorijām par personības attīstību, kas vienmēr notiek konkrētas sociokultūras ietvaros, mācību līdzekļiem ir jāsekmē skolēna asociatīvā domāšana, konkrēta novada kultūras tradīciju apguve aktīvā, uz patstāvību un atbildību rosinošā mācību darbībā, veicinot indivīda vērtīborientāciju, pašizpausmi un radošu, daudzveidīgu tradicionālās kultūras pielietojumu dzīves darbībā.

Mācību līdzekļu saturu, ilustratīvo materiālu un metodiskos ieteikumus skolotājiem nepieciešams pilnveidot novada tradicionālās kultūras aspektā, paredzot sistemātisku, pēctecīgu, teorētiski un praktiski daudzveidīgu zināšanu un prasmju apguvi, veidojot skolēna attieksmi pret tradicionālo kultūru kā pašvērtību un vērtību daudz kultūru sabiedrībā.

Novada tradicionālās kultūras apguves procesā nepieciešama lielāka komunikācija un sadarbība ar konkrētā novada dažādu paaudžu kultūras sociālajiem nesējiem. Būtiski tradicionālās kultūras apguvi balstīt aktīvā darbībā, kas iziet ārpus skolas robežām, iesaistot šajās aktivitātēs novada sabiedrību: folkloras kopu pārstāvjus, amata meistarus, teicējus, bērnu vecākus un vecvecākus, izmantojot dabas un sociokultūras vides piedāvātās iespējas.

Skolēnu lokālās kultūrpiederības izpētē pamatgrupā un kontrolgrupā secināts, ka pamatgrupā, kas strādā pēc novada tradicionālās kultūras modeļa, tradicionālās kultūras satura komponentos *folklorā*, un *tradicionālās prasmes* ir novērojamas statistiski nozīmīgas izmaiņas visos četros lokālās kultūrpiederības aspektos – gnozeoloģiskajā, aksioloģiskajā, radošajā un komunikatīvajā. Nozīmīgas statistiskas atšķirības starp pamatgrupu un kontrolgrupu konstatējamas arī satura komponentos *sabiedrība* gnozeoloģiskajā un komunikatīvajā kritērijā, un *daba un kultūrvide* aksioloģiskajā un *radošajā* lokālās kultūrpiederības izpausmes aspektā.

Indivīda lokālās kultūrpiederības veicināšanā pedagoģiskajā procesā nepieciešams respektēt novada dabu un sociokultūras vidi, sākumskolas mācību faktoloģisko daļu bagātinot ar tradicionālās kultūras saturu: novada dabas un kultūrvides iepazīšanu, sabiedrības devuma apguvi novada tradicionālās kultūras saglabāšanā un attīstīšanā, novada folkloras un ar to saistītās latviešu valodas/valodas izloksnes un tradicionālo prasmju apguvi.

Skolēna lokālā kultūrpiederība attīstās tādā mācību procesā, kas orientēts uz sadarbību skolotājs ↔ skolēni ↔ ģimene ↔ sabiedrība, pakāpeniski mācoties saskatīt mījsakarības starp novada dabu un kultūrvidi, sabiedrību un tās tradicionālo kultūru plašākā un šaurākā kontekstā.

Pētījumā ir apstiprinājusies izvirzītā hipotēze.

Saskatāmi šādi pētījuma turpmākās attīstības virzieni

Lai uzlabotu novada tradicionālās kultūras pārmantojamību praksē, turpmāk nepieciešams pilnveidot pedagogu sagatavošanas augstākās izglītības programmas, iekļaujot tajās tradicionālās kultūras satura un metodikas apguvi.

Nepieciešams izveidot tālākizglītības programmas, kas ļautu skolotājam pilnveidot izpratni par novada tradicionālās kultūras mācību saturu un tam atbilstošu metodiku darbam sākumskolā.

Nepieciešams izstrādāt mācību materiālus tradicionālās kultūras apgūvei sākumskolā, sistematizēt un apkopot metodiskos ieteikumus novada tradicionālās kultūras modeļa faktoloģiskās un procesuālās daļas īstenošanai praksē dažādos Latvijas reģionos.

Lokālās kultūrpiederības izpētē veicami longitudināli pētījumi, analizējot lokālās kultūrpiederības attīstību un noturīgumu saistībā ar konkrēta novada kultūras tradīciju apguvi.

Tēzes aizstāvēšanai

Pētījuma rezultātu analīzes gaitā atklājās vairākas likumsakarības, kuras promocijas darba autore izvirza kā **tēzes aizstāvēšanai**

- Atbilstīgi indivīda sociālekoģiskajai attīstībai lokālo kultūrpiederību ietekmē konkrēta telpiski priekšmetiskā apkārtnē jeb daba un sociokultūras vide.
- Lokālās kultūrpiederības veicināšanā pedagoģiskajā procesā nozīmīga ir indivīda gnozeoloģiskā, aksioloģiskā, komunikatīvā un radošā personības

potenciāla attīstība, dažādos mācību priekšmetos iekļaujot novada tradicionālās kultūras satura komponentus: dabu un kultūrvidi, sabiedrību, valodu/valodas izloksni, novada folkloru, tradicionālās prasmes un to apguvi atbilstoši kalendārajam gadam.

- Individīda lokālās kultūrpiederības attīstība atkarīga no skolēna pieredzes, kas gūta jēgpilnā, indivīdam personīgi nozīmīgā starppersonu komunikācijā skolotājs ↔ skolēns ↔ ģimene ↔ sabiedrība.

Literatūras saraksts

Tiesību akti

1. *Decision No 1855/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 establishing the Culture Programme (2007 to 2013).* [tiešsaiste] <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:L:2006:372:SOM:EN:HTML>
(skatīts 20.11.2008)
2. *Deklarācija par Ministru Kabineta iecerēto darbu.* (2007)[tiešsaiste]

3. <http://izm.izm.gov.lv/normativie-akti/politikas-planosana.html> (skatīts 23.04.2009)
4. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007. - 2013. gadam.* [tiešsaiste] <http://izm.izm.gov.lv/normativieakti/politikas-planosana/1016.html> (skatīts 18.05.2008)
5. *Latvijas nacionālās attīstības plāns 2007.- 2013.gadam. (2007)* [tiešsaiste] //http://www.mk.gov.lv (skatīts 30.10.2008)
6. *Latvijas kultūras kanons.* (2009) [tiešsaiste]. <http://www.kulturaskanons.lv/lv/1/>
7. *Mācīšanās ir zelts: UNESCO ziņojums par izglītību 21. gadsimtam.* (2001)
Rīga : UNESCO LNK, 255 lpp.
8. Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem. (2008) [tiešsaiste] LR IZM [tiešsaiste] <http://www.vsic.gov.lv> (Skatīts 21.07.2010)
9. *Recomendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore.* [tiešsaiste] http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html (skatīts 23.02.2010.)
10. *Recomendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning.* (2006) Official Journal of the European Union. 344/10 [tiešsaiste] http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf (skatīts 30.12.2006.)
11. *Reorganizētās, slēgtās un dibinātās izglītības iestādes 2009.gadā.* [tiešsaiste] <http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/aktualitates/3902.html> (skatīts 15.03.2010.)
12. *UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu.* (2005) [tiešsaiste] http://www.unesco.lv/custom/Convention-on-the-protection-promotion-of-the-diversity-of-cultural-expressions%20_LV.pdf (skatīts 23.07.2009.)
13. *UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu.* (2006) Rīga: UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, 16 lpp.
14. *UNESCO Vispārējā deklarācijā par kultūru dažādību.* (2001) [tiešsaiste] //http://www.unesco.lv (skatīts 28.08.2009.)
15. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015. gadam. Nacionāla valsts.* (2006) Rīga: LR Kultūras ministrija, 104 lpp.
16. *Valsts pamatzglītības standarts* (1999). [tiešsaiste] //http://www.izm.gov.lv

17. Valsts programma „Kultūra (2000-2010)” [tiešsaiste] <http://www.km.gov.lv/UI/ImageBinary.asp?imageid=306> (skatīts 24.07.2009.)
18. Valsts valodas likums. (LR Saeima 09.12.1999.) [tiešsaiste] <http://izm.izm.gov.lv/normativie-akti/likumi/917.html> (skatīts 23.07.2009.)
19. Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.-2014.gadam. (2005) [tiešsaiste] <http://izm.izm.gov.lv/normativie-akti/politikas-planosana.html> (skatīts 23.07.2009.)

Teorētiskā literatūra

20. **Abramson, H.** (1976) On the Sociology of Ethnicity and Social Change: A Model of Rootedness and Rootlessness. *Economic and Social Review*. 1976. Vol. 1. N 3. p. 43. -59.
21. **Agejevs, V.**(2005) *Semiotika*. Rīga: Jumava. 208 lpp.
22. **Anspoka, Z.** *Latviešu valodas didaktika 1.-4.klase*. Rīga: RaKa, 474 lpp.
23. **Anspoka, Z.** (2008) Daži latviešu valodas mācību satura kultūrvides komponenta aspekti 1.- 4. klasē. *Letonikas 2. kongress. Valodniecības raksti-2*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 168.- 179. lpp.
24. **Anspoka, Z.** (2007) Daudzkultūru klase un latviešu valodas skolotāja profesionalitātes daži aspekti. *International Nordic- Baltic conference of the World Federation of Language Teacher Associations (FIPL)*, 2 part, p. 227- 235.
25. **Anspoka, Z., Siliņa-Jasjukeviča, G.** (2006) *Latviešu valoda mazākumtautību skolēniem latviešu mācībvalodas sākumskolā*. Rīga : Lielvārds, 80 lpp.
26. **Anspoka, Z., Siliņa-Jasjukeviča, G.** (2008) Some Aspects of Ensuring Socio-Cultural Competence of the Student in the Content of Latvian language. *Signum Temporis/Laika zīmes. Journal of research in pedagogy and Psychology*. Volume 1, Number 1, RTTEMA, p. 18-27.
27. **Anspoka, Z., Siliņa-Jasjukeviča, G.** (2009) Tradicionālā kultūra latviešu valodas pedagoģiskajā procesā. *Tagad. LVAVA zinātniski metodisks izdevums*. Nr.3, 13.-20.lpp.
28. **Anspoka, Z., Siliņa-Jasjukeviča, G.** (2010) Novada tradicionālā kultūra izglītībā: situācijas izpētes rezultāti. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. 5.Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Rīga: RPIVA, 17.-24.lpp.

29. **Ashmore, R., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T.** (2004) An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130, p. 80-114.
30. **Baacke, D.** (1999) *Die 6-12 jährigen*. Weinheim, Basel, s. 437.
31. **Bandura, A. & Walters. R.** (1963) *Social learning and personality development*. New York: Holt, Reinhart & Winston, p.329.
32. **Bank, A. M.** (2005) *Improving Multicultural Education*. New York: Columbia University, p. 183.
33. **Barthes, R.** (1972) *Mythologies*. New York: Farrar, Straus and Giroux. p.160.
34. **Baumanis, J.** (2008) *Ošas upes krastu dziesmas un raksti*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 511 lpp.
35. **Beitāne, A.** (2011a) *Tradicionālā mūzika praksē un izglītībā*. [tiešsaiste] <http://kriic.lv/esf-projekts/kursu-materiali/daudzveidigas-macibu-metodes-profesionalas-ievirzes-izglitibas-programma-tradicionala-muzika-turpinajums> (skatīts 6.07.11)
36. **Beitāne, A.** (2011b) *Tradicionālā mūzika praksē un izglītībā: jaunās programmas vadlīnijas*. [tiešsaiste] <http://kriic.lv/esf-projekts/kursu-materiali/daudzveidigas-macibu-metodes-profesionalas-ievirzes-izglitibas-programma-tradicionala-muzika-turpinajums> (skatīts 6.07.11.)
37. **Beitnere, D.** *Valoda un identitāte socioloģijas skatījumā*. [tiešsaiste] www.lvava.gov.lv/bildes/dokumenti/publikacija_Beitnere.doc (skatīts 12.12.2009)
38. **Ben-Amoss, D.** (1993) "Context" in Context. *Western Folklore*. Vol. 52 (No.2-4), p. 209-226.
39. **Brastiņu, E.** (1990) Latviskās Latvijas labad. Mājieni un aicinājumi. *Karogs*. Rīga: Karogs, 1990, Nr. 3, 110.lpp.
40. **Briška, I.** *Topošos skolotāju profesionālo vērtību veidošanās mākslinieciski radošā darbībā*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, Latvijas Universitāte. 64 lpp.
41. **Beikers, K.** (2002) *Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati*. Rīga: Nordic, 341 lpp.
42. **Beitāne, A.** (2009) *Vēlīnās izcelsmes vokālā daudzvalsība latviešu tradicionālajā mūzikā*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 445 lpp.
43. **Beitnere, D.** (2010) Kultūras references. *Socioloģija Latvijā*. Zinātniskais redaktors **T.Tisenkopfs**. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 495-506.lpp.

44. **Boiko, M.** (2005) Latgales tradicionālās mūzikas vēsturiskie un stilistiskie slāņi. Katoliskā tradicionālā mūzika. *Kultūras Forums*, 2005. gada 27. maijs–3. jūnijs, Nr. 20 (160):4.
45. **Boiko, M., Rancāne, A.** (2001) *Tradicionālā dziedāšana. Metodiskais materiāls Vasaras dziedāšanas svētkiem*. Rīga: Valsts tautas mākslas centrs, 20 lpp.
46. **Bronfenbrenner, U.** (1989) *Ecological Systems Theory : six theories of child development*. Ed. by Vasta R. Greenwich, CT : IAI Press, vol.6, p.187-251.
47. **Brooks, N.** (1986). *Culture in the Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 348.
48. **Brown, D. E.** (2002) *Review of the Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of the Social Order*. By Francis Fukuyama. *Human Nature Review*. 2. p 370.
49. **Bruner, J.S.** (1996) *The Culture of Education*. Harvard University Press, p. 240.
50. **Bula, D.** (2000) *Dziedātājtauta. Folklorā un nacionālā ideoloģija*. Rīga: Zinātne, 186 lpp.
51. **Cantell, H.** (2006). Sustainable education, learning processes and environmentally responsible behavior of students. *Education and sustainable development: First steps toward changes*. Daugavpils: Saule, p. 90.-100.
52. **Celms, V.** (2008) *Latvju raksts un zīmes. Baltu pasaules modelis, uzbūve, tēli, simbolika*. Rīga: Folkloras informācijas centrs, 272 lpp.
53. **Cohen, L., Manion, L., Morrison, K.** (2000) *Research Methods in Education*. London: Routledge Falmer Place of Publication, p. 446.
54. **Čakša, V.** (2008) Latgaliešu tradicionālā kultūra un reģionālā identitāte: kultūras atmiņas vietas un simboli. *Latgale kā kultūras robeža*. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds Saule, 157.-169.lpp.
55. **Čehlova, Z., Grīnpauks, Z.** (2003) *Skolēna integratīvo prasmju veidošanās*. Rīga: Raka, 114 lpp.
56. **Dālgrēns, L.Ū., Ščepanskis, A.** (2007) *Brīvdabas pedagoģija. Mācīšanās no grāmatām un sensorās pieredzes*. Valmiera: Lapa, 64 lpp.
57. *Daudzveidība Latvijas mācību grāmatās*. (2004) **Sast. M.Krupņikova**. Latvijas cilvēktiesību un etnisko studiju centrs. Rīga: SIA PUSE PLUS, 96 lpp.
58. **Dirba, M.** (2003) *Latvijas identitāte: pedagoģiskais aspekts*. Rīga : RaKa, 137 lpp.

59. **Dirba, M.** (2001) Skolas līdzdalība un iespējas jaukto ģimeņu bērnu latviskās identitātes veidošanās procesā. *Visparīgā didaktika un audzināšana. Zinātnisku rakstu krājums*. Rīga: SIA Izglītības soļi, 167.-173.lpp.
60. **Dewey, J.** (1997) *Experience and Education*. New York: Touchstone, p. 96.
61. *Domas par antīko filozofiju.* (1990) **Sast. M.Kūle, I. Ķemere, L.Čuhina, E.Vēbers u.c.** Rīga: Avots, 214 lpp.
62. **Eliade, M.** (1999) *Mīta aspekti*. Minerva, 205 lpp.
63. **Eratuuli, M. & Sneider, G.** (1990) The experiences of visitors in a physics discovery room. *Science Education* 74 (4), p. 481-493.
64. **Erikson E. H.** (1993) *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Company, p. 446.
65. **Falk, J.H. & Dierking, L.D.** (1997): School field trips: Assessing their long-term impact. *Curator*, Nr. 40 (3), p. 211-18.
66. **Felix-Ortiz, M., Newcomb, M., & Myers, H.** (1994). A Multidimensional Measure of Cultural Identity for Latino and Latina Adolescents. *Hispanic Journal of Behavior Science*, Nr.16, p. 99-116.
67. **Fišers, R.** (2005) *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa, 325 lpp.
68. **Freidenfelds, I., Zimule, Ē.** (1996) *Vērtībizglītība un izglītības satura nacionālais komponents*. Domas, PIAC, Nr.3, 3.-4.lpp.
69. **Fromm, E.** (2003) *The Sane Society*. Routledge, p, 384.
70. **Gadamers, H.G.** (1999) *Patiesība un metode*. Rīga: Jumava, 508 lpp.
71. **Gardner, H.** (1993) *Multiple intelligences. The Theory un Practice*. New York: Basic Books, p. 187.
72. **Garleja, R.** (2006) *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: RaKa, 199 lpp.
73. **Geertz, C.** (1973) *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, p.479.
74. **Geertz, C.** (1983) *Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology*. USA: Basic Books, p. 237.
75. **Geske, A., Grīnfelds, A.** (2006) *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 261 lpp.
76. **Giddens, A.** (2003) *Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our Lives*. Taylor& Francis, p.124.

77. **Grahn, P.** (2009) *Making Outdoor Places for Children*. [tiešsaiste] <http://www.greenstructureplanning.eu/MAPweb/Goteb/got-mk.htm> (skatīts 12.05.2010.)
78. **Hammersley, M., Atkinson, P.** (2007) *Ethnography: Principles in Practice*. 3rd edition. New York: Taylor&Francisp, p. 237.
79. **Hanovs, D.** (2008) *Šeit, visur un tagad...Globalizācija Latvijā: konteksti, diskursi un dalībnieki*. Rīga: Drukātava, 337 lpp.
80. **Fleming, J., Ledogar, J. R.** (2008) Resilience and Indigenous Spirituality: A Literature Review. *Pimatisiwin: A Journal of Aboriginal Community Health*. 6 (2), p. 47-68.
81. *Inovātīvas skolu sistēmas struktūras īstenošanas izaicinājumi un iespējas* (2010). Pētījuma rezultātu ziņojums. Rīga: Stratēģiskās analīzes komisija, 65 lpp. [tiešsaiste] <http://saki.lv/component/attachments/download/481> (skatīts 21.08.2010.)
82. **Jungs, K. G.** (1994). *Dvēseles pasaule*. Rīga: Spektrs. 216 lpp.
83. **Kasīrers, E.** (1997) *Apcerējums par cilvēku*. Rīga: Intelekts, 222 lpp.
84. **Katane, I.** (2005) *Lauku skolas kā izglītības vides izvērtēšanas modelis. Promocijas darba kopsavilkums*. Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 35 lpp. [tiešsaiste] http://www.3.acadlib.lv/greydoc/Katanes_disertacija/Katane_lat.doc (skatīts 16.05.2010.)
85. **Konsa, K.** (2004). Holistic Approach to Cultural Heritage: Educational Perspective. *Journal of Teacher Education Training*. Vol. 4, p. 19 - 24.
86. **Kristapsone, S.** (2008) *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Turība, 349.lpp.
87. **Kroeber, A. L.** (1948) *Anthropology. Race. Language. Culture. Psychology. Prehistory*. New York, p. 295.
88. **Kropļijs, A., Raščevska, M.** (2004) *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: RaKa, 178 lpp.
89. **Kruks, S.** (2009) *Vienveidības ideāls latviešu kultūras koncepcijā*. Lekcija LMC Izglītības programmas ietvaros, 17.02.2009. [tiešsaiste] <http://www.lcca.lv/e-teksti/8> (skatīts 15.05.2010.)
90. **Krūmiņš, A.** (1996) Daži tautasdziesmu autentiska vokālā izpildījuma jautājumi. *Etnogrāfiskā dziedāšana*. Metodiskais materiāls. Sast. **A.Kapusts**. Rīga: E.Melngaiļa Tautas mākslas centrs.14.-22.lpp.

91. **Krūze, A., Kincāns, V.** (2009) Atkārtojuma princips pedagoģiskajā diskursā. *Latvijas Universitātes raksti 749.sējums. Izglītības vadība*. Red. **A.Kangro**. LU, 89.-97.lpp.
92. *Kultūras patēriņš* Ziņojums par socioloģiskās aptaujas rezultātiem. (2007) Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorijas pētījums. [tiešsaiste] <http://www.kkf.lv/#1787> (skatīts 01.11.2009).
93. **Kursīte, J.** (1996). *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne. 434 lpp.
94. **Kuzina, V.** (2008) Folkloras nozīme bērnu valodas izveidē. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. 4.Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: RPIVA, 190.-197.lpp.
95. **Kūlis, R.** (2009) *Identitāte un atšķirība*. Kultūras Forums, 2009. gada 13.- 20. novembris Nr. 44 (373), 12 lpp. [tiešsaiste] <http://www.kulturasforums.lv/arhivs/481-identitate-un-atskiriba> (skatīts 15.03.2010)
96. **Kūlis, R.** (2008) Nacionālā identitāte un kultūru dialoga iespējamība. *Letonika II kongress. Filosofiskās idejas Latvijā, Eiropas vērtības un latviskā identitāte*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 133.-155.lpp.
97. **Lasmane, S.** (2011) Nacionālās saesības apzināšanās un vēlmes. *Latvijas nacionālās identitātes komunikācija Latvijas kultūras telpā*. Rīga: Latvijas Universitātes sociālo un politisko pētījumu centrs. 17.-28.lpp.
98. *Latviešu valoda: Mācību process*. (2004) Rīga: LR IZM ISEC, 72 lpp.
99. **Lazda, P.** (2001) Vēsture, atmiņa, tauta un demokrātiska sabiedrība. *Spogulis*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 115.lpp.
100. **Leikuma, A.** (2009) Latgales latviešu valoda jautājumos un atbildēs. *Tagad*. LVAVA zinātniski metodisks izdevums. Nr. 3. Rīga: LVAVP, 8.-13.lpp.
101. **Lieģeniece, D.** (1999) *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa, 261 lpp.
102. **Loks, Dž.** (1977) *Eseja par cilvēka sapratni*. Rīga: Zvaigzne, 125 lpp.
103. **Lonner, V.** (1994) Culture and Human Diversity. *Human Diversity: Perspectives on People in Context*. San Franscisco: Jossey-Bass, p.230-243.
104. **Lynch, J.** (1992) *Education for Citizenship in a Multicultural Society*. New York: Cassell, p.144.
105. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009 : Atbildīgums*. **Galv. red. J. Rozenvalds un I.Ijabs**. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009, 226 lpp., il., tab., karte.

106. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2004/2005 : Rīcībspēja reģionos.*(2005)
Galv. red. A. Zobena. Rīga: ANO Attīstības programmas, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 148.lpp. il.tab; kartes. [tiešsaiste]
<http://www.lu.lv/aktualitates/parskats-par-attistibu.html> (skatīts 27.06.2007)
107. *Latviešu tautas tērpi, II Kurzeme.* (1997) **Sak. Z. Bremze, V. Rozenberga, I. Ziņģīte.** Rīga: Jāņa sēta, 398 lpp.
108. **Leja, V.** (2005) Tā līgo „Dimzēns” Zemgalē. *Praktiskā Jāņu grāmata. Sast. A.Rancāne.* Rīga: tautas Mākslas centrs, 87.-88.lpp.
109. *LR IZM Eksaminācijas centra rīkojums 26.03.2009. Nr. 44 par izdevniecību iesniegtās mācību literatūras izvērtēšanu un apstiprināšanu.* (2009) [tiešsaiste]
<http://visc.gov.lv/aktualitates/normdok/i09044.htm> (skatīts 10.09.2010.)
110. **Ļubļinska, A.** (1979) *Bērnu psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne, 377 lpp.
111. *Mācību grāmatu lasāmība – satura izteiksmes formas atbilstība skolēnu vecumposmu attīstības un uztveres īpatnībām, interesēm, pieredzei un vajadzībām* (2005). IZM, ISEC, VVA lietišķās kreativitātes grupas pētījums. [tiešsaiste]
<http://visc.gov.lv/visc/petijumi/petijums.pdf> (skatīts 10.09.2010.)
112. **Marcia, J.** (1980) Identity in Adolescence. *Handbook of Adolescent Psychology*, J.Adelson (Ed.). New York: Wiley, p.159.-187.
113. **Margēviča, I.** (2008) *Skolotāju starpkultūru izglītība multikulturālā sabiedrībā.* Promocijas darbs pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. LU, 226 lpp.
114. **Maslow, A.** (1977) *New knowledge in human values.* Washington, U.S.A.: Gateway books, p. 268.
115. **Maslo, I.** (2006) No zināšanām par kultūru daudzveidību uz kompetentu darbību kultūru dialogā. **Red. I. Maslo.** *No zināšanām uz kompetentu darbību.* Rīga: LU Akadēmiskai apgāds, 1.–2. lpp.
116. **Maslo, I.** (1995) *Skolas pedagoģiskā procesa diferenciācija un individualizācija.* Rīga: RaKa, 172 lpp.
117. **Mauriņa, Z.** (1992) *Domu varavīksne.* Rīga: Liesma, 335 lpp.
118. **Mayring, P.** (2002a) *Einführung in die qualitative Sozialforschung.* Beltz, Basel: Beltz Verlag, p. 64.
119. **Mayring, P.** (2002b) Qualitative Content Analysis Research Instrument or Mode of Interpretation. *The Role of Researcher in Qualitative Psychology.* Germany: Verlag Ingeborg Huber, p. 140-150.

120. **Medina, S.** (2006). *The effect of Music on Second Language Vocabulary Acquisition*. FEES News (National Network for Early Language Learning, 6 (3), p. 1-8. [tiešsaiste] www.geocities.com/ESL_music/ (23.11.2006.).
121. *Medņevas dziedātājas*. (2008) **Sast. A. Beitāne**. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 184 lpp.
122. **Mellēna, M., Spičs, E. u.c.** (2005) *Gadskārtu grāmata*. Folkloras hrestomātija ar komentāriem. Rīga: Madris. 496 lpp.
123. **Meistere, B.** (1994). Folkloras interpretācija skolas mācību grāmatās padomju periodā. *Materiāli par Latvijas kultūrvidi: fakti un uztvere*. Rīga: Zinātne. 34.-45. lpp.
124. **Muktupāvels, V.** (1989) *Dindaru, dandaru*. Rīga: Avots, 134 lpp.
125. **Mūks, R.** (1997) *Pauls Tillihs. Reliģija un kultūra*. Rīga: Jāņa sēta, 147 lpp.
126. *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. (2008) **Red. I.Zuicena**. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. [tiešsaiste] www.tezaurs.lv/llvv (skatīts 14.01.2009.).
127. *Nacionālās izglītības iespēju datu bāze*. [tiešsaiste] <http://www.niid.lv> (skatīts 15.09.2010)
128. *Nacionālā mutvārdu vēsture. Reliģiskās idejas Latvijā*. Letonika II kongress. (2008) **Sast. B.Bela, N.Zirnīte**. Rīga: LU Filozofijas un mākslas institūts. 253 lpp.
129. **Nasteviča, D.** (1999) *Suitu novada mantojums. Dziesminiece Veronika Porziņģe*. Rīga: preses nams, 311 lpp.
130. *Nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšana: rokasgrāmata iesācējiem*. (2009) **Sast. S.Pujāte, I.Vītola**. Rīga: Apgāds Mantojums, 24 lpp.
131. *Nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas problēmas Latvijā*. Kultūras ministrijas, Latvijas Kultūras akadēmijas, UNESCO Latvijas nacionālās komisijas pētījums. (2007) [tiešsaiste] www.km.gov.lv (skatīts 23.08.2008)
132. **Numan, D.** (1998) *Language Theaching Methodology*. International Book Distributors Ltd, p. 217.
133. **Ņikikiforovs, O.** (2005) Etniskās identitātes psiholoģija. *Psiholoģijas pasaule* Nr.12. 8.-12.lpp.
134. **Ose, L.** (2009) *Kultūru daudzveidība, kultūru dialogs un kultūrkompetence*. [tiešsaiste] <http://www.ieceitiba.lv/article.php?s=414&id=1693&lang=2> (skatīts 03.03.2010.)
135. **Oļenkins, S.** (2005) *Etnogrāfiskās dziedāšanas pārmantošanas problēmas*. Referāts nolasīts UNESCO Forumā 2005. gadā [tiešsaiste] www.pjatnica.com(skatīts 02.01.2008.)

136. **O Jenkins, S.** (2008) Bērnu subkultūra. *Tradicionālā kultūra bērniem*. **Sast. G.Siliņa-Jasjukeviča**. Rīga: RaKa, 49.-68.lpp.
137. **Ozoliņš, G.** (2006). *Latviešu tautasdziesmu totēmiskā simbolika. Radību, krustību un kāzu rituāli*. Promocijas darba kopsavilkums. Daugavpils: Daugavpils Universitāte. 15 lpp.
138. **Parekh, B.** (2006) *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. (Second ed.). Houndmills: Palgrave Macmillan, p.400.
139. **Phinney, J. S., Ong, A. D.** (2007) Conceptualization and Measurement of Ethnic Identity: Current Status and Future Directions. *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 54, No. 3, p. 271-281.
140. **Phinney, J.** (1993) The Multigroup Ethnic Identity Measure: A New Scale for Use with Diverse Groups. *Journal of Adolescent Research*, 7, p.156.-176.
141. **Pičukāne, E., Ķīkule, I., Zemīte, S.** (2002) *Dzimuma lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā*. Rīga, Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība, 38 lpp. [tiešsaiste] // <http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/4864/> (skatīts 2.05.2009)
142. **Piažē, Ž.** (2002) *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis, 320 lpp.
143. **Priedītis, A.** (2006) *Kultūru dialogs*. Rīga: Pasaules kultūru fonds, 259 lpp.
144. **Ramsey, P.G.** (2004) *Teaching and Learning in a Diverse World. Multicultural Education for Young Children*. New York: Teachers College, Columbia University, p.217.
145. **Rancāne, A.** (2009) *Maskas un maskošānās tradīcijas Latvijā*. Rīga: Filozofijas un socioloģijas institūts, 264 lpp.
146. **Ricoeur, P.** (2007) *From Text to Action. Essays in Hermeneutics. II.* (transl. K.Blamey & J.B.Thomson. Evanston: Northwestern University Press. p. 360.
147. **Rogoff, B.** (2003) *The Cultural Nature of Human Development*. Oxford University Press, USA, p.448.
148. **Rotčailds, Dž.** (1999) *Etnopolitika: konceptuālās aprises*. Rīga: AGB. 13 lpp.
149. **Rubenis, A.** (1994) *Cilvēks mītiskajā pasaules ainā*. Rīga: Zvaigzne, 140 lpp.
150. **Rungule, R., Laķe, A., Senkāne, S.** (2005) Piederība Alsungas pagastam: iedzīvotāju aptaujas rezultāti. *Suitu identitāte*. **Sast. J.Kursīte**. Rīga: Latvijas Universitāte, 21.-30.lpp.
151. **Rungule, R., Laķe, A.** (2008) Tradīciju loma identitātes veidošanā. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. **Sast. J.Kursīte un J.Stauga**. Rīga: Madris, 243.-252.lpp.

152. **Sebba, R.** (1991) Landscapes of Childhood. *Environment and Behavior*, Vol 23. No 4. p. 395-422.
153. **Scott, J., and Marshall, G. A.** (2005) *Dictionary of Sociology*. Oxford University Press, Oxford reference Online. [tiešsaiste] <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t88.e1061> (skatīts 25.09.2009).
154. **Schudson, M.** (1989) How Culture Works: Perspectives from media studies on the Efficacy of Symbols. *Theory and Society* 18(2): p.153-180.
155. **Silova, I.** (1996) De-Sovietization of Latvian Textbooks made visible. *European Journal of Intercultural Studies*, Nr. 7, p. 35.–45.
156. **Smits, E.** (1997) *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997, 81 lpp.
157. *Suitu identitāte*. (2005) **Red. J.Kursīte**. LU Akadēmiskais apgāds. 147 lpp.
158. *Senos laikos Umurgā*. (2006) **Sak. E.Melne**. Rīga: Zinātne, 507 lpp.
159. **Straubergs, K.** (2006). Latviešu tautas ticējumi par mirušajiem (fragments). *Kentaurs*, Nr.39. 14.-35. lpp.
160. **Strode, L.** (2010) Caur maskām uz kopīgo Eiropas identitāti. Intervija ar antropologu C.Popi. *Kultūras forums*. 2010.gada 19.-26.februāris. Nr.7 (386):12.
161. **Šķilters, J.** (2011) Nacionālā identitāte semantiskajā telpā. *Latvijas nacionālās identitātes komunikācija Latvijas kultūras telpā*. Rīga: Latvijas Universitātes sociālo un politisko pētījumu centrs. 3.-17.lpp.
162. **Špona, A.** (2006). *Audzinašanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa. 191 lpp. ISBN 9984-15-838-1
163. **Tajfel, H., Turner, J.** (1986) The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. *Psychology of Intergroup Relations*. Ed. S. Worchel, W.Augustin. Chicago: Nelson-Hall. p. 7.-24.
164. *Tradicionālā kultūra bērniem*. (2008) **Sast. G.Siliņa-Jasjukeviča**. Rīga: RaKa, 328 lpp.
165. **Umana-Taylor, A., Yazedjian, A., & Bamaca-Gomez, M.** (2004) Developing the Ethnic Identity Scale Using Eriksonian and Social Identity Perspectives. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 4, p. 9.-38.
166. **Upeniņš, P.** (2005) *Balandnieki*. Rīga: Madris, 760 lpp.
167. **Valbis, J.** (2006). *Skolēna personības attīstība – izglītības virsuzdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 200 lpp.

168. *Valsts izglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras izstrāde un izvērtēšana*. Metodisks līdzeklis. (2009) **Sast. R.Andersone, I.Maslo, A.Krūze, L.Rutka, I.Žogla**. Rīga: LR IZM VISC, 35 lpp. [tiešsaiste] http://www.visc.gov.lv/saturs/vispizgl/metmat/mac_lit_izstrade_20100202.pdf (skatīts 27.07. 2010.)
169. **Vičs, A.** (1939) Latviešu skolu vēsture. Ceturtā grāmata. Pārkrievošanas laikmets no 1885.-1905.gadam. Rīga: RLB Derīgo grāmatu nodaļa, 534 lpp.
170. **Vigotskis, Ļ.** (2002) *Domāšana un runa*. Rīga: Elve, 392 lpp.
171. **Vīksna, M.** (2010) *Sveicināti Saldū! Saldus novada folklorā*. Rīga: Zinātne, 589 lpp.
172. **Vītolīņš, J.** (1973) *Gadskārtu ieražu dziesmas*. Rīga: 1973, 594 lpp.
173. **Vulāne, A., Gavriļina, M.** (2008a) *Valodā veldzējas tautas dvēsele*. Rīga: Mācību grāmata, 264 lpp.
174. **Vulāne, A., Gavriļina, M.** (2008b) Valodas un kultūras mijiedarbība dzimtās valodas stundās. *Tagad*. Zinātniski metodisks izdevums, Nr.2. 32.-38.lpp.
175. **Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R., Stubben, J. D., LaFromboise, T.** (2001) Traditional Culture and Academic Success among American Indian Children in the Upper Midwest. *Journal of American Indian Education*. Volume 40, Number 2, p.58.-67.
176. **Yi-Fu, T.** (2004) *Place, Art and Self*. The University of Virginia Press. p 96.
177. **Zitāne, L.** (1997) *Kultūras vēsture*. Rīga: RaKa. 122 lpp.
178. **Žogla, I.** (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa. 275 lpp.
179. **Žogla, I.** (1997) Ģimene kā kultūrvide. *Skola un Ģimene*. Nr.6. 24.-26.lpp.
180. **Wilson, R., Dissanayake, W.** (1996) *Global/local. Cultural Production and the Translational Imaginary*. Duke University Press. p. 399.
181. **Балдина, О. Д., Быкова, Э. В., Гавриляченко, Е. Э., Михайлова, Н.Г. и др.** (2000) *Народная культура в современных условиях*. Москва: Росийский институт культурологии, с. 219.
182. **Байбурин, А.К.** (1993) *Ритуал в традиционной культуре*. Структурно семантический анализ восточно славянских обрядов. Санкт-Петербург: Наука, с. 223.
183. **Бодрияр, Ж.** (2001) *Соблазнь*. Москва: Маргинем, с. 317.
184. **Бодрияр, Ж.** (1999) *Система Вещей*. Москва: Рудомино, с. 212

185. **Быкова, Э.В.** (2000) Традиция как способ формирования и функционирования народной культуры. *Народная культура в современных условиях*. с. 13-21.
186. **Воронин, С. Г.** (1983). *Психолингвистические проблемы семантики*. Москва: Наука. с. 205.
187. **Захаров, А.В.** (2004) *Традиционная культура в современном обществе. Социологические исследования*. №7. с. 105-115.
188. **Зинкевич-Евстигнеева, Т. Д.** (2006). *Основы сказкотерапии*. Санкт-Петербург: Речь. с. 233.
189. **Зыкова, М. Н.** (2006) *Фольклотерапия: структурирование жизни через обряд*. Москва: Издательство Московского психолого-социального института, с. 77.
190. *Этнотолерантность подростка: воспитание в семье и школе*. (2007) Санкт-Петербург: Речь, с. 329.
191. **Ионин Л.Г.** (2004) *Социология культуры*. Москва: ГУ ВШЭ, с. 432.
192. **Каргин, А. С., Хренов, Н. А.** (2000) Традиционная культура на рубеже XX-XXI веков *Традиционная культура*. Научный альманах, №1, с. 5-9.
193. **Костина, А. В.** (2009) *Традиционная культура: к проблеме определения понятия*. [tiešsaiste] [http: www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Kostina/](http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Kostina/) (skatīts 01.02.2010.)
194. **Крайг, Г.** (2000) *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер, с. 992.
195. **Лебедева, Н. М., Татарко, А. Н.** (2003) *Социально-психологические факторы этнической толерантности и стратегии междугруппового взаимодействия в поликультурных регионах России*. Психологический журнал, Том 24, № 5, с. 31-44.
196. **Лалаева, М.Е.** (2009) *Мансийский язык в социокультурном пространстве* Югры. [tiešsaiste]//http://lingsib.unesco.ru/ru/round_table/papers/lalaeva.shtml.htm?iframe=true&width=100%&height=100% (skatīts 21.03.2010)
197. **Ленц, Ф.** (2000). *Образный язык народных сказок*. Москва: Evidentis, с. 325.
198. **Мафессоли, М.** (1991) Околдованность мира или божественное социальное. *Социо-логос. Общество и сферы смысла*. Москва: Прогресс, с. 133-138.

199. **Мид, М.** (1998) *Культура и мир детства*. Избр. произведения. Москва: Наука, с. 429.
200. *Новейший философский словарь*. (2003) 3-е изд., исправл. Минск: Книжный Дом, с. 1280.
201. **Оленкин, С.** (2005) *Фольклор и школа*. [tiešsaiste] //http: www.pjatnica.com/content/view/87/25/ (skatīts 11.05.2008)
202. **Садохин А.П.** (2004) *Теория и практика межкультурной коммуникации*. Москва: Юнити, с. 271.
203. **Соколов, К.Б.** (2000) Субкультурная стратификация и городской фольклор. *Традиционная культура*. №.1, с. 210.
204. **Скрипюк, И. И.** (2005). *111 баек для тренеров: истории, мифы, сказки, анекдоты*. Санкт-Петербург: Питер, с. 123.
205. **Слиз, А; Щепанский, М.С.** *Локальная и региональная идентичность в процессе глобализации*. Вісник СевДТУ. Вип. 94: Філософія: зб. наук. пр. Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. [tiešsaiste] http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2008_2009/filos2009/fil1.pdf (skatīts 11.04.2010.)
206. *Этнотолерантность подростка: воспитание в семье и школе*. Словарь. (2007) Санкт-Петербург: Речь, с. 329.

Мācību līdzekļi

„Valodu” jomas mācību līdzekļi

207. **Andersone, G. u.c.** *Zīle. 1.klasei*. Latviešu valoda. Rīga: Zvaigzne ABC, 192 lpp.
208. **Andersone, G. u.c.** *Zīle. 1.klasei*. Latviešu valoda. Darba lapas Rīga: Zvaigzne ABC, 44 lpp.
209. **Andersone, G. u.c.** *Zīle. Mazā Zīle. Latviešu valodas burtnīca 1. klasei*. Rīga: Zvaigzne ABC, 56 lpp.
210. **Andersone, G. u.c.** *Zīle. 2.klasei. 1. un 2.daļa. Latviešu valoda*. Rīga: Zvaigzne ABC, 160 un 208 lpp.
211. **Andersone, G. u.c.** *Zīle. 2.klasei. Latviešu valoda. Darba lapas*. Rīga: Zvaigzne ABC, 48 lpp.

212. **Andersons, G. u.c.** *Zīle. Mazā Zīle. Latviešu valodas burtnīca 2. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 32 lpp.
213. **Anspoka, Z.** *Ābece un lasāmgrāmata.* Rīga: Lielvārds, 110 lpp.
214. **Anspoka, Z.** *Veseluma pieeja lasīt un rakstīt mācībā. Skolotāja grāmata.* Rīga: Lielvārds, 91 lpp.
215. **Anspoka, Z.** *Rudens. Ziema. Pavasaris. Darba burtnīcas 1.klasei.* Rīga: Lielvārds, 64 lpp.
216. **Anspoka, Z.** *Lasāmgrāmata 2.klasei.* Rīga: Lielvārds, 128 lpp.
217. **Anspoka, Z.** *Skolotāja grāmata.* Rīga: Lielvārds.
218. **Anspoka, Z.** *Rudens. Ziema. Pavasaris. Darba burtnīcas 2.klasei.* Rīga: Lielvārds, 79 lpp.
219. **Anspoka, Z.** *Lasāmgrāmata 3.klasei.* Rīga: Lielvārds, 160 lpp.
220. **Anspoka, Z.** *Skolotāja grāmata 3.klasei.* Rīga: Lielvārds,
221. **Anspoka, Z.** *Rudens. Ziema. Pavasaris. Darba burtnīcas 3.klasei.* Rīga: Lielvārds, 96 lpp.
222. **Anspoka, Z.** *Lasāmgrāmata 4.klasei.* Rīga: Lielvārds, 176 lpp.
223. **Anspoka, Z.** *Skolotāja grāmata.* Rīga: Lielvārds.
224. **Anspoka, Z.** *Rudens. Ziema. Pavasaris. Darba burtnīcas 4.klasei.* Rīga: Lielvārds
225. **Birzgale, E., Matesoviča, Z.** *Latviešu valoda 6.klasei.* Rīga: Lielvārds 80 lpp.
226. **Veckāgana, V.** *Latviešu valoda 5. klasei* Rīga: Lielvārds 168 lpp.
227. **Birzgale, E., Matesoviča, Z.** *Latviešu valoda 5. klasei.* Rīga: Lielvārds 80 lpp.
228. **Kalve, A., Stikāne, I., Tretjakova, S.** *Literatūra 4.klasei.* Rīga: Pētergailis, 164 lpp.
229. **Kalve, A., Stikāne, I., Tretjakova, S.** *Literatūra 4.klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: Pētergailis, 76 lpp.
230. **Kalve, A., Stikāne, I., Tretjakova, S.** *Literatūra 4.klasei. Darba burtnīca.* Rīga: Pētergailis, 68 lpp.
231. **Kalve, A., Stikāne, I., Tretjakova, S.** *Literatūra 6.klasei.* Rīga: Pētergailis, 263 lpp.
232. **Kalve, A., Stikāne, I., Tretjakova, S.** *Literatūra 6.klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: Pētergailis, 119 lpp.
233. **Kalve, A., Stikāne, I., Tretjakova, S.** *Literatūra 6.klasei. Darba burtnīca.* Rīga: Pētergailis, 59 lpp.

234. **Kārklīņa, R., Strēle, I. u.c. Literatūra 6. klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC 231 lpp.
235. **Kārklīņa, R., Strēle, I., u.c. Literatūra 6. klasei. Darba lapas.** Rīga: Zvaigzne ABC 42 lpp.
236. **Rudzīte, A., Štokmane, D. Valodas labirinti. Latviešu valoda 6. klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC 222 lpp.
237. **Rudzīte, A., Štokmane, D. Valodas labirints. Latviešu valodas darba lapas 6. klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC, 80 lpp.
238. **Sālījuma, G., Valtere, V., Ābola, S. Latviešu valoda 5. klase. Skolotāja grāmata** Rīga: Zvaigzne ABC 108 lpp.
239. **Sālījuma, G., Valtere V. Valodas labirinti. 5. klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC 200 lpp.
240. **Sālījuma, G., Valtere, V., Ābola, S. Valodas labirints. Latviešu valodas darba lapas 5. klase.** Rīga: Zvaigzne ABC, 83 lpp.
241. **Sālījuma, G., Valtere, V., Ābola, S. Latviešu valoda 5. klase. Skolotāja grāmata** Rīga: Zvaigzne ABC 108 lpp.
242. **Sālījuma, G., Zemīte I. Literatūra 4. klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC 183 lpp.
243. **Sālījuma, G., Zemīte I. Literatūra 4. klasei. Darba lapas.** Rīga, Zvaigzne ABC, 72 lpp.
244. **Sālījuma, G., Zemīte I. Literatūra 4. klasei. Skolotāja grāmata.** Rīga, Zvaigzne ABC, 80 lpp.
245. **Sālījuma, G., Zemīte I. Literatūra 5. klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC 203 lpp.
246. **Sālījuma, G., Zemīte I. Literatūra 5. klasei. Darba lapas.** Rīga, Zvaigzne ABC, 35 lpp.
247. **Veckāgana, V. Latviešu valoda 6. klasei.** Rīga: Lielvārds 192 lpp.
- „Tehnoloģijas un zinātņu pamati” jomas mācību līdzekļi**
248. **Arājs, R., Drulle, V., Miesniece A., Andersone G. Izzini pasauli. Dabaszinības 1.klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC 72 lpp.
249. **Arājs, R., Drulle V., Miesniece, A., Andersone, G. Izzini pasauli. Dabaszinības 2.klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC, 151 lpp.
250. **Arājs, R., Drulle V., Miesniece, A., Andersone, G. Izzini pasauli. Dabaszinības 3.klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC, 164 lpp.
251. **Arājs, R., Drulle, V., Miesniece, A., Andersone, G. Izzini pasauli. Dabaszinības 3.klasei.** Rīga: Zvaigzne ABC, 144 lpp.

252. **Birkenbauma, D., Gaigale, D., Kalniņa, D., Siliņa, M.** *Dabas zinības 5.kasei.* Rīga: RaKa, 215 lpp.
253. **Birkenbauma, D., Gaigale, D., Kalniņa, D., Siliņa, M.** *Dabas zinības 5.klasei. Darba burtnīca.* Rīga: RaKa, 95 lpp.
254. **Kalniņa, D., Gaigale, D., Birkenbauma, D., Zvingēvica, A.** *Dabas zinības 6. klasei.* Rīga: RaKa, 248 lpp.
255. **Kalniņa, D., Gaigale, D., Birkenbauma, D., Zvingēvica, A.** *Dabas zinības 6. kasei. Darba burtnīca.* Rīga: RaKa, 75 lpp.
256. **Kalniņa, D., Gaigale, D., Birkenbauma, D., Zvingēvica, A.** *Dabas zinības 6. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 103 lpp.
257. **Kazaka, S., Moroza, D.** *Mājturība un tehnoloģijas. A un B daļa. Tekstila tehnoloģijas. 5. klasei.* Skolotāja grāmata. Rīga: RaKa, 88 lpp.
258. **Kazaka, S., Moroza, D.** *Mājturība un tekstila tehnoloģijas. A daļa. Mājturība. 5. klasei.* Rīga: RaKa, 72 lpp.
259. **Kazaka, S., Moroza, D.** *Mājturība un tehnoloģijas 5. klasei. B daļa. Tekstila tehnoloģijas.* Rīga: RaKa, 52 lpp.
260. **Avotiņš, J.** *Mājturība un tehnoloģijas 5. klasei. B daļa. Koka un metāla tehnoloģijas.* Rīga: RaKa, 76 lpp.
261. **Kazaka, S., Moroza, D., Avotiņš, J.** *Mājturība un tehnoloģijas 5. klasei. B daļa. Koka un metāla tehnoloģijas.* Skolotāja grāmata. Rīga: RaKa, 76 lpp.
262. **Kulakova, M. u.c.** *Mājturība 5. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 204 lpp.
263. **Pridāne, A.** *Mājturība. Praktiskie uzdevumi 5. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 111 lpp.
264. **Kulakova, M. u.c.** *Mājturība 6. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 232 lpp.
265. **Kulakova, M. u.c.** *Mājturība 6. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: Zvaigzne ABC, 120 lpp.
266. **Mencis, J., Sūniņa, V., Muzikante, G.** *Matemātika 1. klasei* Rīga: Zvaigzne ABC 119 lpp.
267. **Mencis, J., Sūniņa, V.** *Matemātika 1.klasē. Metodisks līdzeklis.* Rīga: Zvaigzne ABC 64 lpp.
268. **Mencis, J., Sūniņa, V.** *Matemātika 1.klasei. 1. un 2.burtnīca.* Rīga: Zvaigzne ABC 119 lpp.

„Cilvēks un sabiedrība” jomas mācību līdzekļi

269. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 1. klasei 1. un 2. daļa.* Rīga: Zvaigzne ABC, 32 un 40 lpp.
270. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 1. klasei. Rokasgrāmata skolotājam.* Rīga: Zvaigzne ABC, 40 lpp.
271. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 2. klasei 1. un 2. daļa.* Rīga: Zvaigzne ABC, 32 un 40 lpp.
272. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 2. klasei. Rokasgrāmata skolotājam.* Rīga: Zvaigzne ABC, 56 lpp.
273. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 3. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC 38 lpp.
274. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 3. klasei. Rokasgrāmata skolotājam.* Rīga: Zvaigzne ABC, 64 lpp.
275. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 4. klasei 1. un 2. daļa.* Rīga: Zvaigzne ABC, 55 un 79 lpp.
276. **Andersone, G.** *Sociālās zinības 4. klasei. Rokasgrāmata skolotājam.* Rīga: Zvaigzne ABC, 48 lpp.
277. **Goldmane, S., Kļaviņa, A., Misāne, I., Straube, L.** *Vēsture pamatskolai. Senie laiki. 6. klase.* Rīga: Zvaigzne ABC 143 lpp.
278. **Goldmane, S., Kļaviņa, A., Misāne, I., Straube, L.** *Vēsture pamatskolai. Senie laiki. 6. klase. Skolotāja grāmata.* Rīga: Zvaigzne ABC, 144 lpp.
279. **Goldmane, S., Kļaviņa, A., Misāne, I., Straube, L.** *Vēsture pamatskolai. Senie laiki. 6. klase. Darba burtnīca.* Rīga: Zvaigzne ABC, 64 lpp.
280. **Golubova, V., Ikale, I.** *Ētika 1. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 56 lpp.
281. **Golubova, V., Ikale, I.** *Ētika 1. klasei. Rokasgrāmata skolotājiem.* Rīga: Zvaigzne ABC, 64 lpp.
282. **Golubova, V., Ikale, I.** *Ētika 2. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC 63 lpp.
283. **Golubova, V., Ikale, I.** *Ētika 2. klasei. Rokasgrāmata skolotājiem.* Rīga: Zvaigzne ABC, 60 lpp.
284. **Golubova, V., Ikale, I.** *Ētika 3. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC 56 lpp.
285. **Golubova, V., Ikale, I.** *Ētika 3. klasei. Rokasgrāmata skolotājiem.* Rīga: Zvaigzne ABC, 80 lpp.
286. **Rubana, I.** *Ar gudru ziņu Sociālās zinības 5. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 102 lpp.
287. **Rubana, I.** *Ar gudru ziņu Sociālās zinības 5. klasei.* Rīga: RaKa, 138 lpp.

288. **Rubana, I.** *Ar gudru ziņu Sociālās zinības 5. klasei. Darba burtnīca.* Rīga: RaKa, 138 lpp.
- „Mākslas” jomas mācību līdzekļi**
289. **Briška, I., Kalēja-Gasparoviča, D. u.c.** *Vizuālā māksla 5. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 74 lpp.
290. **Briška, I., Kalēja-Gasparoviča, D. u.c.** *Vizuālā māksla 5. klasei.* Rīga: RaKa, 47 lpp.
291. **Briška, I., Kalēja-Gasparoviča, D. u.c.** *Vizuālā māksla 6. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 92 lpp.
292. **Briška, I., Kalēja-Gasparoviča, D. u.c.** *Vizuālā māksla 6. klasei.* Rīga: RaKa, 48 lpp.
293. **Lasmane, L., Millere, I., Platpers, A.** *Mūzika 5. klasei.* Rīga: RaKa, 120 lpp.
294. **Lasmane, L., Millere, I., Platpers, A.** *Mūzika 5. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 76 lpp.
295. **Lasmane, L., Millere, I., Platpers, A.** *Mūzika 6. klasei.* Rīga: RaKa, 110 lpp.
296. **Lasmane, L., Millere, I., Platpers, A.** *Mūzika 6. klasei. Skolotāja grāmata.* Rīga: RaKa, 52 lpp.
297. **Lasmane L., u.c.** *Ar gudru ziņu... 3 .kl., 1.pusgads. Mūzika. 2. daļa.* Rīga: RaKa, 64 lpp.
298. **Lasmane L., u.c.** *Ar gudru ziņu... 3 .kl., 2.pusgads. Mūzika. 2. daļa.* Rīga: RaKa, 72 lpp.

Pielikums

Pielikumu saraksts

1. pielikums. Promocijas darbā iekļauto attēlu un tabulu saraksts.
2. pielikums. Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu atskaites.
3. pielikums. Mācību līdzekļu vērtēšanas kartes paraugs.
4. Aptaujas anketas paraugs skolotājiem.
5. pielikums. Nestrukturizētās intervijas jautājumi skolotāju darbības modeļa struktūrkomponentiem pārbaudei.
6. pielikums. Skolotāju darbības atbilstības modeļa struktūrkomponentiem pārbaude. Interviju transkripcijas.
7. pielikums. Skolotāju darbības atbilstības modeļa struktūrkomponentiem pārbaude. Interviju kontentanalīze.
8. pielikums. Novada mācības tematu ievirzes Alsungas vidusskolas sākumskolas klasēs.
9. pielikums. MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) testu paraugi izmantošanai dažādos Latvijas novados.
10. pielikums. Skolēna lokālās kultūrpiederības vērtēšanas kartes paraugs.

1.pielikums.

Promocijas darbā iekļauto attēlu un tabulu saraksts

1.3.1. attēls. Indivīda lokālās kultūrpiederības novērtēšanas kritēriji.....	55
1.4.1.attēls. Novada tradicionālās kultūras apguves daba un sociokultūras vide.....	65
1.4.2.attēls. Novada tradicionālās kultūras apguves struktūrmodeļa faktoloģiskā un procesuālā daļa.....	71
1.4.1.tabula. Ieteicamais novada tradicionālās kultūras saturs sākumskolā.....	74
1.4.3.attēls. Novada tradicionālās kultūras struktūrmodelis sākumskolā.....	83
2.1.attēls. Pētījuma plāns.....	87
2.1.1.tabula. Pētījuma programma.....	93
2.3.1.1.attēls. Vērtēto 1.-6.klašu mācību līdzekļu skaits pa izglītības jomām un izdevniecībām.....	111
2.3.1.2. attēls. Folkloras vienību biežums dažāda veida mācību līdzekļos 1.-6.klasē.....	111
2.3.1.3.attēls. Novadu kultūras tradīciju atainojums mācību līdzekļu ilustratīvajā materiālā.....	117
2.3.1.4.attēls. Kvalitatīvo kritēriju atbilstība mācību līdzekļiem.....	120

2.3.1.5.attēls.Tradicionālās kultūras izmantojuma diskurss mācību līdzekļos.....	120
2.3.2.1.attēls. Aptaujā aptvertie Latvijas novadi.....	123
2.3.2.2.attēls. Mācību līdzekļos iekļautā novadu tradicionālās kultūras satura pietiekamības novērtējums.....	126
2.3.2.3.attēls. Respondentu viedoklis par informācijas pietiekamību mācību līdzekļos.....	127
2.3.2.4.attēls. Novada dabas un sociokultūras vides izpētes biežums pedagoģiskajā procesā.....	128
2.3.2.5.attēls. Informācijas ieguves veids par novada tradicionālo kultūru.....	129
2.3.2.6.attēls. Pedagoģiskajā procesā izmantotais novada tradicionālās kultūras saturs.....	130
2.3.2.7.attēls. Novadu tradicionālās kultūras izmantojums dažādos mācību priekšmetos.....	133
2.3.2.8.attēls. Novadu tradicionālās kultūras izmantošanas biežums pedagoģiskajā procesā.....	134
2.3.2.9.attēls. Pašdarbības aktivitātes un tradicionālās kultūras tematu iekļaušanas biežums mācību procesā.....	135
2.3.2.10.attēls. Novada tradicionālās kultūras apgūvē izmantotās metodes.....	136
2.3.2.11.attēls. Lokālo kultūrpiederību ietekmējošie faktori.....	137
2.3.2.12.tabula. Intervijās identificēto satura vienību atbilstība tradicionālās kultūras modeļa faktoloģiskajai un procesuālajai daļai.....	138
2.4.2.1. tabula. Skalu saskaņotības rādītāji pašvērtējuma novada piederības skalai un eksperta (skolotāja) novērtējumam.....	160
2.4.2.2. tabula. Atšķirības piederības izjūtā pamatgrupā un kontrolgrupā.....	161
2.4.2.3. tabula. Atšķirības ekspertu novērtējumā pamatgrupā un kontrolgrupā.....	162

2.pielikums.

Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu atskaites

Nr. 1.

Atskaite par projektu

„Tradicionālās kultūras vasaras skola ģimenēm 2007“

Ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu biedrība „Kultūras un vides projektu vadības centrs“ 2007.gada 7. un 8. jūlijā Lejaslīgatnē rīkoja tradicionālās kultūras vasaras skolu ģimenēm. Tās ietvaros tika īstenota tradicionālo amata prasmju - celu jostu aušanas, salmu un lupatu leļļu darināšanas, niedru stabiņu un tāšu vāceļu izgatavošanas apguve. Dalībnieki azinīgi novērtēja tradicionālās dziedāšanas, rotaļu, danču un muzicēšanas apguvei veltītās nodarbības.

Interese par tradicionālās kultūras vasaras skolu bija ļoti liela. Dalībnieku skaitu, kas izteica vēlmi piedalīties, nācās ierobežot, jo esošais finansējums nebija pietiekams, lai īstenotu lielāka apjoma pasākumu. Tradicionālās kultūras vasaras skolā piedalījās 32 bērni, vecumā no diviem līdz sešpadsmit gadiem, un 29 pieaugušie. Kopā 61 cilvēks.

Projekta realizācijā tika iesaistīti 7 lektori – tradicionālās kultūras speciālisti, seno amatu pratēji, tautas muzikanti un vides gide.

Projekta ietvaros, respektējot tradicionālās kultūras vasaras skolas dalībnieku atšķirīgo vecumu, notika savstarpēji integrētas un paralēli organizētas nodarbības – *darbnīcas*.

1) Ir īstenotas kopīgas aktivitātes vecākiem ar mazākiem bērniem (no 2-7.g.vec.):

- *Lupatu leļļu un salmu leļļu darbnīca (lektore G. Siliņa-Jasjukeviča)*. Darbnīcas ietvaros bērni kopā ar vecākiem izgatavoja tradicionālās bērnu rotaļlietas no salmiem, lupatām, doņiem, skaidām un siena.

- *Latviešu tautas pasaku darbnīca (lektore Baiba Mennika)*. Darbnīcas ietvaros, izmantojot vasaras skolas nodarbībās izveidotās rotaļlietas, mazākie bērni klausījās, paši stāstīja un izspēlēja tautas pasakas.

- *Meža mātes darbnīca (lektore Baiba Mennika un Gunta Siliņa-Jasjukeviča)* - tās ietvaros mazākie bērni kopā ar vecākiem iepazīna un vāca ārstniecības augus, pētīja kokus un iepriekšējo nodarbību laikā pagatavotajās tāšu ogu vācelēs lasīja meža ogas, kā arī atbilstošā vidē mācījās tradicionālos *ogu balsus un ganu dziesmas*.

2) Ir īstenotas kopīgas aktivitātes lielākiem bērni (no 7. - 16.g.vec.) un viņu vecākiem:

- *Skaņu rīku darināšanas un muzicēšanas darbnīca (lektors Aleksandrs Maijers)*, kurā tika apgūta niedru stabuļu un vienkāršu skaņu rīku izgatavošanas prasme. Darbnīcā bija iespēja praktiski izmēģināt pašgatavoto niedru stabuļu skanējumu, gūt sākotnējo priekšstatu par koka, māla stabuļu un dūdu spēli.

- *Celaiņu aušanas darbnīca (lektore Daina Klints)*, kurā interesenti apguva celu jostu aušanas prasmi. Interese par šo darbnīcu bija liela, jo tālejošāks mērķis daļai dalībnieku ir sagādāt un iespēju robežās pašu spēkiem darināt savam novadam atbilstošus tautastērpus.

- *Ogu vāceļu un tāšu cibu darināšanas darbnīca (lektors Pēteris Zvirbulis)*, kurā dalībnieki apguva vienkāršu tāšu vāceļu pagatavošanas prasmi un noklausījās stāstījumu par no tāsīm izgatavoto sadzīves priekšmetu izmantojumu sadzīvē.

- *Siena laika ēdienu darbnīca (lektore Ulviņa Brīvlauka)*, kurā dalībnieki apguva latviešu tradicionālās virtuves vasaras perioda ēdienu gatavošanas prasmi un noklausījās stāstījumu par *Tradicionālo latviešu virtuvi*.

3) Tradicionālās kultūras vasaras skolas ietvaros notika *Danču vakars (vadītāja Dace Prūse)*, kurā dalībnieki kopā darbojoties mācījās tradicionālās latviešu rotaļas, spēles un dančus, kā arī guva priekšstatu par tradicionālo dziedāšanu.

4) Tika īstenots Līgatnes novadpētniecības pasākums, kurā dalībnieki iepazīna *Līgatnes novada dižakmeņus, klintis un avotus teikās, nostāstos un Līgatnes dabā (lektore Anda Andrušaitē)*.

Tradicionālās kultūras vasaras skolā tapušo izstrādājumu un fotogrāfiju izstāde būs apskatāma augustā un septembrī PII Laismiņa galerijā. Fotogrāfijas tiks izgatavotas šī „Rilita“. Pēc izstādes beigām ar kopīgi izgatavotajām lietām (tāšu cibām, skaņu rīkiem, lellēm u.c.) bērni varēs rotaļāties un spēlēties bērnudārzā „Laismiņa“.

Projekta ietvaros tika iegādāti un nodarbībās izlietoti nepieciešamie izejmateriāli – diegi, dzijas, kartons, šķēres, produkti utt. Katra ģimene saņēma dalībnieku darba mapi ar nodarbībām

paredzētajiem informatīvajiem materiāliem un metodiskajiem norādījumiem. Materiālu kopēšana tika veikta sia „Lege Artis“.

Ēdināšanu un naktsmītnes tradicionālās kultūras vasaras skolas dalībniekiem nodrošināja Līgatnes pilsētas dome.

Lai īstenotu darbnīcas „Siena laika ēdieni“ un „Tradicionālā latviešu virtuve“, no z/s „Jaunkalēji“ tika īrētas telpas nodarbībām.

Projekta realizācijas gaitā tika izmantoti sia „Pirmais elements“ grāmatvedības pakalpojumi.

Ir īstenota projektā akcentētā ģimenes un sabiedrības sadarbība kā tradicionālās kultūras saglabāšanas pamats, kopīgās aktivitātēs iesaistot dažādu paaudžu ģimenes locekļus un tradicionālās kultūras speciālistus.

Projekta mērķis un izvirzītie uzdevumi ir sasniegti pilnībā.

2007.gada 15.septembrī.

Projekta vadītāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča

Nr.2

Atskaite par projektu

„Tradicionālās kultūras rudens skola ģimenēm 2007“

Ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu biedrība „Kultūras un vides projektu vadības centrs“ no 2007. gada 27. septembra līdz 21. decembrim Rīgā, Gulbenē un Vilcē rīkoja tradicionālās kultūras rudens skolas nodarbības ģimenēm. Tās ietvaros notika tradicionālo dziedāšanas un dejošanas prasmju apguve, tika pilnveidotas dalībnieku zināšanas par rudens perioda mitoloģiskajiem un reliģiskajiem priekšstatiem; masku tradīcijām Latvijā; maizes pagatavošanu, izmantojot tradicionālas metodes, kā arī praktiskā darbībā, atbilstošā vidē īstenots – Miķeļu (Vilces pagasta „Vinklās”) un Mārtiņu gadskārtu svētku praktikums (Gulbenes „Kristālos”).

Tradicionālās kultūras rudens skolas koncepciju un detalizētu programmu izstrādāja RPIVA lektore un LKK Tradicionālās kultūras nodaļas vadītāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča.

Tradicionālās kultūras rudens skolā piedalījās 32 bērni, vecumā no diviem līdz sešpadsmit gadiem, un 29 pieaugušie, kā arī 5 pedagoģijas augstskolas studenti. Kopā 66 cilvēki.

Projekta realizācijā tika iesaistīti 6 lektori – tradicionālās kultūras speciālisti, pedagogi, tradicionālo amatu meistari.

Projekta ietvaros, respektējot tradicionālās kultūras vasaras skolas dalībnieku atšķirīgo vecumu, notika savstarpēji integrētas nodarbības bērniem un vecākiem. Daļa nodarbību bija paredzētas tikai bērniem, daļa nodarbību dažādām vecuma grupām kopā.

Pastiprināta uzmanība rudens skolā tika veltīta tradicionālās dziedāšanas apguvei. Kopumā notika sešas tradicionālajai dziedāšanai un dejošanai veltītas nodarbības (lektors A. Kapusts). Katra lekcija tika plānota divdaļīga. Pirmajā lekcijas daļā akcents tika likts uz pieaugušo dalībnieku dziedātprasmes apguvi, otrajā daļā uz rotaļu un danču mācīšanos visai ģimenei esot kopā. Dziedātprasmes pilnveidei paredzētajā lekcijas daļā piedalījās bērnu vecāki, tas tika darīts tāpēc, lai pēc iespējas kvalitatīvāk realizētu ar tradicionālās dziedāšanas specifiku saistītu pamatprasmju - elpošanas,

skaņveides, izpildījuma manieres - apguvi pieaugušajiem. Izvēlētā metodika nav nejauša, jo pamatā tieši atdarināšanas darbību pirmsskolas vecuma bērni izmanto pasaules izziņas procesā. Lekcijas otrajā daļā uz rotaļām un dejām pievienojās bērni, tas tika darīts tāpēc, ka bērnu vecumposma (3 – 10 g. veci bērni) vajadzības nosaka nepieciešamību dziedāšanas apguvi saistīt ar darbību - rotaļas, spēles vai dejas apguvi. Vecāku uzdevums bija piemērotā brīdī atbalstīt savu bērnu, ar savu piemēru demonstrējot apgūtās vokālās un horeogrāfiskās prasmes.

Atzinīgi tika novērtēta un vērtīgu diskusiju izraisīja A. Rancānes lekcija „Rudens perioda mitoloģiskie un reliģiskie priekšstati tradicionālajā kultūrā“. Šī lekcija ļāva dziļāk paraudzīties uz tām kultūras un reliģijas izpausmes formām, kas saskatāmas arī mūsdienās, bet, kas glabā priekšstatus no ļoti seniem laikiem.

J.Jasjukevičs projekta ietvaros novadīja teorētiski praktisku nodarbību „Masku izgatavošanas darbnīca“. Bērni un vecāki varēja izmēģināt savu varēšanu tradicionālu masku pagatavošanā. Nodarbību dalībnieki lekcijā puda apņēmību ar pašu izgatavotajām maskām doties masku gājienā. Šī apņemšanās tika realizēta gadskārtu praktikumā Mārtiņos.

Teorētiskajās nodarbībās gūtās vērtīgās atziņas tika praktiski pārbaudītas rudens skolas praktikumā – Miķeļu un Mārtiņu – svinēšanā izbraukumos ārpus Rīgas.

Miķeļdienas praktikums tika īstenots divu dienu izbraukuma nodarbību veidā Gulbenes rajona Strodu pagasta „Kristālos“. Naktsmītņu izdevumus Strodu internātskolā un ēšanas izdevumus sedza dalībnieki. No VKKF līdzekļiem tika segti izdevumi par īstenotajām lekcijām. Baiba Mennika novadīja teorētiski praktisku lekciju „Rudens talkas“, kurā dalībnieki varēja praktiski piedalīties kāpostu skābēšanā un ābolu sulas tecināšanā, izmantojot 30.-os gadus izgatavotu sulu spiedi. Gunta Siliņa-Jasjukeviča novadīja teorētiski praktisku nodarbību „Veļu laiks“. Šajā nodarbībā dalībnieki piedzīvoja veļu vakara atmosfēru, praktiskā darbībā iepazīna tradīcijas un ieražas, mācījās veļu laikam atbilstošas rotaļas un dziesmas.

Mārtiņos notika izbraukuma praktikums Vilces pagasta „Vinklās“. Šajā izbraukuma nodarbībā Baiba Mennika novadīja lekciju „Mārtiņdienas praktikums“, kurā ģimenes apguva dziesmas un rotaļas, praktiskuma dalībnieki pieredzēja īstu Mārtiņbērnu atnākšanu. Tas bija mēģinājums maksimāli īstenībai pietuvinātā situācijā rekonstruēt tradicionālo masku grupas „Mārtiņbērni“ masku gājieni (skatīt pievienotās fotogrāfiju kopijas). Raimonds Līcītis novadīja lekciju „Maizes gatavošana, izmantojot tradicionālās metodes“, ģimenes praktiski tika iesaistītas maizes mīcīšanas, raudzēšanas, kukulīšu veidošanas procesā. Šī praktikuma laikā sabraukušās ģimenes darbojās kopā, dažādās aktivitātēs tika iesaistīti dažādu paaudžu ģimenes locekļi.

No dažāda vecuma dalībniekiem atsauksmes par rudens skolas īstenotajām teorētiskajām un praktiskajām nodarbībām bija ļoti atzinīgas. Sevišķi vērtīga iepazīšanās ar tradicionālās kultūras mācīšanas/mācīšanās iespējām bija pedagoģijas augstskolas studentiem, kas apmeklēja nodarbības. Studentes uzsvēra, ka šāda veida praktiska pieredze ir ļoti vērtīga viņu turpmākajā pedagoģiskajā darbā.

Tradicionālās kultūras rudens skolas dalībnieki ir izteikuši vēlmi līdzīgas aktivitātes turpināt, tāpēc VKKF tiek aicināts atbalstīt šī projekta realizētāju turpmākās iniciatīvas nākotnē.

Tradicionālās kultūras rudens skolā tapušo izstrādājumu un fotogrāfiju izstāde bija apskatāma decembrī - janvārī PII Laismiņa galerijā. Fotogrāfijas tiks izgatavotas sia „Foto Kolors“. Pēc izstādes fotogrāfijas glabāsies grupas arhīvā.

Projekta ietvaros tika iegādāti un nodarbībās izlietoti nepieciešamie izejmateriāli – kāposti, saimniecības preces (bļodas, atkritumu maisi), kancelejas preces utt.

Tradicionālās kultūras rudens skolas dalībnieki saņēma darba mapes ar lekciju materiāliem, dziesmu vārdus un notis, rotaļu aprakstus.

Tradicionālās kultūras rudens skolas grāmatvedības uzraudzību un finanšu atskaiti sagatavoja projekta administratore Jeļena Jekimova.

Izvērtējot projekta norisi kopumā, ir īstenota projektā akcentētā ģimenes sadarbība kā tradicionālās kultūras saglabāšanas pamats, tradicionālās kultūras teorētiskā un praktiskā apguvē iesaistot dažādu paaudžu ģimenes locekļus. Projekta mērķis un izvirzītie uzdevumi ir sasniegti pilnībā.

Projekta vadītāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča

2008. gada 29. martā.

Nr.3.

Atskaite par projektu

„Tradicionālās kultūras vasaras praktikumu ģimenēm“

Ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu biedrība „Kultūras un vides projektu vadības centrs“ 2008.gada 7.-9.augustā Druvienā un tās apkārtnē rīkoja tradicionālās kultūras vasaras praktikumu ģimenēm. Praktikumā ietvaros tika īstenota tradicionālo amata prasmju – tradicionālo bezripas tehnikā veidoto māla podu un svilpaunieku darināšanas darbnīca, vēlā dzelzs laikmeta alvas piekariņu atdarinājumu atliešanas darbnīca, seno ēdienu darbnīca, karošu grebšanas darbnīca, ārstniecības augu vākšanas un sagatavošanas darbnīca. Praktikumā dalībnieki atzinīgi novērtēja tradicionālās dziedāšanas, rotaļu, danču un muzicēšanas nodarbības; labas atsauksmes no dalībniekiem saņēmām par dzimtas stāstu vakaru un Madonas novada kultūrvēsturei vēltītajām nodarbībām.

Tradicionālās kultūras vasaras skolas koncepciju un detalizētu programmu izstrādāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča.

Interese par tradicionālās kultūras vasaras skolu bija ļoti liela. Dalībnieku skaitu, kas izteica vēlmi piedalīties, nācās ierobežot, jo esošais finansējums nebija pietiekams, lai īstenotu lielāka apjoma pasākumu. Tradicionālās kultūras vasaras skolā piedalījās 34 bērni, vecumā no diviem līdz sešpadsmit gadiem, un 28 pieaugušie. Kopā 62 cilvēki.

Projekta realizācijā tika iesaistīti lektori – tradicionālās kultūras speciālisti, seno amatu pratēji, folkloras kopu dalībnieki un novadpētnieki.

Ņemot vērā dalībnieku atšķirīgo vecumu un individuālās intereses, notika savstarpēji integrētas un paralēli organizētas nodarbības – *darbnīcas*.

Vasaras praktikuma pirmajā dienā 7.augustā tika rīkots *Dzimtas stāstu un Danču vakars*, kuru vadīja lektore Baiba Mennika un folkloras kopas „Pērlis“ vadītāja Dace Vītola. Praktikumā dalībnieki

tika rosināti atcerēties dzimtai nozīmīgus stāstus un iepazīties ar Druvienas folkloras mantojumu. Paralēli muzicēšanai un dzimtas stāstiem bērni šajā vakarā veidoja vilnas filcēšanas tehnikā rotaļu lellītes.

8.augustā no plkst 9.00 -17.00 tika īstenota *Darbnīcu diena*. Paralēli tika rīkotas šadas teorētiski praktiskas nodarbības:

Kalēja darbnīca (lektors Kārlis Ulmanis šajā darbnīcā divām interesentu grupām nolasīja divas lekcijas „Vēlā dzelzs laikmeta alvas piekariņi“).

Podnieka darbnīca (lektore Astrīda Ķemere šajā darbnīcā divām interesentu grupām nolasīja divas teorētiski praktiskas lekcijas „Māla podu un svilpaunieku veidošana tradicionālajā bezripas tehnikā“). Vasaras praktikumā izgatavotie svilpaunieki tiks izmantoti PII Laismiņa īstenotajās bērnu folkloras nodarbībās.

Seno ēdienu darbnīca (lektore Ruta Garklāva šajā darbnīcā divām interesentu grupām nolasīja divas teorētiski praktiskas lekcijas „Seno ēdienu darbnīca“).

19.gs. skola (lektors Jānis Jasjukevičs nolasīja lekciju „Skolu zinības Latvijā 19.gs.“ un novadīja skolas vecuma bērniem vienu mācību stundu Druvienas vecajā skolā).

Zāļu sievas darbnīca (lektore Agrita Gailīte nolasīja vienu lekciju „Ārstniecības augu vākšana, gatavošana, lietošana“ un praktiski rosināja iepazīt dažādu augu drogu sagatavošanu).

Karošu darbnīca (lektors Viesturs Kļaviņš īstenoja divas teorētiski praktiskas lekcijas divām interesentu grupām „Karošu grebšana“).

Danču vakars (lektore un vakara vadītāja folkloras kopas „Pērlis“ vadītāja Dace Vītola). Šajās aktivitātēs dalībnieki kopā darbojoties mācījās tradicionālās latviešu rotaļas, spēles un dančus, kā arī guva priekšstatu par tradicionālo dziedāšanu.

Darbnīcas tika plānotas tā, lai praktikuma dalībniekiem dienas gaitā būtu iespējams piedalīties visās teorētiski praktiskajās nodarbībās.

9.augustā tika īstenota *Madonas novadpētniecības diena*, kurā vasaras praktikuma dalībnieki iepazīna Madonas novada dabas un sociokultūras vidi – pilskalnus, dižakmeņus u.c. Izbraukuma nodarbību vadīja Bruno Podiņš.

Tradicionālās kultūras vasaras skolā tapušo izstrādājumu un fotogrāfiju izstāde bija apskatāma septembrī PII Laismiņa galerijā. Fotogrāfijas tika izgatavotas SIA „Rilita“.

Projekta realizācijai tika iegādāti un nodarbībās izlietoti nepieciešamie materiāli – lāpas, lampu eļļa, papīrs, saimniecības preces, vilna, tualetes papīrs, ziepes utt.

Izdevumus par ēdināšanu, naktsmītnēm un transportu dalībnieki sedza no saviem personīgajiem līdzekļiem.

Ir īstenota projektā akcentētā ģimenes un sabiedrības sadarbība kā tradicionālās kultūras saglabāšanas pamats, tradicionālās kultūras apgūvē iesaistot dažādu paaudžu ģimenes locekļus.

Projekta mērķis un izvirzītie uzdevumi ir sasniegti pilnībā.

Projekta vadītāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča

2008.gada 28.oktobrī.

Nr.4.

Valsts Kultūrkapitāla fondam

Atskaite par projektu

„Tradicionālās kultūras gada praktikums ģimenēm 2008-2009”

Ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu biedrība „Kultūras un vides projektu vadības centrs” no 2008. gada 1.novembra līdz 2009.gada 1.novembrim rīkoja *Tradicionālās kultūras gada praktikumu ģimenēm*.

Tradicionālās kultūras gada praktikuma ģimenēm koncepciju un detalizētu programmu izstrādāja projekta vadītāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča.

Projektā tika iesaistīti tradicionālās kultūras speciālisti, folkloras kopu dalībnieki un seno amatu pratēji.

Projektā tika īstenotas aktivitātes šādos virzienos:

- *gadskārtu svētku praktikumi ģimenēm,*
- *tradicionālās instrumentālās mūzikas praktiskās nodarbības bērniem,*
- *teorētiskās nodarbības pieaugušajiem,*
- *danču vakari ģimenēm.*

Atskaite par īstenotajiem *gadskārtu svētku praktikumiem ģimenēm*.

2008.gada 9.novembrī tika organizēts Mārtiņdienas pasākums *Mārtiņa dzīšana*, kurā piedalījās 11 ģimenes, kopā 34 dalībnieki. Pasākuma mērķis bija piedāvāt iespēju pilsētvidē teorētiski un praktiski iepazīt Mārtiņu maskošānās tradīcijas un ieražas. Tika organizēts masku gājiens un mielasts. Pasākumu vadīja B. Mennika un G.Siliņa-Jasjukeviča un J.Jasjukevičs.

2008.gada 18.novembrī tika organizēts izbraukums uz Ložmetējkalnu. Tā mērķis bija pieminēt visu laiku kritušos karavīrus, kas savu dzīvību ziedojuši par Dzimtenes brīvību. J.Jasjukevičs un B.Mennika pasākumā uzstājās ar stāstījumu par Brīvības cīņām, tika dziedātas jaunākas un senākas cilmes karavīru dziesmas. Norisē piedalījās 17 ģimenes. Kopā 63 cilvēki.

2008.gada 17.decembrī tika organizēts Bluķa vakars. Praktikuma mērķis bija nostiprināt praktiskā darbībā teorētiskās zināšanas par tradicionālajām Ziemassvētku ieražām. Pasākuma norises vieta bija Brīvdabas muzejs, vadīja B.Mennika un J.Jasjukevičs. Ģimenes tika iesaistītas bluķa vilkšanā, rotaļās, zīlēšanā, mīklu minēšanā un citās šai gadskārtai raksturīgajās izdarībās. Pasākumā piedalījās 16 ģimenes. Kopā 53 cilvēki.

2009. gada 22.februārī tika organizēts Meteņdienas praktikums Beberbeķos. Praktikumam vadīja J.Jasjukevičs un B.Mennika. Tika organizēts 5 km pārgājiens no Priežu ciema līdz Beberbeķu ezeram ar spēkošanos, velšanos no kalna un lielšanos. Pie ezera notika uguns rituāls, danči un rotaļas, bērni un vecāki varēja griezties uz ezera izveidotajās griestavās. Pasākuma noslēgumā bija iespēja baudīt Meteņdienas tradicionālo ēdienu – zīdeni. Praktikumā piedalījās 16 ģimenes, kopā 58 cilvēki.

2009.gada 21.martā Arkādijas parkā tika organizēts Lielās dienas brīvdabas pasākums. Gatavojoties svētkiem, tika krāsotas olas, Lielās dienas rītā notika saules sagaidīšana ar dziesmām un rotaļām, šupošanās, šautru mešana un citas raksturīgas izdarības. Praktikumam vadīja G.Siliņa-Jasjukeviča un Baiba Mennika. Brīvdabas nodarbībā piedalījās 12 ģimenes, kopā 34 dalībnieki.

2009.gada 21.-23.jūnijā Vidrižu pagasta „Zellēs” notika Jāņu praktikums ģimenēm. Vairāku dienu garumā interesenti iepazīna dažādas vasaras saulgriežu tradīcijas: zāļu vākšanu (ārstniecības augus, mājas pušķošanu, zālītes, kas izmantojamas zāļu pirtī u.c.), vainagu pīšanas veidus, Jāņu kalna iekārtošanas ieražas, uguns plosta darināšanu, siera siešanas tradīcijas, dažādu Latvijas reģionu līgotnes, rotaļas, dančus. Vasaras saulgriežu praktiskajās nodarbībās pulcējās 24 ģimenes. No dalībniekiem par īstenotajiem gadskārtu ieražu svētkiem tika saņemtas pozitīvas atsauksmes. Izbraukuma aktivitātes vadīja G.Siliņa-Jasjukeviča un J.Jasjukevičs.

Atskaite par tradicionālās *instrumentālās mūzikas praktiskajām nodarbībām bērniem.*

Tā kā interese par muzicēšanas un dziedāšanas nodarbībām bija liela, tika izveidotas divas bērnu grupas. 1.grupa 1.-4.klašu skolēnu grupas galvenais mērķis bija apgūt tradicionālo instrumentu spēli. Izmantojot stabules, kokles, vijoles, dažādus ritma instrumentus, viņi mācījās spēlēt dančus, dziedāt gadskārtu dziesmas, iet rotaļas, kā arī teorētiski un praktiski paplašināja savu pieredzi par gadskārtu ieražām. Grupu vadīja folkloras kopas „Grodī” dalībniece Irita Vimba. No 2008.gada 1.novembra līdz 2009. gada 30. septembrim tika novadītas nodarbības. Grupā darbojās 9 bērni. Otru grupu, kurā darbojās pirmsskolas vecuma bērni, vadīja folkloras kopas „Vilcenes” dalībniece Ulviņa Brīvlauka. Šīs grupas bērni mācījās gadskārtu ieražu dziesmas, rotaļas, dančus, klausījās tautas pasakas, apguva sākotnējās muzicēšanas pamat prasmes. Grupā darbojās 18 bērni. No 2008.gada 1.novembra līdz 2009. gada 30. septembrim tika novadītas ..... nodarbības. Pielikumā atrodamas abu grupu mācību programmas.

Abas bērnu grupas uzstājās ar priekšnesumu *Baltica 2009* Bērnu dienas koncertā Vērmanes dārzā.

Atskaite par īstenotajām *teorētiskajām nodarbībām pieaugušajiem.*

Lai vecāki gūtu padziļinātu ieskatu dažādos ar tradicionālo kultūru saistītos jautājumos, tika plānotas atsevišķi organizētas nodarbības viņiem. 2008.gada 18.oktobrī tika īstenota teorētiskā nodarbība „Rudens perioda tradicionālo gadskārtu svētku mitoloģiskais saturs”. Nodarbību vadīja Dr.philol. B.Reidzāne. Lektore sniedza ieskatu priekšstatos par mīrušajiem tradicionālajā kultūrā, iepazīstināja ar atbilstošām gadskārtu ieražām. Lekciju apmeklēja 16 dalībnieki.

2008.gada 22.decembrī B.Reidzāne nolasīja lekciju par „Ziemas perioda tradicionālo gadskārtu svētku mitoloģisko saturu”. Lektore iepazīstināja ar ziemas perioda lokālajām gadskārtu tradīcijām Latvijā, notika diskusija par dažu ziemas saulgriežu dziesmu mitoloģisko saturu un to iespējamo interpretāciju u.c. Lekciju apmeklēja 18 dalībnieki.

2009. gada 24.martā un 18.jūnijā notika divas savstarpēji saistītas lekcijas „Zīmes un simboli latviešu tradicionālajā kultūrā”, ko nolasīja mākslinieks un zīmju pētnieks V.Celms. Lekcijās tika skaidrota zīmes un simbola jēga, tika skaidrota „pasaules koka” simbolika Latviešu un pasaules tradicionālajās kultūrās; lekcijas apmeklētāji tika iepazīstināti ar bagātu latviešu lietišķās mākslas paraugu klāstu, notika vērtīga diskusija par simbolu interpretācijām mūsdienās. Tā kā otrā lekcija notika īsi pirms Jāņiem, tad lektors īpašu uzmanību veltīja Jāņa zīmes simbolikai, iztirzāja šīs zīmes variantus dažādos rakstu piemēros, bagātīgi ilustrēja savu stāstījumu ar tautasdziesmu piemēriem. Tas paplašināja izpratni par vasaras saulgriežiem citā aspektā.

Lekcijā piedalījās 15 dalībnieki.

2009.gada 20.aprīlī psihologs Emīls Kālis nolasīja lekciju „Pasakas kā līdzeklis bērnu audzināšanā dzīļu psiholoģijas skatījumā”. Lektors tematu atklāja Junga un viņa ideju sekotāju teoriju aspektā, ilustrējot stāstījumu daudziem interesantiem pasaules tautu pasaku piemēriem. Lekcijas noslēgumā izveidojās diskusija par pasaku izmantošanu bērnu audzināšanā mūsdienās. Lekcijā piedalījās 15 dalībnieki.

2009.gada 9.jūnijā folkloriste Beatrise Reidzāne nolasīja lekciju „Tradicionālie ģimeņu godi, to struktūra, semantika un arhetipi”. Lekcija notika Latvijas Kultūras koledžā, tajā bija iespēja piedalīties visu programmu studentiem. Kopumā lekciju apmeklēja 14 dalībnieki.

2009.gada 21.jūnijā Jānis Jasjukevičs novadīja teorētiski praktisku nodarbību par Jāņu kalna iekārtošanu. Teorētiski praktiskajā nodarbībā piedalījās 19 pieaugušie un viņu bērni. Nodarbība notika Jāņu gadskārtu praktikuma ietvaros.

Atskaite par *danču vakariem ģimenēm*.

Lai veicinātu bērnu muzicēšanas un dziedāšanas grupu savstarpējo saskarsmi un mācīšanos, kā arī pēc iespējas iesaistītu bērnu ģimenes locekļus šajās aktivitātēs, sākot ar 2009. gada janvāri reizi mēnesī tika organizēti ģimeņu danču vakari. Danču vakaros piedalījās abu muzicēšanas un dziedāšanas grupu bērni ar saviem vecākiem. Kopā tika īstenoti 5 danču vakari. Vakarus vadīja Ulvija Brīvlauka (30.janvārī), Jānis Jasjukevičs (28.februārī un 21.martā, 30.aprīlī, 15.maijā, 19.jūnijā). Danču vakari tika organizēti Imantas vidusskolā.

Dalībnieki atsauksmēs norādīja, ka projekta ieguvums ir ģimeņu kopā būšanas prieks, jēgpilni iepazīstot savas tautas tradicionālās kultūras daudzveidību. Atsauksmes par gadskārtu praktikuma aktivitātēm bija pozitīvas, daudzi no dalībniekiem Valsts Kultūrkapitāla fonda finansiāli atbalstītājās un Biedrības „Kultūras un vides projektu vadības centrs” rīkotajās aktivitātēs piedalās atkārtoti un izsaka gatavību līdzīgās iesaistīties arī turpmāk.

„Tradicionālās kultūras gada praktikumā ģimenēm” gūtā pieredze un iegūtās zināšanas ir vairojušas bērnu un vecāku interesi un vēlmi iesaistīties citās ar tradicionālo kultūru saistītās aktivitātēs, veicinājušas tradicionālās kultūras vērtību saglabāšanu un nostiprināšanu ģimenē.

Projekta norises ir dokumentētas video un foto formātā. Materiāli tiks izmantoti Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolā topošo skolotāju sagatavošanas studiju procesā kā metodisks līdzeklis, lai veicinātu topošo skolotāju izpratni par tradicionālās kultūras apguves iespējām dažādās izglītojošās formās.

Projekta mērķi un uzdevumi ir īstenoti, rezultāti izvērtēti atbilstoši iepriekš izvirzītajiem kritērijiem un projektā iesaistītie ir pauduši gatavību turpināt iesākto darbu.

Projekta vadītāja
Gunta Siliņa-Jasjukeviča

2009.gada 8.septembrī.

Nr.5.

Atskaite par projektu Nr.

„Tradicionālās kultūras vasaras skola ģimenēm”

Ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu biedrība „Kultūras un vides projektu vadības centrs” 2009.gada 8.-9.augustā Rēzeknes rajonā Pušas pagastā un tās apkārtnē rīkoja tradicionālās kultūras vasaras praktikumu ģimenēm. Praktikumā piedalījās 46 dalībnieki. Tai skaitā 25 pieaugušie un 24 bērni. Praktikumā darbs tika organizēts šādos virzienos: izzūdošo amata prasmju apguve, tradicionālās dziedāšanas, muzicēšanas un dejošanas mācības, novada kultūrvides un vēstures iepazīšana.

8.jūlijā praktikuma ietvaros tika īstenotas skalū grozu, māla podu izzūdošo amata prasmju apguves teorētiski/praktiskas darbnīcas. Tautas daiļamata meistari Boļeslavs un Helēna Mundas iepazīstināja ar skalū grozu darināšanas tehnoloģijām, skalū grozu pielietošanas iespējām mūsdienās un senatnē, sniedza iespēju praktikuma dalībniekiem iepazīties ar Latgales melnās pirts pāršanās tradīcijām; Latgales podnieks A.Ušpelis izrādīja savu podnieku darbnīcu un cepli, viņa vadībā nometnes dalībnieki varēja iemēģināt roku podu gatavošanā. Izveidotos priekšmetus meistari apdedzināja un oktobra sākumā atdeva praktikuma dalībniekiem.

Praktikuma dalībnieki atzinīgi novērtēja tradicionālās dziedāšanas, rotaļu, danču un muzicēšanas nodarbības, kas notika Rēzeknes folkloras kopas „Vīteri” vadībā. Līdzās danču un rotaļu mācībām, kopas dalībnieki iepazīstināja ar sava novada dziedāšanas tradīcijām. Tā kā praktikumā piedalījās arī bērni, kas apgūst tradicionālās muzicēšanas pieredzi projektā „Tradicionālās kultūras gada praktikums ģimenēm 2008-2009”, tā bija iespēja muzicēt kopā ar prasmīgākiem, vecākiem bērniem un jauniešiem. Viņiem kopā muzicēšanas pieredze kalpos kā stimuls turpināt iesākto muzicēšanas prasmju pilnveidi.

9.jūlijā dalībnieki novadpētnieces D.Kalnānes vadībā iepazīna Pušas pagasta kultūrvēstures pieminekļus - muižas parku, Pušas pagasta pilskalnus. Pēc tam Andrupenes pagasta „Lītavniekos” vasaras praktikuma dalībnieki novadpētnieka Edmunda Tukiša vadībā iepazīnās ar seno akmens laikmeta astroloģisko kalendāru, upurakmeņiem un svētavotu. Novadpētniecības dienas turpinājumā tika apskatīta Andrupenes lauku sētas seno darbarīku un sadzīves priekšmetu ekspozīcija.

Praktikuma noslēgumā Asotes pilskalnā dalībniekiem bija iespēja paust savu vērtējumu par vasaras praktikumā gūto pieredzi. Dalībnieki uzsvēra, ka projekta ieguvums ir ģimeņu kopā būšanas prieks, jēgpilni iepazīstot savas tautas tradicionālās kultūras daudzveidību. Atsauksmes par vasaras skolas aktivitātēm bija pozitīvas, daudzi no dalībniekiem Valsts Kultūrkapitāla fonda finansiāli atbalstītajās un Biedrības „Kultūras un vides projektu vadības centrs” rīkotajās aktivitātēs piedalās atkārtoti un izska gatavību līdzīgās iesaistīties arī turpmāk.

Naktsmīņu, ēdināšanas un transporta izdevumus dalībnieki sedza no personīgajiem līdzekļiem.

2009.gada 12.septembrī.

Projekta vadītāja Gunta Siliņa-Jasjukeviča

Mācību līdzekļu vērtēšanas kartes paraugs

Mācību līdzekļu vērtēšanas karte Nr._

Nr.	Izdevuma veids	Autors, nosaukums, klase		Izdevniecība	ISBN	Lpp.
	Mācību grāmata					
	Darba burtnīca					
	Skolotāja grāmata					
Nr.	Kvantitatīvie kritēriji	Piezīmes, ieteikumi				
1.	Mācību līdzeklī izmantots daudzveidīgs folkloras vienību skaits	t.dz.	Skaitis			
		pasakas				
		teikas				
		nostāsti				
		mīklas				
		ticējumi				
		parunas				
		dejas				
		rotaļas				
		spēles				
		sakāmvārdi				
		anekdotes				
	simboli					
2.	Ilustratīvais materiāls ataino Latvijas novadu kultūras tradīcijas (proporcionālais ilustrāciju skaits no visām ilustrācijām)					
Nr.	Kvalitatīvie kritēriji	Piezīmes, ieteikumi				
Reglamentējošais aspekts						
1.	Mācību līdzeklī ietvertais tradicionālās kultūras saturs kopumā atspoguļo valsts pamatizglītības standartā un attiecīgajā mācību priekšmeta standartā noteiktos galvenos mērķus un uzdevumus					

Zinātniskuma un praktiskā lietojuma aspekts		
2.	Mācību līdzeklī ievēroti galvenie mācību satura izklāsta didaktiskie principi: <ul style="list-style-type: none"> • zinātniskums, • sistēmiskums, • saistība ar dzīvi, uzskatāmība, • objektivitāte, sistemātiskums, • pēctecība, • kultūrizglītība 	
3.	Tradicionālās kultūras saturs mācību līdzeklī atspoguļots ar skolēniem saprotamu situāciju, sistēmu, modeļu vai shēmu palīdzību. Mazāk zināmi vārdi paskaidroti.	
4.	Tradicionālās kultūras saturs izmantots dažādu tematu apguvei (nosaukt tematus)	
Metodiskais aspekts		
5.	Tradicionālās kultūras satura apguvei piedāvātas dažādas mācību darba organizācijas formas, metodes un metodiskie paņēmieni	
6.	Tradicionālās kultūras saturs izklāstīts saprotami, skolēns to var apgūt patstāvīgi bez pedagoga metodiskās vadības	
7.	Folkloras vienību izmantošanas didaktiskais mērķis ir tieši saistīts ar tradicionālās kultūras apguvi	
Vispārējo prasmju un integrēto tēmu aspekts		

8.	Mācību līdzeklis pievērš uzmanību dažādu Latvijas novadu tradicionālās kultūras izpausmju apguvei	
9.	Mācību līdzeklis aicina skolēnu veidot savu attieksmi vai argumentāciju pret tradicionālo kultūru, rosina uz teorētiskām un praktiskām diskusijām par mācāmo tematu, rosina meklēt atbildes uz izvirzītajiem jautājumiem	
10.	Tradicionālās kultūras temati rosina skolēnu padziļināt zināšanas, meklēt papildu informāciju citās grāmatās, avotos, iesaistīties lokālās kultūrvides izpētē	
11.	<p>Mācību līdzeklī integrētās prasmes un attieksmes veicina izglītotas, harmoniskas un atbildīgas skolēna personības veidošanos:</p> <p>1)aktīvu mācīšanos, praktisku tradicionālās kultūras izzināšanu, sadarbību ar sabiedrību (skolēniem, skolotāju, ģimeni, novada sabiedrību);</p> <p>2)daudzveidīgas domāšanas attīstību;</p> <p>3)patstāvības un personiskās atbildības veidošanos;</p> <p>4)vērtīborientācijas veidošanos, ētisku rīcību;</p> <p>5)pašizpausmi, radošu darbību;</p> <p>6) kultūrpiederības izjūtu novadam</p>	
Mācību sasniegumu pārbaudes un vērtēšanas aspekts		

12.	Mācību līdzeklī iekļautie tradicionālās kultūras uzdevumi ir mērķtiecīgi, plānveidīgi, secīgi un daudzveidīgi, piemēroti dažādiem skolēnu sagatavotības līmeņiem	
Mākslinieciskā noformējuma aspekts		
13.	Ilustratīvais materiāls atvieglo tradicionālās kultūras satura uztveri	
Kādā diskursā (vēsturiskā, filozofiskā, psiholoģiskā, mūsdienām aktuālā) tradicionālās kultūras saturs atklāts mācību līdzeklī?		

4.pielikums

Aptaujas anketas paraugs skolotājiem

Labdien, cienājamo skolotāj!

Latvijas novadu kultūrvidē ir bagāta ar unikālām etnogrāfiskām tradīcijām, vēsturi, cilvēkiem, kas noliedzami ir vērtība globalizācijas apstākļos. Novadu tradicionālās kultūras savdabību ir svarīgi saglabāt un tālāk nodot nākamajām paaudzēm, tāpēc aicinu piedalīties plašā pētījumā, kas aptver visus Latvijas novadus.

Pētījuma mērķis ir

- ✓ analizēt novada tradicionālās kultūras situāciju izglītībā lokālās kultūrpiederības veicināšanai,
- ✓ atklāt galvenās problēmas, ar kurām sastopas skolotāji, palīdzot apgūt novada tradicionālo kultūru pedagoģiskajā procesā,
- ✓ izstrādāt ieteikumus novada tradicionālās kultūras īpatnību saglabāšanai,
- ✓ apkopot labas prakses piemērus,
- ✓ sagatavot ieteikumus mācību līdzekļu veidotājiem tradicionālās kultūras apguves nodrošināšanai.

Pētījumu veic LU pedagoģijas zinātņu doktorante Gunta Siliņa-Jasjukeviča. E-pasts: guntasilina35@gmail.com

Anketā ietverti slēgta tipa jautājumi un jautājumi, uz kuriem svarīgi iegūt izvērstas atbildes. Aptaujā iegūtā informācija tiks izmantota tikai apkopotā veidā.

Anketas aizpildīšanas norādes:

Ja lietojat MS Word 2003 programmu, tad atverot anketu uz ekrāna parādīsies šāda poga, lūdzu, nospiediet to tā, kā tas ir norādīts zīmējumā, lai aktivizētu anketu.

Ja rodas neskaidrības, tad rakstiet uz e-pastu guntasilina35@gmail.com

Lūdzu, norādiet dažas ziņas par Jums:

Pagasts/pilsēta:

Vecums:

Dzimums:

Pedagoģisko darbu veicu   gadus, t.sk. sākumskolā   gadus.

Darbojot folkloras kopā, deju kolektīvā, lietišķās mākslas studijā u.tml. Lūdzu, norādiet, kādā:

Lūdzu, norādiet savu e-pasta adresi vai tālruņa numuru, lai nepieciešamības gadījumā varētu ar Jums sazināties, ja Jūsu viedoklis un pieredze izrādīsies noderīga pētījuma turpmākajā gaitā.

1. Lūdzu, paskaidrojiet, kas, Jūsaprāt, ir *tradicionālā kultūra*?

---

2. Vai skolēniem ir svarīgi zināt sava novada tradicionālo kultūru? (Atzīmējiet, ieklikšķinot kvadrātiņā)

Jā, jo

Nē, jo

3. Kādas tradicionālās kultūras vērtības ir unikālas tieši Jūsu novada kultūrvidē? Nosauciet raksturīgākās!

- Novadā ir šādi ievērojami kultūrvēsturiski objekti:

(Piemēram, skolas tuvumā atrodas pilskalns, sena kulta vieta, dižakmens u. tml.)

- Novads ir unikāls ar šādām izzūdošām amatu prasmēm:

(Piemēram, maizes cepšanas tradīcijas, skalu deķu aušana, podniecības tradīcijas u.c.)

- Novadā dzīvo šādi ievērojami tautas teicēji, izzūdošo amata prasmju meistari, tautas muzikanti, novadā darbojas folkloras kopa/etnogrāfiskais ansamblis:

- Novadā ir saglabājušās šādas savdabīgas tradicionālās dziedāšanas, muzicēšanas u.c. prasmes

---

---

4. Vai, Jūsaprāt, sākumskolas mācību līdzekļos ir iekļauta pietiekama informācija par Jūsu novada tradīcijām, svētkiem, ieražām, kultūrvēsturiskajiem objektiem u.c.?

jā, pietiekami nē, nepietiekami

5. Vai Jūsu novadā ir apkopoti un pieejami materiāli (audio, video, iespieddarbi, interneta resursi u.tml.) par novada tradicionālo kultūru?

jā nē nezīnu, neesmu interesējies(-usies)

6. Kādā veidā Jūs iegūstat informāciju par novada tradicionālo kultūru? Lūdzu, norādiet tieši kādus avotus izmantojat! (Varat atzīmēt vairākus variantus.)

no iespieddarbiem _____

no audio ierakstiem _____

no video materiāliem _____

izmantoju interneta resursus _____

tālākizglītības kursus _____

veicu lauka pētījumus (piemēram, pētī vietējās tradīcijas, aptaujāju vecāka gadagājuma cilvēkus, kolekcionāru _____ etnogrāfiskus _____ priekšmetus u.tml.) _____

sadarbojos ar folkloras jomas speciālistiem, folkloras kopu dalībniekiem _____

cits variants _____

7. Vai Jūs izmantojat mācību procesā saturisko materiālu, kas ir saistīts ar novada tradicionālo kultūru un vietējo izloksni?

Izmantoju novada vēstītājfolkloras tekstus (teikas, pasakas, nostāstus, vietējās leģendas, stāstus par ievērojamiem cilvēkiem)

Mācību procesā piedāvāju skolēniem iepazīt novada tradicionālo dziedāšanu

Mācību procesā iekļauju novadam raksturīgu horeogrāfisko materiālu:

tradicionālās rotaļas, dančus, spēles

Mācību procesā piedāvāju iepazīt novada kultūrvēsturiskos objektus

Mācību procesā iepazīstinu skolēnus ar novada latviešu valodas izloksni

Piedāvāju skolēniem iepazīt novadam raksturīgas izzūdošas tradicionālās amatu prasmes

Mācību procesā iepazīstinu skolēnus ar novadam raksturīgām gadskārtu ieražām

8. Kuros mācību priekšmetos, Jūsaprāt, var iekļaut novada tradicionālās kultūras saturu? Paskaidrojiet, ko tieši? (Lūdzu, atbildēt pēc iespējas plašāk!)

Latviešu valodā

Sociālajās zinībās

Dabas zinībās

Matemātikā

Mūzikā

Vizuālajā mākslā

Rokdarbos

Sportā

Ētikā

Cita atbilde _____

9. Cik bieži savās mācību stundās iekļaujat tematus, kas saistīti ar novada tradicionālās kultūras apguvi?

regulāri (dažādus tematus dažādos mācību priekšmetos)

vienmēr pirms gadskārtu ieražu svētkiem

reizēm pirms gadskārtu ieražu svētkiem

reti, epizodiski

nemaz

Cita atbilde _____

10. Kuras metodes, Jūsaprāt, ir piemērotākas novada tradicionālās kultūras satura apguvei? Atzīmējiet tās, kuras pamatā izmantojat!

izskaidrojoši ilustratīvo, jo svarīgi skolotājam sniegt teorētisku ieskatu tradīciju izpausmēs saistībā ar dažādu mācību priekšmetu specifiku

reproduktīvo, jo sākumskolā visu svarīgi mācīties tieši

pētniecisko metodi, lai skolēni paši var pētīt pagasta, novada tradīcijas, vecāka gadagājuma cilvēku pieredzi, izmantot dažādus avotus

problēmiskā izklāsta metodi, jo piedāvātā problēma rosina skolēnu aktivitāti un vēlmi pašiem izzināt tradīcijas, apgūto izmantot darbībā, piemēram, svinot Meteņus, Lieldienas u.c.

citas metodes (lūdzu, norādīt, kādas)

11. Vai piekrītat apgalvojumam, ka skolēna piederību novada kultūrvidē var veicināt konkrētas zināšanas, prasmes un pozitīva attieksme pret novada tradicionālo kultūru? Lūdzu, pamatojiet atbildi!

Jā, piekrītu, jo

Nē, nepiekrītu, jo

12. Kas ietekmē skolēna piederības izjūtu kultūrvidē? (Lūdzu, atzīmējiet trīs pašus svarīgākos punktus)

ģimenes saknes novadā

ģimenes un skolas saikne ar sabiedrību, novada cilvēkiem, vienaudžiem

teorētiskas zināšanas un prasmes saglabāt novada tradīcijas, vēlme tās turpināt

piedalīšanās novada kultūras notikumos - ģimeņu godos un gadskārtu ieražu svētkos u.c.

pozitīva attieksme pret vietējo latviešu valodas izloksni kā vērtību

Pozitīva attieksme pret novada dabas skaistumu, kultūrainavu

vēlme saudzēt un saglabāt nākamajām paaudzēm materiālās kultūras izpausmes

novada vēstures zināšanas

reliģiskā piederība

cits _____

Paldies par piedalīšanos aptaujā!

Aizpildīto anketu, lūdzu, nosūtiet uz e-pastu: guntasilina35@gmail.com

**Nestrukturizētās intervijas jautājumi skolotāju darbības modeļa struktūrkomponentiem
pārbaudei**

1. Jautājumus, kas atklāj skolotāja darbības atbilstību novada tradicionālās kultūras modeļa faktoloģiskajai daļai.
  - Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā!
  - Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras satura apguvi Jūsu klasē!
  - Miniet konkrētus piemērus par tradicionālās kultūras saturu, kas piemērots izmantošanai sākumskolā!
  - Vai izstrādājat mācību materiālus, kas vērsti uz novada tradicionālās kultūras satura apguvi pedagoģiskajā procesā?
2. Jautājumi, kas atklāj skolotāja darbības atbilstību novada tradicionālās kultūras modeļa procesuālajai daļai.
  - Kā tiek organizēts mācību process?
  - Kā izpaužas savstarpējā sadarbība starp skolotājiem, skolēniem, ģimenēm un tradicionālās kultūras kopējiem novadā tradicionālās kultūras mācīšanas organizēšanā?
3. Jautājumi, kas atklāj skolotāja darbības atbilstību novada tradicionālās kultūras modeļa dabas un sociokultūras videi.
  - Kādas aktivitātes tiek īstenotas novada dabas un sociokultūras vidē?
  - Cik sistemātiski tiek izmantota dabas un sociokultūras vide?
  - Kur lielākoties tiek īstenotas aktivitātes dabā un sociokultūras vidē?

Skolotāju darbības atbilstības modeļa struktūrkomponentiem pārbaude.

Interviju transkripcijas

1.intervija

I.T. intervija. Pierakstīta 2010.gada 9.septembrī Alsungas vidusskolā.

Alsungas vidusskolas skolotāja. Pedagoģiskā pieredze 35 gadi.

G.S-J: Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā!

IT: Esmu suitene jau paaudzēs. Māku gan dziedāt, gan cimdus noadīt, gan sklandu raušus izcept.

Dziedu etnogrāfiskajā ansablī „Suitu sievas” jau vairāk kā divdesmit gadus. Mums jau tagad tā suitu

būšana ļoti populāra. Ir jau bijis arī paaudžu pārrāvums padomju gados, ir arī iedzīvotāji, kas ieceļojuši no citiem Latvijas novadiem. Esmu ievērojusi, ka ieceļotāji suitos vai nu iekļaujas un kļūst par patriotiem, vai nostājas malā. Ļoti labi strādā pilsētas mērs Grigorijs Rozentāls. Viņš ļoti saprot, cik liela nozīme ir izglītībai. Visādus pasākumus kopā izdomājam. Viņš ir liels suitu kultūras patriots. Tie, kas vairāk uz materiālām lietām orientēti, dusmojas, ka viņš ar kultūru aizrāvieš.

G.S-J: Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras satura apguvi Jūsu klasē!

IT: Man jau patīk tā suitu būšana, tāpēc iekļauju tematus dažādos mācību priekšmetos. Visvairāk sociālajās zinībās, latviešu valodā, mūzikā, rokdarbos, vizuālajā mākslā, dabas zinībās, ētikā. Bet šad tad arī matemātikā. Jāmāca dzīvot suitiski, un tad jau tā dabiski visu var integrēt, ar jēgu, jo bērni redz un saprot, ka mācās par to, kas ir apkārt, kas ir viņu dzīvē.

G.S-J: Varbūt kādus konkrētus piemērus varat pastāstīt?

IT: Mēs, piemēram, sākumskolas klasēs mājturības stundās mācam gatavot tradicionālos suitu ēdienus: sklandraušus. Pie manis lauku mājās esam kopā ar skolas bērniem cepuši arī īstu rudzu maizi pēc visām tradīcijām. Mīcījuši mīklu, veidojuši kukuļus.

Vienu gadu visas sākumskolas klases rīkojām pārgājienu „Pa Balandnieku pēdām” (P.Upenieka grāmata „Balandnieki”, kurā aprakstīta dzīve Suitu novadā). Izstaigājām gandrīz visas grāmatā aprakstītās sētas – apdzīvotās un pamestās, lasījām fragmentus no grāmatas. Pētījām māju zīmes, ēku izskatu un izvietojumu, dabu. Pēc tam ilgi bija ko darīt dažādās stundās, kamēr viņi visu ārpus skolas redzēto apguva. Visiem bija ļoti interesanti. Bērni pēc tam zīmēja un rakstīja domrakstus par piedzīvoto. Redziet, te dažus darbus esmu nokopējusi un paturējusi klases arhīvam (rāda materiālus – pārgājienu detalizētu plānu, uzdevumus, skolēnu domrakstus). Mums jau daudz vēsturisku objektu novadā, katram apakšā savs stāsts, un daba kā nekur citur.

Pirms dažiem gadiem nolēmām papētīt ar bērniem mūsu tautastērpu. Atsaucām uz skolu Ruču (etnogrāfiskā ansambļa „Suitu sievas” dalībniece) un „izģērbām”. Apskatījām visas tautastērpa sastāvdaļas, sākot no zeķēm un beidzot ar lakatiem. Mēs jau ar vienu nestaigājām, mums ir vismaz trīs uz galvas. Rakstījām pēc tam Kultūrkapitāla fondam projektu, to atbalstīja. Un mums veselu nedēļu bija projekts „Suitu tautastērpa darināšana”. Meitenes mācījās izšūt kreklus, adīt zeķes, zēniem bija rotu kalšanas nodarbības. Pēc tam bērni prasīja sev tautastērpus. Sasaucu sapulci un norunājām ar mammām, ka šūsīm. Suitu sievas studijā mums noauda brunču audumu. Un tad pamazām visu kopā ar mammām piedarījām klāt. Mazās meitenes arī dūšīgi iesaistījās. Visi kopā visādas piemirstas lietas atklājām no jauna, ko bijām novienkāršojušas valkājot tautas tērpu laika gaitā, atkal stingri pēc tradīcijas uztaisījām. Brunču malas, piemēram, tagad mums beidzot ir pareizas. Pēc tam krietni vien piestrādājām pie mūsu rokdarbu kabineta uzlabošanas, lai varētu ar skolēniem nopietnāk pievērsties tradicionālo prasmju apguvei. Vispār mani vērojumi, ka, sākot 5.-6.klasi, meitenes izrāda lielu interesi par aušanu. Mums studijā uz stellēm pat rinda stāv. Un stelles tur ir daudz, veselās septiņas. Rokdarbu stundās ar bērniem veram puzurus, izšujam, aužam, pinam. Meistari studijā arī mums ir atsaucīgi, vienmēr laipni, ja aizejam pie viņiem. Reizēm pasaucam viņus uz skolu.

Skolā mums bieži ienāk gan Lidija Jansone (etnogrāfiskā ansambļa „Gudenieku suiti” vadītāja), gan Ilga Leimane (etnogrāfiskā ansambļa „Suitu sievas” vadītāja). Uz pasākumiem ļoti bieži. Berni viņas labi pazīst.

G.S-J: dzirdēju, ka no 2010.gada Jūsu skolā tiks ieviests priekšmets „Novadu mācība”.

IT: Jā, tā mums tāda laba ideja, ko atbalsta arī novada pašvaldība. Beidzot realizēsim. Bērni gan ir jātagatavo no mazām klasēm, tad vieglāk būs mācīties. Mums jau vairākus gadus mācību pārzine iesaka integrēt novada kultūras tradīcijas dažādos tematos, man jau tas patīk, un bērni aizraujas, jo pazīst kā savu. Visus gadskārtu svētkus jau suiti svin vairāk vai mazāk kopā – Jāņus, Miķeļdienas tirgus dienu, Ziemassvētkus, Lieldienas. Tautastērpi, dziesmas skan, bērniem tas ir pazīstams jau no mazotnes. Un mājās jau arī daudziem ir pa kādai etnogrāfiskai lietai no vecvecākiem. Ja vecākiem pašiem suitu kultūra kaut cik ir svarīga, tad bērni apgūst labprāt un ar interesi.

G.S-J: Kur tā svinēšana parasti notiek?

IT: Reizēm skolā, bet lielākoties mēs tomēr ejam ārpus. Nu kā var tradīcijas citādāk parādīt? Lieldienās, piemēram, telpās šūpoles taču neuzkārsi! Iespēju robežās darām kā dzīvē pienākas.

G.S-J: Jūs teicāt, ka labprāt izmantojat tematus, kas saistīti ar novada tradicionālo kultūru? Vai pati veidojat mācību materiālus?

IT: Jā, jā. Paskatieties (aiziet un rāda vairākas biezas mapes ar materiāliem), te man gadu gaitā šādi tādi materiāli iekrāti. Taupu katru rakstu galiņu, kur rakstīts par suitiem. No avīzēm, žurnāliem. Tagad jau arī daudz grāmatu uzrakstīt, ik pa laikam folkloras ekspedīcijas brauc. Pirms dažiem gadiem Kursīte bija (prof. Janīna Kursīte). Man pašai mīļš ir Daces Nastevičas savāktais dziesmu krājums. Redziet (rāda manuskriptu)! Lai gan skolā mums dejošanas tradīcijas ir spēcīgākas, es pati vadu deju kolektīvu, cenšamies bērniem mācīt arī mūsu burdona dziedāšanu. Un tīri labi iznāk. Gunta („Suitiņu” vadītāja Gunta Matēviča) jau „Suitiņos” tad var iet dziļumā. „Suitiņi” vispār bieži ar vecajām sievietēm kopā uzstājas, tas dod bērniem labu pieredzi. Bērni var mācīties tieši no parauga, un tas ir labākais. Neviena grāmata to iedot nevar.

Mums ar bērniem bija projekts – pētījām viņu dzimtas saknes. Bērni aptaujāja savus ģimenes locekļus par nozīmīgākajiem dzimtas locekļiem. Paskatieties, cik interesantus materiālus beigās izveidojām (rāda bērnu veidotās atskaites). Tad vienreiz uzdevu uzdevumu pierakstīt no ģimenes locekļiem teikas, pasakas, briesmu stāstus. Pieteicu, lai uzmanīgi pieraksta arī suitu mēles vārdus. Sanāca vesels lauka pētījums. Paskatieties! (Rāda skolēnu pierakstītos tekstus. Atskaišu forma veidota atbilstoši I.Vītolas un S. Pujātes lauka pētījuma veidošanas ieteikumiem). Tos jau var lasīt stundās, tie parāda vēsturi, mūsu pašu cilvēkus.

Vēl mēs divas reizes gadā – pavasarī un rudenī - rīkojam lielos skolas pārgājienus pa novadu.

G.S-J: Kā tiek organizēts mācību process? Kā ir ar skolēnu līdzdalību? Vai visi tiek iesaistīti?

IT: Sūdzēties nevaru. Mani skolēni gandrīz visi iesaistās. Varbūt sākumā grūtāk iet tiem, kas pārcēlušies uz Alsungu no kaimiņu novadiem, bet pamazām arī viņi aizraujas un kļūst tikpat entuziasma pilni. Ir jārunā ar bērniem, ir jādeg par savu lietu. Un, galvenais, jāsadarbojas ar vecākiem. Mazajās klasēs tam ir liela nozīme. Pēc tam jau, ja ir ielikts labs pamats, pamatskolā ir vieglāk to turpināt. Vai, izstāstīšu Jums vienu gadījumu! Mums te vienai skolniece vecāki bija iepļānojuši ģimenes viesības, kas sakrita tieši ar gadskārtu svētkiem, ko taisījāmies kopā ar klasi svinēt. Nu un tā meitene vecākiem izlūdās, lai viņai ļauj gadskārtu svētkus svinēt balles vietā. Tas ir labs rādītājs ieguldītajam darbam.

G.S-J: Kāda tiek īstenota savstarpējā sadarbība starp skolotājiem un tradicionālās kultūras kopējiem novadā tradicionālās kultūras mācīšanas organizēšanā?

IT: Mēs jau cits citu te labi pazīstam un atbalstām. Nav problēmu sarunāt sievas uz pasākumiem, amatnieki nekad neatsaka savu palīdzību. Mūsu direktore darbojas „Suitu sievās”, tāpat arī Ligita (Ligita Stašaite, Alsungas vidusskolas skolotāja). Turamies visi kopā, dalāmies ar materiāliem un idejām. Kopā jau ir jāturas, ja gribas kaut ko izdarīt.

G.S-J: Paldies!

2.intervija

L.S. intervija. Pierakstīta 2010.gada 9.septembrī Alsungas vidusskolā.

Alsungas vidusskolas skolotāja ar 26 gadu pedagoģisko stāžu.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā!

L.S: Man ar suitiem sākās attiecības pēc tam, kad suitos bija ieprecējušies. Strādāju skolā, sapazinots ar skolas direktori un pārējām suitenēm no „Suitu sievām”. Viņas bieži aicina uz skolas svētkiem. Ar suitenēm kopā esot pamazām visu iemācījos, paliku pati par suiteni. Vīrs jau smejas, ka esmu īstāka suitene par viņu. Braucam, mums koncerti ir Latvijā un ārzemēs. Visur mēs par sevi stāstām, dziedam. Visiem liekamies interesantas, jo mēs tādas īpatnējas, citādākas.

Tagad jau suitiem atmoda, visi lepojamies ar savu novadu. Kopš ieguvām UNESCO statusu, sabiedrība ir sarosījusies, interese ir liela, ka tikai noturētos. Finansējums apstādina visas aktivitātes. Piemēram, pirmais burdona festivāls suitos bija vairākas dienas, šogad varējām tikai vienu dienu atļauties.

G.S-J: Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras apguvi Jūsu skolā!

L.S. No 2010.gada rudens mums skolā būs priekšmets, kurā mācīsim sava novada kultūru „Novadu mācība”. Nezinu gan kā mums ies. Redziet, varu parādīt programmu.

G.S-J: Kāpēc izdomājāt novadu mācību mācīt no 5. līdz 7.klasei?

L.S: Mums likās, ka ar lielākiem bērniem varēsīm vairāk izdarīt. Redziet, pirmajā gadā bērni vairāk uzzinās par novada veidošanos, vairāk plānojam dot tādu vēsturisku ieskatu. Otrajā gadā tad mācīsim suitu mutvārdu tradīcijas, tautas mūziku, gadskārtu ieražas, ģimeņu godus (rāda Suitu novadu mācības programmu). Bet trešajā gadā amatniecību, tradicionālo apģērbu, tradicionālo virtuvi. Šie trīs gadi, cerams, būs noderīgi, lai sasistematizētu to pieredzi, ko skolēni jau būs guvuši no 1.-4.klasei. Mūsu skolā ir ieteikts izstrādāt tādas programmas, lai tajās būtu paredzēta suitu novada kultūras apguve. Es kā mācību pārzine sekoju tam ļoti līdz. Bērniem jau patīk. Tas viņiem nav kaut kas svešs, bet tuvs un pazīstams. Jūs parunājat ar sākumskolas skolotājām, viņas Jums pastāstīs kā viņām iet ar to mūsu kultūras mācīšanu. Uzreiz tik pateikšu, ka ļoti daudz pašām jāgatavo materiāli, jo grāmatās nekā par suitu tradīcijām nav. Pagaidām vēl nevaru pateikt, kā mums veiksies. Pirmais gads kā nekā. Ap jauno gadu jau varēs just, kas no tā visa būs. Cerības mums ir lielas.

G.S-J: Tad jau Jums būs jāveido mācību materiāli!

L.S: Protams, es jau ļoti vācu to informāciju. Man jau pašai patīk visu kaut ko uzzināt. Visu laiku iznāk grozīties pa sabiedrību. Cilvēki arī paši nāk un stāsta, saka, kā ir pareizi – suitiski jādara. Zina jau, ka mani tas interesē. Ja ies labi ar to programmu, tad plānojam savus materiālus izdot grāmatā, lai būtu

sistēmā un visi materiāli vienuviet. Tas skolotājiem ļoti palīdzētu ikdienas darbā. Skatieties, materiālu tik daudz (rāda dažādus izdevumus, rakstus par suitu kultūru, attēlus, fotogrāfijas, folkloras materiālus u.c.). Ir jau skolotājiem sakrāts plašs materiālu kopums. Stundās vairāk jādomā par praktiskām lietām. Es, piemēram, savās stundās lieku viņiem pašiem ļoti daudz meklēt, kopā pa grupām pētīt. Trīsdesmitos gados jau pamatā folkloras materiālus uz Folkloras krātuvi sasūtīja skolotājas un skolēni. Mums arī būs ko sūtīt. Paskatieties, cik skaisti bērni pierakstījuši no vecākiem un radiem saklausītos stāstus, pasakas (rāda skolēnu darbus). Lielākiem bērniem īpaši piekodu uzmanību suitu izloksnei! Tā viņi pamazām taisa arī suitu valodas vārdnīcas, iepazīst apvidvārdus un personvārdus, kas suitiem raksturīgi, mācās skaidrot to nozīmi, izcelsmi. Valoda ir spēcīga identitātes zīme.

G.S-J: pastāstiet vēl kā Jūs izmantojat tradicionālās kultūras saturu mācību procesā! Vai rīkojat arī kādas mācību aktivitātes ārpus skolas?

L.S: Cik vien varam, darām praktiski. Darbojamies bieži ārpus skolas, ejam pie cilvēkiem. Nevar taču tos bērnus turēt tikai skolas sienās, lai iepazīstas ar dzīvi visapkārt! Mums ar vietējo kafejnīcu izveidojusies laba sadarbība. Ejam pie viņiem mācīties gatavot suitu ēdienus. Mums jau pagastā viss uz vietas, viss viegli aizsniedzams. „Suitu etniskās kultūras centrā” esam bijuši, ar amatniekiem tikušies, ar suitu sievām. Mums pamazām veidojas ļoti labs rokdarbu kabinets. Skolā ir ļoti labs zēnu mājturības skolotājs. Īsts amatnieks. Vislabāk jau bērni mācās no pašu pieredzes. Labāk vienreiz pašam pieredzēt, nekā simt reizes stundā klausīties. Reizēm uzrodas palīgi ārpus skolas un piesakās šo to noorganizēt. Pirms dažiem gadiem Kristīne Vasiļevska noorganizēja vasaras nometni Alsungas vidusskolas bērniem „Suitu skoliņa”. Veselu nedēļu bērni pētīja suitu kultūru, pēc tam paši bija tik gandarīti, teica, ka vēl vajag. Vasaras ir ļoti labs laiks tādām aktivitātēm. Mums ik pa laikam ir visādi projekti. Regulāri taisām „Suitu tradīciju skolu”, kurā iesaistām vecākus, bērnus un tradīciju zinātniekus. Esam pētījuši dzīvesstāstus. Iedvesmojamies no savulaik 2003.gadā rīkotās dzīvesstāstu pētnieku grupas. Bērniem arī ļoti labi sanāk apklausināt savus radniekus, pierakstīt, smuki noformēt un padalīties ar citiem. Jāmāk par sevi pastāvēt, draudzējamies ar kultūras ministriju, Latvijas Folkloras biedrību Nemateriālā mantojuma valsts aģentūru. Ļoti labi strādā pašvaldība. Ļoti atbalsta suitu kultūras apguvi izglītībā. Bijām sarīkojušas pārgājienu „Pa Balandnieku pēdām”. Bērniem bija jālasa grāmata un tad devāmies dabā – meklējām visas aprakstītās vietas dabā. Bērni redzēja, cik ļoti jāsaudzē vecās lietas, jo bijām arī sabrukušās lauku sētās. Laika zobs dara savu. Tāda darbošanās pamazām iemāca pareizo attieksmi pret mūsu kultūru.

Savu īpašo burdona dziedāšanas tradīciju mācām bērniem, mūzikas instrumentu spēli. Bija mums projekti saistībā ar kokles spēles tradīciju apguvi. Dažus bērnus tas nopietni ieinteresēja, un tagad Alsungas mūzikas skolā ir iespēja apgūt etnogrāfiskās kokles spēli interešu izglītībā.

G.S-J: Kā skolēni iesaistās? Vai visiem patīk?

L.S: Patīk, jo viņi redz piesaisti vietai. Vienmēr taču ir interesanti uzzināt, ka kalns nav vis parasts kalns, bet Dižgabalkalns. Un tam ir sava vēsture. Vēsture ir jātdzīvina, jāiet un jāskatās dabā. Bērniem jau patīk dabā, patīk, ja ir jādara pašiem, ja novērtē viņu padarīto. Sākumskolas skolotājas jau viņiem kā otras mammas, rūpējas un pieskata, aizved reizēm pat līdz mājām pēc stundām, īpaši pirmajās klasēs. Un vecāki ir jāiesaista, jāizdomā kaut kas vērtīgs, lai viņi gribētu iesaistīties. Ļoti labi mums ar tautastērpiem sanāca. Bērni pēc viena labi saplānota nodarbību cikla pieprasīja sev tautas tērpus. Un tad

mums izdevās tos vecākus labi iesaistīt. Tagad uz svētkiem meitenes un zēni ļoti skaisti nāk. Un, ziniet, vecāki arī paši lūko sev darināt tautas tērpus. Starp citu, svētdienās var baznīcā dažu labu tautas tērpā redzēt. Tāds mums interesants novads. Mēs esam lepnī par sevi. Un mācam bērņus lepoties ar savu novadu.

G.S-J: Paldies!

3.intervija.

V.M. intervija. Skolotājas pedagoģiskais stāžs 16 gadi. Intervija pierakstīta 2010.gada 12.septembrī Bauskas 2.vidusskolā.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā.

V.M. Mani folklorā ieinteresēja Aldona Sormule (Bauskas 2.vidusskolas skolotāja). Viņa ilgus gadus mūsu skolā vadīja bērņu folkloras kopu „Urdziņa”. Tagad jau vairākus gadus esam ar kolēģi pārņēmušas „Urdziņas” vadību. Pamazām, pašai darot, sapazīstoties ar Zemgales tradicionālās kultūras kopējiem, radās interese. Un, protams, iesaistīšanās „Pulkā eimu, pulkā teku” kustībā, kurā „Urdziņa” darbojas, laiku pa laikam ļauj satikt līdzīgi domājošos svētkos, semināros. Bet, pirms vēl sāku ar folkloru ņemties, zināju no vēstures par zemgaļu varonīgajiem karavīriem. Jā, tieši Zemgales vēsture man likās interesanta, tāda citādāka kā pārējā Latvijā.

G.S-J: Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras apguvi Jūsu skolā!

V.M: Mums ir liela skola. Kādreiz tā bija krievu mācībvalodas skola, bet pašlaik mēs īstenojam vairākas programmas. Kolektīvs un bērņi ir dažādi, bet mēs sākumskola turamies savā skolas spārnā. Pasākumos vairāk izejam publikā.

G.S-J: Vai pasākumi ir saistīti ar Bauskas novada tradicionālo kultūru?

V.M: Dažādi. Lai gan par skolas tradīciju ir kļuvis Mārtiņdienas tirdziņš ar dziesmām un rotaļām. Bet Ziemassvētkos mēs ar skolēņiem sniedzam folkloras koncertu veco ļaužu pansionātā Derpelē. Regulāri katru gadu notiek Meteņa dienas un Lieldienu svinības skolā. Reizēm uzaicinām arī kādu folkloras kopu, lai kuplinātu mūsu pasākumu. Manas klases skolēni gandrīz visi iesaistījušies „Urdziņas” darbībā. No 20 skolēņiem piecpadmit! Jaunatnācēji sākumā turas malā, bet ar laiku aizraujas un darbojas līdz. Kā tu nepiedalīsies, ja mēs pārējie runājam, mācāmies, gatavojamies kopīgiem braucieniem. Es taču redzu, ka viņi ir priecīgi, ja var citiem parādīt ko iemācījušies. Tāda kā atgriezeniskā saite ieguldītajam darbam. Mūsu skolā ir daudz mazākumtautību bērņu, bet viņi ļoti labi integrējas. „Urdziņā” darbojas arī nelatviešu bērņi.

G.S-J: Kā Jūs sadarbojaties ar skolēnu ģimenēm? Saprotams, ka vecāku atbalsts ir nepieciešams.

V.M: Vecāki ir diezgan atsaucīgi. Daži mudina bērņus darboties folklorā, visiem ir uztaisīti tautas tērpi. Uz svētkiem arī nāk un iesaistās. Mums jau Zemgalē nav nemaz tik viegli ko tādu panākt. Pārāvums tradīcijās ir bijis padomju laikā. Daudz ieceļoja un izceļoja no novada. Tas jau ļoti ietekmē kultūras mantojumu, attieksmi pret to. Tāda tradīciju atdzimšana sākusies tikai pēdējo divdesmit gadu laikā. Bez vecāku atbalsta jau neiztikt, ja gribam nosvinēt kārtīgi gadskārtu svētkus, aizbraukt uz „Pulkā eimu, pulkā teku” pasākumiem. Iesaistīšanās interešu izglītībā ļoti ietekmē arī mācību procesu. Kad gatavojamies Stāstnieku konkursam (viens no bērņu folkloras kustības darbības virzieniem), tad lasām

daudz pasaku, teiku un nostāstu arī latviešu valodas stundās, sociālajās zinībās. Tur ļoti labi var integrēt. Mēs klasē strādājam pēc „Ar gudru ziņu”, tad tikai gudri jāizmanto Bauskas puses materiāls. Sākumā jāsāk ar savu pusi, pēc tam var iet tālāk pasaulē.

G.S-J: Jūs teicāt, ka veidojat savus mācību materiālus. Pastāstiet tuvāk kā notiek tradicionālās kultūras apguve Jūsu klasē.

V.M: Vai, ir taču ļoti daudz iespēju tagad! Tik daudz grāmatu izdots, arī internetā šo un to var atrast. Jurjana „Tautas mūzikas materiāli”, Melngailim ir dziesmu melodijas no Bauskas novada. No tām piemērotas izvēlos un pamazām bērniem mācu. Ir jau ļoti laba Mellēnas, Spīča un Muktupāvela „Gadskārtu grāmata”, bet tur ir par visu Latviju. Izmantoju stundu plānošanā to un savus materiālus. Piemēram, Folkloras krātuves mājas lapā dziesmas var pat noklausīties ierakstā. Un tieši no ekspedīcijām mūsu pusē. Folkloras materiālu ir daudz (rāda materiālu mapes ar tautasdziesmu notīm, tekstiem, kas sakārtotas atbilstoši gadskārtai). Ja nav Bauskas novada materiāli, tad ņemu Zemgalē piefiksēto tradīciju materiālus. Visvairāk iznāk folkloru izmantot latviešu valodā, mūzikā, sociālajās zinībās. Izbraucam arī dabā. Redziet, mūsu skola ir pašā pilsētas centrā, tas aprūrina drusku stundu plānošanu ārpusē. Bet mēs cenšamies. Nu gadskārtu svētkos vienmēr esam ārā. Reizēm svinam pat vairākas reizes, vienu reizi skolā, otru reizi ārpus, un bērni vēl arī ģimenēs nosvin. Es pati vadu folkloras kopu „Svitene”. Reizēm svinam kopā, reizēm kādu dalībnieku uzaicinu uz skolu, lai pastāsta. Bērniem patīk satikt cilvēkus no malas. Tā viņiem ir jauna pieredze, kāpēc to neizmantot? Beigu beigās, tas viņiem tikai parāda, ka mācīties var ļoti dažādi, no visiem, ne tikai no manis.

Es pati viņiem piedāvāju apgūt tradicionālās muzicēšanas pamatus - dziedāšanu, kokles, stabules un ritma instrumentu spēli. Klasē mums ir mūzikas instrumenti, ja ir vēlēšanās – uz priekšu! (Skolotāja rāda kokli, stabules, ritma instrumentus) Tas noteikti nebūs pa spēkam visiem, bet kādam noteikti. Svarīgi ļaut visu pašam pamēģināt. Folklorā jau unikāla ir ar to, ka katrs var atrast sev to izpausmi, kas visvairāk iet pie sirds. Cits lielāks deļotājs, citam vairāk patīk dziedāt, citam stāstīt pasakas. Pati arī pie izdevības vienmēr prašņāju cilvēkiem par kādām tradīcijām. Bērni man pēta ēdienu receptes, ticējumus pieraksta no vecvecākiem, pēc tam uzstājas klases priekšā ar sagatavotajiem materiāliem. Ja pētīšana ir saistīta ar gadskārtu svētkiem, tad cenšamies bērnu savāktās tradīcijas izmantot arī svētkos. Lai viņi redz kā tradīcijas var dzīvot.

G.S-J: Vai sabiedrībā arī ejat?

V.M: Jā, jau stāstīju, ka Ziemassvētkos braucam uz pansionātu pie vecajiem ļaudīm. Viņi mūs ļoti gaida. Tur gan priekšnesums ir dažāds, nav tikai tā, ka folkloru izmantojam. Visu ko, bet folkloru arī. Tāpat braucam ekskursijās pa novadpētniecības muzejiem, bet reizēm arī kaut kur tālāk. Šogad, piemēram, brauksim uz Stokholmu. Bērnu vecvecākus uzaicinām reizēm uz skolu. Lai pastāsta savas bērniības atmiņas. Mums bija interesanta pēcpusdiena, kurā viena zēna vecmāmiņa par savām ganu gaitām stāstīja. Šie stāsti jau ļoti ietekmē pēc tam literāru tekstu uztveri, Jaunsudrabiņa lasīšanu, piemēram. Skolotājam vajag atbalstu no vecākiem, jāprot sarunāt, ieinteresēt, parādīt, cik ieguldītā palīdzība ir svarīga bērniem, ne jau man pašai.

G.S-J: Paldies par sarunu!

4.intervija.

J.Š. intervija. Pedagoģiskais stāžs 16.gadi. Intervija pierakstīta 2010.gada 12.septembrī Bauskas 2.vidusskolā.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet, kā Jūs izmantojat novada tradicionālo kultūru savā darbā.

J.Š: Tā īpaši jau laikam nekā, tik, cik paredzēts pēc programmas latviešu valodā.

G.S-J: Un citos mācību priekšmetos?

J.Š: Mūzikā skolotāja māca pēc programmas, sociālajās zinībās runājam par tradīcijām. Braucam ekskursijā, tad parādu kādu apkārtnes ievērojamu vietu. Mums skolā darbojas bērnu folkloras kopa, mana klase piedalās pasākumos, ko viņi vada. Miķeļdienas gadatirgū, Ziemassvētku pasākumos.

G.S-J: Vai sadarbojaties arī ar tradīcijas ziņojošo sabiedrības daļu, folkloras kopām, kādiem amatniekiem?

J.Š: Ar skolotāju Vinetu, viņa vada folkloras kopu „Urdziņa” mūsu skolā. Ar krievu folkloras kopas vadītāju. Viņām ir ļoti liela interese par savu darbu, mani tas tik ļoti nesaista. Nekā īpaši nesadarbojos. Vienīgi vecākus iesaistu ekskursiju apmeklējumos, kādreiz kopā klases vakaru rīkoju.

G.S-J: Vai pētāt ar skolēniem vietējo kultūrvides mantojumu, dabu?

J.Š: Jā, mēs braucam ekskursijās. Vismaz reizi gadā.

G.S-J. Paldies!

5.intervija.

I.K. intervija. Skolotājas pedagoģiskais stāžs 17 gadi. Intervija pierakstīta 2010.gada 18.septembrī Rīgas Centra daiļamatniecības pamatskolā. Skolotāja ar 5.klasi strādājusi iepriekšējos četrus gadus.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet kādas iespējas skolēniem Jūsu klasē ir apgūt tradicionālo kultūru.

I.K: Mūsu skolai vairāk ir mākslas profils, mēs īstenojam Pamatizglītības profesionāli orientēto virziena izglītības programmu, kurā dominē mākslas priekšmeti – vizuālā māksla, kompozīcija, keramika un tamlīdzīgi. Nezinu, tā sevišķi neko īpašu nedarām. Mums gan ir labi vecāki, kas paši piesakās kādus svētkus noorganizēt. Piemēram, trīs gadus pēc kārtas šī te klase svinēja Ziemassvētkus senču garā. Vienreiz bija skolas telpās, bet divreiz ārpus. Jā, Brīvdabas muzejā bija sarunāts viens kopīgs vakars ar vecākiem. Bet vecāki visu noorganizēja. Visiem ļoti patika, izdzīvojāmies pa āru, tradīciju garā. Mums reizi gadā uz Skolotāju dienu stundas vada skolēnu vecāki. Bijām uzaicinājuši viena skolēna vectēvu, kas interesanti stāstīja par savām novadpētnieka gaitām Latvijas dievturu organizācijā.

G.S-J: Un kā ikdienā?

I.K: Mācību grāmatās jau ir, to mācāmies. Latviešu valodā lasām pasakas, teikas. Reizēm uzdodu kaut ko no mājas atnest. Man jau pašai folkloras ļoti patīk, bet tik daudz laika paņemt materiālu meklēšana, gatavošana...iztiekam ar to, kas grāmatās.

G.S-J: Bērniem folkloras interesē?

I.K: Ir jau senču kultūra jāzina, bet te ir Rīga. Tik daudz citu iespēju kur iet, bērni izvēlas to, kas vairāk piesaista uzmanību, kas ir atraktīvāks. Pēc Ziemassvētku pasākumiem muzejā gan man klases lielākie delveri teica, ka bijis interesanti, ka viņiem esot patīcis. Pirms tam liku viņiem pašiem meklēt tautasdziesmas, ticējumus. Viņi arī godīgi meklēja, pēc tam Emīls brīnījās, ka visas viņas izrādās varot nodziedāt. Mums vienai meitenei vecāki ir ar folkloras kustību saistīti, viņi tur visu mums novadīja. Vispār jau mums ir diezgan atsaucīgi vecāki skolā. Trešajā klasē vecāki „Skandiniekos” dzied, tad arī bieži piesakās vadīt trešajiem visādus folkloras pasākumus. Skolotājiem tas ir liels atbalsts. Es nevaru arī par savējiem sūdzēties.

G.S-J: Jūsu skolā apgūst daiļamatniecību, vai tai skaitā arī tradicionālās amatu prasmes?

I.K: Keramiku māca, šūt māca, izšūt. Vairāk jau tomēr radoši izpausties, tādas ļoti etnogrāfiskas lietas tomēr nē. Esmu ar bērniem puzurus taisījusi vienreiz. Jā, būtu jau droši vien labi, ja varētu vairāk. Varētu taču ar lietišķās mākslas studijām sadarboties. Rīgā taču viņu ir diezgan daudz. Tā staigāšana visu sarežģī.

G.S-J: Vai īstenojat arī kādus pasākumus ārpus skolas telpām? Dabā, kultūrvidē?

I.K: Katru rudeni un pavasari mums ir zaļās prakses, tad bērni iet zīmēt ārā. Braucam uz jūrmalu vai tepat pilsētā kādā parkā. Uz muzejiem kādreiz aizejam, teātri. Pārējā laikā pa skolu.

G.S-J: Paldies!

7.pielikums

Kvalitatīvo datu apstrāde

Skolotāju darbības atbilstības modeļa struktūrkomponentiem pārbaude.

Interviju kontentanalīze

Interviju teksta daļas marķētas atbilstoši novada tradicionālās kultūras struktūrkomponentiem. Analīzes rezultāti atspoguļoti tabulās pēc katras intervijas.

Ar dzeltenu atzīmēta atbilstība modeļa faktoloģiskajai daļai.

Ar pelēku – atbilstība modeļa procesuālajai daļai.

Ar zaļu – atbilstība modeļa dabas un sociokultūras videi.

Atzīmējot izteikumus, kas raksturo atbilstību modeļa struktūrkomponentiem, viens un tas pats izteikums nereti vienlaicīgi attiecās uz diviem struktūrkomponentiem, bet tas ir likumsakarīgi, jo novada tradicionālās kultūras apguves satura izvēli nosaka dabas un kultūrvides unikālais saturs konkrētā novadā, tāpat modeļa procesuālais risinājums nav iedomājams bez novada dabas un sociokultūras unikālās vides izmantošanas.

1.intervija

I.T. intervija. Pierakstīta 2010.gada 9.septembrī Alsungas X vidusskolā.

Alsungas X vidusskolas skolotāja. Pedagoģiskā pieredze 35 gadi.

G.S-J: Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā!

IT: Esmu suitene jau paaudzēs. Māku gan dziedāt, gan cimds noadīt, gan sklandu raušus izcept. Dziedu etnogrāfiskajā ansablī „Suitu sievas” jau vairāk kā divdesmit gadus. Mums jau tagad tā suitu būšana ļoti populāra. Ir jau bijis arī paaudžu pārrāvums padomju gados, ir arī iedzīvotāji, kas ieceļojuši no citiem Latvijas novadiem. Esmu ievērojusi, ka ieceļotāji suitos vai nu iekļaujas un kļūst par patriotiem, vai nostājas malā. Ļoti labi strādā pilsētas mērs Grigorijs Rozentāls. Viņš ļoti saprot, cik liela nozīme ir izglītībai. Visādu pasākumus kopā izdomājam. Viņš ir liels suitu kultūras patriots. Tie, kas vairāk uz materiālām lietām orientēti, dusmojas, ka viņš ar kultūru aizrāvieš.

G.S-J: Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras satura apguvi Jūsu klasē!

IT: Man jau patīk tā suitu būšana, tāpēc iekļāju tematus dažādos mācību priekšmetos. Visvairāk sociālajās zinībās, latviešu valodā, mūzikā, rokdarbos, vizuālajā mākslā, dabas zinībās, ētikā. Bet šad tad arī matemātikā. Jāmāca dzīvot suitiski, un tad jau tā dabiski visu var integrēt, ar jēgu, jo bērni redz un saprot, ka mācās par to, kas ir apkārt, kas ir viņu dzīvē.

G.S-J: Varbūt kādus konkrētus piemērus varat pastāstīt?

IT: Mēs, piemēram, sākumskolas klasēs mājturības stundās mācam gatavot tradicionālos suitu ēdienus: sklandraušus. Pie manis lauku mājās esam kopā ar skolas bērniem cepuši arī īstu rudzu maizi pēc visām tradīcijām. Mīcījuši mīklu, veidojuši kukuļus.

Vienu gadu visas sākumskolas klases rīkojām pārgājienu „Pa Balandnieku pēdām” (P.Upenieka grāmata „Balandnieki”, kurā aprakstīta dzīve Suitu novadā). Izstaigājām gandrīz visas grāmatā aprakstītās sētas – apdzīvotās un pamestās, lasījām fragmentus no grāmatas. Pētījām māju zīmes, ēku izskatu un izvietojumu, dabu. Pēc tam ilgi bija ko darīt dažādās stundās, kamēr viņi visu ārpus skolas redzēto apguva. Visiem bija ļoti interesanti. Bērni pēc tam zīmēja un rakstīja domrakstus par piedzīvoto. Redziet, te dažus darbus esmu nokopējusi un paturējusi klases arhīvam (rāda materiālus – pārgājienu detalizētu plānu, uzdevumus, skolēnu domrakstus). Mums jau daudz vēsturisku objektu novadā, katram apakšā savs stāsts, un daba kā nekur citur.

Pirms dažiem gadiem nolēmām papētīt ar bērniem mūsu tautastērpu. Atsaucām uz skolu Ruču (etnogrāfiskā ansabļa „Suitu sievas” dalībniece) un „izģērbām”. Apskatījām visas tautastērpa sastāvdaļas, sākot no zeķēm un beidzot ar lakatiem. Mēs jau ar vienu nestaigājām, mums ir vismaz trīs uz galvas. Rakstījām pēc tam Kultūrkapitāla fondam projektu, to atbalstīja. Un mums veselu nedēļu bija projekts „Suitu tautastērpa darināšana”. Meitenes mācījās amatnieču vadībā izšūt kreklus, adīt zeķes, zēniem bija rotu kalšanas nodarbības. Pēc tam bērni prasīja sev tautastērpus. Sasauca sapulci un norunājām ar mammām, ka šūsīm. Suitu sievas studijā (lietišķās mākslas studija) mums noauda brunču audumu. Un tad pamazām visu kopā ar mammām piedarījām klāt. Mazās meitenes arī dūšīgi iesaistījās. Visi kopā visādas piemirstas lietas atklājām no jauna, ko bijām novienkāršojušas valkājot tautas tērpu laika gaitā, atkal stingri pēc tradīcijas uztaisījām. Brunču malas, piemēram, tagad mums beidzot ir pareizas. Pēc tam krietni vien piestrādājām pie mūsu rokdarbu kabineta uzlabošanas, lai varētu ar skolēniem nopietnāk pievērsties tradicionālo prasmju apguvei. Vispār mani vērojumi, ka, sākot 5.-6.klasi, meitenes izrāda lielu interesi par aušanu. Mums studijā uz stellēm pat rinda stāv. Un stelles tur ir daudz, veselas septiņas. Rokdarbu stundās ar bērniem veram puzurus, izšujam, aužam, pinam.

Meistari studijā arī mums ir atsaucīgi, vienmēr laipni, ja aizejam pie viņiem. Reizēm pasaucam viņus uz skolu.

Skolā mums bieži ienāk gan Lidiya Jansone (etnogrāfiskā ansambļa „Gudenieku suiti” vadītāja), gan Ilga Leimane (etnogrāfiskā ansambļa „Suitu sievas” vadītāja). Uz pasākumiem ļoti bieži. Bērni viņas labi pazīst.

G.S-J: dzirdēju, ka no 2010.gada Jūsu skolā tiks ieviests priekšmets „Novadu mācība”.

IT: Jā, tā mums tāda laba ideja, ko atbalsta arī novada pašvaldība. Beidzot realizēsim. Bērni gan ir jā sagatavo no mazām klasēm, tad vieglāk būs mācīties. Mums jau vairākus gadus mācību pārziņe iesaka integrēt novada kultūras tradīcijas dažādos tematos, man jau tas patīk, un bērni aizraujas, jo pazīst kā savu. Visus gadskārtu svētkus jau suiti svin vairāk vai mazāk kopā – Jāņus, Miķeļdienas tīrģus dienu, Ziemassvētkus, Lieldienas. Tautastērpi, dziesmas skan, bērniem tas ir pazīstams jau no mazotnes. Un mājās jau arī daudziem ir pa kādai etnogrāfiskai lietai no vecvecākiem. Ja vecākiem pašiem suitu kultūra kaut cik ir svarīga, tad bērni apgūst labprāt un ar interesi.

G.S-J: Kur tā svinēšana parasti notiek?

IT: Svētkus svinam skolā, bet lielākoties mēs tomēr ejam ārpus. Nu kā var tradīcijas citādāk parādīt? Lieldienās, piemēram, telpās šūpoles taču neuzkārsi! Iespēju robežās darām kā dzīvē pienākas.

G.S-J: Jūs teicāt, ka labprāt izmantojat tematus, kas saistīti ar novada tradicionālo kultūru? Vai pati veidojat mācību materiālus?

IT: Jā, jā. Paskatieties (aiziet un rāda vairākas biezas mapes ar materiāliem), te man gadu gaitā šādi tādi materiāli iekrāti. Taupu katru rakstu galiņu, kur rakstīts par suitiem. No avīzēm, žurnāliem. Tagad jau arī daudz grāmatu uzrakstīt, ik pa laikam folkloras ekspedīcijas brauc. Pirms dažiem gadiem Kursīte bija (prof. Janīna Kursīte). Man pašai mīļš ir Daces Nastevičas savāktais dziesmu krājums. Redziet (rāda manuskriptu)! Lai gan skolā mums dejošanas tradīcijas ir spēcīgākas, es pati vadu deju kolektīvu, cenšamies bērniem mācīt arī mūsu burdona dziedāšanu. Un tīri labi iznāk. Gunta („Suitiņu” vadītāja Gunta Matēviča) jau „Suitiņos” tad var iet dziļumā. „Suitiņi” vispār bieži ar vecajām sievietēm kopā uzstājas, tas dod bērniem labu pieredzi. Bērniem ir svarīgi mācīties tieši no parauga, no cilvēka, kam ir pieredze. Neviena grāmata to iedot nevar. Diezgan daudz bērnu arī no manas klases darbojas „Suitiņos”.

Mums ar bērniem bija projekts – pētījām viņu dzimtas saknes. Bērni aptaujāja savus ģimenes locekļus par nozīmīgākajiem dzimtas locekļiem. Paskatieties, cik interesantus materiālus beigās izveidojām (rāda bērnu veidotās atskaites). Tad vienreiz uzdevu uzdevumu pierakstīt no ģimenes locekļiem teikas, pasakas, briesmu stāstus. Pieteicu, lai uzmanīgi pieraksta arī suitu mēles vārdus. Sanāca vesels lauka pētījums. Paskatieties! (Rāda skolēnu pierakstītos tekstus. Atskaišu forma veidota atbilstoši I.Vītolas un S. Pujātes lauka pētījuma veidošanas ieteikumiem). Mēs šos vākus izmantojam stundās, tie parāda vēsturi, mūsu pašu cilvēkus.

Vēl mēs divas reizes gadā – pavasarī un rudenī - rīkojam lielas skolas pārgājienus pa novadu. Praktiski izzinām uz vietas dabu novadā un dažādus ar kultūru saistītus objektus – pilskalnus, dižakmeņus, senās mājvietas.

G.S-J: Kā tiek organizēts mācību process? Kā ir ar skolēnu līdzdalību? Vai visi tiek iesaistīti?

IT: Sūdzēties nevaru. Mani skolēni gandrīz visi iesaistās. Varbūt sākumā grūtāk iet tiem, kas pārcēlušies uz Alsungu no kaimiņu novadiem, bet pamazām arī viņi aizraujas un kļūst tikpat entuziasma pilni. Ir jārūnā ar bērniem, ir jādeg par savu lietu. Un, galvenais, jāsadarbojas ar vecākiem. Mazajās klasēs tam ir liela nozīme. Pēc tam jau, ja ir ielikts labs pamats, pamatskolā ir vieglāk to turpināt. Vai, izstāstīšu Jums! Mums te vienai skolniecei vecāki bija iepļānojuši ģimenes viesības, kas sakrita tieši ar gadskārtu svētkiem, ko taisījāmies kopā ar klasi svinēt. Nu un tā meitene vecākiem izlūdās, lai viņai ļauj gadskārtu svētkus svinēt tās balles vietā. Tas ir labs rādītājs ieguldītajam darbam. G.S-J: Kā tiek īstenota savstarpējā sadarbība starp skolotājiem un tradicionālās kultūras kopējumiem novadā tradicionālās kultūras mācīšanas organizēšanā?

IT: Mēs jau cits citu te labi pazīstam un atbalstām. Nav problēmu sarunāt sievas uz pasākumiem, amatnieki nekad neatsaka savu palīdzību. Mūsu direktore darbojas „Suitu sievās”, tāpat arī Ligita (Ligita Stašaite, Alsungas vidusskolas skolotāja). Turamies visi kopā, dalāmies ar materiāliem un idejām. Kopā jau ir jāturas, ja gribas kaut ko izdarīt.

G.S-J: Paldies!

Intervijas Nr.p.k.	Darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem		
	Darbības atbilstība modeļa <i>faktoloģiskajai daļai</i>	Darbības atbilstība modeļa <i>procesuālajai daļai</i>	Darbības atbilstība modeļa <i>dabas un sociokultūras videi</i>
1.intervija	Skolotājai pašai ir dziļa interese par suitu kultūras tradīcijām. Apkopots bagātīgs materiālu klāsts par suitu novada tradicionālo kultūru – pasakas, tautasdziesmas, teikas, vietvārdi, novadnieku biogrāfijas, etnogrāfisku priekšmetu attēli, cilvēku, dabas un kultūrvēsturisko objektu fotogrāfijas. Mācību procesā iekļauj dažādus tematus dažādu izglītības jomu mācību priekšmetos - visvairāk sociālajās zinībās, latviešu valodā, mūzikā, rokdarbos, vizuālajā mākslā, dabas zinībās,	Pedagoģiskajā procesā sadarbojas ar pašvaldības vadītāju, tautas lietišķās mākslas studijas amatniekiem, novada etnogrāfisko ansambļu dalībniecēm, rosina skolēnus pēīt dzimtas saknes, pierakstīt novada folkloru, dzimtas stāstus.	Īsteno pedagoģisko procesu autentiskā vidē - lauku sētās, lietišķās mākslas studijā; izmanto dabas un sociokultūras vides objektus. Dabas un sociokultūras vide kalpo kā avots mācību satura izvēlei.

	ētikā. Uzmanība tiek pievērsta novada valodas īpatnību apguvei. Iesaista skolēnus novadpētniecības darbā.		
--	---	--	--

Secinājums: skolotājas darbība atbilst visiem trim novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem. Pētījuma turpmākajā gaitā šīs klases skolēni iesaistāmi pamatgrupā.

2.intervija

L.S. intervija. Pierakstīta 2010.gada 9.septembrī Alsungas X vidusskolā.

Alsungas X vidusskolas skolotāja ar 26 gadu pedagoģisko stāžu.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā!

L.S: Man ar suitiem sākās attiecības pēc tam, kad suitos biju ieprecējusies. Strādāju skolā, sapazinor ar skolas direktori un pārējām suitenēm no „Suitu sievām”. **Viņas bieži aicinām uz dažādiem skolas svētkiem. Ar suitenēm kopā esot pamazām visu iemācījos, paliku pati par suiteni.** Vīrs jau smejas, ka esmu īstāka suitene par viņu. **Braucam, mums koncerti ir Latvijā un ārzemēs. Visur mēs par sevi stāstām, dziedam.** Visiem liekamies interesantas, jo mēs tādas īpatnējas, citādākas.

Tagad jau suitiem atmoda, visi lepojamies ar savu novadu. **Saliedējamies uz savas kultūras pamata.** Kopš ieguvām UNESCO statusu, **sabiedrība ir sarosījusies,** interese ir liela, ka tikai noturētos. Finansējums apstādina visas aktivitātes. Piemēram, pirmais burdona festivāls suitos bija vairākas dienas, šogad varējām tikai vienu dienu atļauties. **Un tad jau ļoti svarīgi, ka bērni tajā visā var līdzdarboties, redzēt teicējus, redzēt, ka mūsu dziesmas novērtē citu kultūru pārstāvj.**

G.S-J: Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras apguvi Jūsu skolā!

L.S. No 2010.gada rudens **mums skolā būs priekšmets, kurā mācīsim sava novada kultūru** „Novadu mācība”. Nezinu gan kā mums ies. Redziet, varu parādīt programmu.

G.S-J: Kāpēc izdomājāt novadu mācību mācīt no 5. līdz 7.klasei?

L.S: Mums likās, ka ar lielākiem bērniem varēsīm vairāk izdarīt. **Redziet, pirmajā gadā bērni vairāk uzzinās par novada veidošanos, vairāk plānojam dot tādu vēsturisku ieskatu. Otrajā gadā tad mācīsim suitu mutvārdu tradīcijas, tautas mūziku, gadskārtu ieražas, ģimeņu godus (rāda Suitu novadu mācības programmu).** Bet trešajā gadā amatniecību, tradicionālo apģērbu, tradicionālo virtuvi. Šie trīs gadi, **cerams, būs noderīgi, lai sasistematizētu to pieredzi, ko skolēni jau būs guvuši no 1.-4.klasei.** Mūsu skolā ir ieteikts izstrādāt tādas programmas, lai tajās būtu paredzēta suitu novada kultūras apguve. **Es kā mācību pārzine sekoju tam ļoti līdz.** Bērniem jau patīk. Tas viņiem nav kaut kas svešs, bet tuvs un pazīstams. Jūs parunājat ar sākumskolas skolotājām, viņas Jums pastāstīs kā viņām iet ar to mūsu kultūras mācīšanu. **Uzreiz tik pateikšu, ka ļoti daudz pašām jāgatavo materiāli, jo grāmatās nekā par suitu tradīcijām nav.** Pagaidām vēl nevaru pateikt, kā mums veiksies. Pirmais gads kā nekā. Ap jauno gadu jau varēs just, kas no tā visa būs. **Iecerēts ir daudz – gan sadarbība ar etnogrāfiskā ansambļa sievām, gan amatniekiem, gan skolēnu ģimenēm.**

G.S-J: Tad jau Jums būs jāveido mācību materiāli!

L.S: Protams, es jau ļoti vācu to informāciju. Man jau pašai patīk visu kaut ko uzzināt. Visu laiku iznāk grozīties pa sabiedrību. Cilvēki arī paši nāk un stāsta, saka, kā ir pareizi – suitiski jādara. Zina jau, ka mani tas interesē. Ja ies labi ar to programmu, tad plānojam savus materiālus izdot grāmatā, lai būtu sistēmā un visi materiāli vienuviet. Tas skolotājiem ļoti palīdzētu ikdienas darbā. Skatieties, materiālu tik daudz (rāda dažādus izdevumus, rakstus par suitu kultūru, attēlus, fotogrāfijas, folkloras materiālus u.c.). Ir jau skolotājiem sakrāts plašs materiālu kopums. Stundās vairāk jādomā par praktiskām lietām. Es, piemēram, savās stundās lieku viņiem pašiem ļoti daudz meklēt, kopā pa grupām pētīt, iesaistīti novada tradīcijas zinošus cilvēkus. Trīsdesmitos gados jau pamatā folkloras materiālus uz Folkloras krātuvi sasūtīja skolotājas un skolēni. Mums arī būs ko sūtīt. Paskatieties, cik skaisti bērni pierakstījuši no vecākiem un radiem saklausītos stāstus, pasakas (rāda skolēnu darbus). Lielākiem bērniem īpaši piekodu pievērst uzmanību suitu izloksnei! Tā viņi pamazām taīsa arī suitu valodas vārdnīcas, iepazīst apvidvārdus un personvārdus, kas suitiem raksturīgi, mācās skaidrot to nozīmi, izcelsmi. Valoda ir spēcīga identitātes zīme.

G.S-J: Pastāstiet vēl kā Jūs izmantojat tradicionālās kultūras saturu mācību procesā! Vai rīkojat arī kādas mācību aktivitātes ārpus skolas?

L.S: Cik vien varam, darām praktiski. Darbojamies bieži ārpus skolas, ejam pie cilvēkiem. Nevar taču tos bērnus turēt tikai skolas sienās, lai iepazīstas ar dzīvi visapkārt! Mums ar vietējo kafejnīcu izveidojusies laba sadarbība. Ejam pie viņiem mācīties gatavot suitu ēdienus. Mums jau pagastā viss uz vietas, viss viegli aizsniedzams. „Suitu etniskās kultūras centrā” esam bijuši, ar amatniekiem tikušies, ar suitu sievām. Mums pamazām veidojas ļoti labs rokdarbu kabinets. Skolā ir ļoti labs zēnu mājūtības skolotājs. Īsts amatnieks. Vislabāk jau bērni mācās no pašu pieredzes. Labāk vienreiz pašam pieredzēt un izmēģināt kā tas darbojas, nekā simt reizes stundā klausīties. Reizēm uzrodas palīgi ārpus skolas un piesakās šo to noorganizēt. Pirms dažiem gadiem Kristīne Vasiļevska noorganizēja vasaras nometni Alsungas vidusskolas bērniem „Suitu skoliņa”. Veselu nedēļu bērni pētīja suitu kultūru, pēc tam pašī bija tik gandarīti, teica, ka vēl vajag. Vasaras ir ļoti labs laiks tādām aktivitātēm. Mums ik pa laikam ir visādi projekti. Regulāri taisām „Suitu tradīciju skolu”, kurā iesaistām vecākus, bērnus un tradīciju zinātniekus. Esam pētījuši dzīvesstāstus. Iedvesmojamies no savulaik 2003.gadā rīkotās dzīvesstāstu pētnieku grupas. Gadskārtu svētkos cenšamies būt ārpus skolas, iet sabiedrībā. Bērniem arī ļoti labi sanāk apklausīt savus radniekus, pierakstīt, smuki noformēt un padalīties ar citiem. Jāmāk par sevi pastāvēt, draudzējamies ar kultūras ministriju, Latvijas Folkloras biedrību Nemateriālā mantojuma valsts aģentūru. Ļoti labi strādā pašvaldība. Ļoti atbalsta suitu kultūras apguvi izglītībā. Bijām sarīkojušas pārgājienu „Pa Balandnieku pēdām”. Bērniem bija jālasa grāmata un tad devāmies dabā – meklējām visas aprakstītās vietas dabā. Bērni redzēja, cik ļoti jāsaudzē vecās lietas, jo bijām arī sabrukušās lauku sētās, pilskalnā. Laika zobs dara savu. Tāda darbošanās pamazām iemāca pareizo attieksmi pret mūsu kultūru.

Savu īpašo burdona dziedāšanas tradīciju mācām bērniem, mūzikas instrumentu spēli. Bija mums projekti saistībā ar kokles spēles tradīciju apguvi. Dažus bērnus tas nopietni ieinteresēja, un tagad Alsungas mūzikas skolā ir iespēja apgūt etnogrāfiskās kokles spēli interešu izglītībā.

G.S-J: Kā skolēni iesaistās mācību procesā ar novada tradicionālās kultūras dominanti? Vai visiem patīk?

L.S: Patīk, jo viņi redz piesaisti vietai. Vienmēr taču ir interesanti uzzināt, ka kalns nav vis parasts kalns, bet Dižgabalkalns. Un tam ir sava vēsture. Vēsture ir jāatdzīvina, jāiet un jāskatās dabā. Bērniem jau patīk dabā, patīk, ja ir jādara pašiem, ja novērtē viņu padarīto. Sākumskolas skolotājas jau viņiem kā otras mammas, rūpējas un pieskata, aizved reizēm pat līdz mājām pēc stundām, īpaši pirmajās klasēs. Un vecākus es iesaistu, bet tad gan jāizdomā kaut kas tāds par ko viņiem pašiem varētu rasties interese, lai viņi gribētu iesaistīties. Ļoti labi mums ar tautastērpiem sanāca. Bērni pēc viena labi saplānota nodarbību cikla pieprasīja sev tautas tērpus. Un tad mums izdevās tos vecākus labi iesaistīt. Tagad uz tradicionālajiem svētkiem meitenes un zēni ļoti skaisti var sastoties. Un, ziniet, vecāki arī paši lūko sev darināt tautas tērpus. Starp citu, svētdienās var baznīcā dažu labu tautas tērpā redzēt. Tāds mums interesants novads. Mēs esam lepnī par sevi. Un mācam bērņus lepoties ar savu novadu.

G.S-J: Paldies!

Intervijas Nr.p.k.	Darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem		
	Darbības atbilstība modeļa <i>faktoloģiskajai daļai</i>	Darbības atbilstība modeļa <i>procesuālajai daļai</i>	Darbības atbilstība modeļa <i>dabas un sociokultūras videi</i>
2.intervija	Novada tradicionālās kultūras saturs mācību procesā tiek izmantots bagātīgi, skolotāja īsteno novada folkloras, valodas izloksnes, tradicionālo prasmju apguvi. Mācību saturs veicina skolēnu izziņas interesi par novada sabiedrības devumu kultūras tradīciju saglabāšanas procesā.	Pedagoģiskajā procesā tiek īstenoja daudzveidīga sadarbība ar skolēnu ģimenēm, sabiedrību. Īpaši akcentē sadarbību ar pašvaldību.	Mācību procesuālā daļa pārlicinoši saistīta ar novada dabas un sociokultūras vidi.

Secinājums: skolotājas darbība atbilst visiem trim novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem. Pētījuma turpmākajā gaitā šīs klases skolēni iesaistāmi pamatgrupā.

3.intervija.

V.M. intervija. Skolotājas pedagoģiskais stāžs 16 gadi. Intervija pierakstīta 2010.gada 12.septembrī Bauskas X vidusskolā.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet par savu pieredzi tradicionālajā kultūrā!

V.M. Mani folklorā ieinteresēja Aldona Sormule (Bauskas 2.vidusskolas skolotāja). Viņa ilgus gadus mūsu skolā vadīja bērnu folkloras kopu „Urdziņa”. Tagad jau vairākus gadus esam ar kolēģi

pārņēmušas „Urdziņas” vadību. Pamazām, pašai darot, iepazīstoties ar Zemgales tradicionālās kultūras kopējiem, radās interese. Un, protams, iesaistīšanās „Pulkā eimu, pulkā teku” kustībā, kurā „Urdziņa” darbojas, laiku pa laikam ļauj satikt līdzīgi domājošos svētkos, semināros. Bet, pirms vēl sāku ar folkloru ņemties, zināju no vēstures par zemgaļu varonīgajiem karavīriem. Jā, tieši Zemgales vēsture man likās interesanta, tāda citādāka kā pārējā Latvijā.

G.S-J: Pastāstiet par novada tradicionālās kultūras apguvi Jūsu skolā!

V.M: Mums ir liela skola. Kādreiz tā bija krievu mācībvalodas skola, bet pašlaik mēs īstenojam vairākas programmas. Kolektīvs un bērni ir dažādi, bet mēs sākumskola turamies savā skolas spārnā. Pasākumos vairāk izejam publikā.

G.S-J: Vai skolā pasākumi ir saistīti ar Bauskas novada tradicionālo kultūru?

V.M: Dažādi. Lai gan par skolas tradīciju ir kļuvis **Mārtiņdienas tirdziņš ar dziesmām un rotaļām**. Bet **Ziemassvētkos mēs ar skolēniem sniedzam folkloras koncertu veco ļaužu pansionātā Derpelē**. Regulāri katru gadu notiek Meteņa dienas un Lieldienu svinības skolā. **Tad svētkus gatavojam visi kopā, sadarbojamies skolotāji savā starpā Reizēm uzaicinām arī kādu folkloras kopu, lai kuplinātu mūsu pasākumu**. Manas klases skolēni gandrīz visi iesaistījušies „Urdziņas” darbībā. No 20 skolēniem piecpadmit! **Jaunatnācēji sākumā turas malā, bet ar laiku aizraujas un darbojas līdz. Kā tu nepiedalīsies, ja mēs pārējie runājam, mācāmies, gatavojamies kopīgiem braucieniem. Es taču redzu, ka viņi ir priecīgi, ja var citiem parādīt ko iemācījušies. Tāda kā atgriezeniskā saite ieguldītajam darbam. Mūsu skolā ir daudz mazākumtautību bērnu, bet viņi ļoti labi integrējas. „Urdziņa” darbojas arī nelatviešu bērni.**

G.S-J: Kā Jūs sadarbojaties ar skolēnu ģimenēm? Saprotams, ka vecāku atbalsts ir nepieciešams.

V.M: **Vecāki ir diezgan atsaucīgi. Daži mudina bērnus darboties folklorā, visiem ir uztaisīti tautas tērpi. Uz svētkiem arī nāk un iesaistās.** Mums jau Zemgalē nav nemaz tik viegli ko tādu panākt. Pārrāvums tradīcijās ir bijis padomju laikā. Daudz ieceļoja un izceļoja no novada. Tas jau ļoti ietekmē kultūras mantojumu, attieksmi pret to. **Tāda tradīciju atdzimšana sākusies tikai pēdējo divdesmit gadu laikā. Bez vecāku atbalsta jau neiztik, ja gribam nosvinēt kārtīgi gadskārtu svētkus, aizbraukt uz „Pulkā eimu, pulkā teku” pasākumiem. Iesaistīšanās interešu izglītībā ļoti ietekmē arī mācību procesu. Kad gatavojamies Stāstnieku konkursam (viens no bērnu folkloras kustības darbības virzieniem), tad lasām daudz pasaku, teiku un nostāstu arī latviešu valodas stundās, sociālajās zinībās. Tur ļoti labi var integrēt. Mēs klasē strādājam pēc „Ar gudru ziņu”, tad tikai gudri jāizmanto Bauskas puses materiāls. Sākumā jāsāk ar savu pusi, pēc tam var iet tālāk pasaulē.**

G.S-J: Jūs teicāt, ka veidojat savus mācību materiālus. Pastāstiet tuvāk kā notiek tradicionālās kultūras apguve Jūsu klasē.

V.M: Vai, ir taču ļoti daudz iespēju tagad! **Tik daudz grāmatu izdots, arī internetā šo un to var atrast. Jurjana „Tautas mūzikas materiāli”, Melngailim ir dziesmu melodijas no Bauskas novada. No tām piemērotas izvēlos un pamazām bērniem mācu. Ir jau ļoti laba Mellēnas, Spīča un Muktupāvela „Gadskārtu grāmata”, bet tur ir par visu Latviju. Izmantoju stundu plānošanā to un savus materiālus. Piemēram, Folkloras krātuves mājas lapā dziesmas var pat noklausīties ierakstā. Un tieši no ekspedīcijām mūsu pusē. Folkloras materiālu ir daudz (rāda materiālu mapes ar tautasdziesmu notīm, tekstiem, kas sakārtotas atbilstoši gadskārtai). Ja nav Bauskas novada materiāli, tad ņemu Zemgalē**

piefiksēto tradīciju materiālus – teikas, pasakas, dziesmas, rotaļas. Ja lasām kādu teiku par tepat esošu pilskalnu, upi, ezeru, tad pievērsu bērnu uzmanību tam, kur dabā tas atrodas. Visvairāk iznāk folkloru izmantot latviešu valodā, mūzikā, sociālajās zinībās. Lasām novada teikas, pasakas. Tad iznāk pievērst uzmanību arī kādam apvidvārdam. Izbraucam arī dabā. Redziet, mūsu skola ir pašā pilsētas centrā, tas apgrūtina stundu plānošanu ārpusē. Tomēr cenšos, ja vien iespējams, plānoju aktivitātes arī ārpus skolas. Gadskārtu svētkos vienmēr esam ārā. Reizēm svinam pat vairākas reizes, vienu reizi skolā, otru reizi ārpus, un bērni vēl arī ģimenēs nosvin. Es pati vadu folkloras kopu „Svitene”. Reizēm svinam kopā, reizēm kādu dalībnieku uzaicinu uz skolu, lai pastāsta. Sadarbojos ar citiem folkloristiem novadā. Bērniem patīk satikt cilvēkus no malas. Tā viņiem ir jauna pieredze, kāpēc to neizmanto? Beigu beigās, tas viņiem tikai parāda, ka mācīties var ļoti dažādi, no visiem, ne tikai no manis.

Es pati viņiem piedāvāju apgūt tradicionālās muzicēšanas pamatus - dziedāšanu, kokles, stabules un ritma instrumentu spēli. Klasē mums ir mūzikas instrumenti, ja ir vēlēšanās – uz priekšu! (Skolotāja rāda kokli, stabules, ritma instrumentus) Tas noteikti nebūs pa spēkam visiem, bet kādam noteikti. Svarīgi ļaut visu pašam pamēģināt. Folklorā jau unikāla ir ar to, ka katrs var atrast sev to izpausmi, kas visvairāk iet pie sirds. Cits lielāks dejotājs, citam vairāk patīk dziedāt, citam stāstīt pasakas. Pati arī pie izdevības vienmēr prašņāju cilvēkiem par kādām tradīcijām. Bērni man pēta ēdienu receptes, ticējumus pieraksta no vecvecākiem, pēc tam uzstājas klases priekšā ar sagatavotajiem materiāliem. Ja pētīšana ir saistīta ar gadskārtu svētkiem, tad cenšamies bērnu savāktās tradīcijas izmantot arī svētkos. Lai viņi redz kā tradīcijas var dzīvot.

G.S-J: Vai sabiedrībā arī ejat?

V.M: Jā, jau stāstīju, ka Ziemassvētkos braucam uz pansionātu pie vecajiem ļaudīm. Viņi mūs ļoti gaida. Tur gan priekšnesums ir dažāds, nav tikai tā, ka folkloru izmantojam. Visu ko, bet folkloru arī. Tāpat braucam ekskursijās pa novadpētniecības muzejiem, bet reizēm arī kaut kur tālāk. Šogad, piemēram, brauksim uz Stokholmu. Bērnu vecvecākus uzaicinām reizēm uz skolu. Lai pastāsta savas bērības atmiņas.Noorganizēju interesantu pēcpusdienu, kurā viena zēna vecmāmiņa par savām ganu gaitām stāstīja. Šie stāsti jau ļoti ietekmē pēc tam literāru tekstu uztveri, kaut vai Jaunsudrabiņa lasīšanu mācību stundās, piemēram. Skolotājam vajag atbalstu no vecākiem, jāprot sarunāt, ieinteresēt, parādīt, cik ieguldītā palīdzība ir svarīga bērniem, ne jau tikai man pašai.

G.S-J: Paldies par sarunu!

Intervijas Nr.p.k.	Darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem		
	Darbības atbilstība modeļa <i>faktoloģiskajai daļai</i>	Darbības atbilstība modeļa <i>procesuālajai daļai</i>	Darbības atbilstība modeļa <i>dabas un sociokultūras videi</i>
	Skolotājas rīcībā ir bagāts materiālu klāsts par novada folkloru. Klases materiāltehniskā bāze (mūzikas instrumenti, uzskates materiāli, novada	Iespēju robežās sadarbojas ar vietējiem amatniekiem un folkloras kopu dalībniekiem, skolēnu ģimenēm, sadarbojas ar veco ļaužu pansionātu. Intervijā	Mācību procesā tiek izmantota dabas un sociokultūras vide.

folkloras materiālu klāsts) apliecina, ka skolotāja ikdienā akcentē novada tradicionālās kultūras apguvi. Mācību procesā tiek apgūta novada folkloras, skolotāja pievērš uzmanību arī novada valodas īpatnībām. Skolēni tiek iesaistīti novada kultūras tradīciju pētīšanā	pauž izpratni par procesuālās daļas īstenošanu sadarbībā skolēnu ģimenēm un ar sabiedrību.	
--	--	--

Secinājums: skolotājas darbība atbilst visiem trim novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem. Pētījuma turpmākajā gaitā šīs klases skolēni iesaistāmi pamatgrupā.

4.intervija.

J.Š. intervija. Pedagoģiskais stāžs 16.gadi. Intervija pierakstīta 2010.gada 12.septembrī Bauskas X vidusskolā.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet, kā Jūs izmantojat novada tradicionālo kultūru savā darbā.

J.Š: Tā īpaši jau laikam nekā, tik, cik paredzēts pēc programmas latviešu valodā.

G.S-J: Un citos mācību priekšmetos?

J.Š: Mūzikā skolotāja māca pēc programmas, sociālajās zinībās runājam par tradīcijām. **Braucam ekskursijā, tad parādu apkārtnes ievērojamās vietas.** Mums skolā darbojas bērnu folkloras kopa, mana klase piedalās pasākumos, ko viņi vada. **Miķeļdienas gadatirgū, Ziemassvētku pasākumos.**

G.S-J: Vai sadarbojaties arī ar tradīcijas ziņojošo sabiedrības daļu, folkloras kopām, kādiem amatniekiem?

J.Š: Ar skolotāju Vinetu, viņa vada folkloras kopu „Urdziņa” mūsu skolā. Ar krievu folkloras kopas vadītāju. Viņām ir ļoti liela interese par savu darbu, mani tas tik ļoti nesaista. Nekā īpaši nesadarbojos. Vienīgi **vecākus iesaistu ekskursiju apmeklējumos,** kādreiz kopā klases vakaru rīkoju. Bet atsaucība ir ļoti maza.

G.S-J: Vai pētāt ar skolēniem vietējo kultūrvides mantojumu, dabu?

J.Š: Jā, mēs braucam **ekskursijās. Vismaz reizi gadā.**

G.S-J. Paldies!

Intervijas	Darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem		
	Darbības atbilstība modeļa	Darbības atbilstība modeļa	Darbības atbilstība modeļa

Nr.p.k.	faktoloģiskajai daļai	procesuālajai daļai	dabas un sociokultūras videi
4.intervija	Pamatā izmanto IZM apstiprinātos mācību līdzekļus. Skolēni epizodiski ar novada tradicionālās kultūras saturu saskaras skolas pasākumos.	Iesaista atsevišķus vecākus ekskursijās, kopā ar klasi iesaistās skolas rīkotajās novada tradicionālās kultūras aktivitātēs.	Pāris reizes gadā tiek organizētas ekskursijas pa novadu. Novada daba un sociokultūras vide novada tradicionālās kultūras apguves īstenošanā tiek izmantota nepietiekami.

Secinājums: darbība nenotiek saskaņā ar novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem. Pētījuma turpmākajā gaitā šīs klases skolēni iesaistāmi kontrolgrupā.

5.intervija.

I.K. intervija. Skolotājas pedagoģiskais stāžs 17 gadi. Intervija pierakstīta 2010.gada 18.septembrī Rīgas X pamatskolā. Skolotāja ar 5.klasi strādājusi iepriekšējos četrus gadus.

G.S-J: Labdien! Pastāstiet kādas iespējas skolēniem Jūsu klasē ir apgūt tradicionālo kultūru.

I.K: Mūsu skolai vairāk ir mākslas profils, mēs īstenojam Pamatizglītības profesionāli orientēto virziena izglītības programmu, kurā dominē mākslas priekšmeti – vizuālā māksla, kompozīcija, keramika un tamlīdzīgi. Nezinu, tā sevišķi neko īpašu nedarām. Mums gan ir labi vecāki, kas paši piesakās kādus svētkus noorganizēt. Piemēram, trīs gadus pēc kārtas šī te klase svinēja folkloras Ziemassvētkus senču garā. Vienreiz bija skolas telpās, bet divreiz ārpus. Jā, Brīvdabas muzejā bija sarunāts viens kopīgs vakars ar vecākiem. Bet vecāki visu noorganizēja. Visiem ļoti patika, izdzīvojamies pa āru, tradīciju garā. Mums reizi gadā uz Skolotāju dienu stundas vada skolēnu vecāki. Bijām uzaicinājuši viena skolēna vectēvu, kas interesanti stāstīja par savām novadpētnieka gaitām Latvijas dievturu organizācijā.

G.S-J: Un kā ikdienā?

I.K: Mācību grāmatās jau ir, to mācāmies. Latviešu valodā lasām pasakas, teikas. Reizēm uzdodu kaut ko no mājas atnest. Man jau pašai folkloras ļoti patīk, bet tik daudz laika paņemt materiālu meklēšana, gatavošana...iztiekam ar to, kas grāmatās.

G.S-J: Bērniem folkloras interesē?

I.K: Ir jau senču kultūra jāzina, bet te ir Rīga. Tik daudz citu iespēju kur iet, bērni izvēlas to, kas vairāk piesaista uzmanību, kas ir atraktīvāks. Pēc Ziemassvētku pasākumiem muzejā gan man klases lielākie delveri teica, ka bijis interesanti, ka viņiem esot patīcis. Pirms tam liku viņiem pašiem meklēt tautasdziesmas, ticējumus. Viņi arī godīgi meklēja, pēc tam Emīls brīnījās, ka visas viņas izrādās varot nodziedāt. Mums vienai meitenei vecāki ir ar folkloras kustību saistīti, viņi tur visu mums novadīja. Vispār jau mums ir diezgan atsaucīgi vecāki skolā. Trešajā klasē vecāki „Skandiniekos” dzied, tad arī bieži piesakās vadīt trešajiem visādus folkloras pasākumus. Skolotājiem tas ir liels atbalsts. Es nevaru arī par savējiem sūdzēties.

G.S-J: Jūsu skolā apgūst daiļamatniecību, vai tai skaitā arī tradicionālās amatu prasmes?

I.K: Keramiku māca, šūt māca, izšūt. Vairāk jau tomēr radoši izpausties, tādas ļoti etnogrāfiskas lietas tomēr nē. **Esmu ar bērniem puzurus taisījusi vienreiz.** Jā, būtu jau droši vien labi, ja varētu vairāk. Varētu taču ar lietišķās mākslas studijām sadarboties. Rīgā taču viņu ir diezgan daudz. Tā staigāšana visu sarežģī.

G.S-J: Vai īstenojat arī kādus pasākumus ārpus skolas telpām? Dabā, kultūrvidē?

I.K: Katru rudenī un pavasari mums ir **zaļās prakses, tad bērni iet zīmēt ārā. Braucam uz jūrmalu vai tepat pilsētā kādā parkā. Uz muzejiem kādreiz aizejam, teātri.** Pārējā laikā pa skolu.

G.S-J: Paldies!

Intervijas Nr.p.k.	Darbības atbilstība novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem		
	Darbības atbilstība modeļa faktoloģiskajai daļai	Darbības atbilstība modeļa procesuālajai daļai	Darbības atbilstība modeļa dabas un sociokultūras videi
5.intervija	Skolotāja apliecina savu atbalstu novada tradicionālās kultūras apguvei, uzsverot, ka mācību materiālu veidošana ir laikietilpīgs process. Pamatā izmanto IZM apstiprinātos mācību līdzekļus.	Procesuālajā daļā iniciatīva apgūt novada tradicionālo kultūru nāk no vecāku puses, jo tie pēc skolotājas vārdiem, ir saistīti ar folkloras kustību.	Aktivitātes epizodiski notiek ārpus skolas kultūrvides, bet tās lielākoties nav tieši saistītas ar novada tradicionālās kultūras apguvi. Novada daba un sociokultūras vide novada tradicionālās kultūras apguves īstenošanā tiek izmantota nepietiekami.

Secinājums: darbība nenotiek saskaņā ar novada tradicionālās kultūras modeļa struktūrkomponentiem. Pētījuma turpmākajā gaitā šīs klases skolēni iesaistāmi kontrolgrupā.

8.pielikums

Novada mācības tematu ievirzes Alsungas vidusskolas sākumskolas klasēs

1. Kas ir suiti? Gudenieki, Jūrkalne, Alsunga.
2. Suitu kultūras mantojums:
  - 2.1.Suitu valoda; vietvārdi;
  - 2.2.Tautas tērps, rotas;
  - 2.3.Sadzīves priekšmeti;
  - 2.4.Publikācijas, grāmatas par suitiem.
3. Folkloras:
  - 3.1. tautasdziesmas (63 000);
  - 3.2. pasakas;
  - 3.3. nostāsti;
  - 3.4. teikas;

- 3.5. ticējumi;
- 3.6. parunas;
- 3.7. mīklas;
- 3.8. anekdotes;
4. Suitu rotaļas, spēles, danči.
5. Suitu raksti, simboli, aizsargzīmes.
6. Suitu sēta.
  - 6.1. senie darba rīki, nodarbošanās;
  - 6.2. dravniecība;
7. Dzīvesstāsti.
8. Gadskārtu ieražas suitos:
  - 8.1. Miķeļdiena;
  - 8.2. Ziemassvētki;
  - 8.3. Zvaigznes diena;
  - 8.4. Lieldienas;
  - 8.5. Jāņi;
  - 8.6. Zāļu diena Jūrkalnē.
9. Tautas instrumentu spēle suitos: kokles, stabules, dūdas.
10. Tradicionālā burdona dziedāšana.
11. Kultūrvēsturiskie objekti.
12. Tradicionālā amatniecība:
  - 12.1. aušana;
  - 12.2. adīšana;
  - 12.3. izšūšana;
  - 12.4. ēdienu gatavošana.
13. Dabas objekti novadā:
  - 13.1. ezeri;
  - 13.2. stāvkrausti;
  - 13.3. upes;
  - 13.4. purvi;
  - 13.5. dižkoki u.c.

9.pielikums

MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) testu paraugi izmantošanai dažādos Latvijas novados

1. MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) tests adaptēts Suitu novadam

Labdien! Tu piedalies pētījumā par piederības izjūtu novadam, lūdzu, atzīmē savu atbildi uz šiem apgalvojumiem!

(5) Ļoti stipri piekrītu, (4) Piekrītu, (3) Nezinu, (2) Nepiekrītu, (1) Ļoti nepiekrītu

1.Es pavadu daudz laika, lai izzinātu un pētītu suitu novada tradīcijas, vēsturi, tautastērpu	1	2	3	4	5
2.Es iesaistos grupās, kas kopj suitu novada kultūru	1	2	3	4	5
3.Es skaidri apzinos savas saknes novadā un to, ko tas man nozīmē	1	2	3	4	5
4.Es daudz domāju par to, kādu iespaidu uz manu dzīvi atstās piederība suitu novada kultūrai	1	2	3	4	5
5.Esmu laimīgs, ka esmu no suitu novada	1	2	3	4	5
6.Es jūtos ļoti piederīgs savam novadam	1	2	3	4	5
7.Es apzinos, kā piederība suitiem ietekmē mani	1	2	3	4	5
8.Lai labāk izprastu savas saknes suitu novadā, es to pārrunāju ar cilvēkiem	1	2	3	4	5
9.Es ļoti lepojos ar suitu novada cilvēkiem	1	2	3	4	5
10.Es piedalos kultūras pasākumos kopā ar suitu novada cilvēkiem gadskārtu svētkos, ģimeņu godos	1	2	3	4	5
11.Es izjūtu ļoti stipras saites ar suitu novada kultūru	1	2	3	4	5
12.Man ir viegli un patīkami būt suitam	1	2	3	4	5
Paldies, ka piedalījies aptaujā!					

2. MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) tests adaptēts Bauskas novadam

Labdien! Tu piedalies pētījumā par piederības izjūtu novadam, lūdzu, atzīmē savu atbildi uz šiem apgalvojumiem!

(5) Ļoti stipri piekrītu, (4) Piekrītu, (3) Nezinu, (2) Nepiekrītu, (1) Ļoti nepiekrītu

1.Es pavadu daudz laika, lai izzinātu un pētītu Bauskas novada tradīcijas, vēsturi, tautastērpu	5	4	3	2	1
2.Es iesaistos grupās, kas kopj novada kultūru	5	4	3	2	1
3.Es skaidri apzinos savas saknes novadā un to, ko tas man nozīmē	5	4	3	2	1
4.Es daudz domāju par to, kādu iespaidu uz manu dzīvi atstās piederība novada kultūrai	5	4	3	2	1

5.Esmu laimīgs, ka esmu no Bauskas novada	5	4	3	2	1
6.Es jūtos ļoti piederīgs savam novadam	5	4	3	2	1
7.Es apzinos, kā piederība novadam ietekmē mani	5	4	3	2	1
8.Lai labāk izprastu savas saknes novadā, es to pārrunāju ar cilvēkiem	5	4	3	2	1
9.Es ļoti lepojos ar novada cilvēkiem	5	4	3	2	1
10.Es piedalos kultūras pasākumos kopā ar novada cilvēkiem gadskārtu svētkos, ģimeņu godos	5	4	3	2	1
11.Es izjūtu ļoti stipras saites ar novada kultūru	5	4	3	2	1
12. Man ir viegli un patīkami būt piederīgam novadam	5	4	3	2	1
Paldies, ka piedalījies aptaujā!					

3.MEIM (The Multigroup Ethnic Identity Measure) tests adaptēts Rīgas novadam

Labdien! Tu piedalies pētījumā par piederības izjūtu novadam, lūdzu, atzīmē savu atbildi uz šiem apgalvojumiem!

(5) Ļoti stipri piekrītu, (4) Piekrītu, (3) Nezinu, (2) Nepiekrītu, (1) Ļoti nepiekrītu

1.Es pavadu daudz laika, lai izzinātu un pētītu Rīgas novada tradīcijas, vēsturi, tautastērpu	1	2	3	4	5
2.Es iesaistos grupās, kas kopj kultūru	1	2	3	4	5
3.Es skaidri apzinos savas saknes un to, ko tās man nozīmē	1	2	3	4	5
4.Es daudz domāju par to, kādu iespaidu uz manu dzīvi atstās piederība novada kultūrai	1	2	3	4	5
5.Esmu laimīgs, ka esmu no Rīgas novada	1	2	3	4	5
6.Es jūtos ļoti piederīgs Rīgai	1	2	3	4	5
7.Es apzinos, kā piederība Rīgai ietekmē mani	1	2	3	4	5
8.Lai labāk izprastu savas saknes, es to pārrunāju ar cilvēkiem	1	2	3	4	5
9.Es ļoti lepojos ar sava novada cilvēkiem	1	2	3	4	5
10.Es piedalos kultūras pasākumos kopā ar novada cilvēkiem gadskārtu svētkos, ģimeņu godos	1	2	3	4	5
11.Es izjūtu ļoti stipras saites ar novada kultūru	1	2	3	4	5
12.Man ir viegli un patīkami būt piederīgam novadam	1	2	3	4	5
Paldies, ka piedalījies aptaujā!					

10.pielikums

Skolēna lokālās kultūrpiederības vērtēšanas kartes paraugs

Nr.	Skolēna vārds	Līmenis	Gnozeoloģiskais personības potenciāls					Aksioloģiskais personības potenciāls					Radošais personības potenciāls					Komunikatīvais personības potenciāls				
			D / K V	S / I	L V / I	N F	TR P	D / K V	S / I	L V / I	N F	T R P	D / K V	S / I	L V / I	N F	T R P	D / K V	S / I	L V / I	N F	TR P
		A																				
		V																				
		Z																				
		A																				
		V																				
		Z																				
		A																				
		V																				
		Z																				
		A																				
		V																				
		Z																				

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātē laika posmā no 2005. Līdz 2011.gadam ar ESF projekta „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” finansiālu atbalstu

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ